MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A
ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI şi EPISCOPIEI ORADIEI

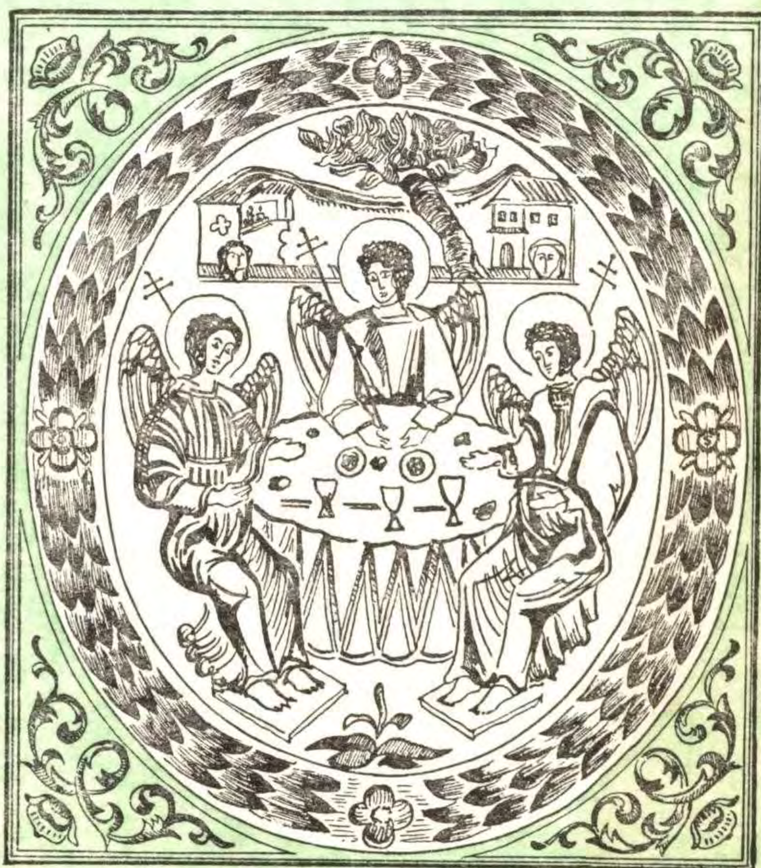

5

SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE
1986
ANUL XXXI
SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTĂ OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI şi EPISCOPIEI ORADIEI

CUPRINS

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A
ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI ŞI EPISCOPIEI ORADIEI

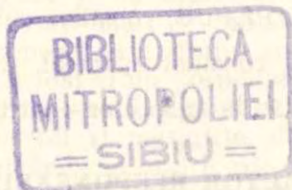

ANUL XXXI, Nr. 5 SEPTEMBRIE—OCTOMBRIE 1986

Redacţia şi Administraţia: ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ, SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA

Arhiepiscopia ortodoxă română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

O ANIVERSARE PRESTIGIOASĂ: 600 DE ANI DE LA URCAREA PE TRON A LUI MIRCEA CEL MARE

Recent, la 23 septembrie anul acesta, s-au împlinit șase veacuri de cînd Mircea Voievod a luat în mîini hotărîte cîrma Țării Românești. Comemorarea acestui moment de culme din istoria luptei pentru libertate și neatîrnare a poporului român se cade să însemneze pentru toți fiii Patriei noastre o obligație morală de mai bună cunoaștere a trecutului și de prețuire mai adecvată a valorilor morale și spirituale create de înaintașii noștri de totdeauna. Prezentînd ca pe un „moșneag atît de simplu după vorbă, după port" personalitatea voievodului român care a îndrăznit să înfrunte la Rovine mîndria sultanului Baiazid care făgăduise, „din prestolul de la Roma să dau calului ovăz", marele poet Eminescu va fi contribuit la popularizarea voievodului de acum 600 de ani sub forma de „cel Bătrîn", mai ales cînd ne gîndim că în trecutul nostru istoric am mai avut încă destui alți voievozi purtînd același nume, dar mai tineri față de el. După cum l-au caracterizat cel mai bine contemporanii, și în primul rînd învățații turci din vremea aceea, atributul cel mai potrivit pentru Mircea este pe bună dreptate „cel Mare" pentru că, așa cum spunea cronicarul turc Leunclavius, el e „principe între creștini, cel mai viteaz și cel mai ager", îndeosebi cînd ne gîndim că el n-a fost numai luptător pentru creștinătate și pentru progres, ci a fost în același timp și un unificator sau „adunător de pămînt românesc" precum și un diplomat fără pereche, care a știut strecura, printre alte puteri mari și hrăpărețe, soarta sigură a unei țări mici, dar pe care poporul ei a știut-o apăra și întări pe toate căile. În același timp Mircea a fost și un gospodar chibzuit, care în lunga lui domnie (de 32 de ani, 1386—1418) a știut să promoveze economia țării, sprijinind armata, comerțul și meseriile, dar ajutînd în același timp și la dezvoltarea culturii laice și bisericești. Pentru toate aceste motive, prin îndrăzneala lui înnoitoare, Mircea Vodă a creat pentru veacuri liniile mari ale dezvoltării interne și externe a Țării Românești, care și-a știut apăra și păstra independența și vitalitatea proprie în fața înaintării impetuoase a statului otoman, care a desființat tocmai în timpul acela orice urmă de viață independentă a popoarelor din sudul Dunării.

O primă trăsătură a progresului realizat în viața poporului român în timpul domniei lui Mircea cel Mare este cea de *pace și de stabilitate internă*. În această privință trebuie spus că pe atunci același fenomen se resimțea și în viața celorlalte popoare din centrul și sud-estul Euro-

pei. După greaua invazie tătărească din prima jumătate a sec. XVIII liniştea şi echilibrul intern al acestor popoare nu s-a obţinut peste tot prea uşor, dar — cu riscul deselor răscoale interioare — în mai puţin de un veac ele se vor redresa. Criza dinastică din Ungaria arpadiană s-a resimţit nu numai în timpul marelui inter-regn dintre 1301—1308, ci ea va dura pînă la anul 1382, cea din Polonia Piaştilor se va sfîrşi în 1371, deodată cu moartea lui Cazimir cel Mare, cea a crailor sîrbi se va stinge la 1389, deodată cu moartea cneazului Lazăr în lupta de pe Cîmpul Mierlei, iar independenţa bulgară se va sfîrşi în 1393, cînd cele trei stătuleţe (Vidin, Tîrnovo şi despotatul lui Dobrotici) vor fi prefăcute în paşalîcuri turceşti. Cu toate contradicţiile interne provenite mai ales din lupta după putere a nobilimii acaparatoare, totuşi atît Polonia şi Ungaria, cît şi statele sud-dunărene bulgare, sîrbe şi bosniace se dezvoltaseră simţitor, încît spre sfîrşitul veacului XIV, cînd înaintarea viguroasă a cuceririlor turceşti atinge linia Dunării, mai mult sau mai puţin toate aceste formaţiuni statale se străduiesc să se constituie într-un front unic anti-otoman. Aşa se poate caracteriza toată lunga domnie a regelui ungar Sigismund de Luxenburg (1382—1437), ca o „unire a europenilor creştini împotriva turcilor". Acelaşi lucru s-ar putea spune şi despre puternicul rege polon Vladislav Iagello (1386—1434). Dar ce folos? Tocmai în anul cînd Mircea şi Vladislav Iagello urcau pe tronurile lor, puterea nobilimii ungare şi a pretendenţilor napolitani se dovedise atît de primejdioasă, încît arestaseră pur şi simplu pe regina văduvă Elisabeta şi pe fiica ei Maria. Propriu-zis luptele pentru tronul ungar durară tot timpul cît a durat domnia lungă a regelui Sigismund, care în dorinţa de a ajunge şi la tronul Poloniei, aşa cum preconizase la timpul respectiv socrul său, Ludovic cel Mare, regele Ungariei († 1382), trăia în continue conflicte şi împăcări cu cumnatul său Vladislav Iagello, care în 1387 ajunse şi suzeran peste Galiţia şi peste principatul Moldovei. În astfel de situaţii, cînd puternicii zilei ridicau mereu la suprafaţă cînd o partidă, cînd alta, e uşor de înţeles de ce alianţa anti-otomană n-a putut să fie deplin eficace, aşa cum va fi ea peste cîteva decenii, cînd o va conduce un Iancu de Hunedoara sau un Ştefan cel Mare, dar pînă atunci trebuie să înţelegem de ce înţelepciunea şi clarviziunea lui Mircea Voievod se vor baza pe realitatea obiectivă a împrejurărilor şi care, pînă la urmă, vor avea drept rezultat că, prin această orientare politică a voievodului român, animozităţile dintre Ungaria şi Polonia s-au stins, iar tendinţa de sprijinire şi de participare la lupta de apărare a creştinătăţii a devenit tot mai vizibilă. De altfel, să nu uităm că între Mircea şi Vladislav Iagello şi între Mircea şi Sigismund al Ungariei exista şi o depărtată înrudire prin încuscrirea fetei lui Nicolae Alexandru Basarab cu Straşimir, ţarul Vidinului, pe cînd Elisabeta, fiica regelui Bosniei, Ştefan Cotromanici, era mama celor două regine, Maria a Ungariei şi Hedviga a Poloniei. Mircea cunoştea toate aceste legături şi s-a folosit de ele.

Al doilea factor hotărîtor, care a contribuit la *dezvoltarea impetuoasă a vieţii interne* a Ţării Româneşti în timpul domniei lui Mircea Voievod, este *creşterea populaţiei şi bunăstării economice* a locuitorilor. În ultimele două veacuri în statele unitare polonez, ungar, sîrb

şi bulgar populaţia se înmulţise simţitor. Un fenomen similar e constatat şi pe teritoriul voievodatelor române.

Ca să vorbim doar de cel al Ţării Româneşti, sate numeroase erau întîlnite pe valea Dunării şi a Bălţilor Dunării de jos, unde mănăstirea Cozia poseda mori pe la Giurgiu şi pe Ialomiţa. La cîţiva ani după cruciada de la Nicopole, cronicarul Wawrin mărturisea că pe Dunăre românii circulau în bărci monoxile, iar istoricul bizantin Halkokonril ne informează că în ţara valahilor existau multe sate ai căror locuitori se ocupau cu păstoritul. Oraşul Tîrgovişte avea în sec. XV—XVI, 4 porţi: a Argeşului, a Cîmpulungului, a Bucureştilor, a M-rii Dealul. Prin Bran şi Tîrgovişte trecea principalul drum comercial care ducea spre Brăila. Se importau şi mărfuri orientale: piper, şofran, fier, bumbac, dar prin mijlocirea oraşelor Sibiu, Braşov şi Bistriţa se schimbau nu numai produse indigene, ci şi mărfuri aduse din Germania şi Ţările de Jos, care, ca şi mărfurile venite din Polonia şi din ţinutul Balticei, foloseau şi drumul Liovului-Sucevei şi Cetăţii Albe. Mişunau tot felul de negustori şi meşteşugari: greci, bulgari, saşi, armeni, evrei etc. Piaţa Braşovului era un „emporiu universal" se va spune în sec. XVI. Pentru catifeaua adusă din Belgia, Franţa şi Germania — spune tratatul încheiat cu negustorii braşoveni în anul 1413 —, se preciza (în limba latină) mărimea taxei vamale, atunci cînd se aducea marfă „en gros", dar cînd se aducea „în bucăţi", atunci nu se percepea nici o vamă. Saşii aduceau fier, postav ordinar, pînză de in, traiste, cuţite, săbii, arcuri, funii, iar negustorii români duceau în Ardeal mai ales peşte sărat, ceară, vite, porci, piei, brînză, uneori cu taxă vamală extrem de redusă. Era atît de intens acest comerţ, încît s-a spus într-un privilegiu acordat saşilor braşoveni: „nici noi nu putem trăi fără voi, dar nici voi fără noi". Desigur, ca mijloc de schimb, Mircea a bătut de mai multe ori monede, mai ales de argint şi aramă, „ducaţi" şi „bani". Dar circulau şi „florinul" unguresc şi „asprul" turcesc. Într-un act din 1418, se confirma dreptul valahilor ardeleni de a paşte oile în munţii noştri „ab antiquo". Sarea de la Ocnele Mari se exporta pînă departe, în sudul şi centrul Europei, exploatarea aramei la Porţile de Fier era concesionată la 1393 unui sas. Moneda emisă de Mircea a fost găsită şi în Dobrogea, dovadă că el a stăpînit efectiv şi ţinutul acesta. Dar tot aşa de înfloritor era şi schimbul de mărfuri cu Raguza, cu Vidinul, cu Varna. Nu-i mirare, în acest caz, că domnia lui Mircea cel Mare a însemnat o epocă de vădită bunăstare şi de prosperitate.

Dar şi sub *raport politic*, Mircea s-a dovedit un domnitor luminat. Cu toate că, potrivit ideologiei dinastice a timpului său, el a fost un autocrat, un om care se sprijinea mai mult pe slujbaşii Curţii, totuşi în acţiunile lui interne şi mai ales externe, marele voievod lucra în înţelegere cu sfetnicii săi. „Această scrisoare — se spunea într-un document — a fost făcută în oraşul domniei mele, în Rîmnic, în faţa mai multor martori, ale căror nume sînt următoarele...". Iar în altul se spunea aşa: „Mergînd domnia mea către Severin, ca să ne întîlnim cu craiul Sigismund, am ajuns la mănăstirea noastră la Tismana, cu toţi egumenii mănăstireşti şi cu toţi boierii domniei mele". Astfel, voie-

vodul era un stăpîn luxos, înconjurat de demnitarii sfatului. Pentru acţiuni de importanţă mai mare se folosea „pecetea mare", pentru altele se folosea una obişnuită. În orice caz, diplomatica de la curtea domnului român, spun specialiştii, era cu mult mai sobră şi mai realistă decît a altor contemporani din sud-estul european.

Desigur că puterea economică şi spirituală a Domnului se încadra în spiritul vremii. Morile şi vămile (aşa-numitele ,,bona taxalia") erau proprietăţi ale coroanei voievodale, la fel şi „braniştele" sau pădurile rezervate, dar în primul rînd venitul domnesc se strîngea din bir, prin care înţelegem dijma din produse, vin, oi, porci, grîne. Din ele a dăruit Mircea regulat mănăstirilor Tismana şi Cozia 220 găleţi de grîu, 10 buţi cu vin, cîte 12 burdufuri de brînză, 12 caşcavaluri, o majă de ceară, 12 postavuri pentru mantale, 12 pături...

Dar şi armata era întreţinută pînă la un loc tot din veniturile domneşti. Cam aşa stătuseră lucrurile la venirea lui pe tron. Sub el a început să se generalizeze şi sistemul banderiilor, potrivit căruia fiecare boier era dator să vină — după mărimea boieriei pe care o avea — cu un anumit număr de soldaţi călări, sistem practicat pe atunci atît în Ungaria, cît şi în Polonia. La „Oastea cea mare a ţării" trebuia să dea ajutor orice supus în stare de a purta arma. Nici mănăstirile şi negustorii nu erau scutiţi de această obligaţie. „Oastea unică" era, în schimb, formată din curtenii propriu-zişi, o continuare a proniarilor bizantini. A existat şi o armată de lefegii străini. La moartea lor, orice cneaz sau moşnean trebuia să dea ţării cîte un cal. Dar aşa cum apare în picturi (la mănăstirea Cozia, la Bolniţa Coziei şi la Biserica Episcopală de la Curtea de Argeş), Mircea a întreţinut şi o armată de cavaleri îmbrăcaţi în cămaşă de zale, după moda medievală, şi cum ştim ni s-a păstrat ştirea şi cu ocazia turnirurilor sau luptelor cavalereşti organizate la Buda, în 1412, la care, vreme de 2 zile, au luptat şi cavaleri valahi alături de italieni, sîrbi, bulgari, unguri. Iar despre întăriturile de piatră ale cetăţii Giurgiu, spun cronicarii străini că erau cele mai puternice de pe Dunăre.

Desigur că Mircea cel Mare şi-a legat numele şi de *viaţa Bisericii.* În această privinţă, unul din cele mai pozitive roluri, pe care le-a avut el, e faptul că începînd cu anul 1401 mitropoliţii Ungrovlahiei nu vor mai fi aleşi dintre grecii trimişi din Constantinopol, cum se specificase înainte în procesele verbale încheiate în cadrul sinoadelor, „Marei Biserici" din Constantinopol, la ale căror şedinţe au participat între anii 1379—1383 şi ierarhii Ungrovlahiei şi ai Severinului. E probabil că după exemplul Bisericii din Moldova, unde evenimentele s-au petrecut cu frămîntări destul de dramatice, pînă ce patriarhia din Constantinopol a fost nevoită să recunoască pe mitropolitul local Iosif, tot aşa va fi obţinut Mircea — ca un semn vădit al independenţei ţării pe care o conducea — acelaşi lucru şi pentru mitropolitul Ungrovlahiei, care primea în 1401 şi titulatura de „exarh al plaiurilor", adică o jurisdicţie bisericească, extinsă şi asupra Bisericii româneşti din Transilvania şi Banat.

Proporţii aproape legendare a cîştigat asupra contemporanilor săi „rugătorul" sau duhovnicul lui Mircea, cuviosul Nicodim de la Tismana, originar dintr-un tată român din părţile Prilepului macedonean, iar după mamă fiind de origine sîrb, şcolit în mănăstirile de la Sfîntul Munte, dar care şi-a legat viaţa în primul rînd de ţinuturile româneşti din părţile Severinului şi ale Vidinului, unde s-a străduit să apere credinţa ortodoxă ameninţată de prozelitismul călugărilor franciscani, înfiinţînd încă pe vremea voievozilor Vlaicu şi Radu Vodă mai multe mănăstiri între care amintim Vodiţa, iar pe vremea domniei lui Dan I şi a lui Mircea, mănăstirea Tismana, căreia Mircea i-a făcut danii în mai multe rînduri. De repetate ori se aminteşte în aceste documente — desigur cu aluzii şi la nestatornicia şi pretenţiile acaparatoare ale puternicilor zilei, mai ales ale celor de altă credinţă — că după moartea stareţului Nicodim „să nu pună nimeni, nici eu însumi Mircea Voievod, cîrmuitor (peste Vodiţa şi Tismana), ci numai călugării înşişi să-şi aleagă pe cine vor binevoi ei, nici să strice orînduiala şi datina lui Nicodim şi porunca mea". Sub conducerea lui Nicodim, Tismana devine una din cele mai înstărite aşezăminte călugăreşti din ţară. Se ştie că Nicodim a stat în legătură spirituală şi cu învăţatul patriarh bulgar Eftimie de la Tîrnovo, pe care l-a consultat în cîteva scrisori, întrebîndu-l, între altele, despre natura îngerilor precum şi despre pregătirea duhovnicească a candidaţilor la preoţie. Faimă deosebită şi-a dobîndit stareţul Nicodim şi prin copierea în 1400—1405 a frumosului „Tetraevangheliu" slavon pe care l-a scris „în Ţara Ungurească în anul al şaselea al prigonirii lui, iar de la începutul lumii socotim 6913 (=1040)". Probabil că „împăcarea" după acea, prigonire" (mai curînd „retragerea" sa la o altă sihăstrie, la Vodiţa sau Prislop în Ţara Haţegului) va fi avut loc înainte de moarte (26 dec. 1406). El fusese respectat nu numai de cneazul sîrb Ştefan Lazarevici, care i-a închinat în diferite rînduri mai multe sate, ci şi de regele ungar Sigismund, care i-a confirmat şi el posesiunile mai multor moşii „cu tot hotarul şi venitul lor liber".

Dar în afară de acestea, Mircea cel Mare a mai ctitorit şi alte biserici şi mănăstiri, unele din ele fiind poate numai rectitorite şi dăruite cu moşii. Astfel, încă din 1388 e amintită Cotmeana de pe Argeş, despre care fiul lui Mircea ţine să spună într-un document că în începuturile ei a fost întemeiată de bunicul său (Radu I). Alte mănăstiri pomenite în vremea lui Mircea sînt Snagovul (într-o formă mai modestă decît cea de azi, care provine de la Neagoe Basarab), Glavaciocul, Strugalea de lîngă Giurgiu şi altele. Dar ctitoria sa principală este desigur *Cozia*, unde a şi cerut să fie îngropat.

Numele de Cozia apare în documente sub două forme: „la locul numit Călimăneşti, pe Olt" (la 8 ian. 1394) şi „la locul numit Nucet, pe Olt, adică Cozia" (la 20 mai 1388), ceea ce a făcut pe istorici ca N. Iorga să creadă că Mircea Vodă ar fi întemeiat două mănăstiri", una la Călimăneşti, alta la Cozia. În realitate, la Cozia s-a ridicat un prim locaş mănăstiresc mai mic încă la începutul sec. XIV şi ruinele lui se văd şi azi în apropiere, sub numele de „Cozia veche". Faptul că ctitoria lui Mircea apare sub denumirea „Nucet" (cuvîntul slav „Coz" =

nucă) s-ar explica prin aceea că în jur se aflau mulţi nuci (aşa cum e cazul cu Brădet, Cornet, Frăsinet, etc.). Sub numele Nucet mai exista un locaş mănăstiresc în Dîmboviţa, care poseda o avere de 34 sate întregi sau parţiale. Prima formă a Coziei în chip de triconc sau de treflă fiind mai redusă, Mircea a ales alt loc, cel actual, unde, cu meşteri aduşi din Serbia (de unde s-a împrumutat şi sistemul de înfrumuseţare a exteriorului prin decorul cărămizii aparente) s-a zidit măreaţa construcţie pe malul Oltului, unde marele voievod îşi doarme somnul.

Să nu se uite nici faptul că după 1398 şi anume tot prin mijlocirea lui Mircea, au fost aduse de la Vidin la noi în ţară moaştele Sfintei Filofteia şi aşezate în Biserica Episcopală de la Argeş. Daniile lui Mircea şi ale boierului său Alex. Aldea sînt întîlnite şi la mănăstirea Cutlumuş din Sf. Munte, unde se aflau şi călugări români. Credem că tot datorită marelui prestigiu de care se bucura Ţara Românească în lumea sud-dunăreană, cunoscutul învăţat sîrb Constantin Costenetki, care învăţase şi româneşte, putea spune că diftongul „ea" nu există în limba greacă, aşa cum există în limba română. Ca unul care a cultivat relaţii îndelungate cu regii catolici din Ungaria şi Polonia, era firesc lucru să se vorbească şi de episcopi catolici la Argeş şi la Severin, dar în afară de cîţiva negustori sau meseriaşi unguri sau saşi aflaţi în oraşele Ţării Româneşti, nu e de crezut că titularii acestor scaune episcopale catolice să fi rezidat efectiv pe pămînt românesc. Dar dacă, la 1414—1415, cu ocazia sinodului unionist de la Constanţa se întîlnesc în acest oraş elveţian şi numele unor nobili din ţările valahe, faptul nu spune aproape nimic, întrucît la un astfel de sinod bisericesc Biserica Română propriu-zisă n-a participat efectiv în nici un fel. Mai mare însemnătate are pentru viaţa noastră bisericească faptul că între boierii lui Mircea Vodă s-a găsit unul cu grad de „mare logofăt" cu numele Filos, ctitorul mănăstirii Bolintinul de lîngă Bucureşti, care se va călugări la bătrîneţe sub numele de Filotei şi care a reuşit să compună în limba slavă o seamă de imne la „psalmii aleşi, cunoscute sub numele de „pripele" şi care sînt cuprinse pînă azi în cărţile noastre de cult. Dacă mai pomenim că piatra de mormînt a lui Mircea, policandrul ctitoriei sale de la Cozia, pe care Radu cel Mare îl va socoti model de frumuseţe, ca şi epitaful dat de Mircea mănăstirii Cozia în 1396 sînt tot atîtea opere de artă, putem spune că alături de vrednicia sa de bun chivernisitor al treburilor politiceşti şi sociale, Mircea cel Mare a fost şi un domnitor cu rîvnă şi cu gust şi pentru treburile bisericeşti.

Cît despre *relaţiile externe* şi despre *războaiele de apărare* purtate de voievodul român cu deosebită vitejie şi dibăcie, e bine să pomenim că, într-o vreme dominată de atîtea schimbări, marele voievod a reuşit să extindă atît de mult hotarele ţării sale, cum n-a mai reuşit s-o facă nici un alt voievod în afară de Mihai Viteazul. A rămas celebru chipul în care se intitula Mircea în actele sale emise între anii 1402—1408. „Eu, cel întru Hristos Dumnezeu binecredincios şi bine cinstitor şi de Hristos iubitor şi autocrat, Io Mircea, mare voievod şi domn, din mila lui Dumnezeu stăpînind şi domnind peste toată Ţara Ungrovlahiei şi a părţilor de peste munţi, încă şi către părţile tătăreşti

şi Amlaşului şi Făgăraşului herţeg şi domnitor al Banatului Severinului, pe amîndouă părţile pe toată Podunavia, încă şi pînă la Marea cea Mare şi stăpînitor al Drîstorului".

Cum era şi firesc, titulatura aceasta nu denotă pompă şi mîndrie deşartă, ci ea trebuie înţeleasă în sensul că singuratecele regiuni ale teritoriului românesc au fost „adunate" de Mircea rînd pe rînd. Aşa de pildă, în 1388 el se întitula numai „domn al Ungrovlahiei". În anul 1389 apar pentru prima oară „Podunavia şi părţile de peste munţi", dar lucrurile au decurs totuşi cu fluctuaţii. Între 1395—1398 campania de răzbunare a sultanului Baiazid (pentru că n-a cedat Silistra turcilor şi pentru că încheiase tratate de alianţă cu Ungaria şi Polonia) l-a forţat să se refugieze un timp în Ardeal, iar peste o parte din Ţara Românească, s-a aşezat domn Vlad Vodă, înrudit cu Dan, fratele lui Mircea. Tot astfel titulatura „spre părţile tătăreşti" (gurile Dunării şi sudul Basarabiei) apare numai după 1406, într-o vreme cînd Mircea ajunge un fel de arbitru peste înseşi destinele dinastice din imperiul turcesc, după ce în vara anului 1402 armata lui Baiazid fusese zdrobită de hanul tătăresc Timurlenk, în lupta de la Ankara.

Mircea era hotărît să-şi apere ţara cu preţul oricăror jertfe, încît cronicarul turc Urudj a fost nevoit să declare în legătură cu lupta de la Rovine că „lupta care s-a dat a fost sîngeroasă, iar măcelul a fost deopotrivă de amîndouă părţile". Cronica bulgară adăuga şi ea că „de mulţimea lănciilor şi a săgeţilor văzduhul nu se mai putea vedea", iar istoricul bizantin Sfranţis declara că „Baiazid s-a înspăimîntat şi a hotărît să se retragă". Adevărul a fost că el numai a întrerupt atacul. Lîngă Argeş a avut loc o a doua luptă. În orice caz, văzînd retragerea lui Mircea spre munţi, sultanul a fost bucuros că a aşezat în locul lui alt voievod (Vlad), care i-a oferit bir. Din păcate, din campania „cruciadei" de la Nicopole, din 1396, conducătorii armatelor de cavaleri creştini au fost înfrînţi între altele şi din pricină că n-au ascultat de sfatul marelui voievod român, care cunoştea mai bine tactica de luptă a otomanilor. Mereu atent în faţa duşmanului, Mircea a ştiut să cîştige în 1400 o altă strălucită victorie asupra unei armate de vreo 60.000 de turci care căuta să treacă Dunărea, încît un negustor veneţian din Salonic spunea că din acea mulţime abia vreo 3000 de turci dacă au mai scăpat cu viaţă.

Înţelept, dar hotărît să-şi apere „ţara şi neamul", chiar şi cînd regele Vladislav al Poloniei îl bănuia că ar complota împotriva lui împreună cu regele Sigismund al Ungariei, Mircea Voievod i se adresă, în 1413, în chipul următor: „de aceste cuvinte ale mele, părintele meu (Mircea recunoştea ca suzeran, dar cu drepturi egale, atît pe regele Ungariei cît şi pe cel al Poloniei) eşti liber, dar să ştii că eu sînt adevăratul tău prieten, eu al tău sînt şi copiii mei, cîţi sînt, sînt nepoţii tăi şi copiii tăi ca şi ai mei. De la mine nu este nici un cuvînt către unguri şi nici o scrisoare nu le-am trimis. Dacă nu crezi, întreabă-i, şi te vei convinge".

Pe de altă parte, cel puţin de patru ori fiii şi rudele fostului sultan Baiazid au cerut sfat şi ajutor de la Mircea. Desigur că în acest răstimp de criză din sînul statului otoman Mircea ar fi putut face mai mult

pentru cauza creştinătăţii, dar dezbinarea şi politica neunitară a creştinilor nu i-au stat într-ajutor.

În anul 1417, noul sultan Mohamed — adică tocmai acela dintre fiii lui Baiazid pe care nu l-a sprijinit, — face o puternică incursiune pe pămîntul ţării noastre. Cetăţile dobrogene Ienisale şi Isaccea au îndrăznit să se opună atacului turcesc, dar au fost învinse. În acelaşi timp, o altă armată a ocupat şi cetatea Giurgiului, cea mai puternică de pe Dunăre, dar după o rezistenţă eroică, ea a trebuit să se predea. O a treia armată ocupa şi cetatea Severinului. În faţa acestei situaţii Mircea a cerut pace şi ea a fost mijlocită de un fost demnitar turc pe care-l ajutase anterior. Făgăduind sultanului tributul de 3.000 de galbeni pe an şi trimiterea ca ostatec la curtea sultanului a unuia din fiii săi, Mircea a putut închide ochii liniştit peste un an (31 ian. 1418).

Oricum, conducînd destinele Ţării Româneşti la o îndîrjită şi încurcată încrucişare de vremi şi de interese centrifugale, dar mai ales a vijelioasei înaintări otomane spre centrul Europei, Mircea cel Mare a fixat pentru veacuri cadrele mari ale dezvoltării externe a vieţii româneşti. Cu îndrăzneala lui inovatoare, el lărgeşte cu sabia hotarele, cucereşte ţări care pînă atunci nu fuseseră nicicînd în stăpînirea vreunui predecesor al său. Astfel de curaj şi de vrednicie nu le-a mai dovedit nici un alt voievod român de pînă atunci. De aceea „umbra lui Mircea la Cozia" stăruie în conştiinţa oricărui patriot român, care cinsteşte după cuviinţă strădania unui îndrumător de destine, aşa cum a fost Mircea cel Mare. Idealul lui de apărător al libertăţii şi neatîrnării poporului român va rămîne mereu neuitat şi mobilizator.

Preot prof. on. *T. Bodogae*

RELIGIA EVREILOR: IUDAISMUL

Trăim într-o lume a interdependenţelor. Pe plan general sau local, oamenii au ajuns să se convingă că trebuie să ţină seamă unii de alţii. Problemele mari ale omenirii de azi, precum decalajele economice, inechitatea socială, rasismul şi mai presus de orice — supravieţuirea pe planetă nu se pot soluţiona fără o apropiată conlucrare interumană. Dar pentru ca oamenii să poată să se înţeleagă, să colaboreze unii cu alţii este nevoie să se cunoască în prealabil, să ştie să-şi preţuiască şi să-şi respecte tradiţiile. În relaţiile dintre popoare cunoaşterea favorizează apropierea şi prietenia, pe cînd ignorarea unuia de către altul generează ura.

Pornind de la această necesitate a unei mai bune cunoaşteri reciproce, resimţită tot mai intens în vremea noastră, s-au iniţiat dialogurile, în diferite domenii şi pe diverse planuri.

Pe plan religios a luat amploare dialogul interconfesional, practicat la scară mai largă, în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi la scară mai restrînsă, în cadrul Bisericilor locale, sub forma ecumenismului practic local. A făcut de asemenea paşi promiţători dialogul interreligios.

Referindu-ne la această ultimă formă a dialogului interreligios, este cert că pentru creştinism, cele mai largi perspective de conlucrare pe terenul mai ales practic, al slujirii lumii, sînt cele cu iudaismul. Această religie, departe de a fi un fenomen al trecutului, continuă să dea şi azi mărturie despre unicul şi adevăratul Dumnezeu şi despre împărăţia Sa pe pămînt şi între oameni.

Desigur că pe parcursul secolelor iudaismul a evoluat, a suferit modificări încît putem vorbi azi de mai multe etape sau perioade mai importante din istoria sa.

Prima etapă este aceea a religiei monoteiste din vremea patriarhilor, a lui Moise şi a profeţilor, care acoperă spaţiul de timp dintre secolele XVIII—VI î. d. Hr., mai precis de la Avraam şi pînă la exilul babilonic (586 î. d. Hr.).

A doua etapă este a iudaismului postexilic sau al celui de al doilea templu, care se limitează între secolele VI (538 î. d. Hr.) şi secolul I d. Hr. (an. 70).

Urmează a treia etapă — a iudaismului rabinic, de la anul 70 d. Hr. şi pînă la sfîrşitul evului mediu.

Şi în sfîrşit, a patra etapă este a iudaismului modern, care începe de la sfîrşitul evului mediu şi durează pînă azi.

Etapa religiei evreilor, pînă la exilul babilonic este etapa monoteismului biblic, a tăierii împrejur sau circumciziunii, a Legămîntului încheiat cu patriarhul Avraam şi urmaşii săi, a Thorei sau Legii descoperite în Sinai lui Moise, a cortului sfînt, a preoţiei, a sabatului, a marilor sărbători, între care sărbătoarea Paştilor, a jertfelor, spălărilor rituale şi a templului. Este religia pe care au apărat-o profeţii şi au amplificat-o prin celebrele lor viziuni în legătură cu Mesia.

Iudaismul postexilic păstrează în general aceeaşi structură pe care şi-a conturat-o religia evreilor în etapa anterioară. Ceea ce apare nou acum este sinagoga, ca o încercare de adaptare a evreilor la noile împrejurări istorice care s-au ivit după dărîmarea primului templu. Actul de naştere al sinagogii se semnează în Babilon. Întrucît Legea interzice înălţarea unui altar în afară de Ierusalim şi de asemenea ca preoţii să-şi exerseze propria lor misiune într-alt loc decît la templu, exilaţii au căutat o modalitate de a-şi împlini totuşi îndatoririle religioase şi în noile situaţii în care au ajuns. Se adunau, mai ales în ziua de şabat, în casa unuia sau altuia dintre ei, unde citeau pasaje din Lege şi Profeţi, le explicau şi cîntau psalmi. Astfel a luat fiinţă sinagoga, care a fost la început nu atît un sanctuar cît o comunitate (edah) constituită. Dacă, la început, comunitatea sinagogală se întrunea în orice loc (în case particulare, la porţile oraşelor, în plin cîmp) ulterior au fost înălţate şi clădiri adecvate, dar nu neapărat după un plan obligatoriu şi, de asemenea, fără personal de cult de tipul preoţiei ereditare şi ierarhice. Chiar şi după ce templul a fost reconstruit, sinagoga a continuat să existe. Ea a rămas pe mai departe „casă de rugăciune" şi în egală măsură „casă de studiu", adică de instruire a credincioşilor în cunoaşterea preceptelor Legii şi în deprinderea practicării virtuţilor.

Cea de a treia etapă — a iudaismului rabinic se caracterizează prin apariţia unei alte instituţii, legată de sinagogă, şi anume — rabinatul şi prin crearea unei vaste literaturi religioase desemnate printr-un termen general: Talmudul.

Rabinatul a ajuns după distrugerea celui de al doilea templu, la anul 70 d. Hr., mărturia profetismului şi a sacerdoţiului, autoritatea care decide în problemele de credinţă religioasă şi de jurisprudenţă. Încetul cu încetul, autoritatea preoţiei a trecut în mîinile rabinilor. În virtutea cunoaşterii Legii şi a calităţii lor de specialişti în Scriptură, rabinii şi-au asumat puterea deţinută altădată de către preoţi. Clasa cultivată a învăţătorilor şi interpreţilor Legii a crescut progresiv din punct de vedere numeric şi de asemenea din punct de vedere autoritar.

De numele rabinilor se leagă acea vastă literatură religioasă de care am amintit — Talmudul. Acest corpus este opera mai multor generaţii de rabini. El cuprinde mai mult de 6.000 de pagini, format mare şi alcătuirea sa se întinde pe o perioadă de aproximativ 1000 de ani

(de la anul 500 î. d. Hr. pînă la anul 500 d. Hr.). Talmudul conţine numele a mai mult de 2000 de rabini care au participat la elaborarea sa, fie în Palestina, fie în Babilon.

La început, învăţămîntul la evrei era oral şi tradiţiile pe care fiecare generaţie le transmitea alteia nu era obiceiul să fie scrise. Probabil că această rînduială a fost impusă pentru a împiedica faptul ca nici o altă carte să nu poată rivaliza în importanţă cu Biblia. Dar, cu timpul, pe măsură ce gîndirea talmudică s-a dezvoltat, a devenit imposibil pentru un om să stăpînească întregul corpus al legii orale. Aşa se face că în anul 200 al erei creştine, Mişna (cuvînt care semnifică învăţătură sau învăţămînt), o importantă compilaţie a Legii orale, a fost codificată şi editată în Palestina prin cel mai celebru dascăl al epocii: Rabi Iuda. Chiar dacă marea majoritate a evreilor din acel timp nu utilizau ebraica drept limbă vorbită, ci aramaica, limbă soră a ebraicii, Mişna a fost scrisă totuşi în ebraică pentru a se menţine intactă legătura cu trecutul biblic. De atunci, din secolul II, Mişna a devenit, împreună cu Pentateuhul, textul religios de bază al academiilor rabinice şi sinagogilor din Palestina şi Babilon.

Către anul 500 d. Hr., un al doilea cod rabinic a fost editat, fiind cunoscut sub numele de Ghemara şi care este o compilaţie a discuţiilor şi dezvoltărilor teoretice cărora Mişna le-a dat loc după apariţia sa.

Ghemara a format de fapt două colecţii, publicate una în Palestina şi alta în Babilon, aceasta din urmă fiind cea mai importantă. Ghemara babiloniană şi Mişna reunite au format Talmudul babilonian, care a devenit documentul de bază al iudaismului rabinic. Cealaltă Ghemară şi Mişna au format Talmudul Palestinian. Talmudul reflectă dezvoltarea studiului Legii pe parcursul timpului.

Mai tîrziu, generaţiile succesive de rabini au făcut din Talmud obiectul unei constante cercetări şi respectuoase reinterpretări, dînd naştere la numeroase alte tratate bazate pe învăţăturile sale.

Talmudul, respectiv Mişna, se împarte în şase părţi mai mari numite sedere. La rîndul lor acestea se împart în mai multe tratate.

Iudaismul modern îşi are izvorul în iudaismul rabinic şi nu mai puţin în religia evreilor de dinainte de căderea templului în anul 70 d. Hr. El este însă, în egală măsură, şi produsul curentului modern care a început să pătrundă în comunităţile iudaice din apusul Europei şi America la începutul secolului al XIX-lea. Astăzi, el se înfăţişează sub forma a trei variante sau: iudaismul ortodox, reformat şi conservator. Înainte de a înfăţişa aceste trei direcţii ale iudaismului modern, să încercăm o prezentare a situaţiei evreilor în perioada evului mediu.

În secolul al VII-lea, mai mulţi evrei au părăsit Babilonul şi s-au îndreptat spre Africa de Nord şi Spania. Aici au întîlnit alţi confraţi de ai lor stabiliţi în această zonă de mai înainte. Împreună cu aceştia au dus o viaţă înfloritoare, dominaţia islamică permiţînd comunităţilor iudaice să-şi elaboreze o cultură de înaltă valoare intelectuală, în care cercetarea ştiinţifică a crescut odată cu mistica, teologia, filozofia şi poezia. Centrul acestei culturi a fost Spania, ţară în care evreii şi-au creat şi o limbă proprie, vorbită şi azi, cunoscută sub numele de

ladino. Este de fapt limba spaniolă pe care ei şi-au altoit multe cuvinte ebraice. De la Spania, numită în ebraică Sfarad, evreii localnici s-au numit sfaradimi, iar cultura şi spiritualitatea cărora le-au dat naştere se numesc de asemenea cu acest nume (sefardă).

Situaţia evreilor din această zonă s-a menţinut mereu prosperă pînă în zilele inchiziţiei spaniole şi a decretului de expulzare din 1492, cînd ei au trebuit să apuce calea pribegiei şi să îndure multe prigoane.

Evreii din restul Europei occidentale au dus o existenţă cu totul diferită de a confraţilor lor din Spania şi Africa de Nord. Ei s-au menţinut într-o relativă izolare faţă de lumea creştină. În timp ce evreii sefarzi, timp de 600 de ani au beneficiat de libertatea de a-şi putea crea o cultură proprie, evreii din restul Europei apusene numiţi aşchenazimi după cuvîntul ebraic Aşchenaz care înseamnă Germania, au trăit perioade sumbre, dezvoltarea lor luînd o altă aliură. Ei s-au instalat mai profund în lumea Thorei şi Talmudului. Cultura, arta şi filozofia lor au derivat din aceeaşi sursă: cuvîntul lui Dumnezeu descoperit străbunilor în Sinai. Învăţaţii lor au scris evident în ebraică, dar masa mare a evreilor a învăţat cu timpul germana pe care însă a altoit, ca şi sfaradimii în cazul spaniolei, termeni ebraici. Noua limbă iudeo-germană s-a numit idiş şi ea a fost pînă acum cîteva decenii limba vorbită de către toţi aşchenazimii.

Supuşi adeseori persecuţiilor, evreii din Europa de vest au început să-şi caute noi locuri de azil, deplasîndu-se spre est. În sec. XV ei s-au stabilit în Polonia, iar ceva mai tîrziu în cea mai mare parte a Europei orientale. În Rusia, unde au ajuns de asemenea, au întîlnit comunităţi evreieşti venite aici încă din epoca bizantină. Aceste comunităţi de pe urmă au urmat o altă cale de pătrundere în Europa şi anume direct, prin traversarea Mării Negre. Aşa se face că, la sfîrşitul evului mediu, Europa orientală a devenit terenul de întîlnire al celor două curente evreieşti: al celui oriental, sosit direct în această parte de lume, şi al celui apusean, ajuns pe cale ocolită.

Precum am arătat, pînă în secolul al XIX-lea iudaismul n-a suferit influenţe şi transformări marcante. Tipul de comunitate iudaică apărut în epoca iudaismului rabinic era în măsură să garanteze în continuare o viaţă evreiască autentică. Mişcarea reformatoare în iudaism a apărut la mijlocul sec. XIX, mai ales în Germania şi America, ca o consecinţă a noilor descoperiri ale ştiinţei, istoriei şi studiului comparat al religiilor. Mai mulţi rabini din Apus, formaţi în spiritul culturii occidentale, s-au arătat animaţi de dorinţa de a construi punţi de legătură între gîndirea religioasă iudaică şi noua cultură născută din cercetarea ştiinţifică. Drept primă măsură a încercării lor de reformă a fost înlocuirea ebraicii, limba de bază a rugăciunii, cu limba vorbită în mediul în care îşi duceau existenţa. Au respins de asemenea legile referitoare la mîncăruri şi la alte rituri, părîndu-li-se prea orientale pentru mentalitatea occidentală. Au introdus în serviciul sinagogal orga pentru a moderniza şi reînsufleţi cultul, şi de asemenea, banca familială, unde bărbaţi şi femei stau alături în sinagogă, la serviciile

religioase, desfiinţînd acele balcoane pentru femei. Au tăgăduit orice autoritate supranaturală legilor ceremoniale conţinute în Biblie şi în Talmud. Accentul principal l-au pus pe învăţămîntul moral al profeţilor şi pe misiunea şi vocaţia lui Israel de a fi purtătorul monoteismului etic în lume. Au renunţat de asemenea la credinţa în persoana şi misiunea lui Mesia-Mîntuitor. Mai recent însă, iudaismul reformat a revenit asupra paşilor pe care i-a făcut şi în timp ce el rămîne încă o grupare liberală şi experimentală, multe elemente tradiţionale au fost reintroduse în viaţa şi gîndirea comunităţilor sale. Principalele diferenţe care mai rămîn încă între iudaismul reformat şi cel tradiţional sînt mai mult din domeniul practicilor rituale decît al convingerilor religioase.

Iudaismul ortodox merge pe linia păstrării neştirbite a stilului de viaţă pe care iudaismul rabinic l-a impus ca valabil peste tot. Reprezentanţii săi preferă de altfel în locul denumirii de iudaism ortodox pe aceea de iudaism tradiţional. Ei sînt convinşi că ceea ce se numeşte iudaism este în fapt modul tradiţional al vieţii iudaice din epoca Talmudului şi că orice alte interpretări diferite de cele pe care le întîlnim în paginile acestei surse sînt neautentice şi conduc la asimilarea evreilor de către celelalte neamuri în mijlocul cărora îşi duc existenţa.

Iudaismul ortodox priveşte Legea scrisă de Moise şi legea orală, care împreună alcătuiesc Halakah, ca avînd o autoritate care se impune de la sine şi estimează că orice problemă cu care se confruntă credinciosul evreu de azi poate să fie rezolvată în lumina învăţăturilor cuprinse în această Lege, descoperită de către Dumnezeu. Forţa iudaismului ortodox nu este atît numerică cît mai ales morală. Chiar şi pentru evreii care nu acceptă întru totul învăţăturile sale, iudaismul ortodox rămîne o mărturie a tradiţiei iudaice în plenitudinea sa.

Iudaismul conservator ţine oarecum calea de mijloc între cele două curente de care am vorbit pînă aici. În contrast cu reforma, iudaismul conservator pune accentul asupra elementelor istorice pozitive ale tradiţiei iudaice. În contrast cu ortodoxia, el pune pe primul plan necesitatea de a reinterpreta Halakah (Legea scrisă şi orală) păstrîndu-i spiritul tradiţional, dar adaptînd-o la realităţile prezentului. Recunoscînd cu ortodocşii locul eminamente central al Bibliei şi Talmudului, conservatorii nu se simt cu toate acestea obligaţi la o interpretare literală a acestor izvoare tradiţionale. Legea, afirmă ei, trebuie să fie obligatorie pentru oricine, dar ea este susceptibilă de reinterpretare şi adaptare. Meritul mare al conservatorilor este de a revitaliza iudaismul profeţilor şi de a-l face actual pentru fiecare evreu luat în parte şi pentru toate generaţiile la un loc. Schimbări determinate de nevoia adaptării la noul vieţii — iată ceea ce caracterizează tradiţia conservatorilor. În lumina acestor puncte de vedere s-a procedat în diverse comunităţi la experienţe în domeniul cultului şi al practicilor rituale. Dar multe dintre ele, ca introducerea practicii bat-miţvah (confirmarea) pentru fete, apoi folosirea orgii în cult, au fost considerate de către evreii ortodocşi ca foarte departe de experienţele tradiţionale. Inevitabil, conservatorii au ajuns să fie priviţi de către

ortodocşi ca schismatici. În schimb, atît conservatorii cît şi reformaţii au refuzat ortodocşilor dreptul de a se socoti singurii reprezentanţi ai tradiţiei autentice. Din poziţia sa oarecum centrală, iudaismul conservator poartă totuşi stimă atît reformaţilor cît şi ortodocşilor. El apreciază la reformaţi accentul pus pe temele clasice ale profeţiei: nevoia de dreptate socială, pace, dragoste. Pe de altă parte, el admiră tenacitatea ortodocşilor de a menţine cu orice preţ viaţa iudaică tradiţională, în ciuda marilor dificultăţi pe care le poate antrena o astfel de atitudine. Cu toate acestea iudaismul conservator merge pe propriul său drum.

Toate cele trei grupări ale iudaismului au în comun cu mult mai multe puncte decît sînt deosebirile între ele. Toate pun accentul pe unitatea lui Dumnezeu şi recunosc autoritatea cuvîntului lui Dumnezeu, descoperit părinţilor lor în Sinai. Toate sînt de acord asupra celei mai mari părţi a conceptelor teologice tradiţionale, chiar dacă fiecare grupare le nuanţează şi le interpretează în maniera sa. Iudaismul modern este divizat în trei grupări, dar în realitate este unul. Termenii ortodox, reformat, conservator sînt adjective care definesc acelaşi substantiv: iudaismul .

Avînd o astfel de privire de ansamblu asupra iudaismului modern, să încercăm acum o prezentare a cultului, vieţii şi tradiţiilor iudaice aşa cum sînt trăite şi puse acestea astăzi în practică.

Practici legate de cultul de la sinagogă

Credinciosul aparţinător altei religii, care se nimereşte să intre într-o sinagogă este surprins, chiar de la început, de un obicei pe care nu-l înţelege. Cei ce participă la rugăciune sînt cu capul acoperit, purtînd pălărie sau chipa. Acesta este un obicei care vine din orient unde bărbaţii se prezentau întotdeauna cu capul acoperit mai ales atunci cînd primeau oaspeţi. Acest gest de politeţe faţă de semeni a devenit cu timpul semn al respectului faţă de prezenţa lui Dumnezeu cea nevăzută, în locaşul sfînt. Se ştie apoi că la cortul sfînt şi mai tîrziu la templul sfînt, preoţii şi arhiereul purtau pe cap un turban. Pe turban în dreptul frunţii, arhiereul avea o plăcuţă de aur pe care scria: „Sfinţenia Domnului", cuvinte care defineau menirea arhiereului de a duce viaţă sfîntă şi a mijloci pentru alţii sfinţenia. După distrugerea templului, oficiul marelui preot a dispărut. Este posibil ca obiceiul evreilor de a-şi acoperi capul în timpul rugăciunii să fie în legătură şi cu purtarea de către preoţi şi arhiereu a turbanului. Acum poporul întreg, comunitatea lui Israel, care şi-a asumat funcţiile sacerdotale, poartă turbanul ca o aducere aminte a timpurilor de altădată.

Un alt fapt deosebit care se poate observa în interiorul unei sinagogi este purtarea de către bărbaţi a şalului de rugăciune numit talit. Talitul aduce aminte de veşmîntul de deasupra pe care îl purtau evreii în epoca biblică. Acastă haină avea formă dreptunghiulară şi servea pentru cei săraci şi ca acoperămînt în timpul nopţii. Mai tîrziu, cînd

evreii din împrăştiere au adoptat altă modă de a se îmbrăca, talitul a rămas ca veşmînt pentru serviciile religioase. În cele patru colţuri ale şalului sînt legaţi franjuri numiţi ţiţit, care aduc aminte de poruncile lui Dumnezeu ce se cer împlinite de către credincios.

Şi acum cîte ceva despre serviciul religios propriu-zis. Acesta este oficiat de către cantor, numit hazan, în dialog cu comunitatea, care dă răspunsurile. Cartea după care se oficiază serviciul religios se numeşte sidur, ceea ce în ebraică înseamnă rînduială.

În fiecare zi de peste an, cel puţin trei servicii religioase sînt oficiate: dimineaţa, după-masa şi seara. Rugăciunile fiecăruia dintre aceste servicii sînt minuţios aranjate în sidur. Avînd la îndemînă sidurul şi membrii laici ai comunităţii pot oficia serviciile, îndeplinind rolul de cantori. În zilele de comemorare a morţii părinţilor, este obiceiul ca fiii celor decedaţi să recite cadişul (o rugăciune pentru morţi) şi să îndeplinească şi oficiul de cantori. Date fiind aceste situaţii, sidurul a devenit o carte foarte familiară. Selecţie sau culegere a numeroase citate biblice, sidurul este cartea cea mai dragă evreilor după Sfînta Scriptură. Sursa sa principală este Psaltirea. Istoria sidurului se întinde pe o perioadă îndelungată. Primul sidur a apărut în sec. IX d. Hr. Rabi Amram, şeful academiei babiloniene şi autoritatea religioasă cea mai faimoasă a acelei epoci, l-a compus cu ajutorul studenţilor săi. Între extrasele din Scriptură ei au intercalat rugăciuni şi binecuvîntări compuse de rabinii Talmudului.

Nucleul celor trei mari oficii cuprinse în sidur îl constituie rugăciunea „Şema Israel" — „Ascultă Israele", care este de fapt textul din Deut. 6, 4—5, unde citim: „Ascultă Israele, Domnul Dumnezeul nostru este singurul Domn. Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul Tău din toată inima ta, din tot sufletul tău şi din toată puterea ta". Alături de „Şema" se află „Amidah", o altă rugăciune tainică ce cuprinde cele 19 binecuvîntări.

Sidurul cuprinde mai puţin rugăciuni personale şi mai mult rugăciuni colective. Limbajul rugăciunilor este centrat mai mult asupra pluralului decît a singularului, asupra colectivităţii decît a individului. De altfel, rabinii Talmudului au decis ca în ziua de şabat şi la sărbători să nu I se adreseze lui Dumnezeu cereri privitoare la nevoile personale, ci singur binele colectivităţii să fie menţionat în astfel de ocazii.

Sărbătorile săptămînale şi anuale

Şabatul

Semnificaţia acestei sărbători este redată în cuvintele din Exod 20, 8—11, unde se spune: „Adu-ţi aminte de ziua odihnei, ca să o sfinţeşti. Lucrează şase zile şi-ţi fă în acelea toate treburile tale, iar ziua a şaptea este odihna Domnului Dumnezeului tău: să nu faci în acea zi nici un lucru... Că în şase zile a făcut Domnul cerul şi pămîntul, marea şi toate cele ce sînt într-însele, iar în ziua a şaptea s-a

odihnit. De aceea a binecuvîntat Domnul ziua a șaptea și a sfințit-o". Cu timpul s-a mai adăugat și o altă semnificație a zilei de șabat, care rezultă din Deut. 5, 15: „Adu-ți aminte că ai fost rob în pămîntul Egiptului și Domnul Dumnezeul tău te-a scos de acolo cu mînă tare și cu braț înalt, și de aceea ți-a poruncit Domnul Dumnezeu tău să păzești ziua odihnei și să o ții cu sfințenie".

Șabatul, ca și celelalte zile ale săptămînii, începe la apusul soarelui din ziua precedentă, printr-o rugăciune rostită la cină, numită chiduș. Această rugăciune consacră oarecum cele 24 de ore de sărbătoare care urmează exclusiv pentru gînduri mai înalte, pentru reflecție spirituală, rugăciune, meditație și studiu. Rostit asupra unui pahar plin cu vin, simbol al prosperității și fericirii, chidușul exprimă pacea șabatului. El cuprinde referințe la eliberarea din robia Egiptului ca și la bucuriile care emană din liniștea ce coboară asupra familiei reunite. Ca și în vremurile biblice, evreii nu efectuează nici o muncă în zi de șabat. Dimineața ei asistă la serviciul religios de la sinagogă, revenind acasă pentru masa de prînz, pe care o asociază cu cîntări de laudă și mulțumire. După-amiaza este momentul cînd familia se dedică lecturii textelor sfinte și cugetărilor la îndatoririle majore ale fiecărui credincios. Înainte de apusul soarelui se rostesc rugăciunile după-amiezii, care sînt urmate de havdalah — slujba de despărțire de șabat. Prin această slujbă evreul își ia rămas bun de la șabat printr-o cîntare ce se aseamănă cu o tînguire și care exprimă oarecum părerea de rău după ziua aleasă a săptămînii care deja a trecut.

Sărbătorile toamnei

Ziua festivă cu care debutează ciclul sărbătorilor la evrei este Roș-ha-șanah-Anul nou. Această sărbătoare inaugurează și așa-numita perioadă a zilelor sfinte sau înfricoșătoare, care durează zece zile cu adevărat de penitență și care se încheie cu cea mai solemnă dintre zilele anului: ziua împăcării sau expierii păcatelor întregului Israel.

În timpurile străvechi, evreii sărbătoreau de mai multe ori „Anul nou". Era o dată așa-numitul An nou regal, cînd se comemora întronizarea regelui, apoi Anul nou al zeciuielilor, cînd se calculau zeciuielile pentru fiecare familie, și în sfîrșit Anul nou al pomilor, cînd se plantau pomi primăvara.

Roș-ha-șanah este o zi deosebită de soroacele amintite și a fost rînduită ca solemnitate sfîntă pentru a da anului întreg un început specific religios. Crearea lumii și judecarea ei de către Dumnezeu este motivul central care domină întregul ceremonial din această primă zi a anului: „Astăzi — se spune în slujba rînduită la această ocazie — este ziua nașterii lumii. Astăzi toate creaturile universului sînt judecate prin Tine".

În prima zi a anului, marea Carte a vieții stă larg deschisă înaintea Judecătorului suprem. Numele tuturor locuitorilor pămîntului trec prin fața ochilor Săi și El îi cercetează pe toți, precum cercetează păstorul oile sale. Numele celor drepți sînt întărite pentru viață. Ale

celor păcătoşi sînt şterse din cartea vieţii, iar ale celor care nu sînt nici buni, dar nici atît de răi încît să merite să moară, sînt lăsate încă zece zile, de la Roş-ha-şanah pînă la iom kipur ca ei să se pocăiască. Un obicei caracteristic acestei perioade de zece zile este sunarea din cornul de berbec (sofarul), prin care se aduce aminte de legămîntul lui Israel cu Domnul. De fapt cornul de berbec stă în legătură cu episodul biblic în care se relatează încercarea credinţei lui Avraam, căruia i s-a cerut sacrificarea propriului său fiu, şi în locul căruia, pînă la urmă, a sacrificat un berbec pe care i l-a arătat îngerul Domnului. Tot astfel i se cere evreului credincios, ca fiu al legămîntului, să se dăruiască pe sine însuşi lui Dumnezeu.

Timpul de penitenţă de zece zile atinge culmea sa în seara premergătoare zilei de iom kipur. Această zi cade în 10 Tişri. Este zi de post negru care durează efectiv 24 de ore, de cînd răsare luceafărul în seara de 9 Tişri pînă la acelaşi moment al zilei de 10 Tişri. Tema majoră a serviciului sinagogal din această zi este mărturisirea publică a tuturor păcatelor poporului, pe care le-a comis cu ştiinţă sau fără ştiinţă. Cinci servicii religioase distincte se succed începînd cu seara de 9 Tişri şi pînă în seara marei zile a expierii. Primul dintre aceste servicii, recitat la vremea crepusculului de către întreaga comunitate aflată în post, se numeşte „kol nidre", de la primele cuvinte cu care începe şi care se traduce cu: „toate juruinţele" sau voturile, făgăduinţele. Este vorba de făgăduinţele sau juruinţele pe care cineva, în mod individual şi absolut liber, le-a făcut înaintea conştiinţei sale, din dorinţa de a-şi desăvîrşi viaţa sa morală. Se înţelege că este vorba în fapt de juruinţe faţă de Dumnezeu. Pentru neîndeplinirea acestora se cere acum iertare, nu pentru încălcarea obligaţiilor noastre faţă de semeni, căci acestea nu pot fi iertate nici măcar de către Dumnezeu, ci ele trebuie să fie îndreptate de către cel care le-a nesocotit sau le-a încălcat. În această privinţă Mişna scrie: „Pentru greşelile săvîrşite de către un om faţă de alt om, iom kipur nu aduce iertare atîta vreme cît partea ofensată n-a fost satisfăcută".

După serviciul din prima seară, participanţii se retrag la casele lor de unde revin dimineaţa spre a continua celelalte rînduieli prescrise. Marea zi a expierii se încheie cu apariţia primelor trei stele pe cer. Un sunet prelung de sofar marchează sfîrşitul postului. Cu o voce şi cu o inimă, credincioşii intonează „Şema Israel". Apoi cu aceeaşi profundă simţire dau glas străvechii dorinţe: „Să fie rezidit Ierusalimul chiar în anul care a început".

Sărbătoarea corturilor (Sukot)

La cinci zile după iom kipur se prăznuieşte sărbătoarea corturilor. Se produce acum o evidentă schimbare de ton şi atmosferă: de la sobrietate şi penitenţă se trece la îndestulare şi bucurie. În timpurile străvechi, această sărbătoare era dedicată roadelor de toamnă, prilej cu care se mulţumea lui Dumnezeu pentru belşugul şi bunăstarea ofe-

rite. Mai tîrziu a primit şi o semnificaţie adiţională: exprimarea recunoştinţei lui Israel pentru purtarea de grijă pe care Dumnezeu a manifestat-o faţă de el, în timpul rătăcirii prin pustie. Prăznuirea durează o săptămînă, răstimp în care credincioşii servesc masa într-un cort pe care şi-l confecţionează fiecare. Pentru ca ambianţa sărbătorii să se reînnoiască în fiecare an, nu este permis să se construiască un cort care să poată fi folosit de mai multe ori ci numai o dată. Cortul are acoperişul din ramuri şi frunze de copaci şi este împodobit cu fructe de sezon. Amplasarea cortului este în funcţie de posibilităţile fiecărui credincios. Un obicei specific acestei sărbători este purtarea în mînă de către credincioşi, cînd se duc la sinagogă, a lulavului şi etrogului. Lulavul este un buchet alcătuit dintr-o ramură de palmier, trei crenguţe de mirt şi trei fire de salcie, iar etrogul este fruct asemănător lămîii. La un anumit moment al slujbei, credincioşii agită lulavul înspre cele patru puncte cardinale ca semn de mulţumire şi laudă adusă lui Dumnezeu, prezent peste tot în lume, pentru belşugul roadelor pămîntului.

Simhat Thorah — Bucuria Torei

Cea de a noua zi care succede celor 7 zile de sukot este de asemenea sărbătoare. Ea se numeşte Simhat Thorah, adică Bucuria Torei pentru că în această zi se încheie şi reîncepe totodată ciclul anual de lectură a Thorei la sinagogă. Se ştie că Thora sau Legea este împărţită în paraşe (fragmente după numărul săptămînilor dintr-un an, în fiecare sabat citindu-se cîte o paraşă. Scopul sărbătorii este de a evidenţia caracterul etern al Legii divine şi de a aduce laudă lui Dumnezeu care a rînduit pace comunităţii pentru a putea încheia încă un an de lectură şi studiu al Legii Sale sfinte.

În seara zilei premergătoare sărbătorii, sulurile Legii aflate în posesia unei sinagogi sînt scoase din arca sfîntă (dulapul aflat pe peretele dinspre răsărit al sinagogii, care simbolizează sfînta sfintelor din templul sfînt) şi purtate în procesiune de şapte ori în jurul sinagogii. Un singur sul trebuie să rămînă totuşi în arcă pentru că nu este îngăduit ca nici măcar un moment să lipsească Thora din interiorul sinagogii. Sulul Thorei este de fapt un pergament scris cu mîna de către bărbaţi pricepuţi şi credincioşi. Aceleaşi persoane se ocupă şi de scrierea micilor pergamente care se introduc în cutiuţele purtate de credincioşi pe braţul stîng şi pe frunte, în timpul rugăciunii, ca şi cele fixate în canatul uşii de intrare în fiecare casă (mezuzah). Dar strădania cea mai însemnată a copiştilor rămîne multiplicarea manuală a sulurilor Legii. Pentru copierea a cîte unui sul au, de obicei, nevoie de un an de zile, deoarece lucrarea se execută cu multă migală şi după anumite norme canonice. La sinagogă, sulurile sînt înfăşurate într-o îmbrăcăminte special confecţionată pentru ele, din mătase, catifea sau satin. O coroană de argint ornează la un capăt sulul de lemn pe care se înfăşoară pergamentul.

Hanukah sau sărbătoarea curăţirii templului

Este ultima sărbătoare de toamnă a calendarului iudaic. Durează 8 zile, prima fiind ziua de 25 kislev (decembrie). Este o sărbătoare postmozaică şi celebrează evenimentul purificării templului din Ierusalim în urma profanării săvîrşite de către regele sirian Antioh al IV-lea Epifanes. Evenimentul s-a petrecut în anul 163 î. d. Hr., cînd Iuda Macabeul, cu o mică trupă de luptători evrei, înfrînge armata siriană a lui Antioh şi înlătură din templul profanat statuile şi cultul idolatru. Ceremonialul sfinţirii a durat opt zile, precum s-a întîmplat şi atunci cînd Solomon a sfinţit pentru prima dată templul. În zilele noastre, în casele credincioşilor ca şi la sinagogă se aprind nouă candele, dar nu toate deodată ci cîte una în plus în fiecare seară, pînă în ziua a opta cînd ard toate cele 9 candele. Toţi cei ai familiei se adună în jurul candelelor, cîntînd imne şi schimbînd cadouri.

Sărbătorile iernii

Anul nou al pomilor

Această sărbătoare cade în ziua de 15 şevat (februarie). În timpurile străvechi, la această dată se plantau pomi şi se îngrijeau cei existenţi, întrucît primăvara era aproape. Evreii din împrăştiere şi mai ales din ţările cu climă total diferită de a Ţării sfinte serbează această zi consumînd fructe aduse de pe meleagurile biblice. La sinagogă nu se oficiază nici un serviciu religios, dar credincioşii trăiesc la casele lor momente de reculegere şi rugăciune.

Purim sau sărbătoarea sorţilor

Este şi aceasta o sărbătoare post-mozaică. A fost introdusă după exilul babilonian în amintirea scăpării evreilor de la exterminarea plănuită de Aman, ministrul regelui persan Ahaşveroş. Istoria sărbătorii este cuprinsă în cartea Estir. Mardoheu evreul şi nepoata sa Estir sînt eroii acestei povestiri, cuprinsă în cartea amintită. Ei au dejucat planul lui Aman şi au obţinut de la rege pedepsirea lui cu moartea şi a celor care i s-au asociat în intenţia lui duşmănoasă faţă de evrei. Această sărbătoare este numită a sorţilor pentru că ziua exterminării a fost hotărîtă prin tragere la sorţi. Purim este o zi plină de veselie şi se comemorează la sinagogă prin lectura publică a cărţii Estir. Lectura este asociată cu zgomote şi bătăi din picioare la fiecare amintire a numelui lui Aman. În casele lor evreii întind mese şi se maschează, punînd în scenă personajele legate de această sărbătoare.

Sărbătorile de primăvară
Pesach — Paştile

Tema străbate întreaga viaţă religioasă a evreilor. La fiecare început de şabat (vineri seara), în cursul rugăciunilor care acompaniază cina, ieşirea din Egipt este amintită cu emoţie. Şi de asemenea, la fiecare sărbătoare mai mare a anului se comemorează eliberarea acordată de Dumnezeu evreilor pe cînd erau robi în Egipt. Cartea de rugăciuni a evreilor aminteşte acest eveniment prăznuit la Paşti mai mult decît oricare alt eveniment al istoriei evreilor.

Pasca este prima sărbătoare a anotimpului primăverii şi ea începe în prima noapte cu lună plină a acestui anotimp. Capitolul 12 din cartea Ieşirii istoriseşte pe larg cum a fost sărbătorit primul Paşti. În noaptea cu lună plină a primei luni de primăvară (nisan), fiecare familie de evrei (pe cînd se aflau ei robi în Egipt) a junghiat un miel sau un ied, pe care l-a consumat cu azimă şi ierburi amare, în cursul unei cine comemorative. Resturile au fost arse înainte de apariţia aurorei. După înjunghiere au înmuiat în sîngele animalului sacrificat o crenguţă de isop şi au stropit cu ea uşorii uşii, spre a-şi salva astfel primii născuţi de la moarte, deoarece îngerul morţii a străbătut în acea noapte cetăţile Egiptului, intrînd peste tot unde nu se afla acest semn. A urmat apoi, precum se ştie, eliberarea evreilor din Egipt sub conducerea lui Moise. Pasca a rămas de atunci o sărbătoare care n-a încetat a fi prăznuită indiferent de timpurile fericite sau tragice pe care le-au trăit evreii. Durata sărbătorii este de 7 zile (din 14—21 nisan — lună corespunzătoare lui aprilie din calendarul nostru). Servicii publice la sinagogă au loc însă numai în prima şi ultimele două zile ale sărbătorii. În casele credincioşilor se respectă un ritual special în primele două seri. Este vorba de masa rituală specială numită seder. Toţi membrii familiei se adună în jurul mesei şi fiecare primeşte un exemplar din hagadah de Paşti, carte care conţine ceremoniile şi lecturile rînduite pentru seder. În mijlocul mesei se află azimile (maţot), ierburile amare. un ou tare, ţinut la cuptor, pentru a simboliza vechile sacrificii, pătrunjel, simbolizînd verdeaţa primăverii, şi un amestec numit haroşet,, din mere, nuci, vin şi cinamom, simbolizînd materialul folosit de evrei pe cînd erau sclavi în Egipt la construirea oraşelor şi magaziilor faraonului. În timpul cînd se consumă aceste alimente, copiii adresează părinţilor întrebări în legătură cu comportamentul şi aranjamentul deosebit din casă, în această seară de seder. Tatăl răspunde, istorisind faptele cuprinse în Exod. Sederul se încheie prin cîntarea unor imne vesele de către toţi cei din casă.

Cincizecimea sau sărbătoarea săptămînilor

Sărbătoarea care încheie anotimpul primăverii şi care cade la şapte săptămîni după prima zi a Paştilor este Cincizecimea sau hag ha şavu ot, adică sărbătoarea săptămînilor. Dacă sărbătoarea Paştilor marca, prin aducerea acelui snop de orz la templu, începutul secerі-

şului în Ţara sfîntă, Cincizecimea consemnează sfîrşitul acestei importante campanii agricole şi de aceea se aduceau acum multe ofrande constînd din fructe şi seminţe din noua recoltă.

O altă semnificaţie a sărbătorii era aceea a comemorării dării Legii pe muntele Sinai. Într-adevăr, acest eveniment al descoperirii Legii s-a petrecut la cincizeci de zile după ieşirea din Egipt. Cincizecimea devine astfel marea sărbătoare a Revelaţiei. La sinagogă tocmai se citeşte în această zi pericopa din Exod unde se relatează promulgarea Decalogului.

Sărbătorile verii

Ziua de 9 Av

Lunile verii din calendarul ebraic cuprind relativ puţine zile semnificative. Principala comemorare este aceea a distrugerii Ierusalimului şi a templului. Tradiţia arată că primul templu a fost distrus în anul 586 î. d. Hr., de către babilonieni, în ziua de 9 Av. Exact în aceeaşi zi a fost distrus şi cel de al doilea templu, de către romani, la anul 70 d. Hr. Este firesc prin urmare ca aceasta să fie o zi de doliu. Atmosfera pentru această sărbătoare este pregătită încă înainte cu trei săptămîni, cînd în 17 a lunii Tamuz se face amintire de primele străpungeri ale zidului templului de către romani. Pe parcursul acestei perioade, între 17 Tamuz şi 9 Av, rabinii nu oficiază căsătorii şi recomandă evitarea oricăror prilejuri de veselie şi manifestări zgomotoase în public. La sinagogă se citesc în cele trei şabaturi premergătoare zilei de 9 Av pasagii din profeţi, care se referă la prevestirea destinului tragic al Ierusalimului. În ziua de 9 Av sinagoga se cufundă real într-o atmosferă de doliu. Se iau perdelele din faţa dulapului cu sulurile Legii, iar cel care conduce serviciul religios se aşează ca un om în doliu pe un scaun jos şi cîntă pe o melodie de jale cele cinci capitole ale cărţii Plîngerilor lui Ieremia. Cei prezenţi varsă lacrimi de durere şi bătîndu-se cu pumnii în piept se roagă ca să se rezidească din nou Ierusalimul.

Cu această sărbătoare se încheie ciclul zilelor festive din calendarul iudaic. Urmează, pînă la Roş-ha-şanch (Anul Nou), şapte şabate, denumite şabatele mîngîierii, în timpul cărora se citesc texte cu caracter încurajator, din cărţile profeţilor.

După ce am trecut în revistă principalele sărbători ale evreilor, respectate cu aleasă devoţiune şi azi, se cuvine să ne referim încă la un fapt legat de marcarea timpului şi anume dacă ne uităm în luah sau calendarul ebraic, constatăm că de pildă anul 1896 este indicat ca anul 5746. De unde această diferenţă de numerotare a anilor? Anul 1986 este anul de la Hristos, adică de la mîntuirea lumii prin jertfa Fiului lui Dumnezeu întrupat. Anul 5746 este anul de la crearea lumii. După tradiţia iudaică a avut loc în sept. sau oct. 3671 î. d. Hr. Cu alte cuvinte, 3671 de ani au trecut de la crearea lumii, pînă la începutul erei creştine. Adăugînd la aceşti 3671 de ani anii erei creştine obţi-

nem 5747. Pînă în sept. 1986, la sărbătoarea de Roş-ha-şanah avem însă 5746.

Spre a oferi o imagine cît mai completă asupra religiei evreilor, aşa cum este practicată ea astăzi, să ne oprim pe scurt şi la manifestările şi datinile legate de principalele momente ale vieţii credinciosului, de la naştere şi pînă la moarte, şi aceasta pentru că într-adevăr religia îl însoţeşte pe credincios de la leagăn şi pînă la mormînt.

Vom porni de la evenimentul care este privit în familie cu cea mai deosebită grijă: naşterea unui prunc. Evreii privesc acest moment ca pe o binecuvîntare cerească. Urmînd tradiţiei străbunilor lor, primul act religios care se săvîrşeşte în viaţa noului născut este circumciziunea, numită în ebraică berit — ceea ce semnifică legămînt. Este semnul legămîntului încheiat de către Dumnezeu cu patriarhul Avraam şi care s-a prelungit, pînă azi, în istorie. Potrivit acestui legămînt, fiecare fiu al poporului evreu se angajează să trăiască după legile şi datinile moştenite de la înaintaşi.

Circumciziunea se aplică la opt zile după naştere şi ea introduce pe cel de curînd născut în comunitatea lui Israel. Persoana care execută această operaţie se numeşte mohel.

În momentul circumciziunii, copilul primeşte un nume ebraic, de obicei numele unui înaintaş care a decedat. De faţă cu alţi invitaţi prezenţi la ceremonie, tatăl copilului rosteşte cu acest prilej o rugăciune de mulţumire pentru darul ce i s-a făcut de a fi putut aduce pe fiul său sub scutul legămîntului lui Avraam. Toţi invitaţii prezenţi rostesc şi ei aceste cuvinte, cuprinse în ritualul circumciziunii: „De vreme ce a intrat el în legămîntul părinţilor noştri, să aibă parte de viaţă spre a putea studia Thora, pentru a se căsători şi a duce o existenţă de fapte bune".

Dacă copilul este primul născut al mamei sale, altă ceremonie are loc în a 31-a zi după naştere. Legea prevedea că întîinăscuţii sînt ai lui Dumnezeu, pentru că El i-a cruţat în Egipt cînd a lovit cu moarte pe întîinăscuţii egiptenilor. Ca urmare ei trebuie să fie răscumpăraţi. Pentru răscumpărare se prevedea un miel sau un ied, iar pentru cei săraci erau de ajuns şi doi pui de porumbei sau de turturele. Astăzi, tatăl îşi răscumpără fiul cu o ofrandă simbolică de 5 şekeli. Cel căruia i se înmînează aceşti bani este un Cohen, adică un evreu care are acest nume de familie şi despre care se crede că descinde din familia preoţească a lui Aaron. Respectiva persoană restituie apoi tatălui banii, spre a face cu ei o operă de binefacere.

Nu numai la naştere, dar şi pe parcursul copilăriei se oficiază unele servicii religioase în viaţa copilului. Astfel, la 13 ani are loc, pentru băieţi, ceremonialul de bar miţvah, cînd cel în cauză este declarat apt, şi obligat totodată, să cunoască şi să respecte poruncile Legii. Într-adevăr, bar-miţvah înseamnă tocmai: „Fiul poruncii". Se confirmă acum ceea ce se spunea de către cei prezenţi la circumciziune prin cuvintele: „Să poată să trăiască el pentru a studia şi a împlini Legea". Pînă la 13 ani copilul nu este constrîns de nici o obligaţie privind poruncile. Tatălui său îi revine sarcina de a-l dirija şi instrui. Dar după ce s-a supus ritualului de bar-miţvah se aşteaptă de

la el să respecte datinile vieţii iudaice. Întrucît izvorul tuturor datinilor şi învăţăturilor religioase este Thora, în această zi, cînd împlineşte 13 ani, copilul este chemat pentru prima oară la lectura Thorei, adică a pericopei de rînd din şabatul respectiv. Obişnuit, după terminarea lecturii, rabinul pune la inima copilului noile sale îndatoriri. De acum încolo, cel care a păşit pragul acestei vîrste poate fi luat în seamă la constituirea minianului ,adică a grupului de zece persoane care trebuie să fie neapărat pentru a se putea începe serviciul religios la sinagogă. Tot acum, la ceremonia de bar-miţvah copilul dobîndeşte şi dreptul de a purta tefilinul sau filacteriile în timpul rugăciunii de dimineaţă, acasă şi la sinagogă. (Filacteriile sînt două cutiuţe, de formă cubică, în care se află cîte un mic pergament cu inscripţia textului „Şema Israel" — „Ascultă Israele". Cutiuţele se fixează — una pe frunte şi alta pe braţul stîng, fiecare dintre ele avînd o curea din piele, care se înfăşoară după braţ şi respectiv se leagă pe cap).

Căsătoria. Iudaismul priveşte căsătoria ca o îndatorire sacră sau ca o miţvah (poruncă) fundamentală. Prima poruncă formulată în Thora — remarcă rabinii — vizează tocmai creşterea şi înmulţirea oamenilor, ceea ce se realizează prin căsătorie şi în familie. Ceremonialul căsătoriei se poate oficia oriunde şi orice evreu cunoscător al tradiţiei poate să-l prezideze, cu toate că se tinde către a rezerva acest drept rabinului sau cantorului. Un element nelipsit la oficierea căsătoriei este baldachinul numit în ebraică huppah, sub care stau cei doi tineri şi care este simbolul căminului pe care ei şi-l întemeiază. Rabinul oferă fiecăruia dintre miri un pahar cu vin, care semnifică fericirea şi dulceaţa vieţii de familie. Apoi mirele pune în degetul miresei un inel, rostind aceste cuvinte: „Iată, tu-mi eşti consacrată, prin acest inel, după legile lui Moise şi ale poporului Israel". Mireasa poartă un voal, obicei care vine din trecutul biblic. La sfîrşitul ceremoniei, ea îşi ridică voalul spre a arăta statutul său de femeie căsătorită. Clauzele diferite privind sprijinul pe care soţul îl datorează soţiei sale, ca şi obligaţiile mutuale ale celor căsătoriţi, sînt prevăzute detaliat în contractul de căsătorie numit chetubah. Înainte de începutul ceremoniei, acest contract este certificat ca valabil de către doi martori care nu trebuie să fie rudă nici cu mirele nici cu mireasa. Textul contractului de căsătorie a fost compus într-o epocă în care limba vorbită era aramaica şi de aceea el este redactat şi azi în această limbă, ca semn al legăturii cu trecutul. După ce rabinul citeşte contractul în aramaică şi în limba vorbită azi de către miri, tot el este cel care rosteşte cele şapte binecuvîntări, prin care se mulţumeşte lui Dumnezeu pentru instituirea căsătoriei şi a familiei, pentru faptul de a fi imprimat imaginea chipului său în firea umană, ca şi pentru veselia nunţii şi fericirea celor căsătoriţi. Una dintre aceste binecuvîntări exprimă dorinţa fierbinte, şi într-o astfel de împrejurare, de a fi rezidit Ierusalimul. Ca aducere aminte de dărîmarea Ierusalimului mirele sparge cu călcîiul un pahar. Credincioşii evrei privesc actul căsătoriei ca un act sfînt şi de aceea şi numesc slujba care se oficiază, keduşin, ceea ce înseamnă sfinţire.

Obiecte sacre în casele credincioșilor evrei

La intrarea într-o casă evreiască se află fixată pe usciorul din dreapta al ușii o mică cutie de lemn sau metal, care se numește mezuzah și are în interior un rulou de pergament pe care se află scrise versetele din Deut. 6, 4—5, cunoscute sub numele de „Șema Israel". La aceste versete ne-am referit cînd am vorbit despre filacterii sau tefilin. Fixarea acestei cutii pe ușă este în legătură cu porunca din textul amintit, în care se spune: „Să rămînă aceste cuvinte pe care eu ți le poruncesc astăzi înscrise în inima ta... Să le scrii pe stîlpii casei tale și pe ușile tale". Un mic orificiu în mezuzah permite să se citească cuvîntul: „Șadai", care se traduce cu Atotputernicul.

În interiorul căminului se află de asemenea candelele de șabat pe care le aprinde stăpîna casei vineri la apusul soarelui, adică la sosirea șabatului.

Pentru ceremonia de încheiere a șabatului (habdalah) în casă se păstrează și o lumînare suficient de mare ca să ajungă pe un an întreg. Orice gospodină are apoi o învelitoare frumos brodată pentru pîinea asupra căreia membrii familiei rostesc binecuvîntarea înainte de cina din seara de șabat. Pentru vinul asupra căruia de asemenea se rostește o binecuvîntare la începutul și la sfîrșitul șabatului, se folosesc de obicei frumoase pahare de argint.

Căminul evreiesc mai numără între obiectele sale sacre și o menora — un candelabru cu 9 brațe folosit la sărbătoarea Hanukah. Alături de menora se află și o cutiuță frumos ornată care servește pentru etrogul sau lămiia pe care o poartă în mînă credincioșii la sărbătoarea corturilor.

Regimul alimentar al evreilor. Mîncarea kașer

Evreii practicanți estimează că există un strîns raport între regimul alimentar și viața spirituală a omului. În privința fructelor și legumelor nu există nici o restricție în ce privește consumarea lor. Nu tot așa stau lucrurile cînd este vorba de hrana de natură animalieră. Sînt interzise toate insectele înaripate și reptilele. Peștele pentru a fi kașer trebuie să aibă aripi și solzi. Scoicile și alte animale cu carapace sînt de asemenea interzise. Dintre mamifere, singure cele care au copita despicată și rumegă sînt admise pentru consum. Toate animalele sălbatice sînt virtual interzise. Dintre păsări sînt interzise vulturul, uliul, bufnița, pelicanul, corbul și cocostîrcul.

Legile alimentare se întind și asupra metodei de sacrificare și pregătire a animalelor curate. Astfel, cuțitul cu care se sacrifică animalul trebuie să fie bine ascuțit pentru ca animalul să nu sufere mai mult decît trebuie. Se interzice de asemenea ca animalul să fie hăituit înainte de sacrificare pentru că aceasta împiedică scurgerea sîngelui, iar consumarea cărnii cu sînge este interzisă. Singuri experții în munca de abator, la curent cu legile rituale, sînt admiși să sacrifice

animalele. Persoana care are o astfel de îndeletnicire se numeşte sohet şi poate funcţiona numai cu autorizaţie rabinică.

Există încă o altă lege alimentară importantă şi anume aceea care interzice amestecarea laptelui cu carnea. Practica este în legătură cu interdicţia scripturistică de a nu se fierbe iedul în laptele mamei sale, aceasta desigur pentru a se preîntîmpina cruzimea.

De menţionat şi interdicţia de a se consuma carnea de pe şold, locul respectiv fiind socotit sfinţit prin atingerea îngerului de şoldul lui Iacov, cînd s-a luptat cu el spre a-l împiedica să se reîntoarcă în Caldeea.

Legile alimentare, în general, au drept scop să facă din masă un altar şi de a transforma actul zilnic al hrănii într-un act sfînt. De aici şi datina de a rosti la începutul şi sfîrşitul mesei o rugăciune.

Ultimul capitol al vieţii de aici: moartea.
Datini în legătură cu înmormîntarea şi doliul

Evreii ca şi adepţii altor religii privesc moartea cu certitudinea şi resemnarea pe care le procură riturile credinţei lor.

După credinţa iudaică, cînd o persoană se află în pragul morţii trebuie să rostească o mărturisire (vidui — în ebraică), prin care dă glas credinţei sale în viaţa viitoare. În ultimele momente conştiente ale vieţii, credinciosul rosteşte aceste cuvinte: „Dumnezeule, Tu poţi să mă vindeci dacă voieşti. Dar dacă voinţa Ta este să mor, eu accept moartea din mîna Ta cu iubire. Tată al orfanilor şi judecător al văduvelor, păzeşte-i pe aceia pe care îi iubesc... Încheie apoi prin invocaţia care se situează în centrul credinţei iudaice: „Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeul nostru este singurul Domn".

După moarte, corpul defunctului este spălat şi îmbrăcat într-un linţoliu de pînză.

Cel care dirijează ceremonia de înmormîntare este de obicei rabinul, care dirijează un ritual strict de înmormîntare. Se selectează cîtiva psalmi adecvaţi momentului şi se rosteşte o cuvîntare funebră. Slujba se încheie cu o rugăciune pentru odihna sufletului celui adormit care se poate repeta şi la cimitir. În momentul aşezării în mormînt se rosteşte rugăciunea numită cadiş. Această rugăciune va fi repetată apoi de trei ori pe zi la serviciul sinagogal, timp de unsprezece luni de către fiii decedatului. Această rugăciune evidenţiază suveranitatea lui Dumnezeu asupra vieţii umane. De menţionat că în ea nu se aminteşte deloc moartea, ceea ce grăieşte de la sine despre credinţa evreilor în Dumnezeu, dătătorul vieţii.

Înainte de punerea în mormînt, rudele apropiate îşi sfîşie uşor veşmintele, ca semn vizibil de doliu. Acest obicei numit keriah — „sfîşiere" — este de origine biblică şi cînd îl împlinesc, credincioşii respectivi rostesc aceste cuvinte de resemnare de bunăvoie în faţa dreptăţii dumnezeieşti: „Binecuvîntat să fii Tu, Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat al universului, care eşti judecător drept".

Îndată după funeralii, familia se reîntoarce acasă pentru a începe o săptămînă de doliu particular. Această perioadă este numită şivah,

adică şapte (zile). Pe cît posibil, cei aflaţi în doliu nu părăsesc în acest răstimp domiciliul în afară de ziua de şabat, cînd se prezintă la slujbă. O lampă memorială arde în casa de unde a plecat defunctul în tot acest răstimp. Cei ai familiei petrec în meditaţie cucernică. Se obişnuieşte de asemenea să se facă rugăciuni la care participă şi cei mai apropiaţi de familie. Cu acest prilej se citesc pasagii din cărţile Iov şi Plîngerile lui Ieremia. Oglinzile, considerate semn al luxului şi desfătării sînt acoperite în săptămîna de doliu. După terminarea acestei săptămîni, în semn de respect şi regret pentru cel plecat, membrii familiei nu iau parte încă trei săptămîni la reuniuni publice şi petreceri. Deci este rînduită în total o lună de doliu. Cei mai zeloşi prelungesc la un an perioada de doliu, iar apoi, în fiecare an, la data morţii îl pomenesc pe cel apropiat al lor. Pomenirea aceasta anuală se numeşte yahrzeit, cu un cuvînt de origine germană, pentru că s-a încetăţenit la evreii din Germania. Şi în această zi, urmaşii celui decedat rostesc kadiş.

Sînt rînduite de patru ori pe an zile de pomenire colectivă a morţilor, numite izkor (comemorare, aducere aminte, pomenire). Aceste zile sînt cele premergătoare sărbătorilor: iom kipur, paştile, cincizecimea şi sărbătoarea corturilor.

Inainte de încheierea primului an de la deces se ridică la mormînt o piatră funerară cu inscripţiile de rigoare în ebraică şi cu indicarea numelui defunctului şi a tatălui său. Totdeauna, conducerea pe ultimul drum a unui membru al familiei este însoţită de credinţa că înaintea lui Dumnezeu nimic din ceea ce este cu adevărat preţios nu este pierdut, iar omul se numără între valorile lumii care nu se pot risipi.

*

Astfel se înfăţişează înaintea celor dornici de a-l cunoaşte şi înţelege, iudaismul, religia cea mai apropiată de creştinism prin aceeaşi zestre comună, care este Vechiul Testament.

Pr. prof. *D. Abrudan*

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1 Diac. prof. Emilian Vasilescu, *Istoria religiilor*. Manual pentru Institutele teologice. Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 1975.

2 Idem, *Religia evreilor după dărîmarea Ierusalimului (an. 70 d. Hr.)*, în „Ortodoxia", nr. 4/1958.

3 Şef rabin dr. Moses Rosen, *In lumina Thorei*, Bucureşti, 1971.

4 J. Bonsirven, S. J., *Le Judaïsme palestinien au temps de Jésus-Christ*, 2 vol., 1934.

5 Ad. Lods, *La religion d'Israel*, Paris, 1939.

6 L. Dennefeld, art. *Judaïsme*, în Dictionnaire de Théologie catholique, vol. VIII, 2 Paris, 1925, col. 1581—1668.

7 Stuart E. Rosenberg, *Une simple explication du Judaïsme à l'intention des chrétiens*, Montréal, 1967.

8 Pr. lector Dumitru Abrudan, *Creştinismul şi mozaismul în perspectiva dialogului interreligios*, Sibiu, 1979, extras din „Mitropolia Ardealului" nr. 1—3/1979.

SFÎNTA TREIME ÎN TEOLOGIA APUSEANĂ CONTEMPORANĂ DIN PUNCT DE VEDERE ORTODOX*

Dogma Sf. Treimi, fundamentul tuturor dogmelor, a fost formulată și apărată de-a lungul vremii ca un răspuns al credinței Bisericii — în forma specifică a mărturisirii *(Homologia)* — la fapta mîntuitoare a Dumnezeului treimic realizată și descoperită în Iisus Hristos, și neîncetat actualizată de atunci în Biserică prin cult și propovăduire — sacramental și kerygmatic, — înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor. În ce privește structura sa fundamentală, răspunsul de credință al Bisericii se prezintă în patru forme distincte dar indisociabile [1]: (astfel, înaintea lui Dumnezeu, el îmbracă forma adresării Lui fie euhologic-subiective (Dumnezeu este TU) în rugăciunea de cerere și mulțumire, fie doxologic-obiective (Dumnezeu este EL) în rugăciunea de laudă și preamărire; iar înaintea oamenilor, se prezintă în mod similar, în forma adresării lor fie kerygmatic-subiective (omul este „tu") în propovăduire și mărturie, fie didactic-obiective (omul este „el") în învățătura de credință a Bisericii. În cadrul acestor patru modalități liturgice prin excelență, în care Biserica, în cultul ei, dă răspuns înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor la fapta mîntuitoare a lui Dumnezeu Cel în Treime, actuaizată sacramental, se disting două tipuri de enunțuri treimice: dacă în adresările „subiective", euhologice și kerygmatice, Treimea este invocată sau evocată prin proclamarea sau vestirea Iconomiei Sale mîntuitoare, în adresările „obiective", doxologice și didactice, Treimea este invocată în Ea Însăși. Sau altfel zis: în cultul Bisericii, subiectul propovăduirii *(Kerýgma)* și al rugăciunii de cerere și mulțumire *(Euhologia)* este Treimea „iconomică" — în manifestarea și lucrarea ei mîntuitoare de la creație pînă la Parusie —, iar subiectul preamăririi *(Doxologia)* și al învățăturii *(Didascalia)*, din care se va dezvolta ulterior dogma, este în primul rînd Treimea „imanentă" — în Sine, în ființa Sa transcendentă și eternă, independent de lucrarea Sa în timp. Între cele patru tipuri de enunțuri privite în

---

* Lucrare de seminar întocmită și susținută la Catedra de Teologie dogmatică și simbolică, sub îndrumarea P. C. Prof. Dr. Ioan I. Ică care a dat avizul pentru publicare.

1 Cf. E. Schlink, *Die Struktur der dogmatischen Aussage als ökumenisches Problem*, în *„Der kommende Christus und die kirchlichen Traditionen. Beiträge zum Gespräch zwischen de getrennten Kirchen*, Göttingen, 1961, p. 24—79 mai ales p. 24—47 și 73—74.

articularea lor concretă în cult, se stabileşte o corespondenţă de tipul chemare — răspuns, apel — împlinire: doxologia şi dogma răspund şi încoronează apelul rugăciunii şi propovăduirii, ele laudă şi vestesc Treimea nu în mod „subiectiv", „interesat", pentru binefacerile ei mîntuitoare *(pro nobis)* arătate în timp *(hic et nunc)*, ci în mod superior obiectiv, „dezinteresat" în fiinţa lui transcendentă *(extra nos)* şi eternă.

Din aceste succinte dar hotărîtoare consideraţii preliminare rezultă două concluzii de primă importanţă:

— dogma în genere, ca definiţie bisericească a misterului revelat, nu poate fi nici substituită, nici izolată şi nici confundată cu celelalte tipuri de enunţuri teologice din sistemul cultic-liturgic al Bisericii, fără profunde implicaţii teologice şi practice în gîndirea şi viaţa Bisericii; vestind oamenilor pe Dumnezeu în Sine, în fiinţa Sa eternă, dogma nu e nici speculaţie, nici exegeză, nici propovăduire, nici rugăciune de cerere sau mulţumire, ce-L evocă şi invocă Iconomia sa istorică, ci este corespondentul în adresă umană a ceea ce este doxologia în adresă divină;

— distincţia capitală, pentru întreaga teologie ortodoxă răsăriteană, între Dumnezeu şi Sine şi Dumnezeu în lucrările Lui, între „θεολογια" şi „οικονομια" departe de a fi o inovaţie patristică ulterioară, este practic înscrisă în structura enunţurilor teologice care alcătuiesc cultul Bisericii dintotdeauna.

Ca problemă teologică însă, distincţia în cauză apare explicit la Sf. Vasile cel Mare († 379), care distingea fără separaţie şi fără confuzie între două tipuri de doxologii treimice: „iconomică" — „Slava Tatălui *prin (dià)* Fiul *în (én)* Sf. Duh", şi „imanentă" — „Slava Tatălui *cu (metà)* Fiul, *împreună (sýn)* cu Sf. Duh" [2] — care s-a şi impus în cultul Bisericii în forma „clasică" a doxologiei mici: „Slavă Tatălui *şi (kai)* Fiului *şi (kai)* Sf. Duh" —; prima este expresia „proprie celor ce mulţumesc" Treimii pentru Iconomia ei mîntuitoare în timp şi istorie, iar a doua revenind „celor ce aduc laudă" [3] Treimii în existenţa ei transcendentă şi eternă. De aceea, tot după Sf. Vasile, katabazei Iconomiei divine în care harul, adică bunătatea, sfinţenia şi împărăţia naturală a lui Dumnezeu pogoară în noi de la *(apò)* Tatăl prin *(dià)* Fiul la *(epi)* Sf. Duh, credinciosul îi răspunde cu anabaza iconomiei umane a theognosiei, urcînd prin har in şi de la *(én, apò)* Duhul prin *(dià)* Fiul la *(epi)* Tatăl.[4] Ţelul final al theognosiei este însă preamărirea şi cunoaşterea Treimii în Ea Însăşi, în realitatea Ei eternă şi transcendentă, transcosmică şi transistorică, independentă de Iconomia Ei în lume şi timp, aşa cum o invocă doxologia şi dogma Bisericii, adică exclusiv în unitatea fiinţială şi diferenţa ipostatică absolută a Tatălui, Fiului şi Sf. Duh.[5]

---

2 Sf. Vasile cel Mare, *De Spiritu Sancto* I, 3; P. G. 32, 72 C, după ed. critică a lui B. Pruche, din „Sources Chretiennes" nr. 17 bis, Paris, 1968.

3 *Ibidem*, VII, 16; col. 93 C.

4 *Ibidem*, XVIII, 47; col. 153 B.

5 Cf. Vl. Lossky, *Apophase et théologie trinitaire*, în „*A l'image et à la ressemblance de Dieu*", Paris, 1967, p. 7—23, aici p. 8—10.

Astfel, în viziunea Părinţilor răsăriteni, fără a putea fi în nici un caz cunoscută altfel decît în Iconomia Sa istorică în Hristos Iisus, Treimea trebuie, totuşi, re-cunoscută ca fundamentată, în cele din urmă în Sine, dincolo de Iconomia Sa temporală externă. Pentru că, pe cînd Iconomia — de la creaţie la Parusie — este opera absolut gratuită a voinţei libere şi suverane, comună tuturor Persoanelor treimice, existenţa Sa triipostatică este un dat absolut ce aparţine naturii transcendente a lui Dumnezeu, Care rămîne transcendent şi independent ontologic de creaţie, chiar în imanenţa cea mai deplină a Întrupării, Crucii şi Morţii lui Hristos. Ori „pentru a putea vorbi de Dumnezeu în Sine, în afară de orice legătură cosmologică, de orice angajare în Iconomie, cunoaşterea despre Treimea consubstanţială trebuie să fie culminaţia unei căi de abstracţie, de decantare apofatică, prin negaţie, a tuturor „apropierilor" (bunătate, intelect, iubire, viaţă, etc.) ce ar putea fi ataşate de noţiunile ipostasurilor divine în planul Iconomiei, de toate atributele care manifestă natura divină în creaţie. Ceea ce va subzista dincolo de orice negaţie şi afirmaţie este noţiunea de diferenţă ipostatică absolută şi de identitate fiinţială absolută a Tatălui, a Fiului şi a Sf. Duh",[6] noţiunea paradoxală a Treimii-Unime şi Unimii-Treime, ca expresia apofatică a misterului Dumnezeului celui viu descoperit lumii în Iisus Hristos.

În acest mod şi pe această cale, în lupta cu ereziile antitrinitare ale vremii, a apărut în sec. IV, forjată de gîndirea genială a Părinţilor Capadocieni, dogma treimică în formularea ei „clasică", „o Fiinţă în trei Ipostasuri *(mia ousia, treis hypostáseis)*". Împotriva subordinaţianismului arian, care recunoaşte Persoanele, dar diviza în degradare fiinţa Treimii, formula accentuează *consubstanţialitatea* ca identitatea numerică, nu doar specifică, a aceleiaşi fiinţe, prezente în mod egal în toate Persoanele treimice, iar împotriva modalismului sabelian, ce admitea unitatea fiinţei divine, dar confunda Ipostasurile, ea reliefează realitatea absolută şi ireductibilă a *Treimii Persoanelor* consubstanţiale. Echilibrul între cele două aspecte ireductibile şi indisociabile ale misterului Treimii — unifiinţialitatea şi triipostaticitatea — este asigurat în teologia ortodoxă răsăriteană de aşa-numitul principiu al *„Monarhiei" Tatălui.*[7] Expresia „monarhie" semnificînd aici „principiu unic" sau „obîrşie unică" *nu* stăpînire unică, principiul „monarhiei Tatălui" exprimă faptul că Persoana divină a Tatălui este

6 *Ibidem*, p. 7.

7 Cf. Sf. Vasile, *op cit.*, XVIII, 44—47, col. 148 D—153 D. „Cum întru mărturisirea celor trei Ipostasuri păzim evlavioasa dogmă a monarhiei"; un excelent rezumat al triadologiei capadociene se găseşte în *ep. 38, de differentia essentiae et hypostasis*, a Sf. Vasile cel Mare, P. G. 32, 325—340, pe care însă cercetările patrologice mai noi (R. Hübner, 1972 şi J. Fedwick, 1978) o atribuie însă Sf. Grigorie de Nyssa şi la Sf. Ioan Damaschin, *Exp. fidei (dogmatica)* 8—14, P. G. 94, 808—861; tr. rom. pr. D. Fecioru, Bucureşti, 1943, p. 37—74; pentru detalii de istoria dogmelor a se vedea şi G. L. Prestige, *God in Patristic Thought*, London, 1936, 1964, iar pentru o prezentare de sinteză a triadologiei bizantine, monografia Ierom. Amphilohie Radovici, *Tò mysterìon tês Aghias Triados katà tòn Aghion Gregorion Palaman* (Analecta Vlatadon 16), Tessaloniki, 1973 şi articolele pr. prof. dr. D. Stăniloae citate mai jos la notele 14 şi 15.

în Treime unicul principiu (*mónos arché*) ultim și concret ce determină simultan atît diferența absolută a Ipostasurilor treimice, cît și unitatea lor ființială nu mai puțin absolută. Monarhia Tatălui constituie principiul fundamental și nota caracteristică definitorie a triadologiei ortodoxe; ea evidențiază faptul decisiv că principiul diversității ipostatice ca și al unității ființiale în Treime este unul *personal*: „nu că ființa divină trebuie supusă Persoanei Tatălui, ci că Persoana Tatălui dă loc posesiei comune a ființei pentru că nu se identifică cu ființa, nefiind persoana unică a divinității. Într-un anume sens, s-ar putea spune chiar că Tatăl este tocmai această posesiune în comun a ființei cu Fiul și cu Duhul, și că Tatăl n-ar fi o Persoană divină dacă n-ar fi decît o monadă: El s-ar identifica atunci cu ființa".[8] Tatăl este Dumnezeu ca Persoană deplină numai în măsura în care naște pe Fiul și purcede pe Duhul Sfînt ca Persoane perfect egale cu Sine în identitatea aceleiași ființe. Astfel, „monarhia Tatălui păstrează echilibrul perfect în Treime între natură și ipostas, fără a înclina balanța nici într-o parte, nici în alta. Nu există ființă impersonală, cum nu există nici persoane neconsubstanțiale. Natura și cele trei Ipostasuri se prezintă în același timp spiritului nostru, fără ca una să fie anterioară celorlalte sau viceversa".[9] În viziunea Părinților nu poate fi deci vorba în Treime nici de un „esențialism" trinitar impersonal, dar nici de un „personalism" trinitar neconsubstanțial.

Dumnezeu este din Tatăl Treime și Unime în același timp, ba mai mult, nu numai Unime și Treime, ci 1=3 și 3=1, depășind întru Sine legea numărului și relația ca opoziție diadică, bipolară. De aceea în viziunea ortodoxă a Părinților răsăriteni relațiile intratrinitare — paternitatea, filiația și purcederea — sînt relații de origine și diversitate, neopozabile reciproc (dată fiind imposibilitatea logică de a opune trei termeni în relații de opoziție bipolară), care *exprimă* numai, *nu întemeiază* ele însele diversitatea triipostatică a Treimii. Treimea în gîndirea patristică „nu este nici un act de voință, nici o necesitate internă: în general nu e un act, ci *modul* etern al existenței treimice în sine Însăși. E o realitate *primordială* care nu poate fi întemeiată pe nici o altă noțiune decît pe ea însăși, Treimea fiind *anterioară* tuturor calificărilor — bunătate, intelect, iubire, putere, infinitate — în care Dumnezeu se manifestă și poate fi cunoscut".[10] De aceea în limbajul Părinților a „theologhisi" în sens strict, adică a vesti și preamări pe Dumnezeu în Sine, înseamnă a mărturisi pe Dumnezeu

8 Vl. Lossky, *La procession du Saint-Esprit dans la doctrine trinitaire orthodoxe (1948)*, în același volum citat la nota 5, p. 67—94, aici p. 78—79.

9 *Ibidem*, p. 77 cf. și A. de Halleux, *Personalisme ou essentialisme trinitaire chez les Pères Cappadociens? Une mauvaise controverse*, „Revue Tthéologique de Louvain" 17 (1986) nr. 2, p. 129—155; reputatul patrolog catolic critică interpretarea excesiv „personalistă" dată triadologiei Capadocienilor de teologii ortodocși greci Chr. Yannaras și J. Zizioulas, după care, spre deosebire de Părinții alexandrini (Athanasie, Chiril) și de Sinodul I ec. de la Niceea, care au pus accentul pe „consubstanțialitatea" divină, Părinții Capadocieni și Sinodul II ec. de la Constantinopol ar manifesta în teologia lor trinitară o abandonare a limbajului „esenței" în favoarea unuia riguros „personalist".

10 V. Lossky, *ibidem*, p. 82; sublinierile în text ne aparțin.

mai presus de orice manifestare şi atribuire iconomică în *Tri-unitatea* constitutivă fiinţei sale transcendente şi eterne. „Orice alt nume decît cele de Tatăl, Fiul şi Duh Sfînt — chiar şi cele de Logos şi Paraclet — va fi impropriu pentru a desemna caracterele particulare ale Ipostaselor şi existenţa inaccesibilă a Treimii şi se vor raporta mai curînd la exteriorizarea, la manifestarea sau la Iconomia lui Dumnezeu. Dogma Treimii marchează piscul teologiei, şi gîndirea noastră se opreşte înaintea misterului originar al existenţei Dumnezeului personal. În afara numelor ce desemnează cele trei Ipostasuri şi a numelui comun de Treime, nenumăratele nume ce le atribuim lui Dumnezeu şi pe care teologia manualelor le numeşte „atribute" nu desemnează pe Dumnezeu în fiinţa Sa, ci ceea ce înconjoară fiinţa *(tà perì tês ousiás)*, iradierea eternă a conţinutului comun al celor trei Persoane, a naturii lor incomunicabile ce se revelează prin energii".[11] De aceea, întreaga triadologie ortodoxă, de la Părinţii Capadocieni (sec. IV) trecînd prin patriarhii Fotie (sec. IX) şi Grigorie II Cipriotul (sec. XIII) pînă la Grigorie Palama (sec. XIV), operează următoarele distincţii (nu separaţii, dar nici confuzii!) capitale între:

— modul *existenţei eterne în Sine* a Treimii, Care îşi are existenţa Sa suprafiinţială, absolut incomunicabilă, imparticipabilă şi inaccesibilă, nemijlocit şi mai presus de orice ordine şi succesiune (taxis) *numai* din Tatăl (ca Ipostas): Fiul prin naştere iar Duhul prin purcedere ca acte simultane;

— modul *manifestării eterne* ca energie necreată a slavei *fiinţiale* şi naturale comune Treimii *din* Tatăl *prin* Fiul *în* Sf. Duh reprezentînd lucrarea „odihnei" şi „strălucirii" eterne a Duhului prin Fiul şi a Fiului prin Duhul, lucrarea Duhului ca „bucurie" şi „iubire" reciprocă a Tatălui faţă de Fiul şi a Fiului faţă de Tatăl, lucrare eternă şi necreată a *perihorezei* şi a relaţiilor de comuniune treimice accesibile, comunicabile şi participabile creaturii şi

— modul *manifestării iconomice temporale* absolut libere şi gratuite a manifestării divine energetice eterne a Treimii *de la* Tatăl *prin* Fiul *în* Sf. Duh şi al relaţiilor perihoretice de comuniune treimică în Iconomia creaţiei, mîntuirii (re-creaţiei) şi transfigurării lumii. „În general Iconomia divină e un caz particular, e expresia „temporală" a manifestării divine eterne, dar ultima nu este un fundament necesar al creaturilor, care ar fi putut nici să nu existe; Treimea se manifestă în strălucirea slavei sale independent de existenţa creaturilor".[12]

De aceea, distingînd riguros dar şi fără separaţie între existenţa fiinţială şi ipostatică a Treimii şi manifestarea energetică naturală a slavei sale în eternitate şi în Iconomie, teologia ortodoxă diferenţiază

— purcederea ipostatică a Duhului numai de la Tatăl *(ek mónou toû Patrós)*, purcedere prin care se revelează, mai presus de relaţiile de opoziţie, diversitatea ipostatică ireductibilă a Persoanelor Treimii de

— manifestarea Sa energetică naturală comunicabilă de la Tatăl prin Fiul *(dià toû Hyoû)*, prin care se descoperă slava fiinţială *comună*

11 *Ibidem*, p. 86.
12 *Ibidem*, p. 91.

celor trei Persoane treimice, strălucirea eternă a ființei divine triipostatice ce manifestă lucrarea (energia) eternă și necreată a relațiilor de comuniune treimice.

Aceeași „monarhie" a Tatălui, deci principiu personal, determină atît purcederea ipostatică a Duhului numai din Tatăl, cît și manifestarea Sa energetică prin Fiul în eternitate ca și în timp, cînd, prin umanitatea îndumnezeită a lui Iisus Hristos, Trupul tainic al Bisericii „celei pline de Treime",[13] ea devine „temeiul înfierii și îndumnezeirii noastre" [14] și baza spiritualității, iar Sf. Treime modelul (arhetipul) unei ecclesiologii a comuniunii.[15]

Rezumînd, principalele caracteristici, premise și implicații ale triadologiei ortodoxe răsăritene se pot concentra în următoarele teze:

— „monarhia" Tatălui: persoana Tatălui ca unicul principiu *personal* în Treime atît al diversității ipostatice și al unității ființiale cît și al manifestării lor perihoretic-energetice;

— echilibrul între ființă și ipostas: nici „esențialism" impersonal, nici „personalism" neconsubstanțial; deși deplin ipostaziată, personalizată sau „întreit-subiectivată", ființa divină rămîne real distinctă, fără a fi însă separată de Persoanele treimice;

— Treime=Unime; Treimea Persoanelor divine este o realitate ontologic primordială și originară în Dumnezeu, anterioară oricăror determinații: relațiile treimice sînt relații de diversitate în origine, neopozabile diadic, și care exprimă nu întemeiază Persoanele treimice;

— distincția între planul divin uniființial-tripostatic „imanent" inaccesibil și imparticipabil și manifestarea lui eternă în lucrarea eternă și necreată a relațiilor de comuniune treimice, manifestare comunicabilă, accesibilă și participabilă în Iconomia în timp, absolut liberă și gratuită, a voinței comune tuturor Ipostasurilor treimice; distincția întemeiază refuzul apofatic de a deduce Treimea în mod speculativ din vreun atribut dat manifestării energetice și iconomice comune a Treimii ca bunătate, iubire, spirit, etc.

— participarea reală a omului în Biserică și Tainele ei — extindere istorică a umanității îndumnezeite a lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat — la însăși viața Sf. Treimi ca și comuniune și unire reală a lui nu cu ființa, nici cu ipostasurile treimice, ci cu ener-

---

13 Origen, *Selecta în Psalmos XXIII*, 1; P. G. 12, 1265 B.

14 Cf. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Purcederea Duhului Sfînt de la Tatăl și relația lui cu Fiul ca temei al îndumnezeirii și înfierii noastre*, „Ortodoxia", 31 (1979), nr. 3—4, p. 583—592.

15 Cf. același, *„Relațiile treimice și viața Bisericii"*, „Ortodoxia", 16 (1964), nr. 4, p. 503—626 și Prof. Dan Ilie Ciobotea, *Dorul după Biserica nedespărțită sau apelul tainic și irezistibil al Sfintei Treimi*, „Ortodoxia", 34 (1982) nr. 4, 586—598; contra paralelizării de către Lossky a lucrării lui Hristos și a Duhului Sfînt în Biserică și a proiectului său de fundamentare a ecclesiologiei pe o dublă Iconomie: cea a lui Hristos asupra naturii umane în vederea unității ei, și cea a Duhului asupra persoanelor, în vederea diversificării și personalizării lucrării lui Hristos, (*op. cit.*, p. 175—177), a se vedea D. Stăniloae, *Sf. Duh și sobornicitatea Bisericii* „Ortodoxia", 19 (1967), nr. 1, p. 32—18 mai ales p. 44—48. Biserica nu poate fi întemeiată decît pe Iconomia unică a Sf. Treimii în care hristologia este pnevmatologică și pnevmatologia hristologică.

giile Ei necreate, fiinţiale dar întreitipostatizate, dumnezeieşti şi îndumnezeitoare, comune tuturor Persoanelor treimice, şi manifestînd lucrarea necreată şi eternă a relaţiilor Lor de comuniune treimică; de aici, mîntuirea ca îndumnezeire a omului prin participarea lui la lucrarea necreată şi eternă a relaţiilor de comuniune treimice dintre Persoanele Treimii făcute accesibile prin Înomenirea Fiului lui Dumnezeu în umanitatea Lui transfigurată — Trupul tainic al Bisericii; — relaţiile treimice, relaţii de comuniune desăvîrşită, constituie baza şi arhetipul comuniunii eclesiale, modelul unei eclesiologii de comuniune reală; de aici echilibrul eclesiologic între instituţie şi eveniment, tradiţie, şi libertate, social şi personal, comunitate şi individualitate, între aspectul hristologic şi pnevmatologic al Bisericii, implicat în echilibrul relaţiilor de comuniune existent între Persoanele treimice ale Fiului şi Duhului.

*

Nu aceleaşi principii stau la baza teologiei trinitare occidentale care s-a dezvoltat pe alte coordonate. Pe de o parte, datorită izolării politice şi cultural-religioase survenite între Apus şi Răsărit, ca urmare a prăbuşirii Imperiului Roman de Apus (476) sub loviturile germanilor arieni, care vor constitui pe ruinele lor primele regate medievale, pe de altă parte, datorită ascensiunii treptate a papalităţii şi pretenţiilor ei crescînde de infailibilitate doctrinară, în Occidentul latin, devenit progresiv romano-catolic, s-a dezvoltat, începînd cu Fer. Augustin († 430) şi celebrul lui tratat *„De Trinitate"* (scris între 399—416),[16] un tip de triadologie latin, structural diferit şi incompatibil atît în premisele cît şi în consecinţele sale cu cel grec, răsăritean.

Esenţială în înţelegerea triadologiei augustiene este sesizarea exactă a două realităţi istorice care au prezidat la geneza ei spirituală: (1) marea luptă dusă de episcopii latini în Apus în sec. IV—VII pentru convertirea germanilor arieni la ortodoxia trinitară şi (2) influenţele exercitate asupra ei de „triadologia" speculativă a neoplatonismului plotinian, în a cărui doctrină despre Dumnezeu un teolog de talia unui Augustin nota, cu candidă sinceritate, a fi regăsit esenţialul doctrinei creştine cu excepţia Întrupării.[17] Polemica împotriva subordinaţianismului şi neoplatonismul plotinian explică astfel bine principalele caracteristici ale doctrinei trinitare latine. Anti-

16 P. L. 42, 819—1058, cf. monografiile lui M. Schmaus, *Die psychologische Trinitätslehre des hl. Augustinus*, Münster, 1927 şi O. du Roy, *L'inteligence de la foi en Trinitè selon S. Augustin*, Paris, 1966; în româneşte magistr. Ioan I. Ică, *Doctrina Fer. Augustin despre Sf. Treime după tratatul „De Trinitate"*, „Studii teologice" 13 (1961), 3—4, p. 116—188.

17 *Confessiones*, VII, 9; P. L. 32, 740—742; tr. rom. N. Barbu, P. S. B. 64, Bucureşti, 1985, p. 157—158; pentru geneza neo-platonismului şi influenţa creştinismului asupra profilului lui spiritual — n. b. atît Plotin cît şi Origen au fost discipolii filosofului creştin alexandrian Ammonius Saccas — vezi L. Bouyer *Le Père invisible. Approches du mystère de la divnitè*, Paris, 1976, p. 247—250, 256—261.

arianismului i se datorează „esențialismul", transformarea esenței divine în realitatea ontologică ultimă și primordială în Dumnezeu, și „filioquismul", adoptarea purcederii Duhului Sfînt și de la Fiul, prin care se viza consolidarea divinității Fiului și Duhului contestate de arieni; la rîndul lui „filioquismul" antrena după sine confuzia între Treimea iconomică și Treimea imanentă, care, împreună cu „esențialismul", a contribuit hotărîtor la adoptarea unei atitudini teologice neapofatice în fața misterului treimic, deschisă spre raționalizarea speculativă și justificarea filozofică a dogmei. Iar neoplatonismului i se datorează modelul psihologic de explicare a Treimii dezvoltat de Fer. Augustin în ultima parte a tratului lui *„De Trinitate"* (cărțile VIII—XV). „În fapt — recunoaște astăzi un teolog romano-catolic de seamă — concepția sa despre Treime e calchiată mult mai îndeaproape pe cea a lui Plotin decît „tearhia" dionisiană, și cu mult mai mult decît triadologia capadociană de care depinde Dionisie. Originalitatea sa în această privință constă toată în realismul apăsat cu care va interpreta analogiile psihologice deja subiacente triadei plotiniene — Unu, Intelect, Suflet *(hén, noûs, psýche)*. Astfel el va face ca persoana a doua (a Treimii) să purceadă pe calea intelectului, iar cea de a treia pe calea voinței. Acest psihologism dă un caracter personal mai liber Dumnezeului lui Plotin retușat de Augustin. Dar trebuie observat că acest personalism sporit nu privește deloc ipostasurile ca atare, ci esența divină, care la Augustin, contrar a ceea ce fusese afirmat de Tertulian, tinde în mod clar să devină *„Unus"* și nu *„Unum"*, ipostasurile retrogradînd, dimpotrivă, spre impresionalitate. Ținem aici, trebuie să o recunoaștem, cheia a tot ceea ce de acum înainte va separa din ce în ce mai mult Occidentul de Orient".[18]

În general vorbind, spre deosebire de triadologia răsăriteană, asigurată de Părinții Capadocieni atît împotriva arianismului, cît și a extremei opuse, a sabelianismului, „trinitologia" [19] latină, lipsindu-i principiul de echilibru între ființă și ipostas al „monarhiei" Tatălui, a alunecat datorită tendinței sale exclusiv antiariene într-o supralicitare excesivă a momentului uniesențialității divine, supralicitare ce periclitează real distincția reală și diversitatea triipostatică în Treime. Încercînd însă și să deducă diversitatea Persoanelor divine din planul esențial a consubstanțialității divine, ea s-a apropiat periculos și în mod real de un modalism trinitar semisabelian de care nu se delimitează decît verbal. Sau cum declară același teolog romano-catolic contemporan: „Trebuie recunoscut că a pleca de la esența divină, a o considera anterioară persoanelor și ca sursă a lor, în orice manieră s-ar face, înseamnă a face quasi-imposibil faptul de a da seama de

18. L. Bouyer, *Le Consolateur. Esprit Saint et vie de grace*, Paris, 1980, p. 215.

19 Distingem în mod intenționat între triadologie și trinitologie, deoarece între *„Trias"* și *„Trinitas"* există o foarte caracteristică diferență de semnificație. Termenii ortodocși „Trias", „Troița", „Treime" indică ca realitate ontologic primordială în Dumnezeu Treimea Persoanelor, pe cînd latinul „Trinitas" este marcat prin însăși expresia lui lingvistică de o înțelegere esențialistă a Treimii; el indică prin terminația sa impersonală, — *„itas"* (cf. aeternitas, divinitas) mai degrabă o calitate treimică a esenței divine, și vizează esența divină ca factor ontologic primordial în Dumnezeu.

distincţia lor dincolo de un modalism latent".[20] Legea fundamentală a modelului trinitar augustinian — formulată explicit de Anselm de Canterbury şi dogmatizată la Conciliul unionist de la Florenţa, 1442 — este concentrată în axioma teologică: *„in Deo omnia unum sunt ubi non obviat relationis oppositio"* (în Dumnezeu toate sînt una unde nu survine o relaţie de opoziţie).[21] Chiar şi numai din această axiomă se observă primordialitatea ontologică a esenţei divine şi caracterul secundar, derivat, al Persoanelor divine identificate cu simple relaţii de opoziţie bipolară intraesenţiale care, aşa cum va preciza ulterior scolastica, sînt real identice cu esenţa divină de care se disting doar virtual. Esenţa divină se prezintă simultan în două modalităţi de subzistenţă: absolută şi relativă. Subzistenţa absolută revine esenţei divine unice, anterioare şi independente de cele trei Persoane a căror subzistenţă relativă ia naştere într-un stadiu secund din punct de vedere logic. Practic esenţa divină ca subiect unic, absolut, în Dumnezeu se autodiferenţiază interior în patru relaţii de opoziţie bipolară: *generatio activa* şi *generatio pasiva, spiratio activa* şi *spiratio pasiva*. Naşterea activă şi pasivă opun şi instituie persoaneleTatălui şi respectiv Fiului, iar suflarea activă şi pasivă opun persoanele Tatălui şi Fiului pe de o parte, persoanei Sf. Duh, pe de alta. Întrucît însă relaţia purcederii active se opune numai purcederii pasive a Duhului şi nu şi naşterii active şi pasive, deşi avem patru relaţii, în Treime există doar trei persoane, adică relaţii opuse reciproc, deci real distincte: naşterea activă=Tatăl, naşterea pasivă=Fiul şi purcederea pasivă a Duhului de la Tatăl şi Fiul=Duhul Sfînt; purcederea activă nu creează o a patra persoană în Treime, întrucît e considerată un act al esenţei lor comune. Discutabil în acest mod de gîndire trinitară este însuşi principiul personificării esenţei divine unice prin relaţii *de opoziţie*, principiu prin care Augustin urmărea să evite obiecţia arienilor, după care persoanele consubstanţiale n-ar fi decît accidente ale substanţei divine unice. Periculoasă era nu relaţia în sine, ci considerarea ei ca întemeiată exclusiv pe opoziţie. Pe lîngă faptul că introduce în Treime momentul diadei, al doimii, care o supune legii numărului şi opoziţiilor, principiul relaţiilor de opoziţie personificante este incapabil să fundamenteze diversitatea Persoanelor tremice fără a le confunda între ele şi cu esenţa comună în cazul Duhului Sfînt. Aşadar, în esenţă, trinitologia augustiniană se poate concentra în următoarele teze: „1. relaţiile sînt fundamentale ipostasurilor, care se definesc prin opoziţie reciprocă: prima faţă de a doua şi ambele faţă de o a treia; 2. întrucît dau loc la o nouă relaţie de opoziţie, două persoane reprezintă o unitate nonpersonală; 3. în general, originea persoanelor treimice e impersonală, avînd drept fundament real esenţa unică, diferenţiată exclusiv prin relaţiile lor interne; *„ergo"*: Caracterul general al acestei triadologii poate fi definit ca o preeminenţă a unităţii

---

20 L. Bouyer, *Père*, p. 274.

21 Anselm, *De processione Spiritu Sancti contra Graecos*, cap. 2, P. L. 158, 288 şi decretul *„pro Iacobitis"* al Conciliului „unionist" de la Florenţa, 1442, la H. Denzınger, *Enchirichion Symbolorum*, Freiburg i. Br., 1943, nr. 703.

fiinţiale asupra trinităţii personale, un primat ontologic al fiinţei asupra ipostasurilor".[22]

Caracterul modalist, semisabelian, relativizant al diversităţii personale, al triadologiei augustiniene este din plin confirmat de explicaţia psihologică, de incontestabilă ascendenţă neoplatonică,[23] dată de Fer. Augustin procesiilor intratrinitare divine. Conform acestei teorii, Fiul se naşte din cunoaşterea de sine a minţii Tatălui *„per modum intellectus"*, iar Duhul purcede din voinţa sau iubirea comună a Tatălui şi a Fiului *„per modum voluntatis seu amoris"*. Într-o asemenea accepţie însă nu mai poate fi vorba de existenţa în Dumnezeu a Trei Persoane divine consubstanţiale şi distincte, în sensul deplin al cuvîntului, de o comuniune interpersonală reală în Dumnezeu cel Unul în Treime, ci doar de ipostazierea funcţiilor psihice ale unui unic subiect: esenţa spirituală divină, unică şi simplă, ce se instituie pe sine însăşi în trei raportări relaţionale diferite cu sine însăşi, raportări nu însă interpersonale, ci oarecum „intrapersonale". Nu e vorba deci, de o fiinţă în trei Ipostasuri sau Persoane, ci de un subiect în trei moduri de existenţă. În mod semnificativ, reflexul creat cel mai evident, analogia cea mai relevantă a acestei Treimi în creaţie o reprezintă pentru Augustin nu o comuniune interpersonală autentică, ci spiritul uman individual a cărui esenţă spirituală se instituie şi ea pe sine însăşi în conştiinţa de sine ca *„mens, notitia, amor"*, sau *„memoria, intellectus, voluntas"*, şi prin care spiritul uman apare ca veritabila *„imago Trinitatis"* creaturală. Procedînd astfel, trinitologia augustiană, căreia îi lipseşte, ca întregului Apus de altfel, atitudinea apofatică în faţa misterului, a proiectat în Dumnezeu un model psihologico-filosofic pur uman, care n-are de-a face nimic cu Revelaţia, antropomorfizîndu-l într-un sens individualist cu totul inacceptabil pentru Părinţii răsăriteni: „Totul este desigur de o delicioasă ingeniozitate. Dar cînd s-a citit întreagă această ultimă parte din tratatul *„De Trinitate"* a lui Augustin şi se revine apoi la tratatele *„Contra lui Eunomie"* a lui Vasile cel Mare şi Grigorie de Nyssa, este dificil să nu ne întrebăm ce-ar fi gîndit aceştia dacă ar fi putut să o citească. E de temut că n-ar fi văzut în strălucitul lor continuator decît un alt Eunomie, desigur mai pios şi chiar mai modest decît primul... dar care nu-şi dădea, poate cu mult mai bine seama de ce face cînd vorbeşte despre Dumnezeu!"[24]

---

22 Lossky, *op. cit.*, p. 72—73.

23 „Triada neoplatonică plotiniană — Unu, Intelect, Suflet (hén, noûs, psyche) ca stabilitate, ieşire, revenire *(monê, proóodos, epistrophè)* — „va influenţa incontestabil triadologiile creştine şi mai cu seamă pe cea a lui Augustin" (L. Bouver, *Consolateur*, p. 35), prin intermediul tratatelor trinitare ale filosofului neoplatonic convertit la creştinism Marius Victorinus (P. L. 12, 1019—1196, şi magistrala ediţie a lui P. Henry comentată de P. Hadot în „Sources Chretiennes", nr. 68—69, Paris, 1960) scris în jurul anului 355 şi în care dogma Sf. Treimi este explicată în stil neoplatonic ca *„esse"*, *„vivere"*, *„intelligere"*, respectiv *„status, progressio, regressio"*. În *„De Trinitate"* (399—416) Fer. Augustin" „se inspiră direct din sinteza lui Marius Victorinus, dar o modifică într-un sens esenţialist şi printr-o accentuare a analizei conştiinţei umane" (Bouyer, *op. cit.*, p. 218); Triada *„esse, vivere, intellegere"* va deveni astfel succesiv la Augustin *„esse, nosse, velle"*; *„mens, notitia, amor"*; *„memoria, intelectus, voluntas"*.

24 Bouyer, *op. cit.*, p. 221.

Desigur, pentru Augustin analogiile psihologice nu erau decît simple imagini, ilustrări oarecum secundare ale dogmei, şi de aceea el nu poate fi făcut direct şi unic responsabil de consecinţele dezastruoase pe care le-a produs sistematizarea riguroasă a imaginilor lui prefăcute de discipolii lui medievali în concepte, şi de amploarea crizei care a izbucnit la sfîrşitul sec. XII cu transformarea lor într-un sistem quasi-autonom în *„Monologion"*-ul lui Anselm de Canterbury (1033—1109), ori cu raţionalizarea totală a dogmei în *„De unitate et trinitate"* a lui Pierre Abelard († 1142). Astfel în *„Monologion"*,[25] Anselm se străduieşte să ajungă la enunţurile de credinţă şi la revelaţie, făcînd abstracţie provizoriu de ele, pornind exclusiv de la analiza spiritului uman în care se angajase odinioară Augustin cu scopul de a ilustra şi lămuri dogma, şi o fac ca şi cum pentru aceasta n-ar fi necesară decît absolutizarea în prelungire a psihologiei umane. Şi „în fapt, în pofida concordanţei observate de concluzii cu credinţa Bisericii, Fiul nu mai apărea a fi altceva decît gîndirea unui individ uman monstruos mărit în solipsismul în care nu se gîndeşte decît pe sine însuşi; după cum şi Duhul nu e mai mult decît iubirea narcisistă în care se complace acest Dumnezeu făcut după chipul omului, ca şi cum ar fi posibil a traduce printr-o asemenea răsturnare doctrina biblică, în fapt opusă, despre om făcut după chipul lui Dumnezeu".[26] Pe de altă parte, raţionalismul declarat al lui Abelard prezintă dogma Sf. Treimi într-o nouă formă de sabelianism, înfăţişat ca unica alternativă logică la triteismul ultra-nominalist al lui Roscelin († cc. 1125) sau ultra-realist al lui Gilbert Porretanus († 1154): Tatăl, Fiul şi Duhul Sfînt sînt simple nume acordate puterii nelimitate, minţii şi iubirii lui Dumnezeu.[27] „Dar, aşa cum va fi recunoscut cu uşurinţă ceea ce am numit monstruozitatea personalismului, sau mai bine zis a individualismului pur şi simplu glorificat al Dumnezeului lui Anselm, Dumnezeul lui Abelard, nedefinindu-se, din contră, decît în raport cu lumea pe care a produs-o, puterea Lui va fi cea pe care El o exercită creînd-o, mintea, gîndul pe care îl are despre ea şi iubirea pe care i-o poartă. Astfel, ciclul e complet, şi revenim la concepţia greacă precreştină a unui Dumnezeu care nu se concepe fără lume, care nu e, în cele din urmă, decît inversul lumii".[28] Desigur, Biserica apuseană s-a grăbit să condamne toate aceste excese de raţionalizare a dogmei trinitare, şi doctrinele eretice ale lui Roscelin, Abelard şi Gilbert Porretanus au făcut obiectul condamnărilor Conciliilor locale de la Soisson (1092), Sens (1040) şi Reims (1148), dar ele n-au atins rădăcina lor comună — absenţa unei atitudini apofatice şi a unei percepţii eclesiale a misterului Sf. Treimi. Din această cauză aşa cum bine

---

25 *Monologion de divinitatis essentia*, P. L., 158, 141—244, mai ales cap. 67, col. 213.

26 Bouyer, *op. cit.*, p. 246—247.

27 *potentia, sapientia, benignitas* cf. Abelard, *Introductio*, P. L. 168, 981 şi 1086; *Theologia christiana*, col. 1259—1261, 1273.

28 Bouyer, *op. cit*,. p. 267.

sublinia şi Vl. Lossky, „din punctul de vedere al triadologiei ortodoxe", trinitologia latină augustino-anselmiană „comite o confuzie inadmisibilă. Calificări exterioare — intelect, voinţă, iubire — sînt introduse aici în interiorul Treimii pentru a desemna raporturile celor trei Ipostasuri. Mai curînd decît o treime de Persoane, Dumnezeu este o individualitate ce ia conştiinţă de conţinutul ei esenţial prin gîndire şi cunoscîndu-se se iubeşte".[29] Ce consecinţe rezultă din această viziune trinitară modalist-esenţialistă şi filioquistă pentru teologia occidentală în ansamblul ei? Ne limităm la a schiţa principalele dintre ele:

— „filioque" exprimă nemijlocit confuzia între planul existenţei interne a Treimii şi manifestarea sau revelarea slavei lui fiinţiale „ad extra". Prin purcederea ipostatică a Duhului şi de la Fiul, planul manifestării circumfiinţiale a slavei este proiectat şi identificat cu cel al existenţei ipostatice treimice în sine. Nu în jurul sau în afara fiinţei sale, ci *în Sine* Treimea devine o revelare *internă* a esenţei divine care se cunoaşte şi iubeşte pe sine în actele procesiilor divine a Fiului din Tatăl şi a Duhului din ambii. Cu acesta, planul slavei şi revelării divine eterne în afară este resorbit în cel transcendent al Treimii „imanente", în autorevelarea internă a esenţei divine unice, iar în afară Dumnezeu nu mai lucrează decît prin efecte create. „Nu mai e loc pentru energiile Treimii. În afara esenţei divine", a cărei autodiferenţiere consumă întreaga manifestare a naturii divine, nu mai există „nimic altceva decît efecte create, acte ale voinţei analoge actului creaţiei. Teologii occidentali vor trebui să profeseze caracterul creat al slavei, al harului (graţiei) sfinţitoare, să renunţe la îndumnezeire, şi în aceasta, vor fi foarte consecvenţi cu premisele triadologiei lor".[30] Dintr-o dată harul devine o entitate supra-naturală creată, manipulabilă (catol.), ori un simplu act de graţiere (protest.); Hristos şi Duhul Sfînt sînt înlocuiţi şi substituiţi cu surogate create, intermediare între Dumnezeu şi lume:[31] Biserica şi papa în catolicism, conştiinţa individuală în protestantism.

— nivelarea modalist-esenţialistă a profilului persoanelor treimice a condus la consecinţe nu mai puţin dezastruoase şi în hristologie şi soteriologie, care şi-au pierdut aproape total caracterul şi implicaţiile trinitar-personaliste: nu Fiul lui Dumnezeu, ci Dumnezeu Însuşi se întrupează şi moare în Hristos pe Cruce, esenţa divină devine principalul agent al Întrupării. Dintr-odată, hristologia primeşte un caracter nestorianizant greu de contestat: unirea ipostatică se transformă în relaţia exterioară interindividuală dintre două esenţe, divină şi umană, autonome şi individualizate ambele, iar Iconomia mîntuirii în simpla urmare şi ascultare totală, din proprie iniţiativă, a omului Iisus în natura sa umană faţă de natura sa divină ca Logos. Mîntuirea

29 Lossky, *op. cit.*, p. 82—83.

30 *Ibidem*, p. 93.

31 Cf. magistr. Ică I. Ioan, *Concepţii teologice eronate asupra raportului dintre natură şi har*, „Ortodoxia" 12 (1960), nr. 4, p. 526—551.

obiectivă primeşte un caracter exterior-juridic, centrîndu-se pe îndreptare nu ca restaurare a naturii umane în Hristos, ci ca satisfacţie adusă de Iisus prin jertfa Sa de pe Cruce majestăţii ultragiate prin păcat a Tatălui (cf. soteriologia din celebrul *„Cur Deus homo?"* a aceluiaşi Anselm de Canterbury), iar mîntuirea subiectivă devine o simplă imitaţie moralistă, individualist-pietistă, a omului Iisus.

* — tot „filioquismul", cu identificarea Fiului cu Tatăl şi subordonarea Duhului Fiului, este la originea *hristomonismului* general în creştinismul apusean şi poate expresia cea mai izbitoare a regresiunii lui trinitare. Hristos încetînd a mai fi cu adevărat Unul din Sf. Treime, teo-logia s-a redus treptat la hristo-logie, hristo-logia la „iisuso"-logie, ajungîndu-se în cele din urmă la un „umanism creştin" şi la „moartea lui Dumnezeu".[32] Întreaga orto-doxie, doctrina despre Dumnezeu cel unul în Treime s-a redus astfel astăzi în Occident la istoria exemplară a omului Iisus, iar viaţa creştină la o soteriopraxie etică, individuală şi socială, înţeleasă ca o asemănare pur umană cu omul Iisus.

— conceptul teist de Dumnezeu ca o individualitate şi subiectivitate unică autodiferenţiată intern a făcut apoi ca Bisericii apusene să-i lipsească baza şi modelul pentru o autentică eclesiologie de comuniune care să integreze armonios aspectele ei hristologic şi pnevmatologic, instituţional şi evenimenţial, comunitar şi individual, tradiţia şi libertatea. Creştinismul occidental n-a putut astfel evita polarizările schizoide între aceste aspecte complementare oscilînd permanent între cele două forme extreme ale: hristomonismului instituţionalist rigid, apnevmatic şi antiharismatic, dictatorial şi totalitar al eclesiologiei papale şi pnevmatomonismul a-instituţional, harismatist şi individualist-anarhic al denominaţiunilor ieşite din Reformă.

— regresiunea şi dizolvarea progresivă în Occident — începînd cu teologiile lui Augustin şi Anselm şi culminînd cu sistemul teologico-filozofic al lui Hegel — a conceptului de Dumnezeu treimic într-unul teist al subiectivităţii absolute unice autodiferenţiindu-se pe sine însuşi — cu excluderea sau includerea lumii şi istoriei în procesul autodezvoltării sale (teismul acosmist catolic augustino-anselmiano-tomist sau cel panteist hegelian) — repr zintă, de asemenea, una din cauzele principale atît a a-teismului modern şi contemporan, care a denunţat pe drept cuvînt conceptul teist de Dumnezeu ca pe o proiecţie a subiectivităţii umane (Feuerbach, Nietzsche), cît şi a individualismului puternic antropocentric al viziunii occidentale moderne asupra existenţei, generînd astfel importante consecinţe pe plan

32 Megas Farantos, *Bemerkungen zur Trinitäts — und Geistlehre des Glaubens bekenntnisses von Nizäa — Konstantinopol*, în *„Le II Concile Oecumenique. Signification et actualité pour le monde cretienne d'aujourdhui* (Les Etudes Theologiques de Chambesy 2), Chambesy-Geneve, 1982, p. 235—258, aici p. 240 şi 254; în aceeaşi ordine de idei, să se vadă din acelaşi volum şi referatele lui D. Wiederkehr (rom. catol.) *Bedeutungsverlust und Bedeutungsgewinn des trinitarischen Glaubens. Versuche der Erschliessung*, p. 259—274, N. Nissiotis, *The Importance of the Trinity Doctrine for Interpreting the Origins of Contemporary Relations in Dogmatic Theology and Church Life*, p. 465—484; A. Jevtic, *Danger des hérésies tradologiques dans la theologie contemporaine*, p. 485—396 şi Chr. Yannaras, *Consequences of an Erroneus Trinitology in the Modern World*, p. 497—502.

psihologic şi social, soldate cu grave implicaţii şi repercursiuni în istoria Europei şi a întregii umanităţi. Astfel, psihologia modernă recunoaşte astăzi, prin H. G. Richter, în mono-teismul creştin cauza evoluţiei false a omului occidental în epoca modernă ca un individ egoist şi egocentric; întrucît imită acest Dumnezeu mono-teist „omul se preschimbă el însuşi într-o imagine *(Abbild)* a figurii lui şi se vede pe sine în continuare ca pe o monadă în sine, deplin închisă faţă de celelalte". „Eul individual se pune pe sine în locul lui Dumnezeu" şi încearcă să devină „prin identificare, el însuşi divin şi omnipotent". Ateismul european culminînd în „supraomul" lui Nietzsche, apare, psihologic vorbind, ca un „vlăstar al religiei monoteiste, ce a servit de exemplu marii fantasme narciste"[33].

În pofida acestor implicaţii şi evoluţii, cu toate că el stă la baza teismului şi implicit prin reacţie, a ateismului modern şi contemporan, modelul trinitar augustinian continuă să fie pînă astăzi doctrina oficială a Bisericii romano-catolice, a catehismelor şi numeroaselor sale tratate de teologie dogmatică[34] şi, să determine şi influenţeze principial, direct sau indirect, gîndirea unor teologi apuseni de mare prestigiu, care s-au voit înnoitori ai tradiţiei teologice trinitare occidentale în confruntare cu marea criză teologică europeană între teism şi ateism, generată în sec. XIX şi continuată pînă în zilele noastre, cum au fost K. Barth şi K .Rahner.

Într-adevăr punctul maxim al regresiunii trinitare occidentale îl reprezintă neîndoielnic protestantismul liberal adogmatic iniţiat la începutul sec. XIX, sub influenţa iluminismului antropocentrist şi a filozofiilor idealiste, de către Fr. Schleiermacher (1768—1834), continuat pînă în anii '20 ai secolului nostru de un A. Ritschl (1822—1889), A. von Harnack (1851—1930) şi E. Troeltsch (1865—1923), şi care supravieţuieşte pînă azi în diverse forme în varianta existenţialistă a teologiei demitologizării a lui R. Bultmann (1884—1976) şi H. Braun, în teologiile „secularizării" ale lui D. Bonhoeffer (1906—1945) şi A. T. Robinson, ori în teologiile „ateiste" de ultimă oră, dar în rapidă scădere de vogă, ale „morţii lui Dumnezeu" (G. Vahanian, P. van Buren, T. J. Altitzer, G. Hamilton, D. Soelle, L. Dewart). Net dominat de influenţa filosofiilor idealiste ale subiectivităţii şi de antropocentrismul lor, protestantismul liberal, de la Schleiermacher la Altitzer, a redus creştinismul exclusiv la practica individualistă sau socială a unor comandamente etice superioare, la un moralism adogmatic centrat pe ideea urmării umane a omului Iisus. Subiectul uman,

33 H. G. Richter, *Der Gotteskomplex. Die Geburt und die Krise des Glaubens an die Allmacht des Menschen*, Hamburg, 1979, p. 32, 28, 54 *apud* Megas Farantos, *op. cit.*, p. 239.

34 Canonizată oficial de Biserica romano-catolică în Conciliile de la Toledo XI (675) Denzinger 275—281; Bari (1098); Lateran IV (1215) Denz. 431—432; Lyon II (1274) Denz. 460; şi Florenţa (1442) Denz. 691, 703—705, teologia trinitară augustiniană este expusă în toate manualele dogmatice catolice: M. Scheeben — L. Altzberger, B. Bartmann, J. Pohle — J. Gummersbach, Th. Specht — G. L. Bauer, F. Diekamp — Kl. Jüssen, M. Schmaus, M. Premm, Chr. Pesch, L. Lercher, L. Ott, G. Van Noort — J. P. Verhaar, A. Tanquerey, J. Brinktrine ca să nu amintim decît cîteva, cele mai importante, dintre ele în uz astăzi.

conștiința de sine, eul devin, pentru el, instanța supremă decisivă și în religie și teologie.

Astfel pentru neoprotestantismul lui *Schleiermacher* (evang.-lut.) teologia se reduce exclusiv la descrierea conținuturilor subiective ale credinței înțeleasă ca și conștiință de sine evlavioasă a omului, conținutul obiectiv al credinței și dogmele fiind dizolvate în subiectivitatea pură a credinței. Într-o asemenea perspectivă, Dumnezeu se reduce la a fi corespondentul „obiectiv" al sentimentului subiectiv de dependență absolută experiat de eul omului în actul conștiinței sale de sine nemijlocite, și ca atare este resimțit și nu poate fi, ca și eul uman, decît unul. Conștiința de sine evlavioasă a omului ne spune că Dumnezeu nu este decît unul și creștinismul, prin urmare, nu poate fi decît o religie riguros monoteistă. Nefiind un enunț nemijlocit experiabil al conștiinței de sine nemijlocite a subiectivității individuale evlavioase, ci doar o construcție posterioară, pur speculativă, obiectivantă, a mai multor enunțuri de credință nemijlocite, doctrina despre Treime este dacă nu total superfluă, atunci sigur secundară, și în consecință, Schleirmacher o expediază în celebra sa *„Glaubenslehre"* (1830, 1831²) într-un apendice final (§ 170—172), tratîndu-o superficial și în spirit net modalist, sabelianizant.[35]

Împotriva teologiei liberale idealist-subiective și antropocentrice și adogmatice a sec. XIX, ca și a teologiei existențialiste a „demitologizării" din secolul nostru, care făceau pe Dumnezeu dependent de subiectivitate umană, s-a ridicat în sec. XX, grandiosul protest teologic al lui *K. Barth* (1886—1986). Inițiator cu celebra sa *„Römerbrief"* (1921²) a așa-numitei teologii „dialectice" sau a radicalei autonomii a lui Dumnezeu, Barth a reaccentuat cu patos profetic, în spiritul Reformatorilor și al filosofiei existențiale a lui S. Kierkegaard (1813—1855), separația radicală dintre Dumnezeu și om, diastaza insurmontabilă dintre subiectul divin și subiectul uman, diferența calitativă infinită existentă între eternitate și timp, har și natură, revelație și cultură, Evanghelie și filosofie. Pentru ca în teologie să poată fi vorba realmente de Dumnezeu, pentru K. Barth, Dumnezeu nu poate și nu trebuie gîndit altfel decît pornind de la Dumnezeu. Prin urmare teologia nu se poate întemeia nici pe natură, nici pe istorie, nici pe subiectivitatea umană

35 F. Schleiermacher, *Der christliche Glaube nach den Grundsätzen der evangelischen Kirche im Zussamenhänge dargestellt*, 1830, 1831, hg. V. M. Redeker, Berlin, 1960, II, p. 458—460. Într-o altă scriere a sa, anterioară: *Über den Gegensatz zwischen der sabellianischen und des athanasianischen Vorstellung von der Trinität*, „Theol. Zeitschrift" 1822, reed. în *Fr. Schleiermacher und die Trinitätslehre* (Texte zur Kirchen — und Trinitätsgeschichte 11), hg. v. M. Tetz, Gütersloh, 1969 — el pledează direct împotriva reprezentării trinitare atanasiene în favoarea reconsiderării reprezentării modaliste, sabelinene: Dumnezeu este în fapt unul, doar în revelația sa, El apare *ca (als)* Tatăl, Fiul și Duh Sfînt. De altfel, întreaga sa sistematică teologică centrată pietist pe subiectivitatea individuală este riguros marcată de un concept de Dumnezeu unic și dacă doctrina sa despre Dumnezeu e unitarist-modalistă de certă inspirație sabeliană, hristologia sa, în care Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu întrucît este omul întîi-născut, originar și paradigmatic al lui Dumnezeu, este la fel de net imprimată de elemente ale unitarismului subordinațianist arian și adopționist, cf. J. Moltmann, *Trinität und Reich Gottes*, München, 1980, p. 152 și 155.

— fie ea rațiune ori sentiment —, ci exclusiv pe autorevelarea lui Dumnezeu, autorevelare manifestată în act în realitatea, recunoscută numai prin credință, a Cuvîntului Său — în cele trei forme fundamentale ale sale: revelat, scripturistic și propovăduit — prin care Dumnezeu se descoperă omului ca un Dumnezeu pentru *(für)* și cu *(mit)* noi, fiind în același timp mereu mai presus *(über)* de noi. Invers decît la Schleiermacher, în a cărui *„Glaubenslehre"* era plasată într-o poziție final-apendiculară, la Barth, în monumentala sa *„Kirchliche Dogmatik"* (1932—1967) trinitologia deține o poziție inițială, prolegomenică. În mod semnificativ, ea este tratată nu în *„die Lehre von Gott"* (KD II, 1 și 2), ci în *„Prolegomena. Die Lehre vom Worte Gottes"* (K.D. 1, 1932, § 8—12),[36] la capitolul *„die Offenbarung Gottes"*, despre revelația lui Dumnezeu. Inaccesibilă unei experiențe a lui Dumnezeu înțeleasă ca și conștiință nemijlocită de sine a subiectivității omului, Treimea reprezintă pentru Barth cheia autonomiei radicale a lui Dumnezeu, Care, în autorevelarea *(Selbstoffenbarung)* trinitară — *Dumnezeu se revelează prin Sine pe Sine Însuși*[37] se revelează omului ca un subiect ireductibil, radical independent și opus subiectului uman în suveranitatea Sa absolută. Rădăcina *(Wurzel)* doctrinei trinitare este pentru Barth revelația divină concentrată în propoziția „Dumnezeu se revelează pe Sine Însuși ca Domnul" *(Gott offenbart sich als der Herr)*,[38] ca și Iahve sau Kyrios descoperind a sa *„basileia toû Theoû.* Dar pentru a putea fi vorba de o autentică *auto*revelare divină, Dumnezeu trebuie să fie în același timp subiectul, predicatul și copula sau agentul, actul și conținutul revelației Sale. „Cuvîntul lui Dumnezeu este Dumnezeu Însuși în revelația Sa. Căci Dumnezeu se revelează pe Sine Însuși ca Domnul, și aceasta însemnă, potrivit Scripturii, că Dumnezeu Însuși în unitate indestructibilă, dar și în diferențiere indestructibilă este revelatorul, revelația și revelatul *(der Offenbarer, die Offenbarung, und das Offenbarsein"*,[39] sau „Dumnezeu care revelează, evenimentul revelației și efectul ei asupra oamenilor".[40] Treimea răspunde la întrebările: cine este, ce face și ce efect are *(wer ist, was tut, was wirkt)* Dumnezeu în actul revelației, referindu-se la subiectul, fapta și efectul *(Subjekt, Tun, Wirkung)* revelației.[41] Precum se vede, Barth deduce astfel Treimea din revelație, dar nu din evenimentul istoric al revelației, ci din logica interioară a conceptului (nebiblic, idealist!) de autorevelare a suveranității divine. Abia așa, diferențiat întru sine, este Dumnezeu suveranul absolut, subiectul absolut autonom în fața, pentru și cu subiectul uman. Mai mult, abia așa își realizează esența sa, divinitatea Sa care este tocmai suveranitatea Sa absolută. Identificată explicit cu esența divină, sau cu divinitatea lui Dumnezeu, și cu subiectivitatea Sa ireductibilă, al cărei

36 K. Barth, *Kirchliche Dogmatik*, 1932, 1981, p. 311—514.
37 *Ibid.*, p. 312.
38 *Ibid.*, p. 320—350 aici 324 sq.
39 § 8, teză, *ibid.* p. 311 și 320.
40 *Ibid.*, p. 315.
41 *Ibid.*, p. 312—313.

conţinut ea este, suveranitatea lui Dumnezeu premerge Treimii, ce se identifică cu tripla autorevelare internă a subiectului divin unic echivalat cu esenţa sau suveranitatea divină. În consecinţă, pentru Barth nu există în Dumnezeu decît o unică subiectivitate, suveranitate=esenţialitate, în trei moduri de fiinţare concretă. De aceea, criticînd conceptul modern de „persoană" care, implicînd conştiinţă de sine şi subiectivitate, ar conduce la existenţa a trei subiecte în Treime, ceea ce pentru Barth înseamnă a cădea inevitabil în triteism, el propune înlocuirea lui cu cel mai adecvat, după el, teologic de „mod de fiinţare" *(Seinsweise)*.[42] Barth evită astfel categoric să vorbească în Dumnezeu despre trei Persoane cu subiectivitate deplină, relativă la subiectivitatea celorlalte Persoane, ci numai de „un subiect divin în trei moduri de fiinţare diferite *(ein göttliches Subjekt in drei verschiedenen Seinsweisen)*", formulă preluată literal din teologia hegelianului J. A. Dorner (1809—1884).[43] Aceasta înseamnă mai precis că „Dumnezeu Unul, deci *Dumnezeul personal unul (der eine persönliche Gott)* este ceea ce este nu într-un singur mod, ci în modul Tatălui, şi al Fiului şi al Sf. Duh",[44] că „este Dumnezeu Unul într-o triplă repetiţie *(in dreimaliger Wiederholung)*[45] sau — în forma unei teze — că „Dumnezeu, Care se revelează pe Sine Însuşi, potrivit Scripturii, este Unul în cele trei moduri-de-fiinţare *(Seinsweisen)* proprii ce se constituie în relaţiile lor reciproce: Tată, Fiu şi Duh Sfînt. *Aşa* este El Domnul, adică Tu-ul care se opune şi se leagă de Eul uman ca subiectul indisolubil şi care tocmai astfel şi în aceasta i se revelează ca Dumnezeul Lui".[46] Pentru Barth deci, Treimea este expresia autorevelării suveranităţii=subiectivităţii=esenţei divine unice.

Este clar că, din punct de vedere ortodox, el identifică pe de o parte, fiinţa divină cu unul din atributele ei, din care deduce apoi Treimea, iar pe de alta, introduce revelaţia sau manifestarea eternă a fiinţei divine în însăşi fiinţa lui Dumnezeu ca un proces etern de autodezvoltare a subiectului=esenţei divine unice, confuzie de planuri ce explică şi hotărîta sa apologie a lui „Filioque".[47] De asemenea,

42 *Ibid.*, p. 374—381.

43 I. A. Dorner, *System der christlichen Glaubenslehre*, I, 1879 § 32, p. 430, 371. Spre deosebire însă de Dorner, pentru care personalitatea unică şi absolută a lui Dumnezeu este *rezultatul* treimii modurilor Lui de existenţă şi al corelaţiei lor, pentru Barth personalitatea sau subiectivitatea unică şi absolută a lui Dumnezeu — suveranitatea Lui, este *„fundamentul"* şi „rădăcina" Treimii, nu abia rezultatul „modurilor de existenţă", şi, în consecinţă, cele trei moduri de existenţă trebuie înţelese ca momente ale autodezvoltării acestui Eu divin. În spatele acestei alternative se află aporia motivului idealist al subiectului absolut care se instituie pe sine însuşi: fie subiectul e premisă şi premerge autodezvoltării lui şi atunci autodezvoltarea sa nu e o condiţie a identităţii sale de subiect, fie subiectul e rezultatul procesului de autodezvoltare ce apare atunci constitutiv pentru fiinţarea sa ca subiect, dar atunci nu el este cel activ în acest proces. Cf W. Pannenberg, *Die Subjektivität Gottes und die Trinitätslehre. Ein Beitrag zur Beziehung zwischen K. Barth und der Philosophie Hegels* „Kerygma und Dogma" 23 (1977), p. 25—40 reluat în „*Grundfragen systematischer Theologie. Gesammelte Aufsätze* II, Göttingen, 1980, p. 96—111 aici p. 100 şi 122.

44 *K. D.* I, 1, p. 379.

45 *Ibid.*, p. 369 (şi 323).

46 § 9, teză, *ibid.*, p. 367.

47 *Ibid.*, p. 500—511.

concepţia tautologică a Treimii ca *repetitio aeternitatis in aeternitate*" [48] şi a persoanelor ca simple moduri de existenţă ale subiectului unic al esenţei divine, trădează limpede o trinitologie modalistă cu caracter monopersonal, pseudotrinitar. Aşa cum demonstrează ultimele cercetări (T. Rendtdorff, W. Groll), deşi a combătut violent teologia protestantă antropocentrică a sec. XIX, Barth a rămas practic în gîndirea sa prizonierul formelor de gîndire idealiste ale sec. XIX pe care le-a răsturnat doar, fără a le depăşi propriu-zis, substituind subiectivităţii autonome a omului modern subiectivitatea radical autonomă a lui Dumnezeu.[49] Suveranitatea necondiţionată a lui Dumnezeu la Barth implică astfel, mai degrabă decît depăşeşte în mod real, sentimentul de dependenţă absolută a omului a lui Schleiermacher. Paradoxal, dacă la Schleiermacher dependenţa absolută a omului faţă de Dumnezeu făcea în cele din urmă pe Dumnezeu dependent de subiectivitatea omului, şi la Barth suveranitatea absolută a lui Dumnezeu îl face pe Dumnezeu dependent de dependenţa omului, creîndu-se astfel un cerc vicios care ne arată că e vorba de două aspecte complementare ale unei aceleiaşi realităţi şi că Barth, punînd astfel problema a eşuat în tentativa sa de a gîndi pe Dumnezeu pornind de la Dumnezeu. De asemenea, aşa cum a demonstrat-o W. Pannenberg, deşi neagă principial existenţa oricăror analogii sau *„vestigia Trinitatis"* în creaţie [50] şi critică deducţia idealistă, logic necesară, de către Hegel (pe urmele lui Anselm) a determinaţiilor trinitare ale lui Dumnezeu din caracterul lui de Spirit şi Subiect ca un proces de autorevelare ca autodezvoltare ce include natura, devenirea şi istoria (teism cosmist panteist), structura modelului trinitar barthian este practic analogă celei hegeliene,[51] cu excepţia excluderii lumii din procesul autodezvoltării divine. Dar conceptul teist, fie el panteist hegelian sau acosmist barthian, n-are nimic de a face cu cel treimic creştin, care e mai degrabă suprimarea unui astfel de concept. De aceea, în ultimă instanţă trinitologia modalist-idealistă a lui Barth se înscrie indirect — prin Hegel şi Anselm — în descendenţa tradiţiei occidentale augustiniene, reprezentînd ca şi aceasta „o biruinţă tîrzie a modelismului sabelian reprimat de Biserica veche".[52]

Invers decît în programul teologic al reformatului K. Barth, programul teologic al catolicului *K. Rahner* (1904—1984) nu mai pomeneşte „de sus" şi „din afară", de la realitatea negativă a diastazei

48 *Ibid.*, p. 375.386 etc.

49 T. Rendtorff, *Radikale Autonomie Gottes. Zum Verständnis der Theologie K. Barths und ihrer Folgen*, în *„Theorie des Christentums"*, 1972, p. 161—181 cf. şi *„Die Realisierung der Freiheit. Beiträge zur Kritik der Theologie K. Barth* hrsg. v. T. Rendtorff, 1975, şi teza lui W. Groll, *E. Troeltsch — K. Barth. Kontinuität im Widerspruch*, München, 1976.

51 W. Pannenberg, *op. cit.*, (nota 43), mai ales p. 101—108, cf. şi L. Oenig-
50 K.D. I, p. 352—362 Hanhoff, *Hegels Trinitätslehre* „Theologische und Philosophie"
52 (1977), 378—407 şi *Die Krise des Gottesbegriffs*, „Theologische Quartalschrift"
159 (1979), p. 287—303.

52 J. Moltmann, *op. cit.*, (nota 35), p. 155; pe larg critica trinitologiei lui Barth la p. 154—161.

infinite între Creator și creatură și de la contradicția ireconciliabilă între har și natură, revelație și filosofie, ci „de jos" și „din interior", adică de la corespondența ana- și onto-logică ireductibilă existentă între omul creat, înțeles în imanența condiției sale mundane și istorice concrete, și Dumnezeul necreat și transcendent. Specificul gîndirii teologiei a lui Rahner e conferit de abordarea problemelor naturii umane și ale existenței în ansamblul ei din perspectiva categoriilor interiorității umane, ale transcendentalului, aprioricului și existențialului — unghi idealist și antropocentric comun tuturor filosofiilor moderne ale subiectivității de la Descartes și Kant pînă la Heidegger, dar de origine incontestabil augustiniană, și opus principial abordării obiectivist-aposteriorice și realist-cosmocentrice, proprie scolasticii medievale aristotelizante și neotomismului contemporan. Ca atare, Rahner pleacă, în teologia sa de la definirea structurilor transcedental-apriorice inerente dinamicii experienței umane în istorie. În viziunea sa, experiența umană se definește în ultimă instanță, la toate nivelele ei, ca o mișcare de autotranscendere spirituală și personală circumscrisă ontic-aprioric în orizontul transcendenței personale în care Dumnezeu a voit și voiește să se comunice pe Sine lumii. Experiența, gîndirea și libertatea omului se află structural cuprinse în dubla mișcare reciproc convergentă a omului spre Dumnezeu înscrisă în cea a lui Dumnezeu spre om. Așadar, pentru Rahner, Iconomia Întrupării Cuvîntului și trimiterii Duhului se situează și realizează concret la punctul de intersecție între *autotranscenderea (Selbsttranszendenz)* omului spre Dumnezeu și *autocomunicarea (Selbstmitteilung)* lui Dumnezeu omului, înțelese ca mișcări personale, deci libere nu logic necesare.

Prin urmare, doctrina trinitară la Rahner nu reprezintă altceva decît expresia formală a misterului autocomunicării divine omului, mister implicat însă în structura transcendental apriorică a experienței istorice și concrete fundamentale a omului ca autotranscendere spre Dumnezeu. Treimea este misterul central al mîntuirii în creștinism tocmai pentru că atît autocomunicarea divină cît și autotranscenderea umană, adică atît Iconomia mîntuirii obiective, cît și cea a mîntuirii subiective sînt structurate trinitar. Și nu e lipsit de semnificație faptul că schița de tratat trinitar a lui Rahner se inserează în amplul efort al teologiei catolice contemporane de a scoate dogmatica catolică din tiparele raționaliste nescolastice și de a o plasa într-o perspectivă mai biblică a „istoriei mîntuirii" *(Heilsgeschichte)*, efort concretizat în vastul dar inegalul opus colectiv *„Mysterium Salutis". Grundriss heilsgeschichtlicher Dogmatik.* (1967—1975; 7 volume mari și 70 de autori).[53]

Criza „monoteistă" actuală a doctrinei trinitare occidentale actuale se datorează în concepția lui Rahner tocmai izolării speculative a

---

53 K. Rahner, *Der dreifaltige Gott als transzendente Grund der Heilsgeschichte* în *„Mysterium Salutis. Grundriss heilsgeschichtlicher Dogmatik"* hrsg. v. J. Feiner și M. Löhner, II: *„Die Heilsgeschichte vor Christus"*, 1967, p. 317—397; cf. și *Grundkurs des Glaubens. Einführung in den Begriff des Christentums*, Herder, 1976, p. 139—142.

Treimii, în scolastica post-augustiniană şi tomistă, de Iconomia ei concretă în mîntuirea obiectivă şi subiectivă a omului.[54] De aceea, unica soluţie teologică pentru ca Treimea să redevină mister concret al mîntuirii este, după Rahner, aceea ca doctrina trinitară să se bazeze strict pe axioma fundamentală: *„Treimea iconomică este Treimea imanentă şi invers"* [55] deci pe explicitarea sistematică riguroasă a adevărului axiomatic al *identităţii* totale între manifestarea istorică a Treimii şi structura Sa eternă. Unicul demers trinitar autentic, după Rahner, este cel care pleacă de la autodăruirea *(Selbstgegebenheit)* lui Dumnezeu-Tatăl prin Cuvîntul şi în Duhul Lui oamenilor, pentru a arăta că această diferenţiere în structura Treimii iconomice sau a lui „Dumnezeu pentru noi" este cea a Treimii imanente sau a lui „Dumnezeu în Sine".

Întreaga problemă teologică a Treimii devine la Rahner necesitatea determinării unui concept sistematic de Treime Iconomică care, formulînd sistematic experienţa iconomică a mîntuirii şi a harului, să exprime teologic Treimea imanentă, în Sine. Acest concept este *„autocomunicarea"* lui Dumnezeu. Iar pentru a fi o *auto*comunicare divină reală, Dumnezeu trebuie să fie în acelaşi timp subiectul sau obîrşia *(Ursprung)*, expresia *(Aussage)* şi darul şi primirea *Gabe, Angenommensein)* de către creatură a autocomunicării Sale.[56] Spre deosebire însă de Barth, la Rahner, subiectul uman căruia i se adresează autocomunicarea divină nu poate fi în nici un caz pus între paranteze,[57] structura autocomunicării divine care a început odată cu creaţia omului ca fiinţă spirituală şi personală reflectîndu-se nemijlocit în constituţia transcendentală a experienţei de sine a omului. Ori analiza structurii formale a autocomunicării divine înscrise în constituţia transcedentală a existenţei umane, revelează prezenţa a patru cupluri fundamentale: Origine-Viitor, Istorie-Transcendenţă, Oferire-Primire şi Cunoaştere-Iubire *(Herrkunft-Zukunft, Geschichte-Transzendenz, Angebot-Annahme, Erkenntnis-Liebe)*.[58] „Cunoaşterea şi Iubirea descriu în dualitatea lor unitară realitatea omului. O autocomunicare a lui Dumnezeu omului trebuie să se constituie ca autocomunicare omului ca Adevăr absolut şi Iubire absolută".[59] În baza corespondenţei lor interne, cele patru cupluri se organizează în fapt în două serii ireductibile şi în indisociabile: Origine-Istorie-Oferire-Cunoaştere şi respectiv: Viitor-Transcendenţă-Primire-Iubire, astfel că în esenţă, *„autocomunicarea divină"* înscrisă în structura transcedentală umană se reduce la *două* modalităţi fundamentale şi *„se petrec"* astfel *„în unitate şi diferenţiere reciprocă în Istorie (ca Adevăr) şi Spirit (ca*

54 *Mysterium Salutis* II, p. 319—327.

55 *Ibid.*, p. 327—329.

56 *Ibid.*, p. 338—339.

57 *Ibid.*, p. 375.

58 *Ibid.*, p. 376—382.

59 *Ibid.*, p. 378.

Iubire)".[60] Dar iarăşi, întrucît e vorba de *auto*comunicare liberă, dar nu mai puţin reală a lui Dumnezeu, „diferenţierea autocomunicării lui Dumnezeu în Istorie (Adevăr) şi Spirit (Iubire) trebuie să revină lui Dumnezeu „în Sine",[61] sub forma unei autodiferenţieri real-relaţionale a Unuia şi Aceluiaşi Dumnezeu. Acesta înseamnă mai precis că: „a) în Dumnezeu în sine există diferenţa reală între Unul şi Acelaşi Dumnezeu întrucît El este în una şi în mod necesar Cel-lipsit-de-obîrşie şi mediindu-se spre Sine Însuşi (Tată), Cel-rostit (sau-exprimat)-pentru-Sine-în-adevăr (Fiu) şi Cel-primit-pentru Sine-Însuşi-în-Iubire (Duh), şi *prin aceasta* Cel ce se poate autocomunica „în afară" în libertate; b) această distincţie reală este constituită printr-o dublă autocomunicare a Tatălui, prin care Tatăl, pe de o parte, se comunică pe *Sine Insuşi*, iar pe de alta (tocmai prin această autocomunicare), instituie ca Cel ce exprimă, rosteşte şi primeşte, distincţia Sa reală faţă de Cel exprimat (rostit) şi Cel primit. Ceea ce se comunică, întrucît pe de o parte face din autocomunicare o autocomunicare reală, iar pe de alta, nu suprimă distincţia reală între Dumnezeu ca şi comunicator şi comunicat, poate fi pe drept cuvînt desemnat ca tocmai divinitatea, deci ca „esenţa" lui Dumnezeu; c) raportul care semnifică distincţia între Cel ce se comunică pe sine originar şi ceea ce este exprimat şi primit trebuie înţeles ca „relativ" (relational)".[62]

Conceptul sistematic de Treime iconomic-imanentă ca autocomunicare prezintă, în viziunea lui Rahner, avantajul de a evita „aporetica" indisolubilă legată de aplicarea conceptului de „persoană" [63] de care altfel nu face uz revelaţia — în doctrina trinitară, dispensîndu-ne de a mai face din el primul capitol al tratatului „De Trinitate". Aceasta întrucît în filosofia modernă conceptul de „persoană" a ajuns să desemneze individul cu centru de activitate, conştiinţă, şi libertate proprie, distincte de ale celorlalte persoane, şi în consecinţă prin aplicarea lui consecventă în teologia trinitară s-ar cădea inevitabil în triteism — în Dumnezeu există trei personalităţi distincte, cu trei centre de acţiune, trei conştiinţe şi trei libertăţi — „triteism vulgar,

---

60 *Ibid.*, p. 381—382, cf. şi p. 346: „dacă omul se înţelege pe sine însuşi abia cînd se înţelege pe sine ca adresat al acestei autocomunicări divine, atunci se poate spune că misterul Treimii este misterul ultim al realităţii noastre proprii şi că el este experiat tocmai în această realitate (ceea ce nu înseamnă că ar putea fi obiectivat conceptul din această experienţă umană prin simpla autoreflexie individuală). Se poate spune că unitatea inconceptibilă, originară şi de mister, între transcendenţă prin istorie şi istorie spre transcendenţă îşi are ultima profunzime şi radicalitate în Treime, în care Tatăl este originea inconceptibilă şi unitatea originară, Cuvîntul e expresia Sa în istorie şi Duhul deschiderea istoriei spre nemijlocirea cu obîrşia şi ţelul ei patern, şi tocmai această Treime a istoriei mîntuirii în revelaţie ca fapt *este* Treimea imanentă".

61 *Ibid.* p. 382—383.

62 *Ibid.*, p. 384.

63 Cf. p. 342—344, 364—366 şi 385—389; în determinarea conceptului său de „persoană", K. Rahner se află sub influenţa teologiei neoscolastice a lui B. Lonergan, *De Deo Trino*, I—II, Roma, 1964; critica doctrinei trinitare şi a conceptului de persoană la Rahner la: „H. J. Lauter, „*Die doppelte Aporetik der Trinitätslehre und ihre Uberschreitung*, „Wissenschaft und Weisheit" p. 36—73 mai ales p. 60 sq. F. X. Bantle, *Person und Personbegriff in der Trinitätslehre K. Rahners*, în „Münchener Theologische Zeitschrift" 30 (1979) p. 11—24, şi J. Moltmann, *op cit.*, p. 161—167, 173.

neformulat desigur, dar masiv în existenţa lui „subcutanată", în care Rahner vede „adevăratul pericol şi doctrina Trinităţii", „pericol mai mare decît cel al modalismului sabelian".[64] În consecinţă se propune dacă nu substituirea, măcar utilizarea în paralel cu termenul de „persoană", consacrat de tradiţie, a celui mai exact de „mod distinct de subzistenţă". Dumnezeu nu poate fi decît o unică esenţă, o unică conştiinţă, un unic subiect, un unic centru de acţiune şi suveranitate în trei moduri distincte de subzistenţă. Formula trinitară adevărată este deci: *„Der eine Gott existiert in drei distinkten Subsistenzweisen"*.[65] De asemenea, în mod semnificativ, Rahner utilizează pentru Treime nu termenul de *„Dreieinigkeit" (trinitas)*, ci cel de *„Dreifaltigkeit" (triplicitas!)*, ca unul ce exprimă mai limpede unitatea subiectului divin ce se raportează în autocomunicarea Sa la Sine Însuşi şi la noi în mod triplu *(dreifaltig)*. Reducţia modalistă efectivă a Persoanelor treimice la Rahner, în favoarea unui unic subiect divin, identic cu esenţa ce se comunică pe sine însăşi o atestă limpede apoi faptul că pentru el acestea *nu* pot constitui între ele, fiecare pentru celelalte, un „tu" interpersonal, şi că între ele *nu* poate exista o iubire *reciprocă*.[66]

Obiecţiile ortodoxe la o astfel de teologie, trinitară sînt în principiu aceleaşi ca şi pentru K. Barth: pe de o parte, modalismul şi modelul idealist-individualist, de ascendenţă augustiniană, al subiectului absolut care se instituie pe sine printr-o triplă autodiferenţiere,[67] iar pe de alta, confuzia între Treimea iconomică şi Treimea imanentă, în sensul proiectării planului revelaţiei şi manifestării divine externe în Dumnezeu Însuşi şi identificarea lui cu esenţa divină, prin care Treimea nu mai apare fundamentată în Ea Însăşi, ci pe necesitatea autocomunicării divine unui subiect personal uman, devenind dependentă astfel de om şi de lume. De asemenea, nu se înţelege exact ce sens are autocomunicarea divină omului. Dat fiind că e vorba de o *auto*comunicare divină reală, nu poate fi vorba de o graţie creată, dar în absenţa distincţiei între Dumnezeu în Sine şi manifestarea sa energetică eternă şi iconomică şi a confuziei planurilor intradivin, ener-

---

64 K. Rahner, *op. cit.*, p. 342—343 şi nota 43.

65 *Ibid.*, p. 392.

66 *Ibid.*, p. 366 nota 29, şi p. 387.

67 Cf. W. Pannenberg, *op. cit.*, p. 109—110: „doctrina trinitară clasică n-a atribuit esenţei divine o personalitate proprie pe lîngă cea a celor trei persoane, şi cînd se petrece aceasta, atunci doctrina trinitară devine fie o anexă superfluă a reprezentării „teiste" a Dumnezeului personal unul, fie o metaforă pentru diferenţierea internă a subiectivităţii Sale. Această evoluţie a fost introdusă în istoria occidentală a dogmei trinitare deja prin explicarea psihologică a dogmei de către Augustin. Ea a fost continuată de doctrina psihologică despre Dumnezeu a scolasticii şi şi-a atins punctul culminant în teismul filosofic contemporan. Dar privită din unghiul doctrinei trinitare clasice această cale devenea din ce în ce mai problematică. Ideea teistă a Dumnezeului uni-personal trebuie judecată în realitate ca o proiecţie a eului uman, aşa cum a prezentat-o cotitura ateistă împotriva doctrinei lui Hegel despre subiectul absolut. Ideea de Dumnezeu a dogmei treimice formulează tocmai suprimarea unui asemenea teism abstract... Poate că concepţia esenţei divine unice ca persoană în sensul conştiinţei de sine trebuie judecată ca şi *erezia teismului creştin* (— s. n.)".

getic și iconomic, nu poate fi vorba decît de o comunicare de ființă, ceea ce are o tentă panteizantă periculoasă.[68]

*

Regresiunea trinitară modalist-esențialistă, estomparea diversității Persoanelor Treimice, transformarea Treimii dintr-o comuniune interpersonală într-o triplă autodiferențiere a subiectului unic al esenței divine, și absența unei implicări reale a Treimii în istorie au fost sesizate și în Apus și încă în cursul Evului Mediu.

O încercare de reconstrucție „personalistă" a doctrinei trinitare în Occident a avut loc în sec. XII, în viziunile celebrului abate cistercian calabrez de la Cosenza, *Gioacchino da Fiore* (1135—1202),[69] a cărui întreagă gîndire e dominată de problema stabilirii unei conexiuni între Treime și sensul istoriei. Într-un tratat pierdut, *„De unitate seu essentia Trinitatis"*, el l-a atacat pe Petru Lombardus († 1142), și prin el întreaga tradiție scolastică medievală, pentru a fi ipostaziat ilicit esența divină considerînd-o cel puțin logic anterior și în afara celor trei Persoane treimice, și a fi transformat astfel Trinitatea în Quadernitate. Dacă însă scolastica medievală considera esența divină anterior Persoanelor divine, Gioacchino da Fiore a căzut în extrema opusă, privind-o ca *posterioară* acestora. Absența principiului integrator al „Monarhiei" Tatălui, care să echilibreze între ființă și ipostasuri, a făcut ca Gioacchino să treacă din unitarismul esențialist-modalist într-un personalism neconsubstanțial, triteist. Unitatea celor trei Persoane treimice nu mai era identitatea ființială numerică a consubstanțialității ci una de specie, colectivă și de asemănare, așa cum mulți oameni se zic un popor și mulți credincioși o Biserică *(non veram et propriam sed quasi colectivam et similitudinariam, quemadmodum dicuntur multi homines unus populus et multi fideles una Ecclesia).* Dacă modelul trinitar „clasic" al scolasticii era cel psihologic augustinian al subiectului divin unic autodiferențiindu-se în relații intraindividuale, modelul lui Gioacchino, inspirat din In. 17, 22 sq, este tot unul antropologic, dar nu unul individualist, ci unul „social", colectivist al relațiilor interpersonale din comunitatea umană sau eclesială. Doctrina opusculului trinitar gioachinnist a fost condamnată ca eretică de Biserica romano-catolică în Conciliul IV Lateran (1215).[70] Definiția Conciliului „contra abatelui Joachim" reafirmă consubstanțialitatea

68 Cf. J. Moltmann, *op. cit.*, p. 165: „însă cînd esența lui Dumnezeu e propria sa autocomunicare, atunci odată cu abandonarea distincției trinitare a lui Dumnezeu în Sine amenință și pierderea distincției între Dumnezeu și lume"; de aceea el califică trinitologia lui Rahner drept, „varianta mistică a doctrinei idealiste despre structura reflexivă „trinitară" a subiectului unic", ce poate fi gîndită și independent de revelația istorică a Treimii.

69 Cf. articolele despre *„Joachim de Fiore"* din „Dictionnaire de Theologie Catholique" VIII, 2 (1925), 1425—1458 E(. Jordan) și „Dictionnaire de Spiritualité" VIII, (1974). 1179—1201 (C. Barault); în ultimul a se vedea și bibliografia la zi (col. 1199—1201).

70 Can. 2, *„de errore Abbatis Joachim"*, Denzinger 431—432.

persoanelor treimice ca identitate numerică, nu doar ca specie, a esenţei divine precizînd că dacă la oameni unitatea interpersonală este doar o *„unio charitatis in gratia"*, la Persoanele divine ea este o *„identitatis unitas in natura"*. Alarmat de supralicitarea analizei antropologice Conciliul s-a văzut nevoit să introducă şi o precizare de principiu în sensul unei timide, şi inconsecvente practic, exhortaţii la apofatism trinitar, avertizînd că între Creator şi creatură se observă mai degrabă o disimilitudine decît o asemănare propriu-zisă *(quia inter Creatorum et creaturam non potest tanta similitude notari, quin inter eos major sit dissimilitudo notanda)*. Inconsecvenţa în cauză se referă la dezavuarea în mod semnificativ de către Biserica romană doar a modelului antropologic colectivist-social, triteizant, gioachinnist, nu şi a celui individualist-psihologic augustinian sabelianizant. Din motive necunoscute, Conciliul nu a condamnat însă şi teologia istoriei a abatelui calabrez deşi ea este indisolubil legată de teologia sa trinitară. Căci triteismul trinitar a fost dedus de Gioacchino dintr-un triteism istoric. La baza teologiei sale trinitare stă o foarte amplă şi elaborată teologie a istoriei prezentată sub forma unor viziuni alegorice şi interpretări spirituale ale Scripturii.[71] În ele istoria este divizată în trei faze sau ere succesive, în gradaţie progresivă corespunzătoare revelaţiei graduale a fiecărei Persoane a Treimii *(tres status mundi propter tres personas divinitatis)*.

— Împărăţia Tatălui: a creaţiei-providenţei, Legii, fricii şi robiei faţă de Dumnezeu, a laicilor şi căsătoriei;

— Împărăţia Fiului: a mîntuirii, Evangheliei şi Sacramentelor, ascultării şi filialităţii faţă de Dumnezeu, a Bisericii ca instituţie şi a clericilor;

— Împărăţia Duhului: a sfinţirii, înţelegerii spirituale nemijlocite a Scripturii, a iubirii şi prieteniei cu Dumnezeu, a Bisericii spirituale şi a săracilor în care fiecare om e monah în sens franciscan.

Lăsînd aici deoparte complexele influente şi metamorfoze ale speculaţiei gioacchinniste asupra istoriei — şi îndeosebi pe cele referitoare la cea de-a treia Împărăţie spirituală a Duhului Sfînt, a cărei apariţie el o profetiza pentru mijlocul sec. XIII — în gîndirea religioasă, filosofică, utopică, istorică şi politică a Occidentului,[72] şi notînd intenţia ei pozitivă de a deschide istoria Treimii şi Treimea istoriei, trebuie să precizăm însă critic că vizionaristul proiect teologic de personalizare şi istorializare a doctrinei trinitare al abatelui calabrez din sec. XII se bazează pe aceeaşi confuzie între Treimea în Sine, „imanentă", şi manifestarea ei eternă şi iconomică: istoria ca revelaţie progresivă a Treimii este proiectată în Treimea Însăşi iar transcendenţa ei triipostatică este introdusă în procesul devenirii istorice.

Spre deosebire de „esenţialismul" modalist, „teist", augustinian, rămas pînă astăzi direct sau indirect, inclusiv la Barth şi Rahner,

71 *Liber Concordiae Novi ac Veteris Testamenti*, Venezia, 1519,; *Expositio in Apocalypsim*, Venezia 1527 şi *Psalterium decem chordarum*, Venezia, 1527.

72 Cf. M. Reeves, *Joachim of Fiore and the Profetic Future*, London, 1976 şi mai ales H. de Lubac, *La posterité spirituelle de Joachim de Fiore*, I. de *Joachim à Schelling*, Paris, 1979

doctrina trinitară comună a Occidentului, „personalismul" triteist şi istorializant a lui Gioacchino da Fiore a fost condamnat de Biserica romano-catolică şi nu s-a putut impune oficial găsindu-şi loc doar ca un moment, semnificativ ce-i drept, al istoriei dogmei trinitare. Insistenţa noastră asupra lui se justifică prin aceea că el este în mod surprinzător redescoperit şi reafirmat energic în teologia occidentală contemporană nu de altcineva decît de un teolog de renumele şi talia lui J. Moltmann (n. 1928). E vorba de ultima sa carte *„Trinität und Reich Gottes". Zur Gotteslehre,* 1980 — prima dintr-o anunţată serie de „contribuţii" teologice sistematice — care concentrează şi sistematizează viziunea lui Moltmann asupra lui Dumnezeu implicită şi schiţată numai în treacăt în celebrele sale prime trei cărţi programatice, în care militează pentru o teologie „politică" şi revoluţionară angajată în social şi istorie: *„Theologie der Hoffnung. Untersuchungen zur Begründung und zu den Konsequenzen einer christlichen Eschatologie"*, 1964, *„Der gekreuzigte Gott. Das Kreuz Christi als Grund und Kritik christlicher Theologie"*, 1972 şi *„Kirche im Kraft des Geistes. Ein Beitrag zur messianischen Ekklesiologie"*, 1975.

Teologia trinitară a lui J. Moltmann se rupe decis, într-o critică vehementă şi justificată, de întreaga tradiţie trinitologică augustiniană modalistă, individualistă (monopersonală), speculativă şi anistorică, ruptă de istoria concretă a mîntuirii. Sensibil mai cu seamă la implicaţiile sociale, ideologice şi politice ale unei astfel de doctrine (monoteism teologic, politic şi clerical) în evoluţia istorică eronată a Occidentului şi pe care le critică cu acuitate, Moltmann construieşte o teologie trinitară explicit şi programatic *personalistă, socială* şi *istorică*,[73]

— *Personalistă şi „socială"*. „Dacă tradiţia occidentală începea cu unitatea lui Dumnezeu şi întreba abia apoi după Treime, noi începem cu Treimea Persoanelor, şi abia după aceea întrebăm după unitate".[74] Sprijinindu-se ca şi Gioacchino da Fiore pe In. 10, 30 şi 17, 21 sq, Moltmann ajunge să afirme că, în spirit riguros personalist, „unitatea lui Dumnezeu nu poate fi plasată nici în omogenitatea unei substanţe divine unice, nici în identitatea unui subiect unic, nici în vreuna din cele trei Persoane ale Treimii, ci în ceea ce el numeşte „unimea" sau mai exact „uniunea Treimii" *(Einigkeit der Dreieinigkeit)* adică în perihoreza [75] deplină a Persoanelor treimice însele care îşi conferă împreună şi reciproc atît diferenţa, cît şi unitatea. „Unitatea Treimii este în uniunea *(Einigkeit)* Tatălui, a Fiului şi a Sf. Duh, nu în unitatea lor numerică. Ea este în comuniunea *(Gemeinschaft)* lor, nu în identitatea unui subiect unic. Faptul se poate observa din Evanghelia după Ioan. Iisus spune în In. 10, 30: „Eu şi Tatăl Meu sîntem una *(hén)*. El nu spune: „Eu şi Tatăl Meu sîntem unul *(eîs)"*. Unitatea Tatălui cu Fiul e o unitate care apără, ba chiar condiţionează statutul lor propriu. Ea nu este o unitate închisă, ci o uniune deschisă *(eine offene Einigkeit)*. De aceea în rugăciunea arhierească se spune: „ca toţi să fie una *precum* Tu

---

73 L. Moltmann, *Trinität und Reich Gottes. Zur Gotteslehre*, München 1980, p. 34—35.

74 *Ibidem*, p. 34, *cf.* pentru unitatea Treimii, p. 111, 166—168, 174—175, 193.

75 *Ibidem*, p. 168.

Părinte în Mine şi Eu în ei, ca ei să fie *în noi*..." (In. 17, 21 sq)... Aceasta presupune că Treimea e atît de deschisă, încît poate uni cu Sine întreaga creaţie şi deveni una *(einig)* în ea. Uniunea Treimii este deschisă pentru unirea *(Vereinigung)* întregii creaţii cu Ea. Unitatea Treimii este deci un concept nu numai teologic, ci în miezul ei, în aceleşi timp şi un concept soteriologic".[76] Dumnezeu nu este deci nici „*eins*" (ca substanţă), nici „*einer*" (ca subiect) ci „*einig*" (ca perihoreză). Uniunea perihoretică divină trebuie înţeleasă ca *socialitatea* Persoanelor treimice care întemeiază socialitatea umană. De aceea, corespondentul creat al Treimii nu poate fi în nici un caz subiectul uman individualist, izolat de comunitate, ca în tradiţia augustiniană, ci „*comunitatea umană* fără privilegii şi dependenţe", reprezentată ca prototip de familie. Sau mai exact, *iubirea* în biserică şi *solidaritatea* în societate constituie unica corespondenţă creată a uniunii perihoretice a Dumnezeului treimic aşa cum se descoperă şi experiază în istoria mîntuirii.[77] Lipsită însă de fundamentul ei ontologic care e unitatea ca identitate numerică a fiinţei divine *(tautousia)*, perihoreza treimică devine însă o simplă relaţie morală între trei indivizi independenţi de aceeaşi specie, iar treimea o „societate" colectivă divină. De asemenea, refuzul „monarhiei" Tatălui care singură poate să echilibreze fiinţa şi ipostasurile în Treime, absenţa apofatismului corelată cu suprasolicitarea analogiei antropologice comunitare, face ca şi la Moltmann, precum odinioară la Gioacchino da Fiore, abordarea exclusiv „personalistă" şi „socială" dar şi anti-consubstanţialistă a Treimii, prin care se urmărea evitarea modalismului monoteist, să frizeze în mod real raţionalizarea *triteistă* a misterului treimic.

— *Istorică:* Faptul că Treimea s-a descoperit pe Sine în Crucea, Patima şi Istoria lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat,[78] implică pentru Moltmann o consecinţă decisivă în înţelegerea conceptului de Dumnezeu; el arată Crucea, Patima şi Istoria prezente în Treimea Însăşi. Istoria Treimică şi pătimitoare a Treimii în Fiul nu poate avea drept subiect decît o Treime istorică şi pătimitoare, un Dumnezeu istoric şi pătimitor. De aceea, relaţia dintre Treimea iconomică şi Treimea „imanentă"[79] nu poate fi, după Moltmann, una „platonică", de tipul: prototip-reflex, idee-apariţie, fiinţă-revelare, ci una de *influenţă reciprocă (Wechselwikung)* între fiinţa şi revelarea sau între interiorul şi exteriorul lui Dumnezeu. În această accepţie „Treimea iconomică nu revelează numai Treimea „imanentă", ci influenţează retroactiv *(zürükwirt)* asupra ei în mod efectiv, „nu în sensul că relaţia lui Dumnezeu cu lumea ar fi pusă pe acelaşi plan cu relaţia Lui cu Sine Însuşi, ci în acela că relaţia lui Dumnezeu cu lumea influenţează retroactiv în mod efectiv asupra relaţiei Lui cu Sine Însuşi, chiar dacă în mod primar ea este determinată de aceea".[80] Sau, altfel spus, oricăror „*opera trinitatis ad extra*" le corespund „*passiones trinitatis ad intra*" core-

76 *Ibidem*, p. 111.
77 *Ibid.*, p. 175 şi 215—217.
78 Pentru „istoria Fiului", pe larg, *ibid.*, p. 77—111.
79 *Ibid.*, p. 168—178.
80 *Ibid.*, p. 177.

lative. Prin aceasta însă viaţa interioară a Treimii este determinată practic din eternitate de Iconomia ei externă — şi prin aceasta de existenţa lumii şi istoriei — care sînt proiectate astfel în Dumnezeu Insuşi ca o determinaţie esenţială a divinităţii, ca o realizare de sine necesară a esenţei divine. Istoria treimică şi pătimitoare a lui Hristos revelează o Treime pătimitoare şi istorică în fiinţa Sa. În acest sens doctrina trinitară se transformă pentru Moltmann într-o *„Passionsgeschichte Gottes"*, într-o istorie narativă [81] a pătimirii sau suferinţei istorice şi eterne a lui Dumnezeu pentru lume. Pătimirea sau suferinţa istorică a lui Dumnezeu în Treime în Iisus Hristos au revelat fiinţa lui Dumnezeu ca Iubire, care nu este altceva decît suferinţa sau „tragedia" eternă a lui Dumnezeu pentru lume şi istorie. Şi astfel, pe căi ocolite, Moltmann ajunge tot la *deducerea* de origine augustiniană a Treimii din Iubirea divină [82] pe care însă o înţelege ca pe autodiferenţierea şi autoidentificarea lui Dumnezeu în Sine Însuşi în suferinţa sa iubitoare şi iubirea sa suferitoare *(Leiden=Liebe)* pentru lume.[83] Astfel, atît în fiinţa cît şi în cele trei Persoane divine, Treimea nu numai că devine dependentă de Iconomia sa şi de lume, dar se identifică cu această Iconomie istorică ce ajunge să constituie autorealizarea esenţei divine ca iubire pătimitoare pentru lume.

*

Precum reiese din prezentările de mai sus, în absenţa distincţiei între Treimea „iconomică" şi Treimea „imanentă", adică între Dumnezeu în Sine şi în manifestările Sale energetică, naturală şi eternă,

---

81 O doctrină personalistă, socială şi istorică a Treimii nu poate fi după Moltmann decît una narativă, hotărît antispeculativă, antimetafizică; despre „narativitate" ca şi criteriu al ortodoxiei trinitare, *ibid.*, p. 206.

82 *Ibid.*, p. 72—76. Deducerea Treimii din conceptul de Iubire, pe baza lui I In. 4, 16, apare fără a se insista însă asupra ei încă la Augustin, *De Trinitate*, VII, 12—14 *(„immo vero vides trinitatem, si vides charitatem... ecce tria sunt: ammans, quod amatur et amor")* şi este explicitată sistematic de către Richard de Saint-Victor (†1173), *de Trinitate* (P.L. 196, 887—992 şi ed. G. Galet în „Sources chretiennes" nr. 63 Paris, 1959). Ca model paralel cu autodezvoltarea trinitară a subiectului unic, deducerea Trinităţii din comuniunea de Iubire a trei Persoane efective, apare în prelegerile manuscrise de „filosofie a religiei" ale lui Hegel (ed. Lasson) de unde este preluată de Moltmann; *cf.* şi p. 187—190, unde Moltmann reclamă explicit o extindere a înţelegerii *substanţiale* (Boethius) şi *relaţionale* (Augustin) a conceptului de Persoană cu cea *istorică* a lui Hegel.

83 Cf. cap. *„die Passion Gottes"*, *ibid.*, p. 36—37. Sprijinindu-se pe unele texte din Origen (P.G. 13, 714 f, 812 A; P.G. 14, 1229 A), pe speculaţiile rabinice şi ale teologiei iudaice moderne despre „shekinah" (exploatate de un A. Heschel şi G. Scholem), pe teologia anglicană „a jertfei eterne a iubirii" (C. E. Rolt, 1913, J. K. Mozley, 1927), pe speculaţile lui M. de Unanumo (1912) despre o „angoasă divină" şi pe cele teosofice ale lui N. Berdiaev (1927) despre „tragedia" produsă în Dumnezeu de existenţa lumii, Moltmann pledează pentru o înţelegere *theopatică* a conceptului de Dumnezeu, în sensul că Dumnezeu ar fi suferinţă şi iubire (Leiden=Liebe) în însăşi fiinţa Sa treimică. Sensul exact al pledoariei sale „theopatice" se revelează abia în contextul general al proiectului lui trinitar, în care se inserează ca o prolegomenă de „teologie fundamentală" la elaborarea unei doctrine trinitare „sociale" şi „istorice", în care istoria treimică şi pătimitoare a lui Dumnezeu cu lumea revelează o Treime istorică şi pătimitoare în însăşi esenţa Sa.

şi iconomia voluntară, absolut liberă şi gratuită, în absenţa principiului integrator al „monarhiei" Tatălui, care să echilibreze între fiinţa şi ipostasurile treimice, şi în absenţa unei atitudini apofatice în faţa misterului insondabil al Treimii, teologia trinitară occidentală n-a putut reuşi să gîndească pe Dumnezeu în Sine ca independent de lume şi om, şi forţînd analogiile antropologice — fie în sens individual, fie în sens colectiv — a căzut pe linia de la Augustin şi Rahner, într-un „esenţialism" modalist trinitar mono-teist (acosmist ori panteist), care a generat prin răsturnare a-teismul modern, iar pe linia de la Gioacchino da Fiore la Moltmann într-un „personalism" trinitar triteist, ambele evoluţii generînd grave consecinţe pe plan eclesial şi social în istoria Occidentului.

În ultimă instanţă însă, abandonarea distincţiei între Dumnezeu şi Sine şi Iconomia Sa, a „monarhiei" Tatălui şi a apofatismului în tradiţia teologică occidentală, însoţite de abandonarea şi substituirea dogmei fie de speculaţia filosofică abstractă, fie de un bibilicism fundamentalist narativ, îşi au rădăcina în detaşarea dogmei de Liturghie şi de corelaţiile complexe stabilite în cultul Bisericii între cele patru tipuri fundamentale de enunţ teologic menţionate la începutul studiului nostru. Ori în cultul ei, Biserica veche şi cea ortodoxă în special, moştenitoarea şi continuatoarea ei fidelă, şi pentru care *„lex orandi"* a fost şi este întotdeauna şi *„lex credendi"*, a conservat în mod remarcabil echilibrul şi adevăratul raport între Kerygmă şi Dogmă, între „oikonomia" şi „theologia". Ea nici n-a separat „theologia", învăţătura despre Dumnezeul treimic în Sine, de „oikonomia", învăţătura despre descoperirea Lui în Iconomia creaţiei, mîntuirii şi desăvîrşirii lumii, dar nici n-a proiectat Iconomia în Dumnezeu. Vestind prin propovăduire, evocînd şi invocînd prin rugăciunile de cerere şi mulţumire, şi actualizînd sacramental neîncetat în cultul ei Iconomia mîntuitoare a Treimii celei de o fiinţă şi nedespărţite, ea n-a încetat însă să atragă atenţia că Dumnezeul treimic trebuie lăudat şi cunoscut — în mod existenţial, prin asemănarea şi participarea „energetică" la El prin har în virtuţi — în Sine, în misterul apofatic suprem al Monadei-Triadă. Toate aceste conexiuni între Treime şi Iconomia ei şi în Sine, Biserică, Liturghie, şi spiritualitate, care alcătuiesc specificul viziunii ortodoxe în care Sf. Treime constituie concepţia asupra lumii şi existenţei în ansamblul ei, suma „Weltanschauung"-ului ortodox, apar într-o remarcabilă sinteză în celebra *„Mystagoghie"* a Sf. Maxim Mărturisitorul (580—662), „despre ce simbolizează cele ce se săvîrşesc în Sfînta Biserică la Synaxa (euharistică)" [84] sau în timpul Liturghiei. Astfel „Simbolul credinţei" indică mulţumirea credincioşilor pentru raţiunile şi modurile negrăite ale Iconomiei divine (cap. 18) „Trisaghionul Serafimic:" „Sfînt, Sfînt, Sfînt, Domnul Savaot", întreita slăvire a

84 P. G. 91, 657—718; tr. rom. pr. prof. D. Stăniloae, în „Revista teologică", Sibiu, 1944, nr. 3—4 şi 6—8, p. 162—181, 339—356; cf. şi ediţia şi traducerea neogreacă, introdusă şi comentată de păr. Stăniloae în colecţia *„Epi tàs pegás"*, Atena, 1973.

dumnezeirii celei triipostatice una în Treimea Ipostasurilor (c. 19); „Tatăl nostru" simbolizează misterul înfierii noastre prin harul Duhului în Dumnezeu şi descoperirea Lui ca Tată (c. 20); „Unul Sfînt" deschide Unitatea cea ascunsă a simplităţii divine a Treimii concentrată în „monarhia" Tatălui, iar „Împărtăşirea", îndumnezeirea deplină a omului prin har (c. 21). Synaxa euharistică se consumă deci pentru Maxim, în revelaţia „theologhiei", adică a Treimii imanente ca mister al îndumnezeirii omului prin har adică prin lumina eternă a energiilor Sale necreate. Intrarea în misterul înfierii omului în Dumnezeu-Tatăl prin Hristos în Duhul Sfînt înseamnă o cunoaştere a Treimii de o intimitate pe care nici îngerii n-o cunosc, fiindcă ei contemplă numai slava eternă a Treimii. În această înfiere dezvoltată prin virtuţi cu asemănare a omului cu Dumnezeu, credinciosul se înalţă prin har pînă la misterul cel mai interior al vieţii Treimii: Unitatea ei simplă în Monarhia Tatălui, izvorul dumnezeirii celei îndumnezeitoare prezent prin har în inima omului deplin îndumnezeit (cap. 23). Astfel, după ce a învăţat prin Simbolul Credinţei să mulţumească pentru modurile negrăite ale Iconomiei mîntuirii, prin Trisaghionul serafimic Logosul divin „conduce sufletul spre cunoaşterea Theologhiei celei clare şi lămurite, dăruindu-i-se o înţelegere egală, după putinţă cu a îngerilor. Şi aşa mult îl învaţă (Logosul) încît ştie pe Dumnezeu a fi Unul, o unică fiinţă, trei Ipostasuri, Unime triipostatică a fiinţei şi Treime consubstanţială a Ipostasurilor, Unime în Treime şi Treime în Unime: nu una şi alta, nici una pe lîngă alta, nici una prin alta, nici una în alta, nici una din alta, ci aceeaşi în ea însăşi şi potrivit sieşi la sine însăşi, identică cu sine însăşi, Unimea avînd unirea necompusă şi neconfundată, iar Treimea distincţia nedivizată şi neîmpărţită; Unimea după raţiunea fiinţei adică a existenţei (simple) iar nu prin compoziţie sau contracţie sau vreo contopire, iar Treime după raţiunea modului de existenţă şi subzistenţă, şi nu prin diviziune sau înstrăinare sau vreo împărţire; căci nu se împarte Unimea prin Ipostasuri, nici nu este şi se contemplă în Ele prin relaţie, dar nici Ipostasurile nu sînt compuse în unire sau împlinesc (Unimea) prin contracţie, ci aceeaşi este identică cu sine însăşi, desigur altfel şi altfel; căci Sfînta Treime a Ipostasurilor este Unime neamestecată prin fiinţa şi prin raţiunea simplă (de existenţă), iar Sfînta Unime este Treime prin Ipostasuri şi modul de existenţă; aceeaşi întreagă este şi aceea şi aceasta în mod diferit, înţelegîndu-se, precum s-a zis, după altă şi altă raţiune; o dumnezeire una şi unică, nedivizată şi neconfundată, simplă, nediminuată şi identică, ce este întreagă Unime după fiinţă şi aceeaşi întreagă Treime prin Ipostasuri, şi luminează în mod unitar o unică rază a unei lumini una şi întreit strălucitoare. În această (lumină)... e condus (apoi) la înfierea după har printr-o asemănare mai accentuată. Iar prin aceasta avînd prin rugăciune pe Dumnezeu ca Tată tainic şi unic prin har, este condus prin extazul din toate spre Unul ascunzimii Lui. Şi atît de mult va căuta sau cunoaşte cele dumnezeieşti pe cît nu va mai vrea să fie al lui însuşi şi nu va mai putea

să se cunoască din sine însuşi, de către sine însuşi sau de altcineva, ci numai din şi de către Dumnezeu care întreg l-a primit în întregime cu bunătate şi s-a sălăşluit în el întreg în întregimea lui fără de pătimire şi în mod vrednic de Dumnezeu îndumnezeindu-l în întregime".[85]

Drd. *Ioan I. Ică*

---

85 Cap. 23, col. 700 D—701 C *cf.* şi paralele din *Cent. gnostice* II, 1; P. G. 90, 1124 D—1125 C; tr. rom. pr. D. Stăniloae, *Filoc. rom.* II, Sibiu, 1947, p. 165—166 şi „*Exp. Orat. dom.*", P. G. 90, 892 C—893 A; tr. rom., *ibidem*, p. 269—271.

Pentru o amplă interpretare a Liturghiei ca „înaintare comună în Împărăţia Sfintei Treimi", a vedea ultima carte a Păr. D. Stăniloae, *Spiritualitate şi Comuniune în Liturghia Ortodoxă*, Craiova, 1986, *passim*.

PROTOPOPUL STAVROFOR DR. SEBASTIAN STANCA (1878—1947) —

CONTRIBUŢIA SA LA CUNOAŞTEREA ISTORIEI BISERICII TRANSILVANE ŞI LA REÎNFIINŢAREA EPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI *

Între cele două războaie mondiale, pe tărîmul cercetării istorice, bisericeşti şi laice, precum şi în publicistica vremii, acţionează un condeier iscusit: Prot. Stavr. Dr. Sebastian Stanca. A fost fiul preotului Avram Stanca, secretar al mitropolitului Andrei Şaguna în timpul studiilor teologice şi colaborator al lui Avram Iancu, pe cînd era preot în Vidra (jud. Alba).[1]

S-a născut în Petroşani, din părinţii Avram şi Ioana Stanca, la 17 octombrie 1878, unde urmează şcoala primară între 1886—1890. Continuă studiile la Gimnaziul evanghelic-luteran din Sebeş (Alba), între 1890—1893, şi la Liceul ortodox „Andrei Şaguna" din Braşov, între 1893—1898. În 1901 termină cursurile Institutului teologic-pedagogic „Andreian" din Sibiu, după care studiază la Facultatea de Litere şi Filozofie din Budapesta între anii 1901—1905. Aici obţine doctoratul în filologie cu teza „Ciprian Timotheus", redactată în limba maghiară şi tipărită la Petroşani, în 1910.

Îşi probează calităţile scriitoriceşti încă din perioada studenţiei, cînd publică poezii şi articole, între 1902—1905, în ziarul „Luceafărul", organul de presă al studenţilor români din Budapesta (el fiind unul dintre cei 10 studenţi fondatori), în „Poporul Român" şi în „Lupta" (oficios al P. N. R. din Ardeal), în „Telegraful Român" (Sibiu) al cărui colaborator rămîne toată viaţa. Mai tîrziu, publică în revista „Cosînzeana" şi în „Ţara Noastră" din Sibiu şi Cluj, în „Revista Teologică" (Sibiu), şi în „Renaşterea", revista oficială a reînfiinţatei Episcopii a Clujului, al cărei redactor a fost ani de-a rîndul. Răspunzînd chemării preoţeşti, în 1907 a fost hirotonit preot de mitropolitul Ioan Meţianu pe seama parohiei Vulcan (jud. Hunedoara), unde funcţionează pînă în 1911 cînd se transferă în Sebeş-Alba. Din 1919 îşi consacră întreg potenţialul spiritual şi uman la reînfiinţarea Episcopiei Vadului, Feleacului şi Clujului.

Sebastian Stanca a activat nu numai pe tărîmul cercetării istorice, ci şi pe cel al literaturii, al dreptului, al ştiinţei teologice, în gene-

---

* Lucrare de seminar alcătuită şi susţinută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, la catedra de Istoria Bisericii Ortodoxe Române, sub îndrumarea domnului prof. Dr. Emilian Popescu, care a dat avizul pentru publicare.

1 Informaţia este dată de domnul Horea Stanca, din Bucureşti, şi de doamna Doina Jiteanu (născută Stanca), din Sibiu, fiii lui Sebastian Stanca.

ral. Talentul poetic îl probează în revistele amintite în care semnează uneori cu pseudonimul „Ibis". Amintim aici de lucrările scoase în volum: „Începutul dramei umane", Sibiu, 1903; „Pastelele lui Alecsandri" Sibiu, 1906; „Pribegii", comedie, 1911, (trad după Nestroy), „Bucătăreasa", comedie, Brașov, 1911.

În domeniul dreptului bisericesc și laic publică articolele: „Ceva despre organizarea țării noastre";[2] „Problema votului",[3] „Valoarea religioasă, culturală și economică a organizației noastre bisericești",[4] „Preoția și politica",[5] „Îndreptarea calendarului" [6] etc.

În domeniul teologiei practice, Sebastian Stanca publică lucrări în volum: „Pocăiții", Sibiu, 1913; „Ziua Învierii", Cluj, 1913, cît și numeroase articole de interes practic misionar, predici etc., cele mai multe publicate în „Renașterea" de la Cluj. „Pocăiții", lucrare voluminoasă (270 p.), prin diversitatea problemelor abordate, prin amploarea ei, se ridică la cotele exigențelor de astăzi ale unei lucrări de acest gen, avînd prin aceasta o permanentă actualitate și utilitate. Dar ceea ce definește personalitatea lui Sebastian Stanca este domeniul cercetării istorice, și mai cu seamă acela al istoriei Bisericii din Transilvania. Aici s-a afirmat talentul și pasiunea sa, nu numai ca a unui colecționar de cărți vechi și de felurite documente istorice, dar și ca a unui imparțial și conștiincios interpret al sensului lor",[7] cum pe bună dreptate remarca Ioan Lupaș. Amintim lucrările istorice de factură laică: „Mihai Viteazul în Alba-Iulia", Alba Iulia (fără dată), „Trecutul istoric al Petroșanilor" (1972), lucrare postumă premiată de Academia Română, „O pagină din trecutul Pianului Românesc" (manuscris); „Istoricul despărțămîntului Sebeș — Alba".[8]

Din activitatea lui Sebastian Stanca pe tărîmul cercetării istorice bisericești

Aria de investigație istorică a lui Sebastian Stanca cuprinde următoarele 4 aspecte: 1. Frămîntările generate de propaganda uniației în M. Apuseni, 2. Identificarea clerului Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu interesele sociale și bisericești ale românilor de sub stăpînirea austriacă, 3. Aportul preoților ardeleni la războiul pentru întregirea neamului, și, în context, suferințele acestora sub stăpînirea ungară, 4. Cercetarea istoricului Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului.

1. Dictonul latin „divide et impera" s-a aplicat pretutindeni în Transilvania sub regim austriac. Au fost situații cînd o minoritate

2 Calendarul *„Poporul Roman"*, 1923, p. 142.
3 *Ibidem*, p. 170.
4 „Telegraful Român", nr. 16/1934, p. 11.
5 „Renașterea", 1926, p. 48.
6 *Idem*, 1924, p. 50.
7 Ion Lupaș, *„Prot. Sebastian Stanca, publicistul"*, în *„Renașterea"*, nr. 50—51/1947 și *„Telegraful Român"*, nr. 39—40, 1947.
8 Publicat în rev. *„Transilvania"*, 1912 p. 581—588.

absolută de uniţi reclamau pe seama lor bisericile ortodoxe şi guvernul ardelean le susţinea cererea. Acest aspect îl surprinde Sebastian Stanca într-o monografie intitulată „Propaganda uniaţiei în M. Apuseni", Sibiu, 1913, în care scoate la lumină cazuri concrete cînd 3—4 familii de uniţi sprijiniţi de protopopul unit Şuluţiu pretind biserica pe seama lor în parohia Corn jud. Alba). Aceasta a fost ortodoxă pîn ăla 1828, şi biserica din parohie a fost zidită de ortodocşi în 1790. Guvernul dă ordin să servească în ea şi uniţii. Ortodocşii protestează. În final cauza este cîştigată de ortodocşi. Acest lucru nu se va repeta în parohia Şard (lîngă Alba Iulia) unde, datorită intrigilor Blajului, puţinilor uniţi din Şard (27 familii în raport cu 161 ortodocşi), guvernului, credincioşii ortodocşi trec la uniaţie. Alexandru Sterca Şuluţiu a fost un fervent susţinător al uniaţiei atît în perioada statutului său de protopop la Bistra (lîngă Cîmpeni), cît şi după ce a ajuns episcop al Bisericii unite. El a generat nespuse frămîntări în sate şi în consecinţă, riposta ortodoxă, documentele prezentate de Sebastian Stanca sînt grăitoare prin ele însele.[9] În localitatea Certege (lîngă Cîmpeni), conducătorul domeniului din Cîmpeni, face preotului Constantin Mucea următoarea ofertă: Fă-te unit şi vei fi domn, nu faci slujbe, în casa ta nu vor intra haiducii, şi cine scapă în casa ta, nu va mai fi prins de armată".[10] Şuluţiu îl cucereşte pe preot pentru unire, aruncînd discordia între credincioşi. Biserica a fost dată uniţilor cu toată opoziţia episcopului Vasile Moga, ortodocşilor refuzîndu-li-se preot pînă în 1854, cînd este instalat preotul Mihail Conteş. Abia în 1858, ortodocşii şi-au construit o altă biserică.

În localitatea Peleş (jud. Alba), preotul Vasile Sicoe trece la uniţi sub influenţa lui Sterca Şuluţiu. Autorităţile speră să-l urmeze şi poporul, dar ispitele unirii rămîn infructuoase, comuna rămînînd ortodoxă.[11] Acţiuni similare ale propagandei uniaţiei au avut loc şi în alte parohii ca de ex: Cărpiniş, Ponorel, Roşia-Sohodol, Rîpa Rîmeţului (toate în jud. Alba), dar majoritatea ortodoxă cu sprijinul episcopului Vasile Moga s-a opus.[12]

2. La începutul sec. al XIX-lea se accentuează antagonismele dintre români şi saşi. Pe bază de documente de arhivă, Sebastian Stanca scoate la lumină crîmpeie de istorie din lupta românilor din Sebeş cu saşii pentru egală îndreptăţire, de la sfîrşitul sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea. Susţinătorul doleanţelor românilor a fost episcopul Vasile Moga de la Sibiu. Lucrarea *„Pagini din luptele românilor de pe pămîntul crăesc"* [13] prezintă documentat activitatea lui

9 Sebastian Stanca, *„Un document de actualitate"*, în *„Telegraful Român"*, nr. 51/1928.

10 Idem, *„Propaganda uniaţiei în M. Apuseni — Certege"*, Cluj, 1936, p. 4.

11 Idem, *„Propaganda uniaţiei în M. Apuseni — Peleş — Valea Verde"*, Cluj, 1937.

12 Idem, *„Propaganda uniaţiei în M. Apuseni — Cărpiniş, Ponorel — Roşia, Sohodol"*, Sibiu, 1939: vezi şi Sebastian Stanca, *„Mănăstirea de la Rîpa — Rîmeţului"*, Cluj, 1936.

13 În volumul *„Fraţilor Alexandru şi Ion Lăpedatul"*, Bucureşti, 1936, p. 829—836.

Vasile Moga de fervent luptător pentru drepturile sociale şi naţionale ale românilor. Făcînd istoricul Bisericii din Sebeş,[14] Sebastian Stanca redă fapte şi întîmplări care au darul să arunce o lumină asupra relaţiilor sociale dintre români şi saşi şi dintre români şi înalta conducere stăpînă pe „pămîntul crăesc".

Divergenţele şi-au avut rădăcini în uniaţie. La 1761 sebeşenii erau ortodocşi. „Uniţi nu erau decît protopopul Samoilă cu familia lui...".[16] Cu toate acestea biserica a fost luată cu forţa de la ortodocşi şi dată uniţilor. Nefiind credincioşi care să-i poarte grija, după cîţiva ani s-a dărîmat, românii ortodocşi făcînd demersurile de rigoare pentru construcţia unei noi biserici. Graţie ostenelilor lui Zaharie Moga, protopop în Sebeş şi frate cu episcopul de la Sibiu, în 1819 se începe lucrarea. Avînd nevoie de bani pentru terminarea ei, sebeşenii sînt sfătuiţi de episcopul Vasile Moga să facă apel la magistratul oraşului pentru a le acorda ajutoare din „cassa allodială" a oraşului, întrucît şi ei au acest drept. Cererea fiindu-le refuzată, episcopul Moga se alătură luptei sebeşenilor făcînd memorii la guvern şi curtea imperială din Viena, aducînd argumente despre drepturile românilor la „cassa allodială" şi la veniturile de la mori. Văzînd că cererile sale nu găsesc ecou la forurile sus-menţionate, Vasile Moga, pe bază de documente, porneşte proces împotriva oraşului Sebeş, proces pe care nu-l poate duce la bun sfîrşit deoarece moare în anul 1845, lăsînd un fond de bani pentru continuarea procesului. Acest testament îl împlineşte profesorul Ioan Moga, nepotul episcopului (1790—1856). Din arhivele Episcopiei Clujului, Sebastian Stanca scoate la lumină documente care redau fidel activitatea lui Ioan Moga de continuator al procesului început de unchiul său.[15] Revoluţia din 1848 întrerupe acest efort, procesul rămînînd neterminat.

Întrucît istorici români de prestigiu ca: N. Iorga, Gh. Bogdan-Duică, dr. Ilarion Puşcariu şi alţii, fascinaţi de personalitatea lui Andrei Şaguna urmaşul lui Moga, au blamat persoana şi epoca de pastoraţie a lui Vasile Moga, unii din considerente subiective, alţii din insuficientă informare, Sebastian Stanca şi-a propus şi a reuşit în mod strălucit să reabiliteze pe vrednicul ierarh, arătînd pe bază de documente valoarea operei lui pe tărîm naţional şi social. Lucrarea „Viaţa şi activitatea Episcopului Vasile Moga (1774—1845), apărută la Cluj în 1938, fixează în lumina documentelor inedite de arhivă, imaginea reală a unui vrednic ierarh care, în condiţiile vitrege ale contextului social în care a păstorit, trecînd de multe ori peste restricţiile celor 19 puncte impuse la instalarea sa ca episcop, s-a identificat întru totul cu interesele superioare ale Bisericii şi neamului său.

Referindu-se la mitropolitul Andrei Şaguna, Sebastian Stanca afirmă: „A fost o apariţie excepţională". Dar „judecata dreaptă nu poate

---

14 Sebaseian Stanca, *„Biserica Ortodoxă din Sebeş"*, Cluj, 1939.

15 *Ibidem*, p. 1.

16 Idem, *„Ioan Moga — Teologul"*, în *„Omagiu lui Ioan Lupaş"* Bucureşti, 1943, p. 818—825.

trece peste cadrele vremii în care au trăit fiecare şi în cuprinsul acestor cadre trebuie cumpănite faptele".[17]

„Cadrele vremii în care a trăit V. Moga îl prezintă în altă lumină... dovedindu-l ca un arhiereu care s-a interesat de toate manifestările de viaţă ale poporului românesc: a fost un bun ortodox... şi, în toată activitatea sa, s-a trudit să ridice Biserica şi neamul românesc la o stare demnă de sacrificiile mari ce le făcuse în cursul vremilor trecute".[18]

Ca o încununare a argumentărilor sale, Sebastian Stanca afirmă: „Petru Maior, Gh. Bariţiu, N. Popea şi însuşi Şaguna l-au apreciat ca un om cu multă rîvnă, un arhiereu evlavios şi luptător pentru binele Bisericii şi al neamului său".[19]

Punîndu-se punct controverselor din jurul persoanei şi operei lui Vasile Moga, datorită eforturilor lui Sebastian Stanca de reabilitare a marelui ierarh, însuşi N. Iorga, după citirea lucrării amintite mai sus, a recunoscut verbal: „Bravo, Părinte Stanca! Bine că s-a terminat odată povestea cu Vasile Moga".[20]

3. Într-o conferinţă ţinută, la 6 martie 1927 la Universitatea din Cluj, în cadrul unui ciclu de conferinţe ale Societăţii Ortodoxe Naţionale a femeilor române intitulată: „Carmen saeculare. Preoţimea română din Ardeal în slujba idealului naţional",[21] Sebastian Stanca arăta că motivul prigoanei autorităţilor maghiare împotriva preoţimii în pragul prăbuşirii Imperiului austro-ungar a fost faptul că „... preoţimea a stat pururea neclintită în slujba unui ideal mare şi sfînt, idealul întregirii neamului românesc în graniţele sale etnice".[22] Această realitate o recunoşteau cu cîţiva ani înainte prefecţii judeţelor locuite de români, care în august 1894, în pragul procesului intentat memorandiştilor, au fost convocaţi la Budapesta, unde au relatat că preoţii erau aceia care întreţineau atmosfera incendiară şi spiritul naţional între români „... prin urmare activitatea acestora trebuia anihilată prin toate mijloacele".[23] În calvarul de la 1916—1918, 487 de preoţi au suferit din partea autorităţilor silnicii de tot felul, mulţi dînd tributul suprem.[24] Sebastian Stanca descrie cortegiul suferinţelor preoţilor cu realismul unui martor ocular implicat direct în acest destin. Acest fapt îl determină ca în 1925 să scoată la lumină o lucrare de referinţă în istoriografia românească: *„Contribuţia preoţimei române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului 1916—1918"*, un tablou realist al suferinţelor preoţilor în perioada amintită. Odată cu intrarea României în război contra Austro-Ungariei, stăpînirea ma-

17 Idem, *„Viaţa şi activitatea Episcopului V. Moga"*, Cluj, 1938, p. 109.
18 Idem, *„O sută de ani de la moartea Episcopului V. Moga"*, în *„Telegraful Român"*, nr. 42—43/1945.
19 *Ibidem.*
20 Informaţie de la Horea Stanca, fiul lui Sebastian Stanca.
21 Vezi *„Renaşterea"*, nr. 15/1927.
22 *Ibidem.*
23 Vezi Ştefan Pascu, *„Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia"*, Cluj, 1968, p. 175.
24 Vezi *„Renaşterea"*, nr. 15/1927.

ghiară a înăsprit represiunea împotriva românilor de sub stăpînirea ei, trimiţînd în temniţă pe intelectuali, şi în primul rînd pe slujitorii altarelor la Cluj, Tîrgu Mureş, Odorhei, Seghedin, Şopron, aşa încît un dicton lugubru circula prin satele româneşti:[25] „Pohod na Şopron".[26] Între cei internaţi la Şopron (în vestul Ungariei), s-a numărat şi Sebastian Stanca, zilele de tristă amitire găsindu-l preot în Sebeş. Alături de el au fost internaţi şi alţi intelectuali români: dr. Ioan Lupaş, doamna Goga (mama poetului), preot Valeriu Popovici, protopop Sergiu Medean din Sebeş şi alţii.

În 1916, odată cu intrarea victorioasă a armatelor române în Transilvania, poporul român i-a făcut acesteia manifestaţii de simpatie. „Am întîmpinat armata română cu prapori şi sărbătoare în 2 septembrie 1916" — declara Ioan Micu, preot ortodox în Feldioara.[27] Evenimentele de pe front făcînd ca armata română să se retragă sub presiunea celei germane, locuitorii au rămas pe loc. Neputînd să se retragă odată cu armata română, preotul Ioan Micu a fost arestat şi a plătit pentru gestul său de a fi fraternizat cu românii. Aceeaşi soartă a avut-o şi preotul ortodox Avram Stanca (tatăl lui Sebastian Stanca), arestat după retragerea armatei române, la Petroşani, în 1916 de către autorităţile maghiare şi obligat să facă drumul pînă la Sebeş pe jos, unde după ce îşi pierde vederea, moare la 24 dec. 1916.

Următorul tablou, prezentat în lucrarea amintită a lui Sebastian Stanca, prezintă cititorului o viziune integrală asupra conţinutului cărţii. Preoţii Cornel Popescu şi Cornel Leucuţa au fost preoţi ortodocşi în Simand (jud. Arad). Comandantul ungurilor, ce staţionau în Socodor (jud. Arad) i-a arestat la întoarcerea de la Arad unde se refugiaseră. La 9 aprilie 1919 au fost omorîţi la podul apei „Canalul Morii". Aruncaţi în apă, au fost aflaţi în ziua de Paşti şi îngropaţi în Socodor. La 22 mai, venind armata română, au fost deshumaţi şi duşi în localitatea Simand. Poporul le-a ridicat un frumos monument cu următorul epitaf: „În acest loc sfînt, odihnesc preoţii Cornel Popescu, născut la 6/18 febr. 1886, şi Cornel Leucuţa, născut la 1/13 aprilie 1889... chinuiţi şi ucişi în săptămîna Sfintelor Patimi din anul mîntuirei 1919, şi aşezaţi în acest locaş de odihnă în ziua de 9/22 mai 1919. Prin sîngele vărsat de martiri pentru neam şi lege s-a pregătit marele praznic al învierii neamului românesc şi înfăptuirea prin suferinţi şi jertfe a României mari..."[28]

Lucrarea prezintă biografiile unui număr de 92 de preoţi internaţi sau închişi, de asemenea nominalizează la sfîrşit aprox. 120 de preoţi care au avut aceeaşi soartă. O prezentare mai amplă a acestui subiect, o face Grigore Popescu într-o lucrare care cuprinde aportul preoţilor de pe întreg cuprinsul ţării la războiul pentru întregirea neamului.[29]

---

25 In Limba rusă—campanie de trimitere: expediţie.

26 Sebastian Stanca, *„Contribuţia preoţimei române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului 1916,—1918"*, Cluj, 1925.

27 *Ibidem*, p. 93.

28 *Ibidem*, p. 15.

29 Grigore Popescu, *„Preoţimea română şi întregirea neamului: chipuri, fapte suferinţi şi pilde pentru viitor"*, 2 vol. Bucureşti, 1940.

Dar pentru ca tabloul suferinţelor preoţilor pentru împlinirea visului secular al românilor de unitate naţională să fie complet, a trebuit să vină odiosul Dictat de la Viena din 30 august 1940 şi stăpînirea horthystă asupra Transilvaniei de nord (1940—1944) cînd guvernanţii de la Budapesta împlinind programul preconizat încă din 1939 de Dúcso Csaba în lucrarea „Nincs Kegyelem"—Nici o milă (se înţelege că faţă de populaţia românească), şi-au propus exterminarea populaţiei româneşti din teritoriul ocupat şi expulzarea peste graniţă a intelectualilor români. Şi în această ultimă prigoană maghiară, preoţimea română şi-a dat cota de jertfe şi silnicii.[30]

4. În 1929, la 10 ani de la reînfiinţarea Episcopiei Vadului, Feleacului şi Clujului, Sebastian Stanca scoate la lumină o lucrare omagială închinată acestui eveniment, în care arată că reînfiinţata Episcopie este clădită pe temeliile vechilor Episcopii de Vad, Feleac, Geoagiu şi Maramureş. Urmînd linia istoricilor contemporani lui (Ion Lupaş, Ştefan Meteş, N. Iorga, A. Bunea), conform cărora la Feleac era o simplă episcopie, Sebastian Stanca face afirmaţia: „Episcopie cu jurisdicţie ierarhică, în realitate n-a existat la Feleac".[31] Cercetarea istorică bisericească actuală afirmă că „... la Feleac n-a fost sediul unei Episcopii oarecare..., ci aici şi-au stabilit sediul pentru aproximativ şapte decenii mitropoliţii ortodocşi români ai Transilvaniei... Feleacul reprezentînd o etapă bine determinată din istoria aceleiaşi instituţii, adică a Mitropoliei Transilvaniei".[32]

Pe lîngă consideraţiile de ordin istoric făcute de Sebastian Stanca la începutul lucrării, reţine atenţia prezentarea detaliată, exhaustivă a stării de fapt a Episcopiei în acel moment, respectiv alegerea primului episcop, organizarea eparhiei, instituţiile sale (Academia teologică, Şcolile confesionale), tipografia, gazeta oficială „Renaşterea", împărţirea fondurilor comune cu arhidieceza, funcţionarii consistoriali etc.

Monografiile sale,[33] unele amintite deja, sînt o oglindă fidelă a vitregiilor vremurilor trecute în care românii ortodocşi erau obligaţi să-şi dureze biserici, majoritatea fiind întocmite pe bază de documente inedite adunate de la parohii sau din Arhivele Episcopiei din Cluj. Ilustrativ în această privinţă, este memoriul întocmit la 4 august 1877 de Vasile Roşescu, preot şi protopop al Clujului, găsit în turnul bisericii ortodoxe şi care constituie „... o mărturie vie a mizeriei şi a

30 Vezi Conf. univ. dr. Mihai Fătu, *„Biserica românească din nord-vestul ţării sub ocupaţia horthystă 1940—1944"*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1985; Ioan N. Ciolan, *„Transilvania. Ultima prigoană maghiară"*, Edizioni Europa, Roma (Italy), 1980; Antonie Plămădeală, *„Un episod important din lupta pentru limba română"*, în *„Dascăli de cuget şi simţire românească"*, Bucureşti, 1981, p. 470—530: vezi şi Dr. Gh. I. Bodea, Vasile T. Suciu *„Moisei, documentele continuităţii"*, Tîrgu Mureş, 1982.

31 Sebastian Stanca, *„Episcopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului şi Clujului"*, Cluj, 1930, p. 9.

32 Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *„Istoria Bisericii Ortodoxe Române"*, vol. I, Bucureşti, 1980, p. 278—729.

nevoilor cu care aveau să lupte bietele biserici ortodoxe din Ardeal...",[34] acest memoriu-document avea să umple cu date goluri resimţite în reconstituirea istoricului acestei biserici. Informaţii mult mai bogate privitoare la cea mai veche biserică ortodoxă din Cluj, care a servit ca biserică episcopală în 1919 la reînfiinţarea Episcopiei Vadului, Feleacului şi, Clujului, le-a oferit preotul cărturar Florea Mureşan, slujitor al acestei biserici.[35]

Preţuind la justa valoare tezaurul de carte veche bisericească răspîndit la bisericile parohiale, Sebastian Stanca atrăgea atenţia asupra necesităţii de a descifra cu migală şi competenţă inscripţiile documentare de pe cărţi, circulaţia acestora constituind o dovadă peremptorie a conştiinţei unităţii de credinţă şi de neam a românilor.[36] În aceeaşi idee se cuvine să amintim de portretul detaliat bazat pe documente inedite, pe care Sebastian Stanca îl face unui aprig apărător al ortodoxiei transilvane, Pater Ianoş, negustor macedo-român stabilit în Ardeal în 1671, cu locuinţa în Sibiu, cunoscut în istoria bisericească din atitudinea sa dîrză faţă de mitropolitul Atanasie.[37]

Foarte sugestivă este şi lucrarea „Graiul Antimiselor",[38] în care prezintă numărul şi vechimea antimiselor existente la biserici în reînfiinţata Episcopie a Vadului, Feleacului şi Clujului cu 337 parohii şi 81 filii, cu 363 biserici şi tot atîtea antimise. Relevînd importanţa acestora pentru cunoaşterea istoriei Bisericii transilvane, Sebastian Stanca arată că „ele dau o indicaţie destul de concludentă asupra legăturilor Bisericii noastre din Ardeal cu episcopiile din Vechiul Regat şi din alte părţi şi asupra rezistenţei preoţilor faţă de penetraţia unirii în bisericile lor", sugerînd extinderea cercetării antimiselor la nivelul întregii Mitropolii considerînd aceasta ca „o contribuţie în plus la istoria Bisericii noastre ortodoxe din Mitropolia Ardealului".[39]

Preocupat în mare măsură de istoricul Episcopiei Vadului, Feleacului şi Clujului pe care a slujit-o o bună parte din viaţă în calitate de consilier eparhial, mergînd pe firul istoric al evenimentelor, Sebastian Stanca prezintă antecedentele reînfiinţării Episcopiei, arătînd că ideea înfiinţării acesteia a avut-o pentru prima dată Andrei Şaguna, care, răspunzînd scrisorii împăratului de la Viena în care se cerea mitropolitului să fixeze locul viitoarei reşedinţe mitropolitane şi a episcopiilor sufragane, indică pe lîngă Bucovina, Arad, Timişoara, Caransebeş, Oradea, şi Clujul drept reşedinţă a viitoarei Episcopii. Împlinirea acestui vis nu a fost posibil, deşi s-au făcut de

33 Sebastian Stanca, *„Biserica Ortodoxă din Cluj — o pagină din trecutul ei"*, Cluj (fără dată): *„Mănăstirea de la Rîpa Rîmeţului"*, Cluj, 1936.

34 Idem, *„Biserica Ortodoxă din Cluj..."*, p. 1.

35 Pr. Florea Mureşanu, *„Biserica din Deal sau Vechea Biserică Ortodoxă Română din Cluj şi slujitorii ei"*, Cluj, 1942.

36 Sebastian Stanca, *„Colportajul vechilor cărţi bisericeşti"*, în *„Revista Teologică"*, Sibiu, nr. 3—4/1944, p. 204—208; vezi şi Idem, *„Pricină pentru o carte bisericească: Soborul vlădicului Varlaam la 1689"*, în *„Revista Teologică"*, nr. 1—2/1930.

37 Idem, op. cit., *„Pater Iani din Alba Iulia"*, în *„Revista Teologică"*, 1—2/1949

38 Publicată în vol. *„Omagiu Înalt Prea Sfinţiei Sale Dr. N. Bălan, mitropolitul Ardealului (la 20 de ani de arhipăstorire)*, Sibiu, 1940, p. 722.

39 *Ibidem.*

atunci nenumărate încercări în această direcţie,[40] realizarea acestui deziderat prinzînd contur abia după unirea Transilvaniei cu România, la 1 decembrie 1918.

II. *Sebastian Stanca — Consilier eparhial la Cluj*

În şedinţa din 16 februarie 1919 a Consistoriului Arhidiecezan din Sibiu, asesorul N. Ivan propune întocmirea de urgenţă a demersului către Consiliul Dirigent, forul suprem politic-administrativ de conducere a Transilvaniei, pentru aprobarea reînfiinţării Episcopiei Clujului.

Însuşindu-şi propunerea, Sinodul Arhidiecezan extraordinar, întrunit la 20 iulie 1919 la Sibiu, hotărăşte alegerea unui Consistor care urma să-şi înceapă activitatea la Cluj la 1 octombrie 1919, avînd ca preşedinte pe asesorul N. Ivan. Consistoriul format din 27 membri îşi începe activitatea la 15 octombrie 1919, avînd şi recunoaşterea oficială a Consiliului Dirigent. Activitatea acestuia durează aproape 2 ani, pînă la 8 mai 1921, cînd ia fiinţă noua Episcopie, legea pentru înfiinţarea ei fiind publicată în Monitoriul Oficial din 18 iulie 1921 cu nr. 3235/1921.[41] La Sinodul pentru alegerea episcopului din 28 septembrie 1921, asesorul N. Ivan întrunind 31 voturi este proclamat episcop al Episcopiei Vadului, Feleacului şi Clujului care cuprindea 12 tracte (protopopiate).

Sebastian Stanca a ostenit la reînfiinţarea Episcopiei încă de la început. Din comisia care a fost trimisă la Cluj în 1919 pentru a pune bazele Consistoriului alături de N. Ivan, Pompei Moruşca şi Virgil Nistor, a făcut parte şi Sebastian Stanca. În 1922 în cadrul Consistoriului, a fost ales consilier referent al secţiei bisericeşti, funcţie îndeplinită cu competenţa sub episcopii: N. Ivan şi N. Colan pînă în 1940, cînd pleacă la Sibiu dînd o mînă de ajutor la organizarea noului vicariat ortodox român de la Alba Iulia, pentru parohiile Eparhiei Clujului rămase pe teritoriul României în urma Dictatului de la Viena.[42]

A fost preşedinte al Asociaţiei Clerului „Andrei Şaguna" secţia Cluj, a luat parte activă la şedinţele corului şi ale Societăţii Femeilor Ortodoxe din Cluj; a fost colaborator şi prim-sfetnic al episcopului N. Ivan, iar la moartea acestuia a fost locţiitor al scaunului episcopal pînă la alegerea noului ierarh. De asemenea, a reprezentat Eparhia în calitate de deputat în Congresul Naţional Bisericesc.

---

40 Idem, „*Istoricul Episcopiei Clujului*", în „*Călindariul Clujul Românesc*", anul *, Cluj, 1923, p. 110—127: vezi şi Arhid. prof. dr. Ioan Zăgrean, „*Episcopul Nicolae Ivan (1855—1936) — primul ierarh al reînviatei Episcopii a Vadului, Feleacului şi Clujului (50 de ani de la reîniiinţarea ei)*, în „*Mitropolia Ardealului*", nr. 5—6/1971, p. 416—427; Dr. Ioan Matei „*Independenţa Eparhiei Clujului*", Cluj, 1921; Acad. Prof. Ştefan Pascu, „*Istoricul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului*", în „*Monumente istorice şi de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului*", Cluj-Napoca, 1982, p. 13—32.

41 Idem, „*Istoricul Episcopiei...*", p. 126.

42 Pr. Prof. Ioan Bunea „*Prot. Stavrofor Dr. Sebastian Stanca*", în „*Îndrumător bisericesc*, Cluj-Napoca, 1978, p. 263.

La 10 octombrie 1919 apare, în tipografia Episcopiei Clujului, primul număr din „Foaia bisericească", la inițiativa lui Sebastian Stanca. Acest prim pas a fost urmat de apariția organului oficial „Renașterea" al Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului, începînd cu 1 septembrie 1923, sub redacția lui Sebastian Stanca, cel care sublinia în numărul prim de apariție: „Necesitatea imperativă a unei gazete oficiale s-a simțit de la început cînd s-a dat viață nouă Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului" [43] Revista a găzduit articole ale unor personalități de seamă bisericești sau laice: N. Ivan, Miron Cristea, mitropolit primat al României (cu prilejul serbărilor comemorative în cinstea lui Avram Iancu de la Cîmpeni din 1924); N. Iorga, Ștefan Meteș, I. Lupaș, Gala Galaction. S-au omagiat personalități marcante ale Bisericii și neamului: V. Moga, Ioan Moga, Andrei Șaguna, Nicolae Ivan, Gh. Lazăr, Ciprian Porumbescu, Alexandru Lapedatu, Octavian Goga, Gh. Bogdan-Duică, Zaharia Bîrsan (mentorul Teatrului Național din Cluj) și alții. De asemenea, revista a militat pentru unitatea spirituală a românilor ardeleni, inserînd în coloanele sale articole documentate care îndemnau la împlinirea acestui deziderat.

Intervenției lui Sebastian Stanca la Ministerul de Interne se datorează cedarea în mod gratuit de către primăria orașului a locului pentru construirea catedralei în parcul din fața Teatrului Național, prin decizia Ministrului din 7/20 iulie 1919. În decizie se spune: „Clădirea noii catedrale gr. ort. române în Cluj se impune ca o necesitate culturală, bisericească și națională și de aceea credem că ea trebuie să se ridice în inima orașului".[44] Sub directa îndrumare și purtare de grijă a lui Sebastian Stanca ia ființă la Cluj Muzeul Eparhial, în urma apelurilor făcute către preoți de a dona obiecte de interes religios, cultural-național. A ținut în Cluj, conferințe cu caracter religios și istoric, și tot lui i se datorează înființarea unor cercuri religioase pe tracte. În 1936 la moartea episcopului N. Ivan, Sebastian Stanca a condus în calitate de președinte lucrările Adunării Eparhiale, pînă la alegerea în scaunul arhieresc vacant a lui Nicolae Colan, fostul profesor și rector al „Academiei Andreiane". La 9 noiembrie 1947 se stinge din viață.

*

Fiu al lui Avram Stanca (1843—1916) care a desțelenit Valea Jiului, ctitorind 7 biserici și tot atîtea școli, Sebastian Stanca a înțeles să-și slujească Biserica și neamul, implicat direct în frămîntările sociale, și împlinind, atît cît i-a permis contextul istoric, aspirațiile și setea poporului român pentru libertate și unitate națională. Mai tîrziu, cînd s-a dedicat pastorației, și-a pus talentul scriitoricesc în slujba Bisericii, a activat în direcția cercetării trecutului istoriei Bisericii transilvane, și în general pe tărîmul teologiei practice, misionare, lucrările și articolele sale scoțînd în evidență profilul unui adevărat istoric bisericesc din perioada interbelică.

Preot drd. *Ioan Băndean*

---

43 Sebastian Stanca, *„Gazeta noastră"*, în *„Renașterea"*, nr. 1/1923, p. 1.
44 Idem, *„Episcopia Ortodoxă ..."*, p. 75.

SFÎNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL DESPRE STAT ȘI PACE

EP. 10 ȘI 43 (24) CĂTRE IOAN CUBICULARUL

— prezentare și traducere —

În colecția epistolară conservată (45 de piese) a Sf. Maxim Mărturisitorul (580—662), un loc proeminent îl deține întinsa sa corespondență cu Ioan Cubicularul (ep. 2, 3, 4 (?), 10, 12, 27, 43, 45). Important personaj de la Palatul Imperial din Constantinopol, unde deținea înalta funcție de prim-administrator al apartamentelor Dormitorului (*cubiculum*) sacru al cuplului imperial, Ioan reiese din aceste scrisori a fi fost un apropiat prieten al Sfîntului, probabil încă de pe vremea cînd Maxim deținuse pentru o scurtă vreme (doi-trei ani), înainte de a intra în monahism (613), importanta funcție de prim-secretar al basileului bizantin Herakleios (610—648).

În ce privește *Ep.* 10 (P. G. 91, 449 A—453 A), textul ei nu oferă nici un fel de indicii pozitive pentru o datare mai îndeaproape. Ea poate aparține deci, fie perioadei în care Maxim era monah la Chrysopolis (cc. 613—624) ori Cyzik (cc. 624—626) — comunități situate în proximitatea geografică a Capitalei bizantine —, fie primilor ani ai refugiului în Africa proconsulară (628—634), ce a urmat dispersiei acestor comunități monahale în timpul invaziei și asediului avaro-persan al Constantinopolului din 626. Pentru prima variantă, cea mai verosimilă, pledează absența totală a oricăror referințe ale lui Maxim la o mai mare depărtare de Constantinopol și de Ioan ca și unele similitudini ideatice cu ep. 2—3, databile în jurul anului 626; pentru cea de-a doua variantă, mai puțin probabilă, s-ar putea invoca unele paralelisme cu *„Răspunsurile către Thalasie"* și *„Comentariul la Tatăl Nostru"* redactat în primii ani ai șederii în Africa (cc. 630—634).[1] În ep. 10, Sf. Maxim răspunde la o întrebare a lui Ioan Cubicularul referitoare la aporia existentă între egalitatea și de-o-cinstirea (*homotimia*) principială a tuturor oamenilor fără deosebire, în baza rațiunii comune de ființare a naturii umane, și existența lor social-istorică concretă, divizată în conducători și conduși. Pe exemplul împărăției (*basileia*), forma de guvernămînt a vremii sale, Maxim schițează succint rațiunea de existență a statului și autorității statale, motivul pentru care el este voit de Dumnezeu și rolul pe care îl joacă în planul de mîntuire al lumii de către Dumnezeu. Fără a fi constitutiv naturii umane în rațiunea ei ontologică originară, dar răspunzînd aspirațiilor naturale după dreptate comunitară, statul și autoritatea statală sînt imperios reclamate de modul de existență actual al umanității în istorie care, fără autoritatea statală de limitare și stăpînire a patimilor anarhice ale fiecăruia, ar duce la destrămarea totală a omenirii într-un sălbatic război al tuturor împotriva tuturor. Prevăzută de Dumnezeu în sfatul veșnic al voii Sale celei drepte, ca mijloc prin care să oprească nimicirea neamului omenesc, făcînd posibilă apoi reîntoarcerea spre El, autoritatea de stat exercită în general în istorie o funcție providențială „stăvilind de departe multa furie a răutății generate în viața aceasta din pricina relaxării moravurilor" „ca oamenii să nu piară ca și peștii mării, nefiind nimeni care să conducă și să împiedice năvala nedreaptă a celui mai tare asupra

---

1 Pentru cronologia epistolelor ne bazăm pe precizările lui P. Sherwood, *An Annotated Date — List of the Works of Maximus the Confessor* (Studia Anselmiana 25). Roma, 1952; ep. 10 are nr. 9, p. 26.

celui mai mic". Reprimînd pe de o parte, prin legi, anomaliile pasionale exacerbate ale voinței individuale arbitrare, „gnomice", ce pervertesc și corup în cei necumpătați prin modurile de existență contrare naturii bunătatea inerentă naturii umane, iar pe de alta organizînd pozitiv energiile celor ce se supun prin cumpătare elanurilor pozitive ale naturii umane, autoritatea statală creează, în viziunea Sf. Maxim, cadrul social-istoric al reunificării naturii umane dezbinate și scindate prin păcat, al manifestării plenare în oameni a egalității și serenității originare a naturii umane comune și al extinderii astfel în umanitate a Împărăției spirituale a lui Dumnezeu, fapt pentru care i se cuvine cinstire ca unei „păzitoare a orînduirilor (constituțiilor) divine" ale creației.

Ep. 43 (P. G. 91, 637 B—641 C) „către Ioan Cubicularul" este identică cu excepția suprascrierii (adresei) cu *ep. 24* (608 C—613 A) „către Constantin sachelarul". Probabil avem de a face cu aceeași scrisoare trimisă simultan la doi demnitari, unul imperial și altul patriarhal, mai curînd decît cu o eroare de copist. Caz unic în corespondența maximiană, faptul ar putea sugera importanța deosebită pe care Sfîntul a pus-o în difuzarea în cercuri cît mai largi a mesajului ei. Ocazia epistolei 43 (24) o reprezintă foarte probabil — așa cum nota încă primul editor Fr. Combefis[2] în 1674 — proclamarea păcii universale în Imperiul bizantin ca urmare a încheierii victorioase de către împăratul Herakleios a războiului bizantin cu perșii, război în care acesta nu numai că a recuperat Siria, Palestina și Egiptul cucerite de Chosroes încă din 610, dar, trecînd la contraofensivă, a terminat operațiunile abia cu cucerirea Capitalei perșilor, Ctesiphon, și cu recuperarea și înălțarea solemnă a Sf. Cruci la Ierusalim. Datarea epistolei între 628—629[3] este susținută și de menționarea marii distanțe spațiale ce-i separă pe corespondenți în formule comune și altor scrisori ale lui Maxim scrise în primii ani ai refugiului african, refugiu-exil cauzat tocmai de dispersarea comunității sale din Cyzik, unde viețuia sub conducerea arhiep. Ioan, de către avari în timpul operațiunilor ce au însoțit marele asediu avaro-persan al Constantinopolului din 626.

Conținutul ep. 43 (24) îl reprezintă o scurtă, dar densă și vibrantă exhortație și pledoarie în favoarea unei existențe spirituale îmbunătățite, prezentată drept unicul răspuns deplin și autentic al creștinilor la îmbucurătoarea veste bună a păcii lumii *(evangelia tês kosmikês eirênes)* proclamată de curînd. Dar al lui Dumnezeu, pacea politică a Imperiului — cîștigată în urma unui îndelungat război — înseamnă pentru creștini transformarea războiului împotriva oamenilor agresori într-o luptă etic-ascetică susținută împotriva multiplelor patimi interioare care, pe lîngă aceea că se află la originea tuturor conflictelor umane la toate nivelele, îl aservesc pe om diavolului și-l fac vrăjmaș al lui Dumnezeu. Abia printr-o existență spirituală cît mai desăvîrșită, menită să-l raționalizeze, personalizeze și umanizeze cît mai deplin, creștinul se împacă în mod efectiv și real cu semenii, cu sine și cu Dumnezeu, altfel, „nici un folos nu ne va fi din pacea lumii". Devenind astfel „făcători de pace" cu adevărat, la toate nivelele existenței umane, creștinii, ajunși „fii ai lui Dumnezeu", vor experia pacea ca har, ca „prezența de pace" *(eirenikè parousia)* a Împăratului și Dumnezeului păcii (Rom. 15, 30), Hristos, ce le dăruiește „pacea ce covîrșește toată mintea" (Fil. 4, 7) a Îndumnezeirii. Ajunși prin Iubire „Făcători de pace" după modelul lui Hristos, creștinii realizează Asemănarea cu Dumnezeu și primesc „Îndumnezeirea *(thèosis)* prin har — scopul pentru care există și spre care tinde întreaga constituție a creației". Pentru Sf. Maxim deci, pentru care procesul de împăcare și unire a omului prin virtuți cu sine, cu semenii și cu Dumnezeu are drept conținut pozitiv Asemănarea omului cu Dumnezeu și Îndumnezeirea lui prin har, Pacea omului și umanității se identifică cu procesul creării Omului Păcii, om în care aspirațiile generale ale naturii umane se realizează în forma superioară a Iubirii agapice față de toți și toate, Iubire dumnezeiască și îndumnezeitoare prin care universul întreg se deschide transformării sale eshatologice finale.

---

2 Cf. nota 93, col. 608: forte pacem dicat quae sub Heraclio, victo Chosroe; și nota 8, col. 637: pax forte extincto Chosroe parta ista est.

3 Cf. Sierwood, *op. cit.*, nr. 28, p. 32.

În ep. 43 (24) către Ioan Cubicularul, Sf. Maxim dezvoltă viziunea creștină asupra *Păcii ca Spiritualizare* și transfigurare interioară a omului printr-o existență spirituală constant desăvîrșită. Spiritualizarea apare ca unicul răspuns deplin la pacea politică, plecîndu-se de la convingerea evanghelică fundamentală că pacea și războiul se decid în ultima instanță în inimile oamenilor (Mt. 15, 15—18; Mc. 7, 21—22; Iac. 4, 1—3), și că orice proiect de instaurare a unei Păci durabile și de lichidare a spectrului conflictelor inter-umane de orice fel rămîne în cele din urmă o dorință pioasă pînă cînd, prin efort spiritual, conflictul și războiul patimilor din om este eradicat din sufletul tuturor oamenilor, ce trebuie să se reîmpace și unească cu sine, cu semenii și cu Dumnezeu. În simplitatea și universalitatea exigențelor sale, mesajul de pace al Sf. Maxim înscris în grandioasa sa viziune a îndumnezeirii creației prin har, redă bine și astăzi sensul spiritual în care se înscrie contribuția creștină de zi cu zi la lupta generală de azi a tuturor popoarelor lumii pentru instaurarea păcii și dreptății pe planeta noastră.

II

EPISTOLA 10

A aceluiași către Ioan Cubicularul

Întrucît ați poruncit să Vi se scrie care este cauza pentru care, judecînd, a hotărît Dumnezeu ca oamenii să fie împărățiți de (alții) oameni, măcar că toți aparțin uneia și aceleiași firi, care pe toți cei părtași (ce participă) la ea prin rațiunea simplă conformă cu ea îi arată fiind de aceeași cinste, voi grăi, după a mea putere, neascunzînd nimic din cele ce am primit de la bărbați înțelepți și fericiți, tăind pentru concizia cuvîntului multele (lucruri) cîte se pot zice despre aceasta.

Precum zic (aceștia), Cuvîntul Adevărat (al Scripturii) indică în mod tainic (drept cauză a acestui fapt) pe (însuși) omul, care a fost hărăzit după harul lui Dumnezeu, Care l-a făcut, să stăpînească peste întreaga lume văzută, și care, deturnînd prin modul de folosire abuziv mișcările puterilor ființei spirituale sădite în el spre cele contrare firii, a introdus, potrivit judecății celei drepte a lui Dumnezeu, în el însuși și în întreagă această lume înstrăinarea și stricăciunea ce domină acum asupra lor, ca nu cumva puterea sufletului mișcată spre cele contrare firii să fie menținută și păstrată nemuritoare la infinit, ceea ce ar fi nu numai ultima răutate și prăbușirea evidentă a însăși ființialității adevărate a omului, ci și negarea limpede a bunătății dumnezeiești. Pentru aceasta, viața aceasta a oamenilor, plină de multe suferinți și multe lamentații, pentru multa iraționalitate și neorînduială a materiei ce o hrănește, purtînd (mereu) altceva și fiind purtată (mereu) altfel și, ca să vorbesc mai precis, purtînd pe toți oamenii în aceea că este (mereu) purtată, îi face pe toți părtași la relele ei și nu lasă absolut pe nici unul liber de tulburarea ei. Acest lucru a fost hotărît după cuvîntul cel potrivit al înțelepciunii lui Dumnezeu pentru ca, iubind noi viața prezentă potrivit dispoziției noastre (interioare) în mod contrar rațiunii și învățînd, chiar dacă mai tîrziu, din cît rău suferim de la ea după împrejurări, cît (ne) vatămă iubirea față de ea, să cunoaștem că mult mai folositoare pentru noi decît unirea cu ea este separația (de ea), să ne întărim cu dreptate ura față de ea potrivit rațiunii, și, fugind de amestecul și tulburarea celor văzute, să ne strămutăm cu cumințenie, afecțiunea (dorul) spre identitatea statornică a celor spirituale (inteligibile).

Dar, întrucît, chiar biciuiți fiind și pătimind zeci de mii de rele, nu suferim a dezlega legătura iubirii noastre față de ea, Dumnezeu ca un Înțelept și Bun a hotărît, potrivit providenței Sale, oamenilor legea împărăției, stăvilind de departe multa furie a răutății cea preștiută de El că va fi în viața (aceasta) pentru delăsarea (moravurilor), ca oamenii să nu se piardă ca și peștii mării, nefiind nimeni care să conducă și să împiedece năvala nedreaptă a celui mai puternic asupra celui mai mic. De aceea, după cît socot, de drept cuvînt și în mod necesar a fost introdusă în neamul omenesc împărăția (basileía)*, ce la înțelepciune și putere de la Dumnezeu, iar firea de-aceeași-cinstire (a oamenilor) s-a îngăduit a fi împărțită în stăpînitoare și stăpînită. Ca pe de-o-parte, să orînduiască în mod legal prin întocmiri leguitoare pe cei ce se supun firii, iar pe de alta, să pedepsească după*

dreptate pe cei ce nu vor să le urmeze din pricina aroganței „gnomei", și de aici să dăruiască tuturor dreptatea cea prezidată de afecțiune și teamă și prin care, nimicindu-se anomalia gnomei individuale, se arată în mod strălucit egalitatea calmă și blîndă a firii întru toți. Ceea ce nu s-ar face vreodată de n-ar fi teama ca să înfrîneze impulsul necumpătat al celor mulți către lucruri ne-la-locul lor și nu l-ar conduce cu forța prin amenințare, la calmul celor cumpătați. Căci ceea ce rațiunea convinge pe cei cumpătați să îmbrățișeze de bunăvoie, aceea obișnuiește să silească pe cei necumpătați, fără voie, teama.

Pentru aceasta am învățat eu că s-a îngăduit a se introduce în viața oamenilor împărăția, și primesc rațiunea ca adevărată și ca una ce învață (realmente) cauza (acestui fapt). Iar dacă există și altă rațiune a acestui fapt potrivit dumnezeieștii Scripturi, aceasta socotesc că este subtilă și accesibilă numai celor curați la înțelegere. Totuși ea nu trebuie să distoneze în genere cu scopul dumnezeieștilor Scripturi. Căci și acelea istorisesc că Dumnezeu a îngăduit oamenilor ce refuzau împărăția lui Dumnezeu să fie împărățiți de (unul din) ei înșiși (1 Reg. 8, 6 sq.), pentru ca neorînduiala lipsei de stăpînire (anarchía) *să nu genereze stăpînirea multora* (polyarchía) *și de aici să se lucreze în întreg neamul oamenilor o dezbinare stricăcioasă (generală), nimeni nemaifiind încredințat cu purtarea de grijă a lor potrivit hotărîrii dumnezeiești, și care prin cuvînt să orînduiască pe cei călăuziți prin cuvînt spre blîndețe, iar prin teama puterii să înfrîneze pe cei ce urzesc răutatea și strică în ei înșiși în mod gnomic prin modurile (de comportare) contrare firii bunătatea sădită în fire în mod natural.*

Așadar tot împăratul ce a rîvnit să păzească astfel legea împărăției, s-a arătat cu adevărat al doilea după Dumnezeu pe pămînt, ca unul ce s-a făcut slujitor preacredincios al voinței (sfatului) lui Dumnezeu și i-a fost hărăzit (de soartă) cu dreptate faptul de a fi împărățit de Dumnezeu și a împărăți pe oameni. Tot cel ce însă, respingînd acest așezămînt, a hotărît să împărățească exclusiv pentru sine însuși și nu pentru Dumnezeu, va face cele contrare acestora, alungînd pe de o parte de la sine în mod tiranic pe cei buni și ținîndu-i departe de sfat și putere, iar pe de alta atrăgînd la sine în mod nesăbuit (tineresc) pe cei răi și făcîndu-i pe aceștia stăpîni ai întregii sale puteri; ceea ce este ultima prăpastie a pierzaniei și pentru cei ce stăpînesc ca și pentru cei stăpîniți. Nouă însă, să ne dea Dumnezeu să fim împărățiți de bunăvoie de El Însuși prin împlinirea de-viață-făcătoarelor Lui porunci, iar pe cei ce împărățesc potrivit Lui pe pămînt să-i cinstim după vrednicie ca pe niște păzitori ai dumnezeieștilor Lui orînduiri (constituții).

EPISTOLA 43

A aceluiași către Ioan Cubicularul

Venit-a cinstita scrisoare a de-Dumnezeu-păzitului meu stăpîn (odată) cu pacea (recent proclamată) purtîndu-l întreg strălucind în modurile lui (de manifestare) — căci prin gravitatea cuvintelor se arată cumva în mod natural împreună cu moderația modurilor (de manifestare) și dispoziția (interioară) a sufletului — și, ca unul ce am primit pe însuși stăpînul meu, l-am îmbrățișat în duhul, și m-am plecat învăluindu-l întreg în spațiul inimii (mele), m-am bucurat și am preamărit pe Hristos Dumnezeul nostru, Care a sădit în oameni ca lumină legea iubirii agapice, potrivit căreia cei ce știu să poarte de grijă cum se cuvine de semințele iubirii agapice niciodată nu pot fi absenți unii altora, chiar dacă au fost separați între ei trupește printr-o mare distanță în spațiu.

Dar întrucît, aducînd vestea cea bună a păcii lumii, scrisoarea (Voastră) a prefăcut întristarea sufletului în bucurie, se cade ca și noi pentru aceasta să ne facem pe drept cuvînt binevoitori lui Dumnezeu, Care a dăruit-o, ca să nu ne arătăm nemulțumitori pentru facerea de bine, răsplătind rău pe Binefăcătorul. Să ne facem dar, întru totul binevoitori, folosindu-ne de pace spre ceea ce se cuvine, lepădînd prietețugul existent în mod rău în noi față de lume și de stăpînul lumii (diavolul), să nimicim chiar și mai tîrziu războiul constituit prin patimi împotriva lui Dumnezeu,

şi, încheind cu El pace indisolubilă întru nimicirea trupului (păcatului, Rom. 6, 6), să încetăm vrăjmăşia cu El. Căci este cu neputinţă să fim prieteni cu El cît timp ne revoltăm împotriva Lui prin patimi, şi suferim a plăti prin răutate tribut răului tiran şi ucigător al sufletelor (noastre) diavol, şi nu ne-am războit mai întîi total cu cel rău. Căci pînă cînd voim să robim patimilor de necinste şi primim să aducem de bună voie diavolului tribut greu şi rău prin faptele ruşinii, pînă atunci sîntem vrăjmaşi şi duşmani ai lui Dumnezeu, măcar că ne aplicăm asupra noastră înşine numirea de credincioşi. Şi nici un folos nu ne va fi pacea lumii dacă sufletul este într-o dispoziţie rea, se revoltă împotriva Creatorului lui, nu suferă a sta sub Împărăţia Lui, şi este încă vîndut la zeci de mii de stăpîni care pururea îl silesc la răutăţi, şi urzesc cu înşelăciune ca el să aleagă mai degrabă calea care duce la pierzanie decît cea mîntuitoare. Dar după ce ne vom trezi din beţia patimilor, ne vom scula împotriva împărăţiei celei rele şi tiranice a diavolului şi vom scutura de pe noi jugul lui cel prea-amar, cînd vom vedea cît ne pierdea prin prieteşugul cu el, atunci vom primi (în noi) prezenţa de pace a Împăratului Păcii şi Blîndeţii, Hristos, aflată în mod nevăzut în noi înşine, vom suferi a ne afla sub jugul Lui, a Celui ce ne pune în ordine şi ritmează cu legi ale adevărului, şi vom primi a încheia de bunăvoie prietenia cu El, aducîndu-I de bunăvoie drept tribut roadele dreptăţii cele coapte în noi prin virtuţi potrivit poruncii. De care (roade) bucurîndu-se „pentru mîntuirea noastră" (Ev. 5, 9), Cel ce singur nu are nevoie de nimic, ne va dărui ca un nemincinos toate cîte ne-a făgăduit nouă; care sînt „cele pe care ochiul nu le-a văzut şi urechea nu le-a auzit şi la inima omului, nu s-au suit, pe care le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El" (1. Cor. 2, 9). Căci spre aceasta ne-a şi făcut pe noi, ca să devenim „părtaşi dumnezeieştii firi" (2 Pt. 1, 4) şi părtaşi ai veşniciei Lui, şi să ne arătăm asemenea Lui potrivit Îndumnezeirii din har, (Îndumnezeire) pentru care există toată constituţia şi permanenţa celor ce sînt, ca şi producerea şi naşterea celor ce nu sînt (încă).

Să ne facem aşadar, vrednici de pace, stăpîne al meu binecuvîntate, suprimînd de la noi cu bărbăţie patimile ce se revoltă în noi împotriva lui Dumnezeu. Să topim pe cît este cu putinţă trupul, prin a cărui abundenţe de seve se face în mod natural intrarea diavolului în suflet. Să stabilizăm mintea cea rătăcită cu citiri dumnezeieşti, şi să o readucem iarăşi la Dumnezeu. Să reprimăm cu cumpătare în ce priveşte dorirea (ei) prin tensiunile înfrînării şi privegherii pofta (concupiscenţa) cea stricată în mod dezordonat spre multe lucruri. Să domolim cu înţelepciune, prin rugăciuni, cereri şi milostenii, iuţimea (irascibilitatea) cea clocotitoare şi tulburată, iar prin frica de Dumnezeu şi teama de pedepsele viitoare să facem să înceteze simţurile cele mişcate sau lucrătoare în mod nefrînat. Mai presus de toate şi mai înainte de toate, să ne aducem aminte de moarte şi de înfricoşătoarea ieşire a sufletului din trup, cum îl vor întîmpina pe el în văzduh stăpînirile şi puterile întunericului, şi fiecare (din ele) îl va tîrî la sine şi sfîşia pe măsura obişnuinţei celei rele făcută în relaţie cu ele prin intermediul patimii. Să ne aducem aminte de durerea cea amară făcută sufletului în conştiinţa lui în iad la amintirea lucrurilor rele lucrate de el prin trup. Să ne aducem aminte de săvîrşirea finală a întregii lumi în care întreg universul va fi mistuit în focul cel mare şi imens, stihiile învolburîndu-se înfricoşător în topirea incendiului, cerul fugind în grabă şi aprins de frică din faţa focului ce curăţă mai dinainte creaţia pentru prezenţa Celui curat, marea dispărînd, pămîntul clătinîndu-se şi cutremurîndu-se din temelii şi dînd înapoi fără micşorare infinitele miriade ale trupurilor oamenilor. Să ne aducem aminte de ceasul cel înfricoşat al răspunsului în faţa înfricoşătorului şi înfricoşatului scaun al lui Hristos, cînd toată puterea cerurilor şi toată făptura oamenilor de la zidirea veacului va vedea cele lăuntrice ale fiecăruia pînă la gîndul cel mai simplu, cînd unii, pentru strălucirea faptelor (lor), vor moşteni lumina negrăită şi luminarea Sfintei şi fericitei Treimi luminînd mai limpede celor ce pot să o vadă şi să o primească prin curăţia sufletului, iar alţii, pentru ne-la-locul faptelor lor, vor primi întunericul cel mai din afară (Mt. 8, 12), viermele cel neadormit şi focul cel nestins al gheenei (Mc. 9, 43), şi, ceea ce e mai greu decît toate, ruşinea din conştiinţa lor neavînd capăt. Să ne aducem aminte de acestea, ca de unele să ne facem vrednici, iar de altele să nu ne osîndim a primi experienţa lor. Să ne facem ai noştri înşine şi ai lui Dumnezeu, sau mai degrabă întregi şi în întregime numai ai lui Dumnezeu, şi, nimic pămîntesc nemaipurtînd întru noi, să ne apropiem de Dumnezeu şi să devenim dum-

nezei, luînd de la Dumnezeu faptul de a fi dumnezei. Căci aşa se cinstesc darurile dumnezeieşti şi se primeşte adevărat prezenţa păcii dumnezeieşti.

Atît despre aceasta. Iar Dumnezeul păcii (Rom. 15, 33), Cel ce ne-a împăcat pe noi cu Sine Însuşi prin Cruce (Col. 1, 20) şi, fiind noi vrăjmaşi (Rom. 5, 10), ne-a scos prin Sîngele Său de sub puterea întunericului (Col. 1, 13), Însuşi să dăruiască binecuvîntatului meu stăpîn pacea care covîrşeşte toată mintea (Fil. 4, 7) şi să-l învrednicească pe el de Împărăţia Lui cea cerească, unde este sălaşul tuturor celor ce se veselesc şi ceata celor ce prăznuiesc.

Drd. *Ioan I. Ică*

Îndrumări omiletice

PREDICĂ LA DUMINICA A 22-A DUPĂ RUSALII

„Ascultați, iubiții mei frați: oare nu Dumnezeu i-a ales pe cei ce sînt săraci în ochii lumii, ca să fie bogați în credință și moștenitori ai împărăției pe care a făgăduit-o celor ce Îl iubesc?" (Iac. 2, 5).

În folclorul și în literatura tuturor popoarelor găsim istorisiri în care sînt puși față-n față un bogat și un sărac. În toate aceste istorisiri, săracul, prin folosirea inteligenței sale, prin cultivarea statornică a virtuților, prin dragostea și rîvna sa pentru bine, îl întrece pe bogat, care se pierde în nedreptate și viciu, în egoism și iresponsabilitate.

În Sf. Evanghelie de astăzi (Lc. 16, 19—31), Mîntuitorul ne înfățișează o istorisire de acest gen, anume parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr. Bogatul din Sf. Evanghelie de astăzi este tipic pentru omul care-și folosește rău posibilitățile, care face din bogăție un mijloc de plăcere și de decădere religios-morală. Tot așa, săracul Lazăr a devenit tip al tuturor oamenilor lipsiți și atinși de boli incurabile, dar cu inima curată și bună. În limbaj creștin, acești oameni sînt numiți adesea „Lazări"; în Evul Mediu, fiecare oraș mai important al Europei avea un „Lazaret", adică un loc în care erau izolați cei atinși de boli contagioase (ciumă, holeră etc.).

Dintre cei doi, Dumnezeu îl alege pe cel sărac și bolnav, pe cel disprețuit de lume, pentru a-l face moștenitor al împărăției Sale. Însuși numele aramaic Lazăr (derivat de la numele ebraic Eleazar) înseamnă „Dumnezeu (Elohim) a ajutat". Nu bogatul, ci Lazăr cel lipsit de orice mijloace, Lazăr cel plin de răni nevindecabile, este bogat în credință. De aceea, el moștenește împărăția cerurilor, după moarte el se sălășluiește în „sînul lui Avraam", adică se bucură de cea mai mare intimitate cu Părintele tuturor celor credincioși.

După descrierea evanghelică, bogatul era un saducheu. El și familia sa îi aveau pe Moise și pe prooroci (v. 29), adică erau iudei. Dar felul în care trăiau dovedește că nu credeau în judecată și în viața de după moarte. Chiar din Noul Testament aflăm că saducheii, spre deosebire de farisei, „zic că nu este înviere, nici înger, nici duh" (F. Ap. 23, 8); pentru ei, totul se reducea la trup, la materie. Credința lor în Dumnezeu nu avea rezultate practice pozitive. Deoarece nu credeau în răsplata veșnică a faptelor lor, saducheii vedeau în credința lor un mijloc de a obține cît mai multe avantaje pămîntești, materiale. Atitudinea lor era nefastă și din punct de vedere național: trădînd cele mai scumpe aspirații de libertate ale conaționalilor lor, ei s-au pus în slujba cotropitorilor romani, asigurîndu-și astfel accesul în rîndul celor ce trăiau în lux și desfătări.

Credința neroditoare a acestor saduchei este ceea ce Sf. Iacov numește o „credință moartă". Bogatului nemilostiv din periocopa evanghelică de astăzi i se potrivesc perfect aceste cuvinte ale primului episcop al Bisericii-mame din Ierusalim: „Tu crezi că unul este Dumnezeu? Bine faci; dar și dracii cred și se cutremură. Vrei, însă, să înțelegi, omule ușuratic, că credința fără fapte moartă este? Avraam, părintele nostru, oare nu din fapte a fost socotit drept, cînd a adus pe Isaac, fiul său, pe jertfelnic?" (Iac. 2, 19—21). Credința moartă a saducheilor, a bogatului nemilostiv, era, deci, o credință ca a dracilor, o credință drăcească, o credință care nu duce spre Dumnezeu, ci împotriva lui Dumnezeu. Acest fapt s-a verificat și prin

atitudinea saducheilor față de Mîntuitorul. Credința lor moartă i-a făcut vrăjmași ai Fiului lui Dumnezeu. L-au urmărit cu ura lor pînă au reușit să-i obțină condamnarea la moarte. Credința lor drăcească i-a făcut vrăjmași ai lui Dumnezeu în cel mai înalt grad posibil. În parabola evanghelică, bogatul nemilostiv, saducheul care profesa o astfel de credință moartă, cere din iad lui Avraam să-l trimită pe Lazăr la frații săi, crezînd că „dacă cineva dintre morți se va duce la ei, se vor pocăi" (Lc. 16, 30). Avraam îi răspunde că dacă aceștia nu-și deschid inima la cuvîntul revelației divine, „nu vor crede nici dacă ar învia cineva dintre morți" (v. 31). Acest răspuns s-a dovedit exact și cu privire la saducheii din vremea Mîntuitorului. Știm că dintre saduchei erau recrutați marii preoți (arhiereii), adică șefii religioși ai iudeilor. Însăși partida saducheilor era o partidă preoțească; numele de „saduchei" provine din acela de „țadochizi" sau de „fii ai lui Țadoc", cum erau numiți preoții slujitori la templu (Iezechiel 40, 46; 43, 19; 44, 15; 48, 11). Ori nici o înviere din morți nu i-a convertit pe saducheii din vremea Mîntuitorului. Cînd Domnul l-a înviat pe Lazăr din Betania (In. 11), nu numai că ei n-au crezut, ci dimpotrivă, după cum ne informează Sf. Evanghelie, „s-au sfătuit arhiereii ca și pe Lazăr să-l omoare, căci, din cauza lui, mulți dintre iudei mergeau și credeau în Iisus" (In. 12, 10). Învierea Mîntuitorului nu i-a întors din rătăcirea lor pe acești saduchei. Atunci cînd ostașii care păziseră mormîntul Mîntuitorului i-au informat pe arhierei de cele întîmplate în legătură cu Învierea, aceștia, în loc să se pocăiască, au dat bani mulți ostașilor ca să mintă că trupul Domnului a fost furat din mormînt de către ucenicii Săi (Mt. 28, 11—15).

În același capitol 16 al Sfintei Evanghelii de la Luca în care se află parabola evanghelică de astăzi, găsim și o altă parabolă, numită a iconomului necredincios sau a iconomului înțelept (Lc. 16, 1—12). Acest iconom sau intendent al unui om bogat, auzind că-și va pierde slujba, a chemat pe datornicii stăpînului său și le-a iertat cîte o parte din datorie, falsificînd chitanțele. Scopul acestui iconom era de a-și face prieteni înainte de a-și pierde slujba, pentru a-și asigura astfel viitorul care i se profila întunecat și fără speranță. Mîntuitorul Hristos scoate din această pildă următoarea concluzie: „„Faceți-vă prieteni din mamona (=bogăție) al nedreptății, ca atunci cînd veți fi săraci, să vă primească aceia în corturile cele veșnice" (Lc. 16, 9).

Bogatul nemilostiv din Evanghelia de astăzi nu și-a făcut din bogățiile sale prieteni, ci dușmani, nu și-a făcut din ele martori ai apărării la judecata dumnezeiască, ci martori ai acuzării. Bogăția rău întrebuințată, lipsa lui de milă pentru săracul și bolnavul Lazăr care zăcea la poarta casei sale, au devenit pentru el martori ai acuzării în fața lui Dumnezeu, martori care strigă și cer pedeapsa. Unor bogați ca el le scria Sf. Iacov: „Veniți acum, voi, bogaților, plîngeți și vă tînguiți de necazurile care vor să vină asupra voastră. Bogăția voastră a putrezit și hainele voastre le-au mîncat moliile. Aurul vostru și argintul vostru au ruginit și *rugina lor va fi mărturie asupra voastră... Plata lucrătorilor care au secerat țarinile voastre, pe care voi ați oprit-o, strigă;* și strigătele secerătorilor au intrat în urechile Domnului Savaot" (Iac. 5, 1—4).

Pe de altă parte, săracul Lazăr, cel atît de lipsit de mijloace, a reușit să-și cîștige intrarea în împărăția lui Dumnezeu. Cum? Prin credința sa vie, curată și roditoare. Căci credința este putere care focalizează, canalizează toate mijloacele și posibilitățile omului spre rodire. Chiar atunci cînd aceste mijloace și posibilități sînt extrem de puține, de neînsemnate, credința poate asigura o fructificare optimă a lor. Fiecare om posedă mai multe sau mai puține daruri, dar toate acestea sînt tot atîtea zerouri care, puse alături, primesc valoare numai dacă înaintea lor se află 1 (unu) al credinței. Fără acest unu al credinței, toate posibilitățile bogatului nemilostiv au rămas un zero în fața lui Dumnezeu. Credința e ca și seva care hrănește copacul. Așa precum fără această sevă copacul e uscat și neroditor, tot așa este și omul lipsit de seva credinței lucrătoare.

În jurul nostru mai vedem oameni care se poartă ca și bogatul nemilostiv din Evanghelie. Întîlnim oameni care posedă bogății și daruri multe și frumoase, dar nu-și fac din ele prieteni, ci dușmani. Nu numai bogățiile materiale, ci mai ales aptitudinile și posibilitățile fizice și spirituale, sănătatea, tinerețea, inteligența, cultura etc. sînt tot atîtea mijloace pe care unii dintre noi le folosesc ca și bogatul nemilostiv.

Cîţi tineri îşi risipesc tinereţea în mod cu totul iresponsabil! Cîţi oameni îşi folosesc inteligenţa spre rău şi păcat, în loc s-o pună în slujba unor idealuri nobile! Oare nu vedem pe atîţia dintre semenii noştri risipindu-şi sănătatea în vicii şi păcate? Mulţi alţii îşi folosesc averea în mod egoist, purtîndu-se cu inimă de piatră faţă de semenii lor. Nu numai pe plan individual, ci şi pe plan general uman, sîntem cu toţii martorii unei folosiri iresponsabile a bogăţiilor. Sume fabuloase sînt cheltuite an de an pentru înarmare, în timp ce milioane de oameni de pe planeta noastră trăiesc în cea mai cruntă mizerie. Şi astăzi, ca şi pe vremea Mîntuitorului, „Lazării" acestei lumi stau la poarta bogaţilor care nu vor să-i vadă şi să-i audă. Pentru toţi aceşti posesori iresponsabili de bogăţii şi valori, Evanghelia din duminica aceasta constituie un avertisment sever. Toţi vor da seamă înaintea lui Dumnezeu despre modul în care au folosit şi fructificat darurile pe care le posedă. Vom da seamă de felul în care am folosit viaţa noastră pe pămînt, cu toate posibilităţile şi darurile ei, de felul în care am fructificat „ziua" noastră de lucru la zidirea împărăţiei lui Dumnezeu. Stăpînul tuturor ne va cere roade pe măsura talanţilor pe care fiecare i-am primit din mîna Sa.

Lazăr cel sărac şi bolnav trebuie să ne fie dascăl în folosirea şi fructificarea talanţilor. Cît de puţine mijloace avea el şi cîtă roadă a obţinut? Nu era nici bogat, nici sănătos, nici tînăr. Se afla, am putea spune, într-o totală lipsă de mijloace. Pentru cei din jurul său, Lazăr era cu totul nesemnificativ, era un nimic pe care nici nu catadicseau să-l ia în seamă. Totuşi el şi-a trăit viaţa cu folos, el a realizat idealul spiritual al vieţii omului pe pămînt. Trebuie să învăţăm de la el să nu ne plîngem niciodată de lipsă de mijloace în slujirea lui Dumnezeu. Întîlnim adesea oameni care spun că ar putea face mai multă milostenie dacă ar fi mai bogaţi, sau că ar posti mai mult şi ar cerceta cu mai multă rîvnă biserica dacă ar fi mai sănătoşi. Alţii se plîng că prea multele griji ale vieţii nu le lasă timp destul pentru meditaţie şi rugăciune. Situaţia săracului şi bolnavului Lazăr ne arată că poziţia tuturor acestora este greşită. Dumnezeu nu ne cere să fructificăm ceea ce nu avem, ci ceea ce avem. Însă trebuie să avem grijă în mod permanent de a folosi cum trebuie darurile pe care le-am primit din mîna Sa. Numai sporind aceste daruri, prin credinţă curată şi vie, ne vom putea bucura în viaţa de dincolo, ca şi Lazăr, de intimitatea cu Avraam, de bucuria hărăzită tuturor celor ce L-au iubit şi L-au ascultat pe Dumnezeu.

Să stăruim în rîvna pentru bine şi să cerem de la Dumnezeu credinţa cea vie şi lucrătoare, care va fertiliza pămîntul fiinţei noastre, făcîndu-l roditor spre viaţa veşnică. Amin.

Pr. prof. *Vasile Mihoc*

STĂPÎNIREA DE SINE

I

Năvala spre viaţă este o trebuinţă adînc înrădăcinată în firea noastră. Năzuim şi ne frămîntăm cu înfrigurare să nu lăsăm în nelucrare nimic din fiinţa noastră. Vrem să asigurăm cale liberă tuturor potenţialităţilor de care dispunem, instincte, înclinări, dorinţe, aspiraţii, ambiţii, toate se-mbulzesc spre viaţă, toate se înscriu pe linia unui impresionant dinamism, a unui tulburător elan după fiinţare, după satisfacere.

Faţă de acest elan vital constitutiv vieţii noastre, s-au formulat de-a lungul veacurilor puncte de vedere diferite. Uneori s-a afirmat că trebuie lăsată o totală libertate de manifestare întregului fond de energie instinctuală de care dispunem. Ca justificare a acestui punct de vedere se formula teza că instinctele, înclinările, dorinţele, faptele ţin de însăşi firea noastră şi ca puteri ale firii nu numai că nu trebuiesc împiedicate dar, dimpotrivă, ajutate să se manifeste în toată amploarea lor.

S-a promovat şi o atitudine diametral opusă. Anume s-a afirmat că nimeni nu poate scăpa de nelinişti, de suferinţe decît înăbuşindu-şi instinctele, poftele, pasiunile, dorinţele. În sprijinul acestei atitudini s-a formulat teza că libera manifestare a vieţii instinctuale, a poftelor şi dorinţelor duce la istovire şi suferinţe grele.

Aşadar, unii au pledat pentru o afirmare fără opreliști a vieţii instinctuale, alţii pentru o înăbuşire a acesteia.

Învăţătura creştină nu acceptă nici totala libertate în manifestarea fondului instinctual de fapte, dorinţe, trebuinţe, dar nici inhibarea şi înăbuşirea totală a acestui fond. Învăţătura creştină îndrumă pe altă cale şi anume pe calea virtuţii, stăpînirii de sine sau a cumpătării.

II

Cînd firea ni se manifestă în chip dezordonat nu putem vorbi despre cumpătare. O ieşire violentă, o izbucnire de mînie, o insultă usturătoare zvîrlită în obrazul cuiva ne arată că am depăşit măsura şi că nu mai sîntem stăpîni pe noi. Cînd cineva bea mai mult decît trebuie, mănîncă peste ce-i necesar, cînd adună lucruri peste trebuinţă dovedeşte că în fiinţa sa morală a intervenit o primejdioasă descumpănire, dovedeşte că este rob al necumpătării.

Cînd Cain a băgat de seamă că jertfa lui Abel, fratele său, a aflat mai bună primire la Dumnezeu, s-a întristat adînc şi s-a posomorît la faţă. S-a întristat din pricina pizmei şi s-a posomorît din pricina mîniei, care, punînd stăpînire pe mintea şi voinţa sa l-au dus la înfiorătoarea faptă a fratricidului. Lipsa stăpînirii de sine a dus la săvîrşirea celei dintîi crime pe pămîntul acesta (Gan. 4).

Filarghiria, patima lăcomiei de arginţi l-a determinat pe Iuda să-l vîndă pe Hristos, iar cînd şi-a dat seama de crima săvîrşită s-a dus şi s-a spînzurat (Mt. 26, 27).

Nestăpînindu-şi pornirea spre aventură Fiul din Parabolă a ajuns la o înfiorătoare decădere şi fizică şi morală. A fi cumpătat înseamnă a fi om tare şi echilibrat. Înseamnă a avea acea putere interioară care ne ajută să fim mereu stăpîni pe noi înşine, ne ajută să nu cădem niciodată robi vreunei fapte urîte, vreunei dorinţi neîngăduite, vreunei tendinţe instinctuale nelegitime.

Supus unei grele tentaţii în casa faraonului Putifar, Iosif a izbutit să iasă biruitor, dobîndindu-şi astfel dreptul la cinstire din partea credincioşilor creştini de pretutindeni (Gen. 39, 45).

Stăpînindu-şi pornirea spre răzbunare, David a cruţat viaţa lui Saul care-l prigonea, măcar că de două ori acesta din urmă a fost în mîinile lui (1 Reg. 24; 26).

Lovit greu în ceea ce îi constituia reazemul vieţii — în familia şi bunurile sale —, Iov nu s-a lăsat pradă deznădejdii ci, stăpînindu-şi firea şi încredinţîndu-se lui Dumnezeu, ne-a pus la-ndemînă un exemplu vrednic de urmat.

Dar exemplul cel mai măreţ al stăpînirii de sine ni-l pune în faţă Mîntuitorul însuşi.

Cine dintre noi nu cunoaşte izbînda repurtată de Domnul împotriva tentaţiilor la care a fost supus de către ispititorul? (Mt. 4). Deşi flămînd, ca urmare a unui post de patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi, Domnul a respins prompt îndemnul dat de către ispititor în sensul de a-şi potoli foamea prin prefacerea pietrelor în pîini (Mt. 4, 3—4). Tot aşa de prompt a respins Iisus şi celelalte îndemnuri: cel spre trufie (Mt. 4, 6—7) şi cel spre puterea politică (Mt. 4, 8—10).

Altădată, aflîndu-se în greaua primejdie de a fi aruncat de pe sprînceana muntelui în adîncul unei prăpastii, Domnul şi-a păstrat un calm desăvîrşit, fapt care i-a uimit pe adversari în aşa măsură încît Domnul a putut pleca dintre ei fără să i se întîmple nimic (Lc. 4, 29—30).

Aceeaşi totală stăpînire de sine a dovedit-o Domnul în răstimpul Patimilor Sale. În chinuri greu de imaginat aflîndu-se, El nu s-a lamentat, nu s-a mîniat împotriva nimănui, nu s-a lăsat copleşit de frica morţii, ci, pe cruce fiind şi avînd piroanele adînc înfipte în carne, a rostit aceste veşnice cuvinte: „Părinte, iartă-le lor că nu ştiu ce fac" (Lc. 23, 34).

La ce ne foloseşte stăpînirea de sine? Puterea şi deprinderea de a fi cumpătaţi ne asigură o viaţă sănătoasă şi echilibrată, atît sub raport fizic cît şi sufletesc.

Cumpătarea nu ne cere înăbușirea oricărei trebuințe, a oricărei dorințe. Ea nu ne cere decît păstrarea în anumite limite, și anume în limitele indicate de către conștiința noastră luminată — a instinctelor și dorințelor noastre. De îndată ce, în satisfacerea trebuințelor trecem peste o anumită măsură, alunecăm spre dezechilibru, spre degenerare și ruină fizică și morală. Cel ce se dedă beției va ajunge în scurtă vreme o epavă, o căzătură, va ajunge de rîs și batjocură. Fără să mai vorbim de nenorocirea în care-și îmbrîncește copiii, soția, întreaga familie. Și fără să mai vorbim de abaterile de la ordinea muncii, de lipsa de randament în activitate, de mustrările ce și le atrage din partea instituției unde este angajat.

Fără stăpînire de sine nu putem duce o viață normală. Numai cel ce se știe stăpîni își dobîndește libertate și unitate interioară. Necumpătarea ne irosește puterile, ni le împrăștie și ni le slăbește. Cumpătarea ne ajută să ne concentrăm și să ne îndrumăm întreaga energie de care dispunem în direcția înfăptuirii scopurilor a idealului ce ne-am propus.

Cine nu e stăpîn pe sine e ca o cetate fără zid, citim în Proverbele lui Solomon (25, 28). După cum, în vremurile acelea, zidul apăra cetatea de foc și pustiire, la fel stăpînirea de sine ne apără de alunecare în apucături și acțiuni înjositoare, degradante, ruinătoare. „Cel încet la mînie e mai de preț decît cel viteaz", citim în aceleași Proverbe ale înțeleptului Solomon (16, 32). „După poftele tale nu merge, și de la poftele tale te întoarce", adaugă Iisus, fiul lui Sirah (18, 30).

În cadrul îndemnurilor date de Sf. Pavel, cele privitoare la stăpînirea de sine nu ocupă locul cel mai din urmă. Citim în scrisoarea lui către Romani: „Să umblăm cuviincios, ca la lumina zilei: nu în ospețe și în beții, nu în desfrînări și în destrăbălare, nu în ceartă și în pizmă" (Rom. 13, 13). Căci „nici furii, nici nesățioșii de avere, nici bețivii, nici cei răi de gură, nici hrăpitorii nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu" (1 Cor. 6, 10).

Împărăția lui Dumnezeu înseamnă eliberare de sub teroarea instinctelor, înseamnă puritate și sfințenie. Cum va putea intra în împărăția curăției trupești și sufletești credinciosul copleșit de beție, de desfrîu, de lăcomie, de porniri spre mînie și răzbunare?

Dar ce vorbim noi despre eliminarea necumpătatului din Împărăția lui Dumnezeu. Unul ca acesta nu-și găsește bună primire nici în colectivitatea semenilor.

Nu poți sta împreună cu celălalt cînd nu-ți stăpînești pornirile spre ceartă și spre mînie. Asemenea apucături îl vor determina pe celălalt să te ocolească, să se depărteze de tine.

Nu poți lega prietenie cu semenii pe care-i pizmuiești, îi ponegrești, sau îi defăimezi. Invidia, ponegrirea, defăimarea, îndreptate contra lor îi vor face pe ceilalți să se închidă sufletește față de tine.

Nu poți intra cu ceilalți în comuniunea dragostei cînd nutrești împotriva lor sentimente de neîncredere, de desconsiderare, de indiferență. Neîncrederea, desconsiderarea, indiferența, pe care le răspîndești în jurul tău, sapă prăpastie între tine și ceilalți.

Să ne fixăm bine în conștiință acest adevăr: Cu cît dăm mai mult frîu liber instinctelor, poftelor, dorințelor noastre, cu atît presiunea lor asupra noastră crește. Cu cît le satisfacem mai mult, cu atît ele cer să fie iară și iară satisfăcute, noi putînd ajunge astfel într-o situație asemănătoare aceleia a gadarenilor din pericopă. Adică putem ajunge în situații de a nu mai fi suportați de nimeni, de a deveni pradă puterilor demonice, de a fi zvîrliți dincolo de orice legătură cu lumea, cu semenii.

Prin stăpînirea de sine punem stavilă de netrecut decăderii în zona subumană și punem zăgaz năvalei puterilor întunecate ale răului asupra firii noastre.

Prin ce mijloace putem ajunge stăpîni pe noi înșine?

Avem, mai întîi, calea luării în considerare a rînduielilor din cadrul familiei. Asemenea rînduieli reprezintă o ordine de viață sănătoasă și ascultarea de ele obligă la înfrînarea pornirilor rele, lăsînd, în același timp, cale liberă de manifestare puterilor pozitive. Ascultarea față de autoritatea părinților, apoi față de aceea a dascălilor, a educatorilor nu înseamnă mutilarea personalității, ci dim-

potrivă asigurarea normalei dezvoltări a acesteia. Familia, școala ne îndrumă să ne înfrînăm nu însușirile cele bune, ci înclinările cele rele, tendințele spre manifestare dezordonată a energiei instinctuale.

De mare importanță intru dobîndirea stăpînirii de sine este încadrarea în disciplina unei activități creatoare. Eforturile și satisfacțiile legate de muncă în ăresc sufletul și-l pun în condiția de a-și ține în stare de virtualitate pornirile care l-ar dezechilibra. Nu trebuie neglijată nici disciplinarea imaginației. Orientarea acesteia spre obiective potrivite cu demnitatea noastră și menținerea ei în contact cu asemenea obiective, privează poftele cele rele de unul din principalele mijloace de care se servesc pentru alimentarea și întreținerea lor. Nu trebuie să ocolim nici posturile. Ele ne întăresc voința și ne ajută să rezistăm cu succes tentațiilor care ne vin dinăuntru și din afară. De neprețuit folos pentru dobîndirea stăpînirii de sine este rugăciunea. Punîndu-ne în legătură cu izvorul vieții care e Hristos Domnul, rugăciunea ne ajută la purificarea și întărirea forțelor morale și spirituale. Ne ajută să le îndrumăm și menținem durabil în contact cu scopuri înalte vrednice de calitatea noastră de următori ai lui Hristos. Iar, dacă s-ar întîmpla ca din pricina ispitelor prea mari, a negrijei sau slăbiciunilor noastre să alunecăm în mocirla vreunei patimi, să nu deznădăjduim. Să nu ne pierdem speranța salvării nici cînd ne-am afla pe cea mai de jos treaptă a decăderii. Căci chiar și atunci Hristos e lîngă noi mereu gata să ne ajute. Chiar dacă lumea întreagă ne-ar părăsi, să știm că El nu ne părăsește niciodată. El nu vrea să părăsească nici chiar pe cel ce-i părăsit de toți. Demonizații din ținutul Gadarenilor erau abandonați de toți celui mai cutremurător dintre destine. Nimeni nu se mai apropia de ei. Nimeni nu mai nutrea pentru ei vreo speranță de salvare. Numai Hristos s-a apropiat de ei. Numai El n-a vrut să-i lase pierzaniei. În prezența Lui, prin eforturile puterii și dragostei Sale revărsate asupra acelora s-a întîmplat acea neașteptată minune: demonizații s-au vindecat, au devenit oameni normali și s-au reîncadrat în circuitul vieții de muncă pozitivă.

În prezența lui Hristos nu e patimă care să nu se destrame, cu condiția de a ne deschide ființa spre El și de a-L accepta să ne vină în ajutor. Să ne ajute așa cum știe El.

III

Urîtă și degradantă este necumpătarea. Umilitoare este alunecarea în robia patimii. Ea ne îmbrîncește într-o zonă unde omul se descompune, se desfigurează. Bețivul, desfrînatul, adoratorul vițelului de aur, pizmătărețul, îngîmfatul sînt o piedică grea în calea unei normale vieți individuale și colective. Priveliștea dezonorantă a necumpătaților de tot felul ridică în centrul conștiinței noastre îndemnuri ca acestea:

Să ne ferim ca de foc de tot ceea ce ne-ar prilejui alunecarea în subordinea lor. Să fim cu prudență în gustarea plăcerilor. Toate dorințele, toate cerințele instinctuale să le trecem prin vama conștiinței noastre luminate. Să ne dezvoltăm nu numai cultura minții, dar și pe cea a sufletului. Să stăm în contact cu cei ce dau dovadă de stăpînire de sine. Să le urmăm pilda și să ținem seama de sfaturile părinților, ale dascălilor noștri, ale prietenilor vrednici de stima noastră.

S-avem mereu ca preocupare a noastră dobîndirea și practicarea stăpînirii de sine.

Ne obligă la aceasta demnitatea de credincioși creștini. Nu avem dreptul să purtăm acest titlu de noblețe dacă nu sîntem stăpîni pe noi înșine.

La stăpînirea de sine ne obligă și grija față de cei din jurul nostru. Nu putem îngriji de cei apropiați: copii, soție, părinți, și nu ne putem concentra întru slujirea binelui obștesc, dacă nu sîntem stăpîni pe capitalul de puteri cu care sîntem înzestrați.

Dar mai presus de toate, ne obligă la stăpînirea de sine Domnul și Mîntuitorul nostru care voiește să aibă în noi nu niște robi ai patimilor, ci slujitori statornici ai dragostei de Dumnezeu și de oameni.

Pr. prof *D. Belu*

„SĂ NE POVĂŢUIM UNUL PE ALTUL"
(Evrei 10, 25)

Se ştie că bucuria de a trăi, că dorinţele noastre de tot mai bine pot deveni realitate, dacă, între altele, fiecare ne înţelegem cît mai deplin menirea pe care o avem în lumea aceasta, dacă fiecare ne străduim să ne înnobilăm fiinţa, să ne trăim cinstit viaţa, dacă fiecare punem umărul, după puterea şi capacităţile pe care le avem, să împingem cît mai înţelept înainte carul acestei vieţi. În această complexă lucrare, un rol deosebit revine exemplului pozitiv pe care fiecare dintre noi se cuvine să-l dăm celor din jurul nostru, sfatului bun, poveţei ziditoare pe care o putem da altora mai tineri decît noi sau altora mai puţin orientaţi în dreapta înţelegere a lucrurilor, altora aflători mai la suprafaţa problemelor vieţii. Credem că astfel de realităţi le avea în vedere marele nostru Bălcescu cînd, în lucrarea sa: „Manualul bunului român", făcea şi această afirmaţie: „Fericirea pe pămînt stă în împlinirea menirii pentru care sîntem născuţi; adică a lucrării noastre asupră-ne şi asupra semenilor noştri spre a ne face tot mai buni".

Nouă, ca fii ai Bisericii, Sf. Apostol Pavel ne dă în această privinţă o seamă de foarte înţelepte şi actuale îndemnuri. Aşa, de pildă, în epistola către Evrei ne spune: „Să ţinem seama unul de altul, îndemnîndu-ne la dragoste şi la fapte bune", iar un verset mai departe ne cere şi mai direct: *„Să ne povăţuim unul pe altul"* (Evrei 10, 24—25). Tot în această epistolă, marele Apostol ne arată că grija de a ne ajuta reciproc în cele bune nu trebuie să fie sporadică şi la întîmplare, ci ea trebuie să fie o preocupare permanentă, ca răul să nu prindă rădăcini în sufletul nici unuia, cînd zice: „Vă îndemnaţi unii pe alţii *în fiecare zi*..., ca nimeni dintre voi să nu se învîrtoşeze cu înşelăciunea păcatului" (Evrei 4, 12), ba mai mult, în caz de nevoie, „dojeniţi pe cei fără de rînduială" (I Tes. 5, 14).

Acelaşi Apostol arăta romanilor, desigur şi nouă şi tuturor creştinilor din totdeauna, că „noi cei mulţi un trup sîntem întru Hristos şi fiecare sîntem mădulare unul altuia" (Rom. 12, 5), cu alte cuvinte, precum fiecare mădular este fidel celorlalte, aducîndu-şi contribuţia ca tot organismul să funcţioneze normal, la fel şi noi membrii Bisericii, membrii aceleiaşi societăţi, sîntem îndatoraţi a participa activ la bunul mers al trupului mare al obştei din care facem parte.

Sf. Apostol Petru ne povăţuieşte şi el cînd zice: „Nimeni dintre voi să nu pătimească din pricină că ar fi ucigaş, sau fur, sau făcător de rele, sau rîvnitor de lucruri străine" (I Petru 4, 15), altfel spus, unui fiu al Bisericii nu-i este îngăduit să se facă vinovat de fapte care lezează într-un fel sau altul drepturile fireşti ale semenilor. Atenţia noastră deci trebuie să fie cît se poate de trează asupra felului cum ne călăuzim paşii personali, cu grijă fiind şi asupra paşilor semenilor noştri, aceasta şi pentru că „Cel ce a întors pe cel păcătos de la rătăcirea căii lui îşi va mîntui sufletul" (Iacob 5, 20).

Ferindu-ne ca nu cumva învăţînd, sfătuind sau dojenind pe alţii noi înşine „să săvîrşim aceleaşi lucruri" (Rom. 2, 1), sîntem îndatoraţi, prin urmare, să ajutăm şi pe alţii să se întoarcă „de la rătăcirea căii" lor, latură în care putem face foarte mult.

Deşi, din nefericire, sînt şi excepţii — cazul bătrînilor aprinşi de pofte trupeşti din Istoria Susanei, care şi-au luat desigur plata — căruntetele sînt asociate totuşi cu înţelepciunea, cu cumpătarea, cu experienţa pozitivă de viaţă, din care pricină în istoria poporului nostru şi a tuturor popoarelor bătrînii au fost totdeauna judecătorii şi sfetnicii celor mai tineri, în toate laturile vieţii. Este semnificativ în această privinţă grupul statuar: „Sfatul bătrînilor" din Baia Mare, executat de Vida Gheza.

Din astfel de motive deci găsim şi în Sf. Scriptură sfaturi ca acestea: „Voi, cei tineri, supuneţi-vă celor bătrîni" (I Petru 5, 5), sau: „Stai în tovărăşia celor bătrîni şi cu cel înţelept te uneşte" Înţ. lui Is. Sirah 6, 35), ori: „Ascultă sfatul şi primeşte învăţătura, ca să fii înţelept toată viaţa ta" (Pilde 19, 20) ş. a. Din această pricină „inel de aur şi podoabă de aur de mult preţ este povăţuitorul înţelept" (Pilde 25, 12), căci „omul drept umblă pe calea lui fără prihană; fericiţi sînt copiii care vin după el" (Pilde 20, 17).

De altfel, cei ce am trecut de zenitul vieţii, fiind totodată şi părinţi, avem porunca dumnezeiască să povăţuim si să deprindem cu cele bune pe cei tineri,

căci citim: „Deprinde pe tînăr cu purtarea pe care trebuie să o aibă, chiar cînd va îmbătrîni nu se va abate de la ea" (Pilde, 22, 6), sau: „Ceartă pe fiul tău şi fă-l să lucreze, ca să nu se poticnească întru ruşine", „nu-l lăsa în voia lui la tinereţe şi nu trece cu vederea greşelile lui" (Înţ. lui Iis. Sirah 30, 13.11), ori: „Mustră-l pe fiul tău şi el îţi va fi odihnă şi îţi va face plăcere sufletului tău" (Pilde 29, 17), texte care ne aduc aminte de întîmplarea cu tînărul care, datorită fărădelegilor lui, a fost condamnat la moarte şi, ajuns pe eşafod, îşi acuza părinţii că nu l-au învăţat cînd a trebuit cele bune pentru viaţă, dezmăţul, lenea, alcoolismul etc., ducînd îndeobşte la un sfîrşit tragic.

Totdeauna, şi astăzi, tinereţea nu înseamnă numai avînt spre idealuri superioare, spirit de jertfă, generozitate etc., ci de foarte multe ori şi înclinare, ba chiar alunecare spre patimi, spre păcate. Întîlnim şi astăzi tineri care cred că traiul uşor şi fuga de muncă este un ideal, că mîncarea, băuturile alcoolice, desfrîul, fumatul şi alte patimi nocive reprezintă totul în viaţă, imagini sau înţelesuri, cît se poate de greşite, de false despre sensurile vieţii, tineri care, aşadar, au nevoie de povaţă specială şi pilda noastră bună. Acestora se cuvine să le aducem mai des aminte, între altele, de întîmplarea cu cei patru tineri evrei: Daniil, Anania, Misail şi Azaria, de la curtea lui Nabucodonosor, care au refuzat mîncărurile şi băuturile de la masa împăratului, preferînd să trăiască cumpătaţi, cum îi învăţa credinţa lor în Dumnezeu, dar care „arătau mai frumoşi decît toţi care mîncau din bucatele împăratului" (Daniil 1, 15). Se cuvine să le aducem aminte de asemenea multor tineri, că nu tot ce este nou, „modern", este şi sănătos, după cum nu tot ce este vechi este şi rău, ceea ce Geo Bogza exprimă atît de minunat cînd spune: „A învăţa de la alţii, nu zgomotos, ci în linişte severă, şi a-i învăţa pe alţii, de asemenea nu zgomotos, îmi pare — în vuietul lumii moderne, dispusă să arunce peste bord tot ceea ce a făcut cîndva avuţia ei sufletească, aşa cum unii au aruncat mobila de nuc pentru oţelul inoxidabil, dar repede au revenit la nobleţea lemnului, ceea ce sper că se va întîmpla şi cu tîmplăria minţii — îmi pare, spun, o sacră misiune... (G. Bogza: „Ca să fii om întreg", Bucureşti, 1981, p. 257).

O mare primejdie pentru sănătatea morală şi fizică a unui popor o reprezintă şi divorţurile, instituţia familială fiind tratată şi ea cu uşurinţă de unii tineri, ca şi sfidarea scopului fundamental al căsătoriei: perpetuarea fiinţei umane prin naşterea de fii. Şi aici povaţa noastră, şi în primul rînd a slujitorilor bisericeşti, a duhovnicilor, să fie cît se poate de vie, de activă, cu sublinierea sensurilor negrăitei importanţe a vieţii de familie, a răspunderilor pe care le incumbă, a efectelor extrem de destrămante pe care le au divorţurile mai ales în familiile cu copii, că în faţa intereselor copiilor trebuie să cadă orice ambiţie, orice pornire negativă a părinţilor, ale căror simţăminte materne şi paterne nu este permis să li se atrofieze. „Viciile — spunea N. Iorga, — sînt călăi care te omoară încet, ca o sabie neascuţită", adevăr care ar trebui să-l avem mereu în neuitare, tineri şi mai puţin tineri, ca şi faptul că, în perioada Vechiului Testament de pildă, fecioarele prinse în destrăbălare ca şi soţii adulteri erau ucişi cu pietre. „De se va găsi cineva dormind cu femeie măritată pe amîndoi să-i daţi morţii... şi aşa să stîrpeşti răul din Israel", citim în Deuteronom (a se vedea cap. 22, 21—24), măsuri drastice care erau prevăzute şi în vechile noastre pravile, ceea ce a ajutat desigur la cultivarea sănătăţii morale a obştei.

*

Îndemnîndu-ne „să ne povăţuim unul pe altul", se cuvine să reţinem că Sf. Apostol Pavel însuşi s-a lăsat povăţuit în tinereţele sale de cel mai înţelept învăţător de Lege din Ierusalimul acelor ani, „la picioarele lui Gamaliil — precum însuşi spune — învăţînd cu de-amănuntul legea părintească, plin fiind de rîvnă pentru Dumnezeu" (F. Ap. 22, 3).

Povăţuindu-ne deci unii pe alţii, copiii de părinţi, cei tineri de către cei mai puţini tineri ş. a. m. d., să ne străduim fiecare să cultivăm cît mai mult în noi şi în jurul nostru, în familiile noastre, la locurile noastre de muncă, pe stradă şi oriunde ne-am afla, simţul datoriei, al ordinei, al demnităţii, al bunei-cuviinţe,

al castității, al cumpătării, al cuminţeniei în toate, spre a da sens superior vieții noastre, spre a înmulţi binele în lume şi deci şansele supravieţuirii planetei noastre în contextul atîtor primejdii care ne pasc astăzi, bineştiind şi aceea, că atunci „cînd se înmulţesc cei buni poporul se bucură" (Prov. 29, 2).

Arhid. *Gh. Papuc*

CRUCEA — SEMNUL IUBIRII LUI DUMNEZEU, PUTERE ASUPRA RĂULUI

Pentru creştinul ortodox Crucea este „iubirea şi puterea lui Dumnezeu" pentru lume (I Cor. 1, 18). Cuvinte pline de taină! Toate momentele premergătoare mîntuirii obiective, adică pornite din voinţa şi lucrarea lui Dumnezeu pentru noi, sînt o deschidere a „uşilor Împărăţiei", cale deschisă, din nou, spre cer, pierdută prin neascultarea protopărinţilor, care a degenerat în peregrinări fără direcţie, fără obiectiv.

Dar drumul spre Părintele iubitor, care permanent urmăreşte făptura „mîinilor Sale", omul, este netezit şi luminat „la plinirea vremii" (Gal. IV, 4) de Solul iubirii autentice, Iisus Hristos, Dumnezeu Fiul, „Unul din Sfînta Treime", întrupat de la Duhul Sfînt, din Sfînta Fecioară Maria" pentru noi oamenii şi pentru a noastră mîntuire", căci „Dumnezeu aşa a iubit lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică" (In. III, 16).

Părinte, Iubire, Fiu, lume, mîntuire, viaţă veşnică, iată cîteva noţiuni, însă pentru credincios realităţi, care se adaugă sensului adînc al Crucii, care o justifică pe de-o parte, iar pe de alta le întăreşte cu puterea sa.

În cele ce urmează vom depăşi etimologia şi sensul Crucii înainte de creştinism. Amintim doar că în practica penală romană crucea era instrument de pedeapsă cruntă cu moartea.

Pentru creştinism însă *crucea devine semn al iubirii lui Dumnezeu faţă de lume*. O deplasare ontologică a sensului dinainte!

Instrumentul morţii, dureroase şi ruşinoase, este ales, de data aceasta, de Însuşi Dumnezeu ca Altar al Jertfei, care deschide, în acelaşi timp, uşile Împărăţiei cerurilor, dar sfarmă şi „porţile de aramă" şi zăvoarele iadului, ca apoi să triumfe, cu luminoase raze, în dimineaţa Învierii.

Acesta este drumul prin care Crucea trece de la starea umană la sensul divin, de la starea de durere la cea de biruinţă, de la neputinţă la puterea de-a călca moartea, căci aşa cîntăm în momentul praznicului Învierii: „Cu moartea pre moarte călcînd!", referindu-ne la actul coborîrii Mîntuitorului la Iad, pentru dezlegarea celor ţinuţi de veacuri în robia morţii.

Crucea, în acest sens adînc, ontologic, inaugurează era de început a mîntuirii, a deschiderii perspectivei vieţii. Prin jertfa Mîntuitorului pe cruce se încheie suspinul omenirii după dreptate, căci Dumnezeu Însuşi se judecă, se pune faţă în faţă cu păcatul, îl biruie şi ne dă nouă posibilitatea intrării în noua condiţie. „Moartea lui Hristos pe cruce este judecata judecăţilor", zice Sf. Maxim Mărturisitorul, care s-ar traduce, în alţi termeni, decît juridici, cu iubire. Altul dă piept cu adversarul, îl biruie şi oferă gratuit victoria nouă, tuturor. În acest sens Crucea marchează mai multe evenimente simultane, cum numai la Dumnezeu se poate: Răstignirea, coborîrea la iad, şederea împreună cu Tatăl şi cu Duhul pe scaun, în Rai cu tîlharul ,dar şi cu fiecare din noi în faţa neputinţei.

Crucea lui Hristos devine a noastră şi-n loc să ne îngrozească ne întăreşte împărţind existenţa noastră în două: un ieri al morţii şi un azi al vieţii, care temeluieşte credinţa în Învierea lui Hristos şi-a noastră. „Ieri m-am îngropat cu Hristos, azi sînt mărit împreună cu El; ieri am murit cu El, azi mă alătur Învierii Lui; ieri m-am îngropat cu El, azi mă scol cu El din somnul morţii" (Sf. Grigore de Nazianz, *Discursul 1, Pentru Paşte*, 4, P. G. 35, 397).

Numai aşa înţelegem pe ce se întărea Sf. Pavel cînd interoga, implicîndu-ne, moartea: „Unde îţi este, moarte, biruinţa ta? Unde îţi este, moarte, boldul tău?"

(I Cor. XV, 55), căci „Astăzi toate s-au umplut de lumină şi cerul şi pămîntul şi cele de de-supt", cîntăm în ziua Paştilor.

Crucea în acset înţeles, îmbrăţişează lumea dîndu-ne orientarea „lărgimii, lungimii, înălţimii şi adîncimii iubirii Părintelui" (Efes. III, 18), ca „să cunoaştem iubirea lui Hristos" şi să ne umplem de „toată plinătatea lui Dumnezeu" (Efes. III, 19), cum teologhiseşte şi Origen: „Crucea lui Hristos posedă toate aceste dimensiuni; prin ea, în realitate, „El s-a ridicat în înălţimi, făcînd roabă captivitatea" (Ps. 68, 19), prin ea „El s-a coborît în cele mai de jos ale iadului"; căci Crucea are o „înălţime" şi o „adîncime" şi ea se întinde pe toată imensitatea universului, desfăşurînd astfel „lăţimea" şi „lungimea" sa. Şi numai cel ce este „răstignit cu Hristos" cunoaşte tensiunea acestei răstigniri, acela înţelege „lăţimea, lungimea şi profunzimea" (fragment din *Comentariu la Epistola către Efeseni*, la Ol. Clément, *Sources*, Paris, 1982, p. 45—46).

La picioarele Răstignitului adăpaţi şi întăriţi cu scump sîngele Său, scurs din coastă şi amestecat cu apă, se arvuneşte Cincizecimea, Rusaliile, cînd apa din coastă devine apa Botezului, iar sîngele curs, Euharistie, căci, Însuşi ne-a lăsat cuvîntul testament: „ori de cîte ori veţi bea acest pahar, moartea Domnului vestiţi pînă cînd va veni" (I Cor. XI, 26). Tot la picioarele Crucii Ioan, „ucenicul iubirii", este înfiat Mariei de Domnul, ca noi să fim înfiaţi ca „fii ai Maicii Domnului" şi prin urmare ai lui Iisus Hristos în Biserica pe care deja Maica Sa şi Ioan o reprezentau.

Astfel, Crucea este temelie a Bisericii ca Pomul vieţii, Pomul Raiului, Copacul sub care ne adăpostim şi ne hrănim spre viaţă, cum ne edifică cuvîntul: „Acest pom îmi este plantă a mîntuirii veşnice; din el mă hrănesc, prin rădăcinile sale mă înrădăcinez şi prin ramurile sale mă întind, culoarea sa mă înveseleşte şi sufletul său mă întăreşte (...) Mă bucur gratuit de fructele sale care-mi erau destinate de la început. Este hrana mea cînd mi-e foame, izvorul meu cînd mi-e sete, veşmîntul meu căci frunzele sale sînt Duhul vieţii (....) Acest pom de dimensiuni cereşti se ridică de la pămînt la cer, se fixează, plantă veşnică, în inima cerului şi a pămîntului, susţinătoare a tuturor lucrurilor, temelie a universului, adunînd toată diversitatea umanităţii, răstignită prin cuiele nevăzute ale Duhului, ca subţiată divinului să nu se mai despartă (de divin, n. n.)", (Din *Omilia pascală anonimă* inspirată din *„Tratatul asupra Paştilor"* a lui Hipolit, în „Sources Chretiennes", nr. 27, p. 755...).

Ca semn al iubirii lui Dumnezeu Crucea este purtătoare de putere, este armă a credincioşilor asupra răului: „Doamne armă asupra diavolului Crucea Ta ne-ai dat nouă".

Este „semnul biruinţei, stema, emblema sau steagul lui Hristos". Aşa cum Mîntuitorul pe Cruce a biruit păcatul şi moartea, prin coborîrea la iad şi Înviere, la fel credinciosul biruie prin semnul Crucii uneltirile celui rău.

Semnul Sfintei Cruci, atingerea şi sărutarea ei, implică prezenţa lui Hristos cel răstignit şi mai ales puterea, prin care diavolul a fost biruit. De aceea Sfînta Cruce, în viaţa Bisericii Ortodoxe şi în evlavia credincioşilor, este armă asupra diavolului. Nu este niciodată separată de Hristos şi de opera Sa mîntuitoare, ci dimpotrivă, însoţeşte toate actele de cult, ca forme vizibile de legătură între om şi Dumnezeu.

Întreaga viaţă liturgică este marcată de prezenţa Sfintei Cruci în dublul ei aspect: spiritual — Altarul de jertfă al Domnului, care se actualizează cu fiecare Sfîntă Liturghie — şi material, adică obiect de cult purtător de har şi putere în lupta cu păcatul.

Mai întîi biserica, locaş de închinare, este edificată pe Cruce, la temelie stînd o Cruce însoţită de o candelă aprinsă; forma arhitecturală este adesea o Cruce. Pe cupolă, sau turlă, Crucea străjuieşte, ca un scut şi pavăză a întregului edificiu sfînt, şi a celor ce intră în el, iar de acolo a întregului ţinut.

Sfînta Liturghie începe prin binecuvîntarea treimică în chipul Sfintei Cruci, ca mărturie a rolului ei în realizarea comuniunii cu cerul. Toate binecuvîntările se fac cu semnul Sfintei Cruci, iar pe altar Sfînta Cruce cu Sfînta Evanghelie stau mărturie a Golgotei şi Sfîntului Mormînt, izvor al învierii noastre. Atît de important este locul Sfintei Cruci, ca obiect liturgic, în viaţa creştină, încît toate

slujbele se săvîrşesc prin însemnarea şi binecuvîntarea cu ea. Este o implicare a Crucii lui Hristos în viaţa noastră, sursă inepuizabilă de putere, din puterea cu care El a biruit pe „începătorul răutăţii" şi toată lucrarea sa.

Din locaşul de închinare, de pe Sfînta Masă şi alte locuri liturgice, Sfînta Cruce trece în viaţa credincioşilor. Din baia Botezului şi a ungerii Sfîntului Mir şi pînă la mormînt Sfînta Cruce marchează, etapă cu etapă, creşterea noastră duhovnicească apărîndu-ne de primejdii şi întărindu-ne în lupta cu ispitele şi păcatele.

În fine, tot Sfînta Cruce ne va vesti „ziua cea mare", cînd Domnul va reveni pe norii Cerului, cu „semnul Său" (Mt. 24, 30).

În clipa aceea razele strălucitoare ale Crucii lui Hristos se vor împărţi „din belşug" celor ce în viaţă „Crucea ca jugul au luat" şi Lui au urmat cu credinţă. Pentru acestea în imne şi cîntări mulţumindu-I Domnului cu orice moment al sărbătoririi Sfintei Cruci, la momentele calendaristice: miercurea şi vinerea; 1 august — Arătarea Sfintei Cruci—; 14 septembrie — Înălţarea Sfintei Cruci —; Duminica a treia din post, pecetluindu-ne în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh, mărturisim iubirea lui Dumnezeu pentru umanitate şi ne întărim cu puterea Crucii, zicînd:

„Bucură-te toiagul cel tare ce ai sfărîmat uşile iadului!
Bucură-te cheia împărătească ce ai deschis uşa raiului!"

Protos. asist. *Casian Crăciun*

DESPRE ÎNTREITA IUBIRE CREŞTINĂ

Religia creştină se numeşte şi religia iubirii, deoarece ea cere insistent creştinului o întreită iubire: faţă de Dumnezeu, faţă de aproapele şi faţă de sine însuşi. Această întreită iubire este cerută de aşa-numita porunca cea mare a iubirii, sau cea mai mare poruncă din lege, pe care Mîntuitorul Hristos a spus-o unui legiuitor: „Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din tot sufletul, din tot cugetul şi din toată puterea ta. Aceasta este întîia şi cea mai mare poruncă. Iar a doua, asemenea acesteia: Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi; în aceste porunci se cuprinde toată legea şi proorocii" (Mt. 22, 37—39).

Despre această întreită iubire aş dori să vă vorbesc în Duminica de astăzi.

I. *Iubirea faţă de Dumnezeu*

Şi-ar putea pune vreun credincios întrebarea: De ce trebuie să iubesc pe Dumnezeu mai mult decît orice pe lume? Iată răspunsul la această întrebare:

1. Dumnezeu a iubit chipul omenesc chiar mai înainte de a-l fi creat pe om, aşa cum o pereche de tineri căsătoriţi îşi iubesc viitorul lor fiu chiar înainte de a se fi născut. Aşa cum harnicul agricultor îşi iubeşte ogorul, văzînd în el, chiar şi în timpul semănatului, rodul cel bogat care va fi în toamnă; aşa cum muncitorul îşi iubeşte locul de muncă, fabrica, catedra, spitalul ori altarul, chiar şi în timpul pregătirii profesionale, sau înainte de a primi postul de muncă şi de răspundere.

2. Dovada iubirii lui Dumnezeu faţă de fiinţa omenească rezultă din faptul că El a făcut totul pentru om: cosmosul, lumina, căldura, rodirea pămîntului şi a pomilor, apele, florile, păsările, animalele şi pe toate le-a supus omului. Creîndu-l cu mîinile Sale, l-a aşezat ca într-o casă înzestrată cu toate bunătăţile necesare traiului şi i-a dat puterea să le stăpînească, dimpreună cu binecuvîntarea Sa.

Şi cu toate că, drept urmare a păcatului, această lume este numită de unii *Valea plîngerii* şi de multe ori o blestemăm, totuşi omul rămîne adînc legat de viaţa pămîntească, de această lume, şi cu cît se apropie de moarte, cu atît mai mult ar voi să trăiască.

3. Faptul că Dumnezeu a înzestrat lumea aceasta cu multe bunătăţi, dar mai ales că omul a fost creat ca fiinţă liberă, a constituit cauza că omenirea s-a îndepărtat de Dumnezeu. Dar cu toate acestea, Dumnezeu şi-a dovedit iubirea faţă de om prin trimiterea Fiului Său în lume, ca să ne înveţe calea, mijloacele, legile lui Dumnezeu spre a putea deveni iarăşi fii ai lui Dumnezeu şi împlinitori ai voii

Sale. Fiul lui Dumnezeu ne-a învăţat tot ceea ce ne este de lipsă pentru a cunoaşte pe Dumnezeu şi a-I sluji Lui. Dar pe lîngă dumnezeiasca Lui învăţătură, El însuşi ne-a dat mai ales pilda şi modelul de trăire şi împlinire a învăţăturii divine. Dar unii oameni răi, socotind că prin aceasta aduc laudă lui Dumnezeu, L-au dat celei mai dureroase şi ruşinoase morţi, dar El şi în această supremă jertfă, a murit învăţîndu-ne prin cuvinte şi dovedindu-ne prin fapte, iubirea Sa nemărginită faţă de oameni.

4. Prin Iisus Hristos, Dumnezeu şi-a arătat şi o altă cale a iubirii Sale faţă de om: de a putea fi mereu împreună cu Hristos, prin Taina Sfintei Cuminecături; ca El neîncetat să se nască în ieslea sufletelor noastre, ori de cîte ori vom dori lumina, căldura, sfinţenia Lui, unirea cu El spre iertarea păcatelor şi spre viaţa de veci. De cîte ori voim să ne renaştem în Iisus Hristos şi El să se sălăşluiască în sufletele noastre, valuri de iubire, iertare şi ajutorare se revarsă în dar asupra noastră prin Taina Sfintei Cuminecături.

5. Avem şi promisiunea din partea lui Dumnezeu că pe adevăraţii creştini care se luptă ca în viaţa aceasta să-L slujească, în viaţa de veci îi va face părtaşi de fericirea veşnică, de acea fericire, pe care mintea noastră n-o poate cuprinde, graiul nostru omenesc n-o poate exprima, iar la inima noastră nu poate ajunge.

6. O altă manifestare a iubirii lui Dumnezeu faţă de om este că El nu voieşte moartea celui păcătos, ci să se întoarcă şi să fie viu. De asemenea, El voieşte ca toţi oamenii să ajungă la cunoştinţa adevărului şi să se mîntuiască. Cu toate că este atît de batjocorit de unii, încît auzim adeseori spunîndu-se: „Cum îl mai rabdă Dumnezeu?", Părintele Ceresc nu-i pedepseşte pe aceştia, ci plin de iubire aşteaptă reîntoarcerea lor.

Acestea sînt motivele pentru care noi creştinii sîntem datori să iubim pe Dumnezeu mai mult decît orice, căci El este creatorul, susţinătorul, binefăcătorul, mîntuitorul, judecătorul şi pregătitorul fericirii noastre celei veşnice. De aceea, Mîntuitorul a arătat porunca Iubirii drept cea mai mare poruncă din lege, în care se cuprinde toată legea şi proorocii.

Să-L iubim pe Dumnezeu din toate puterile noastre, căci prin aceasta Ii dăm preamărirea ce I se cuvine. Căci pe El Îl laudă îngerii, soarele, luna, mările, păsările, cetele tuturor sfinţilor şi drepţilor. Acestora să ne alăturăm şi noi, iubindu-L pe Dumnezeu din toată inima, din tot sufletul şi din tot cugetul nostru (Mt. 22, 37).

II. *Iubirea faţă de aproapele*

1. Cu aceeaşi insistenţă şi prin aceeaşi poruncă ni se cere ca, alături de iubirea faţă de Dumnezeu, să avem şi iubire faţă de aproapele nostru, căci iubirea faţă de Dumnezeu se dovedeşte şi se manifestă prin iubirea faţă de aproapele, precum ne învaţă Sf. Apostol Ioan: „De va zice cineva: Iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăşte, mincinos este, pentru că cel ce nu iubeşte pe fratele său pe care îl vede, cum va putea iubi pe Dumnezeu pe care nu-l vede?" (I Ioan 4, 20).

Noi creştinii am primit prin Botez numele lui Hristos, căci „creştin" înseamnă următor al lui Iisus Hristos. Aceasta ne obligă să ascultăm şi să împlinim poruncile Lui, urmîndu-L în fapte. El ne-a dat porunca să iubim pe aproapele nostru ca pe noi înşine, cum ne-a iubit şi El pe noi, cum şi-a iertat El vrăjmaşii Lui şi s-a rugat Părintelui Ceresc pentru iertarea lor. Mai mult, prin iubirea noastră, a unuia faţă de altul, noi ne vom manifesta astfel încît lumea să ne recunoască drept ucenici ai Mîntuitorului: „După aceasta vor cunoaşte toţi că sînteţi ucenicii mei, dacă veţi avea dragoste între voi" (Ioan 12, 35).

Sfinţii Apostoli au îndeplinit această dumnezeiască poruncă. Cu atît mai mult a împlinit-o Sf. Apostol Ioan, evanghelistul iubirii, despre care se spune că la adînci bătrîneţe, spunea neîncetat ascultătorilor săi: „Fiilor, iubiţi-vă unii pe alţii". Aceasta este porunca cea mare a Domnului şi după cuvintele Sfîntului Apostol Pavel, „cel ce iubeşte pe aproapele a împlinit legea" (Rom. 13, 8).

Iubirea creştină este ca un veşmînt ceresc, cu care credinciosul trebuie să se îmbrace, căci după acest veşmînt se recunosc ucenicii lui Hristos. Precum ostaşul

se deosebeşte de ceilalţi oameni prin hainele sale, tot aşa creştinul adevărat poartă veşmîntul ceresc al iubirii, iertării şi răbdării.

Sfîntul Apostol Pavel ne arată valoarea dragostei creştine, zicînd: „De aş grăi în limbile oamenilor şi ale îngerilor, iar dragoste nu am, m-am făcut aramă sunătoare şi chimval zăngănitor. Şi de aş avea darul proorociei şi toate tainele le-aş cunoaşte şi de-aş avea toată ştiinţa şi de aş avea atîta credinţă încît să mut şi munţii din loc, iar dragoste nu am, nimic nu sînt. Şi de aş împărţi toată averea mea şi de aş da trupul meu să fie ars pe rug, iar dragoste nu am, la nimic nu-mi foloseşte" (I Cor. 13, 1—3).

Piatra de încercare a iubirii faţă de Dumnezeu şi faţă de aproapele este iertarea. Însăşi judecata noastră ne spune că iertarea pe care noi trebuie să o arătăm semenului nostru nu poate atinge niciodată iertarea lui Dumnezeu faţă de noi, iar în rugăciunea: „Tatăl nostru..." noi cerem lui Dumnezeu să ne ierte greşelile noastre în măsura în care noi iertăm pe cele ale aproapelui nostru. Deci noi trebuie să răspundem la iertarea noastră din partea lui Dumnezeu cu iertarea faţă de aproapele.

2. Dacă Dumnezeu ne iartă pe noi, ce linişte şi pace sufletească putem avea noi dacă nu-l iertăm pe aproapele nostru? Deci, dacă ne gîndim la iertarea pe care noi o primim de la Dumnezeu, vom observa cît sîntem noi de departe în iertarea aproapelui. Cele mai minunate exemple pentru iertarea aproapelui ni le oferă în primul rînd Mîntuitorul Iisus Hristos, precum şi unii dintre marii sfinţi şi mucenici ai Bisericii noastre.

Dacă privim cum înţeleg creştinii de astăzi iertarea aproapelui, s-ar putea deosebi trei categorii şi anume:

În prima categorie ar intra acei credincioşi care, deşi zilnic se roagă şi cer iertare de la Dumnezeu, refuză să ierte pe aproapele lor. Aceştia calcă nu numai porunca iubirii, ci şi a dreptăţii lui Dumnezeu, ei singuri făcîndu-se vrednici de osîndă în faţa Dreptului Judecător. Ei sînt asemenea datornicului din Evanghelie, căruia stăpînul său i-a iertat o datorie foarte mare, dar el n-a voit să ierte aproapelui împreună-slujitor o datorie mult mai mică, ceea ce a atras aspra pedepsire a lui.

În a doua categorie intră acei creştini care iartă pe aproapele, dar nu îl uită conducîndu-se după zicătoarea: „Te iert, dar nu te uit". Aceasta este o falsă iertare, care acoperă duşmănia cu falsa perdea a iertării.

Cum se poate constata această falsă iertare?

Ea se poate constata mai întîi prin faptul că între cel ce spune că a iertat şi cel ce a fost iertat nu se restabilesc relaţii de adevărată iubire, cum ar trebui să fie. Apoi se mai poate vedea şi din faptul că atunci cînd Dumnezeu pedepseşte pe cineva sau cînd un necaz vine asupra cuiva, creştinul care a iertat, dar n-a uitat, se bucură şi zice: „Iată, Dumnezeu l-a pedepsit fiindcă m-a nedreptăţit pe mine. Acum sînt mulţumit: Doamne mulţumescu-ţi!". Dar Dumnezeu nu se orientează după dorinţele noastre cînd pedepseşte pe cineva, ci după dreptatea dumnezeiască, iar noi în nici un caz n-avem dreptul să ne bucurăm de răul cuiva.

În a treia categorie intră adevăraţii creştini, care se roagă bunului Dumnezeu să fie iertaţi, dar şi ei la rîndul lor iartă din tot sufletul pe semenii lor. Aceştia sînt creştinii care împlinesc porunca iubirii aproapelui aşa cum trebuie, prin aceasta făcîndu-se vrednici de iertarea şi binecuvîntarea lui Dumnezeu. Aceşti creştini văd în fiecare om pe fratele lor, fiindcă toţi sîntem fiii aceluiaşi Părinte Ceresc, iubitor şi iertător faţă de toţi şi dornic de a ne dobîndi cu toţii mîntuirea.

III. *Iubirea faţă de noi înşine*

Deşi în porunca cea mare a iubirii Mîntuitorul nu ne-a poruncit să ne iubim pe noi înşine, totuşi această iubire e presupusă ca un lucru natural, pe care-l are orice om, deoarece măsura şi felul iubirii aproapelui Mîntuitorul ne-a arătat-o ca fiind iubirea faţă de noi înşine. Aşadar, de la natură există o iubire faţă de noi înşine, nefiind nevoie ca ea să fie cerută de vreo poruncă, deoarece, precum spune Sf. Apostol Pavel: „Nimenea niciodată nu şi-a urît trupul său, ci-l hrăneşte

şi-l încălzeşte pe el" (Efes. 5, 29). Morala creştină stabileşte însă limitele acestei iubiri prin precizarea datoriilor faţă de sine însuşi.

Dar dacă Sf. Evanghelie nu impune o astfel de iubire prin vreo poruncă, socotind-o ceva firesc, există în-să restricţii care-l opresc pe om să se iubească pe sine peste măsură.

Nici iubirea faţă de Dumnezeu şi nici iubirea faţă de aproapele nu împiedică iubirea faţă de sine. Dar iubirea faţă de Dumnezeu trebuie să fie mai presus de toate, iar iubirea faţă de aproapele trebuie să fie pe măsură egală cu cea faţă de sine însuşi, căci aşa ne cere porunca Mîntuitorului: „Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi" (Mt. 22, 38). Cum te iubeşti pe tine, aşa trebuie să iubşeti pe aproapele.

Iubirea faţă de Dumnezeu şi faţă de aproapele îl obligă pe om să se jertfea-scă pentru binele altora. Mai mult, iubirea faţă de aproapele se extinde şi asupra duşmanilor noştri, de aceea Sf. Apostol Pavel ne îndeamnă: „Dacă vrăjmaşul tău flămînzeşte, dă-i să mănînce, iar dacă însetează, dă-i să bea, căci făcînd acestea, grămădeşti cărbuni de foc pe capul lui" (Rom. 12, 20).

Precum ura faţă de Dumnezeu şi faţă de aproapele sînt păcate foarte grave, la fel este şi ura faţă de sine însuţi. La acest păcat omul ajunge cînd duce o viaţă destrăbălată, care îl distruge şi trupeşte şi sufleteşte, ducîndu-l pînă la sinucidere, cînd nu-şi mai iubeşte familia, din cauza înrobirii patimilor, cînd ajunge să se dispreţuia-scă pe sine.

Dar iubirea faţă de sine nu trebuie să ne ducă la egoism sau la mîndrie sub oricare formă a ei. Chiar din acest motiv, morala creştină precizează limitele pînă unde poate merge iubirea faţă de sine. Astfel, ea ne arată că cea mai mare grijă a omului faţă de sine trebuie să fie grija mîntuirii sufletului său, luminîndu-l, curăţindu-l şi întărindu-l prin adevărurile învăţăturii creştine. Cel mai mare păcat împotriva iubirii faţă de sine este ca omul să ducă o viaţă decăzută, atrăgîndu-şi prin aceasta atît nefericirea vieţii pămînteşti, cît şi a celei veşnice.

Iubirea faţă de sine ne cere -să ne îndeplinim datoriile noastre şi faţă de trup, căci el este casa sufletului, locaş al Duhului Sfînt şi împreună-lucrător cu sufletul la mîntuirea noastră. El trebuie îngrijit şi îmbrăcat decent. Dar grija faţă de trup nu trebuie prefăcută în patimă sau în pofte (Rom. 13, 14) .Trupul nostru este făcut frumos de Creator. Noi trebuie să-l îngrijim, dar nu trebuie să-l schimonosim prin diferite artificii, prin care, în nesocotinţa noastră, stricăm chipul lui Dumnezeu din noi. Trupul trebuie hrănit, dar nu îmbuibat, deoarece lăcomia ne duce la săvîrşirea altor păcate şi la diferite boli.

Aşadar, grija faţă de noi înşine, manife-stare a iubirii faţă de sine, trebuie să se manifeste în primul rînd în lucrarea noastră pentru mîntuirea sufletului, în păstrarea numelui bun, în săvîrşirea faptelor bune, plăcute lui Dumnezeu şi oamenilor.

Sfinţii Părinţi numesc adeseori iubirea regina faptelor bune. Dacă această floare adusă din cer şi sădită în sufletele oamenilor ar fi cultivată şi îngrijită cum se cuvine, ea ar creşte, ar înflori şi ar da roade, ceea ce ar face ca atîtea faptele să dispară şi atîta răutate omenească să -se topească la lumina şi căldura acestei iubiri. Atunci ar fi pace între noi şi Dumnezeu, între noi şi aproapele, o pace care s-ar sălăşlui deplin în sufletele noastre.

De aceea, în vremea noastră, cînd este nevoie de atîta iubire, să urmăm îndemnul Sf. Apostol Ioan care ne spune: „Copiii mei, să nu iubim cu cuvîntul, nici cu limba, ci cu fapta şi adevărul" (I Ioan 3, 18). Amin.

Arhim. *Serafim Man*

/

PREDICĂ LA ÎNMORMÎNTARE

Din Sfînta Evanghelie știm că, odată, pe cînd Domnul Hristos era în părțile Cezareii lui Filip, i-a întrebat pe ucenicii Săi: „Cine zic oamenii că sînt eu, fiul omului?" La aceasta întrebare ucenicii au răspuns zicînd: „Unii (zic că ești) Ioan Botezătorul, alții (că ești) Ilie, alții (zic că ești) Ieremia sau unul dintre prooroci". Atunci, Iisus le zise: „Dar voi cine ziceți că sînt?" Luînd cuvîntul Simon Petru a rostit: „Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu" (cf. Mt. 16, 13—16).

Din Sfînta Evanghelie de la Ioan știm că iudeii din Ierusalim au trimis preoți și leviți ca să-l întrebe pe sfîntul Ioan Botezătorul: „Cine ești tu? „Și aceia l-au întrebat: „Cine ești?... Ce spui tu despre tine?" (In. 1, 19.22). Citind acestea din Sfînta Evanghelie, noi ne gîndim la cele ce citim ca la ceva din trecutul îndepărtat, ca la ceva ce s-a petrecut de multă vreme. Aceste întrebări le socotim ca pe niște întrebări în legătură cu Domnul Hristos și in legătură cu Sfîntul Ioan Botezătorul, întrebări care, la vreme, și-au primit răspunsul lor. Ar fi bine, însă, ca și noi, îndemnați de astfel de întrebări, și în timpul vieții noastre, ca și în fața sfîrșitului acestei vieți pămîntești, să vrem să știm, să căutăm să aflăm: cine zic oamenii, din jurul nostru, că sîntem noi, cine zic cei apropiați ai noștri că sîntem noi? Ar fi bine ca în fața întrebării „Ce spui tu despre tine?" — să fim preocupați de a avea un răspuns bun, un răspuns adevărat, pe care să ne întemeiem și prin care să ne îndreptăm viața și să ne îmbunătățim ființa.

De fapt, la întrebarea „Cine ești tu? Ce spui tu despre tine?" dacă ne-ar pune cineva această întrebare, în răspunsul pe care am fi gata să-l dăm, ne-am înfățișa cu rostul nostru, ne-am arăta pregătirea noastră, am fi gata să spunem ceva despre viața noastră, despre apartenența noastră națională și altele de felul acesta. Și toate acestea ar fi bune și la locul lor, deși răspunsul n-ar fi îndestulător, cîtă vreme n-am cuprinde în el situația noastră de oameni, căci toate celelalte urmează după calitatea noastră de oameni. Numai cineva care își dă seama că este om, poate să înțeleagă că a realizat ceva ca om.

Să pornim, deci, de la conștiința că sîntem oameni. Prima întrebare care se înfățișează în mintea noastră, este în cazul acesta: ce este omul. Întrebarea aceasta nu ne-o punem noi și nu ne-am pus-o noi pentru prima dată. Au căutat și alții răspuns la întrebarea „ce este omul?" Grecii, de pildă, pornind de la observarea stării verticale a omului și constatînd că omul este singura ființă de pe pămînt care privește în sus, au cuprins în însăși noțiunea de om, rostul lui de privitor în sus și i-au zis omului „antropos", ceea ce înseamnă privitor în sus, ființă care privește în sus, făptură care se distinge de toate celelalte făpturi, prin faptul că privește în sus, că privește peste tot făpturile și este pus mai presus de ele.

Privitorul în sus, care este omul, ființa care privește peste toate făpturile, prin însăși poziția sa se deosebește de toate făpturile de pe pămînt și prin aceea că el este o ființă gînditoare, o ființă care gîndește. „Gîndesc, deci exist", spunea un filozof. Prin faptul că gîndesc, am conștiința existenței mele, știu și simt că exist și asta mă distinge de toate viețuitoarele de pe pămînt, pentru că, spre deosebire de ele, am gîndirea ca funcție esențială, pînă la așa măsură încît cine zice „om", zice „ființă gînditoare".

Dar omul nu este numai ființa care gîndește, ci este și ființa care iubește, ființa care își dă seama de sine, are conștiința de sine și își dirijează toate însușirile spre un anumit scop, așa cum se și cuvine să facă un privitor în sus, o făptură care gîndește.

Unul dintre gînditori, luînd aminte la partea nevăzută din om, la ceea ce îl deosebește pe om de toate viețuitoarele de pe pămînt, dar și la partea văzută și trecătoare din alcătuirea ființei omenești, zice despre sine:

„Sînt duh, învelit în nălucă de humă.
Sînt om, odrăslit dintr-un tată și-o mamă,
Dar sînt *nerăspunsă-ntrebare*".

Da, într-adevăr, răspunsul pe care îl dăm noi, prin însăşi existenţa noastră, prin rostul şi prin poziţia noastră, este un răspuns nedeplin, fiecare dintre noi rămînînd şi mai departe „nerăspunsă-ntrebare". Pentru fiecare dintre noi se potrivesc cuvintele:

„Nici mama nu ştie ce tainică normă
Îmi dete din carnea-i, vremelnică formă:
Neant, înflorit în minune".

Răspunsul cel mai adevărat, pe care-l putem da la întrebarea: „Cine eşti tu? Ce spui tu despre tine?" este răspunsul: Sînt om, sînt o taină, sînt „nerăspunsă-ntrebare", dar sînt, cu toate acestea şi mai presus de toate acestea: „Neant înflorit în minune", sînt o minune. Dar nu numai omul este o minune, ci toată existenţa este minunată. Orice făptură a lui Dumnezeu este o minunăţie. Căci orice făptură a lui Dumnezeu este vrednică de Dumnezeu, este o minune a Făcătorului său. Iar omul, făptura cea mai deplină a lui Dumnezeu, este minunea cea mai mare, este minunea prin excelenţă, chiar şi numai după partea lui văzută, chiar şi numai după trup. Psalmistul, care se minuna de rînduiala lui Dumnezeu, arătată în lumea văzută, zicea: „Cît de minunate sînt lucrurile Tale, Doamne, toate cu înţelepciune le-ai făcut" (Ps. 103, 24). Privind la alcătuirea minunată a propriei sale fiinţe, a zis către Dumnezeu, în rugăciune şi în uimirea minţii: „Slăvescu-te, că sînt minunat întocmit!" (Ps. 138, 14).

Cercetîndu-ne pe noi înşine, cu luare aminte, înţelegem că, oameni fiind, sîntem fiinţe gînditoare, fiinţe conştiente de noi înşine, fiinţe care iubim, sîntem fiinţe care privesc în sus; ne dăm seama că sîntem minuni ale lui Dumnezeu. Dar tot mintea ne spune că sîntem şi „nerăspunsă întrebare", o întrebare care rămîne deschisă, fără răspuns şi după toate răspunsurile pe care le-am pomenit mai înainte. Ca o completare a răspunsului nedeplin, pe care ni-l dă mintea, la întrebarea „Ce este omul? Ce sîntem noi, ca oameni?" vine descoperirea dumnezeiască şi ne spune că sîntem „chip al lui Dumnezeu". Ca să ştim şi să nu uităm aceasta, s-a rînduit ca la slujbele pentru cei adormiţi, să spunem, în chip de mărturisire şi rugăciune către Dumnezeu: „Chipul măririi Tale celei negrăite sînt, măcar că port ranele păcatelor". „Cela ce dintru nefiinţă m-ai zidit şi cu chipul Tău cel dumnezeiesc m-ai cinstit..." În lumina acestor gînduri, dreptmăritorii creştini au a se încredinţa că poartă în ei chipul măreţiei lui Dumnezeu, că minunea, care este omul, reflectă în lumea cea văzută şi în cea nevăzută, măreţia lui Dumnezeu.

Pe temeiul minunii, pe care o reprezentăm prin existenţa noastră de oameni, pe fondul chipului lui Dumnezeu, pe care îl purtăm în noi, noi ne realizăm ca „dreptmăritori creştini". Ca să avem mereu în vedere acest lucru, la Sfînta Liturghie se spune pentru noi: „Pe voi, pe toţi, dreptmăritorilor creştini, să vă pomenească Domnul Dumnezeu, întru împărăţia Sa, totdeauna, acum şi pururea şi în vecii vecilor".

Avînd în vedere unele ca acestea, e bine să ne gîndim mereu că sîntem oameni, adică fiinţe privitoare în sus, fiinţe gînditoare, cu gîndirea îndreptată spre Dumnezeu. E bine să ştim şi să simţim că purtăm în noi chipul lui Dumnezeu şi să nu uităm niciodată că sîntem creştini dreptmăritori şi să ţinem la calitatea noastră de dreptmăritori creştini. Toate acestea le gîndim şi le mărturisim în limba noastră românească, ca creştini şi ca români. Şi e ştiut că cine zice „român", zice om de omenie, om binevoitor şi primitor, aşa că nu-i de mirare că domnitorul şi omul de cultură care a fost Dimitrie Cantemir îi mulţumea lui Dumnezeu că l-a făcut om şi nu animal, că i-a dat vrednicia de a fi creştin şi că a rînduit să se nască şi să fie român. Pentru unele ca acestea se cade să mulţumim şi noi înşine lui Dumnezeu, atît pentru noi, cît şi pentru cel ce s-a mutat din viaţa aceasta, robul lui Dumnezeu (n). Mulţumim lui Dumnezeu că şi fratele acesta, ca om, ca purtător în sine al chipului lui Dumnezeu, a fost *om de omenie*, cu bună mărturie de la cei din jurul său, de la toţi cei care l-au cunoscut şi l-au preţuit ca om de omenie, ca vrednic purtător de numele de om.

Dar fratele nostru acesta a fost nu numai om de omenie, ci a fost şi un dreptmăritor creştin, bucuros să-şi reprezinte părinţii săi, dreptmăritori creştini, şi în rostul acesta. De aceea noi mulţumim lui Dumnezeu, că cel mutat de la noi,

fratele nostru (n), a trăit ca dreptmăritor creştin. Mai mulţumim lui Dumnezeu şi pentru că omul de omenie şi dreptmăritorul creştin, care a fost fratele nostru acesta, pe care îl ducem la loc de odihnă, a fost şi un român adevărat, împodobit de Dumnezeu cu toate însuşirile cu care Dumnezeu a înzestrat pe români.

Despre un om de omenie, despre un dreptmăritor creştin şi despre un român adevărat se poate spune, la sfîrşitul vieţii, pe drept cuvînt: „Şi acesta a fost cu Iisus Nazarineanul". E un cuvînt pe care îl putem spune cu inima liniştită despre cel pe care îl cinstim acum cu creştinească şi românească cinstire, şi pe care dorim să-l poată spune oricine şi despre noi, la sfîrşitul vieţii noastre pămînteşti.

Mulţumind lui Dumnezeu pentru toate, deci şi pentru această despărţire vremelnică, nădăjduim să ne vedem în rai cu acest frate al nostru, pe care îl încredinţăm în mîinile lui Dumnezeu şi îl însoţim cu creştineasca urare: „Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească" şi veşnică să-i fie pomenirea înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor. Amin!

Protos. *Teofil Părăian*

DIN VIAȚA BISERICEASCĂ ÎN ARHIEPISCOPIA SIBIULUI

Cursuri preoțești de scurtă durată

Potrivit îndrumărilor Sf. Sinod și cu binecuvîntarea și purtarea de grijă a Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, între 30 iunie—8 iulie 1986 a avut loc la așezămîntul Arhiepiscopiei Sibiului din stațiunea montană Păltiniș, prima serie de cursuri misionare de scurtă durată din acest an.

La aceste cursuri au luat parte 22 de preoți de la toate protopopiatele din Arhiepiscopie, provenind din parohii de categorii diferite, precum și de vîrste diferite.

Programul a cuprins o gamă largă de activități, atît liturgice, cît și instructive, și anume: în fiecare dimineață Sf. Liturghie săvîrșită în bisericuța de lemn a așezămîntului de un sobor de preoți, iar restul cîntînd la strană, cu un cuvînt de învățătură axat pe pericopa evanghelică din ziua respectivă, iar în fiecare seară slujba vecerniei, săvîrșită tot în sobor și cu cîntare în comun, la sfîrșitul fiecăreia fiind programat de asemenea un cuvînt de învățătură axat pe Apostolul citit la Sfînta Liturghie din ziua respectivă.

În fiecare zi au fost programate apoi trei prelegeri cu teme stabilite de Cancelaria Sf. Sinod și de Centrul arhiepiscopesc Sibiu, susținute de P. C. profesori de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, P. C. consilieri și P. Cuv. protos. Teofil Părăian de la M-rea Brîncoveanu, urmate fiecare de seminarii, în cadrul cărora s-au dezbătut aspectele practice ale temei, legate de realitățile din parohiile noastre, temele avînd atît un caracter dogmatic, cît și moral și cetățenesc-patriotic. Seminarii speciale au fost consacrate activității omiletice, apăs deosebit punîndu-se pe predicile la înmormîntare, care nu pe de-a rîndul sînt la nivelul corespunzător.

Prin slujbele săvîrșite, prin predicile rostite, prin prelegerile și seminariile care au fost programate, prin schimbul de experiență care s-a realizat între preoții participanți — și această serie de cursuri a însemnat un plus de lumină și imbold pentru o pastorație cît mai rodnică în parohiile noastre.

Din încredințarea Î. P. S. Mitropolit Antonie, cursurile s-au desfășurat sub conducerea P. C. arhid. Gh. Papuc, consilier cultural la Centrul arhiepiscopesc Sibiu.

Hram mănăstiresc

Adormirea Maicii Domnului, 15 august, este, după cum se știe, al doilea hram al Mănăstirii Brîncoveanu de la Sîmbăta de Sus, praznic cinstit și în acest an de prezența Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, însoțit fiind de la Sibiu de P. C. rector C. Voicu, P. C. consilieri Gh. Papuc și C. Mitea și P. C. secretar eparhial I. Galea.

În cadrul vecerniei din ajunul praznicului, joi, 14 august 1986, Î. P. S. Sa a săvîrșit tunderea în monahism a P. C. Pr. Dumitru Dan, vicar administrativ la Centrul arhiepiscopesc din Sibiu. Echivalînd cu o naștere din nou, slujba tunderii în monahism confirmînd din plin acest lucru prin cutremurătoarele cerințe pe care le pune în fața celui ce cere acest lucru, candidatul a primit un nou nume, pe acela de Dionisie, nume care ne poartă cu gîndul la atîția bărbați vrednici ai Bisericii universale și ai Bisericii Ortodoxe Române.

La sfîrşitul sf. slujbe, Î. P. S. Sa a rostit un scurt cuvînt de învăţătură în care a subliniat importanţa momentului şi cîteva înţelesuri pe care le are intrarea în monahism, care înseamnă drum de dăruire totală unor idealuri spirituale superioare, de slujire specială a lui Dumnezeu şi a oamenilor. În acest sens, Î. P. S. Sa a dat monahului Dionisie îndemnul de a fi permanent „un om pentru alţii", călăuzit de ascultare, în orice împrejurare, de slujire şi cultivare a virtuţilor, făcîndu-i urarea ca, cu ajutorul lui Dumnezeu, care îi va cere socoteală de tot ce a făgăduit, să fie un monah pe măsura monahilor noştri cu bun nume din totdeauna.

A doua zi, 15 august, la praznicul Adormirii Maicii Domnului, înconjurat de un mare sobor de preoţi şi diaconi, Î. P. S. Mitropolit Antonie a săvîrşit Sf. Liturghie arhierească, răspunsurile fiind date de corul bisericesc din Făgăraş, precum şi de obştea credincioşilor.

Printre participanţi erau de faţă şi prof. Tomas Spidlik de la Institutul Oriental al Universităţii Gregoriene din Roma, cunoscut prin bogata sa activitate scriitoricească, doctorandul în Teologie E. Elia de la Mănăstirea Villa Bricco Cappiata d'Orba (Italia) şi călugărul benedictin Adalberto Piovamo de la Mănăstirea Proglia (Padova — Italia), aflaţi în vizită în ţara noastră.

La momentul cuvenit din Sf. Liturghie, doctorandul în Teologie Eugen Moraru a fost hirotonit întru diacon.

La priceasnă a predicat P. Cuv. ierom. Teofil Părăian despre semnificaţia praznicului, insistînd cu deosebire asupra chemărilor Maicii Domnului către noi, credincioşii de astăzi, îndemnînd la vieţuire după pilda ei, la dragoste şi jertfelnicie.

După încheierea Sf. Liturghii, au fost distinşi şi hirotesiţi: P. Cuv. Dionisie Dan întru arhimandrit, P. C. cons. C. Mitea întru iconom-stavrofor, P. Cuv. ierom. Teofil Părăian de la Mănăstirea Brîncoveanu întru protosincel, P. Cuv. ierom. Casian Crăciun de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu întru protosincel, P. Cuv. ierom. Irineu Duvlea de la Mănăstirea Brîncoveanu întru sincel şi ierod. Calinic Moraru de la Mănăstirea Brîncoveanu întru arhidiacon.

În continuare, a vorbit P. C. prot. R. Zaharie, care, în numele prot. Făgăraş pe raza căruia se află sf. Mănăstire Brîncoveanu, a exprimat bucuria preoţilor şi credincioşilor din zonă de a avea în mijlocul lor pe Î. P. S. Mitropolit Antonie, a cărui prezenţă a dat un plus de bucurie praznicului.

Un bogat şi cald cuvînt de învăţătură a rostit apoi Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, care — după ce a salutat obştea prezentă şi pe oaspeţi, mulţumindu-le pentru grija pe care o poartă şi vieţii lor sufleteşti — a propus participanţilor un moment de reculegere în memoria adormiţilor în Domnul patriarhul Iustin Moisescu şi Nicolae Mladin, fost mitropolit al Ardealului.

În continuare, Î. P. S. Sa a adus în atenţie o seamă de temeiuri biblice şi de altă natură, care justifică cinstirea specială pe care Biserica noastră o aduce Maicii Domnului, ca unui vas ales al lui Dumnezeu prin care s-a săvîrşit marea taină a Întrupării Fiului lui Dumnezeu, menţionînd în acest sens şi întîmplarea petrecută în timpul traducerii Septuagintei, cînd s-a ajuns la textul lui Isaia: „Iată fecioara va lua în pîntece...", între traducători aflîndu-se, potrivit unei tradiţii, şi dreptul Simion.

Î. P. S. Sa a descris apoi modul în care s-a petrecut Adormirea Maicii Domnului cînd, în chip minunat, Sf. Apostoli, afară de Toma, s-au adunat din cele patru laturi ale Pămîntului unde se aflau la propovăduire. Potrivit unei tradiţii, Mîntuitorul Iisus Hristos n-a lăsat ca trupul Maicii Sale să fie supus stricăciunii, fiind înviată şi înălţată cu trupul la Cer.

În continuare, Î. P. S. Sa a zăbovit asupra mesajului sau învăţăturii pe care Maica Domnului ne-a lăsat-o. O primă învăţătură este ascultarea de voia lui Dumnezeu, aşa cum ea s-a supus voii Sale, cînd, la Buna-Vestire, a spus: „Iată roaba Domnului, fie mie după cuvîntul tău".

O a doua învăţătură ne-a dat-o cu prilejul nunţii din Cana Galileii, cînd, la rugămintea nuntaşilor, a mijlocit pe lîngă Fiul său spunînd: „Faceţi tot ce vă va spune El".

În această ordine de idei, Î. P. S. Sa a îndemnat la ascultare şi împlinirea voii lui Dumnezeu în familiile noastre, în mijlocul obştei în care trăim, făcîndu-ne datoria la locul de muncă după cum ne spune şi Psalmistul: „Ieşi-va omul la

lucrul său pînă seara", îndemnînd totodată şi la rugăciune pentru pacea a toată lumea, pentru înfrăţire între oameni şi popoare.

În continuare s-a săvîrşit sfinţirea apei şi Sf. Maslu de obşte.

În cadrul agapei care a urmat, Î. P. S. Sa a evocat pe voievodul martir, Constantin Brîncoveanu, ctitorul sf. mănăstiri, căzut jertfă, el şi cei patru „coconi" ai săi, pentru că nu s-a lepădat de Legea şi neamul său, amintind totodată de restaurarea moştenirii Brîncoveanului, participarea unui aşa de mare număr de credincioşi la hram confirmînd faptul că amintirea voievodului C. Brîncoveanu este vie în conştiinţa poporului nostru.

Î. P. S. Sa a făcut apoi participanţilor şi obştei mănăstireşti noi urări de pace şi de spor în tot lucrul cel bun.

Deschiderea festivă a cursurilor de îndrumare misionară şi pastorală a preoţilor, grupa Sibiu

După cum se ştie, în a doua jumătate a lunii iulie şi luna august 1986, la la cele două Institute Teologice Universitare din Bucureşti şi Sibiu s-a desfăşurat a 72-a serie de cursuri misionare şi pastorale pentru preoţii din Patriarhia Română.

Miercuri, 13 august 1986, la Institutul Teologic Universitar din Sibiu a avut loc, în prezenţa Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, deschiderea festivă a acestor cursuri.

La începutul programului, corul preoţilor cursanţi, condus de P. C. arhid. prof. I. Popescu, a interpretat compoziţia: „Taina creştinătăţii" de prof. N. Lungu.

În continuare, P. C. arhid. prof. C. Voicu, rectorul Institutului Teologic Universitar din Sibiu, a rostit un cuvînt de deschidere, în care a făcut un scurt istoric al cursurilor, întemeiate în anul 1949, subliniind necesitatea lor, precum şi modul în care aceste cursuri îndeplinesc scopul pe care Biserica noastră îl urmăreşte prin ele.

În această ordine de idei, vorbitorul a scos în lumină caracterul de şcoală continuă al învăţămîntului nostru teologic, precum şi unele îndatoriri ale preoţimii, legate atît de însuşirea de noi cunoştinţe şi găsirea de metode pastorale cît mai eficiente în contextul actual în care trăiesc credincioşii noştri, cît şi de necesitatea propovăduirii Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos şi a unei superioare vieţuiri morale şi cetăţeneşti din partea preotului.

Vorbitorul a reliefat, de asemenea, contextul bisericesc şi social-patriotic în care se desfăşoară aceste cursuri, mulţumind totodată factorilor bisericeşti şi de stat pentru sprijinul acordat bunei lor desfăşurări, cît şi învăţămîntului nostru teologic în general.

A vorbit apoi C. pr. Nicolae Marcu (Eparhia Aradului), care, în numele preoţilor cursanţi, a exprimat cuvinte de apreciere în legătură cu aceste cursuri, care, între altele, aduc în atenţia preoţimii, iară şi iară, cuvintele mereu actuale ale Mîntuitorului Iisus Hristos de a fi „sarea pămîntului" şi „lumina lumii".

Făgăduind a fi permanent factori de zidire în parohiile în care lucrează, vorbitorul a mulţumit ostenitorilor de la Institut şi Ierarhilor Bisericii noastre pentru condiţiile optime create bunei desfăşurări a cursurilor.

În continuare corul preoţilor cursanţi a interpretat compoziţia prof. N. Lungu: „Pe Tine, Dumnezeule".

A luat apoi cuvîntul Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, care — plecînd de la cartea lui Alex. Paleologu: „Ipoteze de lucru", şi de la vechea rînduială din lumea monahismului potrivit căreia cînd doi călugări se întîlnesc, între altele, îşi cer „cuvînt de mîntuire" — în prima parte a cuvîntării a adus în atenţia preoţilor cursanţi şi a celorlalţi participanţi unele „fulguraţii" spirituale, după cum le-a caracterizat Î. P. S. Sa, atît personale, cît şi din cugetarea unor mari oameni de cultură, români şi străini, gînduri prin care s-au adus semnificative argumente pentru destinul spiritual al omului, pentru năzuinţa noastră spre împliniri superioare în această viaţă. S-a arătat astfel, între altele, cum creştinismul, redus la esenţa lui, este mai întîi credinţă în om, după cuvîntul Mîntuitorului: „Ceea ce aţi făcut pentru aceşti fraţi mai mici, mie mi-aţi făcut" (Matei 25, 40), că cu cît cineva

este mai om, mai de omenie, cu atît este mai plin de Dumnezeu, că slujirea lui Dumnezeu trece categoric prin om, prin slujirea omului.

Î. P. S. Sa a adus în atenție o seamă de texte din V. Testament mai ales, de-o vie și vădită actualitate, precum și o seamă de cugetări din Voltaire: „Credeți într-un Dumnezeu bun și fiți buni"; din L. Blaga: „Nu în palma mea, ci în a Ta, Doamne, este linia vieții mele"; din S. Mehedinți, T. Maiorescu și alții, prin care a demonstrat necesitatea sensibilizării la maximum a antenelor noastre sufletești spre a desprinde cît mai limpede sensul vieții, ceea ce ne ajută să trecem prin ea cu ochii cît mai deschiși.

Astfel de informații, a spus între altele Î. P. S. Mitropolit Antonie, în partea a doua a cuvîntării, ajută la cristalizarea unor convingeri și principii, care ne țin într-un anumit echilibru, prin orice încercări și frămîntări am trece, iar preoția nu poate fi concepută fără de astfel de convingeri și principii ferme. „Ce echilibru ar putea da credincioșilor săi un preot aflat el însuși în dezechilibru".

În această ordine de idei, Î. P. S. Sa a pledat cu toată tăria pentru însușirea din partea preotului a unei culturi cît mai largi și profunde, în „pastorație existînd interferențe obligatorii între cultură și vocație". Un medic de pildă este bun cu adevărat, cînd pe lîngă tratatele sale de medicină știe multe alte lucruri despre oameni, din alte surse, ceea ce este întru totul valabil și pentru preot. O cultură temeinică ajută la diminuarea îndoielilor.

Î. P. S. Sa a vorbit apoi despre locul sfîntului în acest context, care și-a împropriat cultura printr-o iubire profundă, care sintetizează cultura. Prin iubirea sa profundă, sfîntul iese din drama întrebărilor, situîndu-se dincolo de incertitudini și îndoieli.

Astfel de considerații Î. P. S. Sa le-a aplicat la lucrarea preotului, lucrare care reclamă muncă intensă, efort susținut, el fiind chemat să sfințească, prin revărsare de har și iubire, nu prin formule magice. Este de neconceput deci, nu se poate preoție numai cu vocea, cu epitrahilul și cu molitfelnicul. Totul la preot trebuie să fie și să conducă spre sfințenie, esența lucrării Bisericii în lume.

Î. P. S. Mitropolit Antonie și-a exprimat convingerea că aceste cursuri pe care sînt chemați să le urmeze, îi vor ajuta pe preoții participanți la înnoirea vieții lor, la înnoirea metodelor pastorale potrivit cerințelor și exigențelor vremii noastre, că vor răspunde chemărilor Sf. Sinod, concentrîndu-ne cu toții efortul spre o Biserică slujitoare, a societății vremii noastre, a păcii și dragostei între oameni și popoare.

Arhid. *Gh. Papuc*

DIN VIAȚA BISERICEASCĂ ÎN ARHIEPISCOPIA CLUJULUI

Sfințiri și resfințiri de biserici

Resfințirea bisericii din parohia Feldru, prot. Năsăud, jud. Bistrița-Năsăud.

La invitația preotului și a credincioșilor din parohia Feldru, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Teofil, însoțit de la Centrul eparhial de P. C. Sa consilier economic Ștefan Cosmuța și diaconii Vasile Raus și Radu Onac, s-a deplasat Duminică, 11 mai a. c., în parohia Feldru pentru a resfinți biserica cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril".

Harnicii credincioși în frunte cu vrednicii preoți ai parohiei, P. C. Silviu Hărăguș și Ioan Iliș, au executat lucrări valoroase atît în exteriorul cît și în interiorul bisericii. Întrucît biserica necesita reparații capitale, fiind zidită în anul 1783, în locul tavanului plat s-a construit o boltă, s-a extins spațiul rezervat corului, s-a pictat în tehnica „frescă", de către pictorul Mihail Chinaru.

S-a înzestrat cu o timplă nouă, iar în exterior s-a retencuit și s-a ocoperit cu tablă zincată.

Mulțimea de credincioși adunați din localitate și din alte parohii vecine au făcut o primire deosebit de călduroasă Înaltului nostru ierarh. Un grup de credincioși l-a întîmpinat pe Î. P. S. Sa, oferindu-i pe lîngă un cuvînt ales de bun venit și un frumos cozonac, potrivit tradiției românești. De asemenea, un grup de copii au rostit poezii Înaltului ierah și i-au oferit frumoase buchete de flori, după care P. C. Sa Spiridon Suliciu, protopopul Năsăudului, a rostit un cuvînt de bun sosit în numele preoților și credincioșilor parohiei.

Slujba resfinţirii bisericii a început la ora 9,00 cu participarea unui sobor de preoţi şi diaconi, în număr de 20, urmată de Sf. Liturghie arhierească.

În cadrul Sf. Liturghii, la locul prescris, P. C. Sa Silviu Hărăguş a făcut o amplă dare de seamă asupra lucrărilor executate la biserică, mulţumind credincioşilor pentru jertfelnicia lor şi dragostea faţă de Casa lui Dumnezeu, precum şi Î. P. S. Sale Arhiepiscopului Teofil pentru bunăvoinţa de a resfinţi biserica din Feldru.

A adus, apoi, mulţumiri Centrului eparhial, Onor. Departament al Cultelor şi organelor judeţene şi locale pentru sprijinul acordat. A urmat predica duminicii (a Tomii) rostită de către Î. P. S. Sa Arhiepiscopul Teofil, insistînd cu precădere asupra necesităţii rugăciunii adresată bunului Dumnezeu, care este de mare folos pentru mîntuirea credincioşilor. A îndemnat apoi pe credincioşi să nu neglijeze spovedania cît mai deasă şi împărtăşania care ne uneşte cu Iisus Hristos în mod real. Cei care nu s-au spovedit şi împărtăşit de Sf. Paşti, din diferite motive, să împlinească acest lucru spre sfinţire spirituală şi în timpul cît a mai rămas în perioada penticostarului.

În încheiere, a mulţumit călduros P. C. protopop Spiridon Suliciu atît Înaltului ierarh cît şi preoţilor şi credincioşilor prezenţi pentru aleasa sărbătoare de care s-au împărtăşit cu toţii, cu prilejul resfinţirii bisericii din Feldru.

Înaltul nostru ierarh, pentru merite deosebite şi pentru activitate pastorală prodigioasă, a acordat următoarele distincţii bisericeşti celor doi preoţi: P. C. Silviu Hărăguş a fost distins cu distincţia de „iconom-stavrofor" cu dreptul de a purta cruce, iar P. C. Sa Ioan Iliş, cu distincţia de „iconom" cu dreptul de a purta brîu roşu.

După încheierea Sf. Liturghii a urmat la casa parohială tradiţionala agapă creştinească oferită înalţilor oaspeţi de către preoţii şi binecredincioşii parohiei. Cu acest prilej s-au rostit toasturi de apreciere şi de mulţumire.

Facem menţiunea că în preziua resfinţirii bisericii de la Feldru, sîmbătă seara, la ora 20,00, Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Teofil a săvîrşit slujba vecerniei în biserica parohială din Ilva Mică, preot paroh fiind Emil Dănilă.

Î. P. S. Sa vorbeşte credincioşilor despre Rugăciunea Domnească, explicînd prima cerere, trasînd ca sarcină preotului paroh să explice credincioşilor şi celelalte cereri în timpul ce urmează.

*

Sfinţirea bisericii filiale din Tăgşor cu hramul „Pogorîrea Duhului Sfînt", parohia Ţagu, prot. Bistriţa, jud. Bistriţa-Năsăud.

Prea Sfinţitul episcop-vicar Iustinian Maramureşanul, însoţit de la Centrul eparhial de P. C. Sa inspector eparhial Petru Varga şi de diaconii Valentin Bochiş şi Ioan Suciu, Duminică, 11 mai 1986, a săvîrşit sfinţirea bisericii din filia Ţăgşor.

Biserica are o vechime de peste 250 ani. Ultima restaurare s-a făcut acum, împodobindu-se interiorul cu o frumoasă pictură tradiţională ortodoxă, executată de pictorul Simion Hîrţoagă, în anul 1984.

Lucrările de renovare şi pictare s-au efectuat sub directa îndrumare a vrednicului preot Ioan Ciociu, din contribuţia şi jertfelnicia credincioşilor.

Prea Sfinţitul Episcop-vicar Iustinian, înconjurat de un sobor de 10 preoţi şi diaconi, la ora 9,00 a început slujba sfinţirii bisericii, în prezenţa a mii de credincioşi.

Slujba sfinţirii a fost urmată de Sf. Liturghie arhierească. La priceasnă a vorbit P. C. protopop Simion Creţa, protopopul Bistriţei, mulţumind P. S. Sale Episcop-vicar Iustinian pentru bunăvoinţa de a se deplasa în această parohie spre a săvîrşi sfinţirea bisericii din Ţăgşor.

În alesul cuvînt de învăţătură, P. S. Sa Iustinian a pus în evidenţă puterea credinţei în Iisus Hristos, aducînd în acelaşi timp mulţumiri şi făcînd aprecieri elogioase al adresa credincioşilor şi a preotului din parohia Ţagu, pentru tot ceea ce s-a făcut acolo.

După terminarea Sf. Liturghii a urmat agapa creştinească oferită în cinstea alesei sărbători.

Sîmbătă seara, în ajunul sfințirii bisericii din Țăgșor, Prea Sfințitul Episcop-vicar Iustinian a poposit în parohia Silivașul de Cîmpie, prot. Bistrița, unde a săvîrșit slujba vecerniei. În numele credincioșilor parohiei, păr. Vasile Pintea, în cuvinte alese, a exprimat bucuria credincioșilor de a-l avea în mijlocul lor pe Prea Sfințitul Episcop-vicar Iustinian Maramureșanul.

În cuvîntul pe care l-a rostit, P. S. Sa a arătat însemnătatea — pentru menținerea și întărirea unității de credință — cinstirii locașului de rugăciune, a sfinților și în primul rînd venerarea Prea Curatei Fecioare Maria, precum și cinstirea icoanelor în Biserica ortodoxă.

*

Sfințirea bisericii cu hramul „Adormirea Maicii Domnului" din parohia Moisei III, prot. Sighetu Marmației, jud. Maramureș.

Așezată într-un cadru natural de toată frumusețea, la poalele vîrfului Pietrosul, în vecinătatea imediată a minunatei bisericuțe din lemn, sfințită în anul 1672 de către mitropolitul martir Sava Brancovici, biserica nouă a mănăstirii Moisei a fost zidită între anii 1905—1910, sub păstorirea vrednicului de pomenire preotul Petru Mihali, care își doarme somnul de veci la umbra bisericii.

Fondurile din care s-a construit biserica au rezultat din vînzarea a 80 jugăre de pădure, proprietatea mănăstirii Moiseiului.

Între anii 1981—1984, sfîntul locaș a fost pictat în frescă de către pictorul bisericesc Pantelimon Fleșaru din Cîmpulung-Muscel.

În aceeași perioadă s-au executat lucrările de tencuire a exteriorului bisericii. Între anii 1984—1985, biserica a fost înzestrată cu iconostas și strane noi, sculptate în lemn de stejar, de către Armanu Virgil din Grumăzăști — Neamț.

Toate aceste lucrări importante s-au efectuat din ajutoarele acordate de credincioșii parohiei, legați spiritual de sfînta mănăstire, precum și de nenumărați credincioși și vizitatori veniți la mănăstire cu ocazia hramului ce are loc în fiecare an la 15 august.

Ajutoarele amintite au fost întregite de subvenții primite de la Arhiepiscopia Clujului, Patriarhie, precum și de la alte parohii din țară.

Lucrările de renovare au fost conduse și supravegheate cu multă dăruire de către actualul paroh al parohiei Moisei III, Prea Cuviosului ieromonah Ioan Horea de loc din părțile Năsăudului.

Puțini credincioși au cunoscut faptul că, cu toate că are o vechime de 76 de ani de cînd a fost zidită această biserică, ea n-a fost tîrnosită de vreun ierarh.

În acest scop binecuvîntat, Înalt Prea Sfințitul nostru Arhiepiscop Teofil, însoțit de la Centrul eparhial de P. C. Sa vicar administrativ Liviu Ștefan și de către arhidiaconii Iustin Tira, secretar eparhial, și Valentin Bochiș, în ziua de 18 mai 1986, în duminica Mironosițelor, s-a deplasat la Moisei pentru a tîrnosi biserica nouă.

Înconjurat de un numeros sobor de preoți, în prezența unui mare număr de credincioși Î. P. S. Sa Arhiepiscopul Teofil a început slujba sfințirii bisericii după rînduiala Bisericii Ortodoxe.

Pentru a fi urmărită de către miile de credincioși, Sf. Liturghie arhierească s-a săvîrșit în foișorul existent din partea de sud a bisericii, începînd cu ora 10,30.

După priceasnă, vrednicul ieromonah Ioan Horea, cel care a coordonat și însuflețit executarea valoroaselor lucrări, despre care s-a amintit, a făcut o scurtă dare de seamă în fața Î. P. S. Sale Arhiepiscopul Teofil și a celor prezenți, în legătură cu ceea ce s-a lucrat la biserică în timpul scurt de cînd păstorește acolo.

A mulțumit călduros Î. P. S. Sale pentru dragostea care a dovedit-o prin prezența la sfințirea locașului de cult și prin tot sprijinul acordat.

A vorbit apoi Î. P. S. Sa Arhiepiscopul Teofil, pornind de la evanghelia zilei, dînd prețioase îndrumări doctrinare și pastorale tuturor categoriilor de credincioși, insistînd cu precădere asupra spovedaniei dese, smerite și complete, la care sînt chemați toți fiii lui Dumnezeu după Har, spre a lor sfințire și desăvîrșire.

Pentru o activitate intensă și neobosită, Părintele ieromonah Ioan Horea a fost distins în fața credincioșilor și a preoților prezenți la sfințirea bisericii de „protosinghel", cu dreptul de a purta cruce. Pentru toți credincioșii și în special

pentru părintele Ioan Horea, acest moment a produs o mare bucurie și satisfacție sufletească. Pentru distincția acordată, toți preoții și credincioșii prezenți, în frunte cu Î. P. S. Sa Arhiepiscopul Teofil, au intonat într-un glas: „Vrednic este!".

După încheierea Sf. Liturghii, înalții oaspeți au fost invitați la tradiționala și îmbelșugata agapă creștinească oferită cu acest prilej.

La masă s-au ținut toasturi, care au pus în evidență, odată mai mult, cele ce s-au înfăptuit acolo în scurtul timp de cînd păstorește cu atîta vrednicie P. C. Sa ieromonahul Ioan Horea.

Menționăm faptul că sîmbătă seara, în ajunul sfințirii bisericii s-a oficiat slujba vecerniei, la ora 20,00, în biserică, de către un sobor ales de preoți și diaconi.

Din încredințarea Î. P. S. Sale, Arhiepiscopul Teofil, P. C. Sa Liviu Ștefan — vicar administrativ, a rostit o meditație, avînd ca bază capitolul 10 din Cartea Faptele Apostolilor.

*

Sfințirea bisericii cu hramul „Sfîntul Ierarh Nicolae" din filia Agrișul de Sus, parohia Figa, prot. Bistrița, jud. Bistrița-Năsăud.

În ziua de 18 mai 1986 filia Agrișul de Sus, parohia Figa, a fost îmbrăcată în haină de sărbătoare. Preotul și credincioșii acestei filii au așteptat cu deosebită bucurie venirea Prea Sfințitului Episcop-vicar Iustinian Maramureșanul pentru a le tîrnosi sfîntul locaș de cult, închinat Sfîntului Ierarh Nicolae.

Potrivit hrisovului întocmit cu acest prilej, biserica din Agrișul de Sus a fost zidită în anul 1911, din jertfelnicia bunilor credincioși de acolo.

În decursul timpului s-au mai efectuat lucrări de reparații capitale între anii 1946—1948, în vremea păstoririi pr. Liviu Rusu, iar în anul 1966 s-au executat unele reparații curente, preot fiind Ioan Giurgiuca.

Din anul 1971, biserica este păstorită de către P. C. Preot Ioan Beudean, sub a cărui coordonare și purtare de grijă s-a electrificat biserica, s-au făcut reparații capitale în interior și la exterior, s-a pictat biserica în tehnica „frescă", s-a renovat iconostasul și s-a împrejmuit biserica cu gard de fier și cu trotuar din beton. Toate lucrările s-au efectuat din contribuția benevolă a credincioșilor acestei filii și prin munca lor voluntară.

Prea Sfințitul Episcop-vicar Iustinian, însoțit de la Centrul eparhial de P. C. Sa consilier administrativ Octavian Picu și de către C. părinte diacon Radu Onac, a dat binecuvîntarea de începere a sfintei slujbe a tîrnosirii, în prezența soborului de preoți și a unui mare număr de credincioși, la ora 9,00.

După terminarea slujbei de sfințire, a urmat sfînta Liturghie arhierească.

La priceasnă, în cuvinte alese, a vorbit P. C. Sa Păr. Spiridon Suliciu, protopopul Năsăudului, despre cinstirea locașului de rugăciune, prin legătura spirituală și materială, care sînt chemați credincioșii să o păstreze cu sfințenie cu biserica lor.

Părintele paroh Ioan Beudean a vorbit apoi despre dragostea cu care au jertfit prin muncă voluntară și prin contribuție benevolă, cele 60 de familii de credincioși ai filiei, pentru ca biserica lor să arate ca un pahar curat de cristal, strălucitor prin podoabe tradiționale, ordine și curățenie.

Mulțumește călduros tuturor acelora care au dăruit și au jertfit pentru biserica lor.

Mulțumește deosebit de călduros Prea Sfințitului Episcop-vicar Iustinian pentru dragostea părintească cu care a venit să binecuvînteze ostenelile și jertfelnicia credincioșilor lor din filia Agrișul de Sus. S-a specificat nu o dată că această sărbbătoare sfîntă va rămîne neștearsă în inimile credincioșilor prezenți.

În încheiere a vorbit deosebit de însuflețitor Prea Sfințitul Iustinian.

Pentru deosebita sa activitate, Prea Sfințitul Episcop-vicar Iustinian îl distinge pe părintele Ioan Beudean cu distincția onorifică bisericească de „iconom stavrofor" cu dreptul de a purta cruce.

Înainte de a i se prezenta distincția, P. C. consilier administrativ Octavian Picu, arătînd motivele binecuvîntate pentru care se distinge părintele paroh, dă citire actului arhiepiscopesc, care a luat această hotărîre ca o răsplată a activității

depuse de P. C. Sa în ogorul Domnului şi ca o preţuire a jertfelniciei credincioşilor încredinţaţi spre păstorire.

După Sfînta Liturghie, preotul paroh şi credincioşii au invitat pe Înalţii oaspeţi la agapa creştinească, pregătită cu acest prilej de neuitată sărbătoare. La masă s-au rostit toasturi de mulţumire, apreciere şi de felicitare la adresa acelora care au fost pricina alesei bucurii spirituale.

În ajunul sfinţirii bisericii din Agrişul de Sus, sîmbătă seara, la ora 20,00, Prea Sfinţitul Iustinian a săvîrşit slujba vecerniei în biserica parohiei Beclean II, fiind primit călduros de către preotul paroh Valeriu Filimon.

*

Sfinţirea bisericii cu hramul „Sfîntului Ierarh Nicolae" parohia Şardu, prot. Huedin, jud. Cluj.

Credincioşii în frunte cu vrednicul lor păstor sufletesc, părintele paroh Nicu Dorel Şerban într-un scurt timp (1981—1986), au edificat un minunat „Sion spiritual" în parohia Şardu, com. Sîmpaul, jud. Cluj.

Drept mulţumire bunului Dumnezeu, odată încheiate lucrările noului locaş de cult, era necesară chemarea harului dumnezeiesc spre a le sfinţi.

Apreciind această binecuvîntată dorinţă a preotului şi credincioşilor din Şardu, Înaltul nostru ierarh Arhiepiscopul Teofil a răspuns invitaţiei de-a le tîrnosi noua lor biserică.

Această înfăptuire a avut loc în ziua de 25 mai 1986.

Înalt Prea sfinţitul Arhiepiscop Teofil, însoţit fiind de la Centrul eparhial de P. C. Sa Păr. Petru Varga, inspector eparhial şi arhidiaconii Vasile Raus şi Valentin Bochiş şi în prezenţa unui ales sobor de 18 preoţi şi a unui mare număr de credincioşi, precedată de o primire deosebit de călduroasă, a dat binecuvîntarea de începere a slujbei sfinţirii bisericii noi.

A urmat apoi Sf. Liturghie arhierească care s-a oficiat parţial de un podium frumos împodobit, amplasat lîngă biserică, dar din cauza ploii torenţiale s-a continuat în sfînta biserică.

La locul rînduit în cadrul Sf. Liturghii P. C. Sa protopopul Huedinului Nicolae Petru a rostit un cuvînt de mulţumire adresat Î. P. S. Sale, preotului şi credincioşilor.

Înalt Prea Sfinţitul arhiepiscop Teofil a rostit apoi predica axată pe pericopa evanghelică din Duminica IV-a după Paşti (a slăbănogului).

A adus mulţumiri şi cuvînt de laudă preotului paroh Nicu Dorel Şerban, pentru vrednicia cu care a ştiut să ducă la bun sfîrşit, în timp scurt de 5 ani, lucrările zidirii unui minunat locaş de cult. Aceleaşi cuvinte de laudă a adresat Î. P. S. Sa şi credincioşilor care au jertfit pentru biserica lor, care va rămîne pentru generaţiile viitoare din Şardu o mărturie vie de credinţă puternică în Dumnezeu a înaintaşilor lor.

Pentru această vrednicie în activitatea pastorală, Î. P. S. Sa a distins pe preotul Nicu Dorel Şerban, cu distincţia onorifică bisericească de „iconom" cu dreptul de a purta brîu roşu.

În încheierea cuvîntărilor a mulţumit preotul paroh în numele credincioşilor pentru bunăvoinţa Î. P. S. Sale Arhiepiscop Teofil de-a accepta cu plăcere să tîrnosească noua biserică din Şardu, precum şi pentru distincţia ce i s-a acordat pentru activitatea desfăşurată în parohia încredinţată. A mulţumit apoi tuturor acelora care l-au sprijinit pentru a încorona cu succes lucrarea bisericii, zidită spre mărirea lui Dumnezeu şi sfinţirea credincioşilor de acolo.

După terminarea Sf. Liturghii, Înalţii oaspeţi au fost invitaţi la tradiţionala agapă creştinească, care a avut loc la casa parohială. La masă s-au ţinut toasturi în cinstea binecuvîntatului eveniment.

*

Resfinţirea bisericii cu hramul „Adormirea Maicii Domnului" din parohia Baia Mare (Valea Borcutului), prot. Baia Mare, jud. Maramureş.

Preotul paroh Vasile Borca şi enoriaşii săi au aşteptat cu multă bucurie sosirea Prea Sfinţitului Episcop-vicar Iustinian, pentru a le resfinţi biserica înnoită şi-n

interior și-n exterior. Momentul acesta binecuvîntat s-a săvîrșit în ziua de 25 mai 1986 (Duminica IV după Paști — a Slăbănogului).

Potrivit hrisovului, biserica din cartierul Băii Mari — Valea Borcutului, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului", s-a zidit în anul 1907 prin contribuția substanțială a familiei Pocol Alexiu, la care s-a adăugat contribuția benvolă a credincioșilor.

În anul 1935 s-au efectuat lucrări de reparații interioare și exterioare, precum și pictarea bisericii din cheltuiala exclusivă a societății miniere locale „Aurum" iar în anul 1936 s-a sfințit acest sfînt lăcaș.

Lucrări de întreținere și reparații curente s-au mai efectuat și în anii 1964 și 1974.

Începînd din anul 1982 s-au executat unele lucrări de restaurare, după cum urmează:

— înlocuirea acoperișului de eternită cu tablă zincată;

— confecționarea a două balcoane interioare laterale;

— schimbarea pardoselei;

— tencuit exterior și interior;

— restaurarea picturii, a iconostasului, pictarea din nou a unor porțiuni din interior;

— atașarea unui pridvor închis în fața bisericii;

— edificarea unei clădiri anexe, ș. a.

La ora 9,00, Prea Sfințitul Episcop-vicar Iustinian, însoțit de la Centrul eparhial de P. C. consilier administrativ Octavian Picu și de P. C. Sa arhid. Iustin Tira — secretar eparhial, a dat binecuvîntarea de începere a slujbei resfințirii bisericii. Din soborul care a slujit au mai făcut parte: P. C. Sa Gavril Mociran, protopopul Băii Mari, P. C. Sa Gheorghe Pop (Seini), P. C. Sa Alexa Chira (Cara, Cluj), Pr. Liviu Covaci (Stremț), Pr. Vasile Pop (Asiaju de Jos) și preotul paroh Vasile Borca.

Sf. Liturghie arhierească s-a săvîrșit afară pe un podium special amenajat, deși timpul nu a fost prea favorabil.

La priceasnă, P. C. prot. Gavril Mociran a pus în evidență vrednicia preotului paroh și dărnicia credincioșilor pentru executarea unor valoroase lucrări la sfînta biserică, fapt pentru care Prea Sfințitul Iustinian a acceptat să vină să resfințească locașul lor de cult.

Urmare acestor merite deosebite, preotul paroh Vasile Borca a fost distins de către Prea Sfințitul Iustinian cu distincția onorifică bisericească de „iconom", cu dreptul de a purta brîu roșu, hirotesindu-l potrivit rînduielii noastre bisericești.

Pornind de la pericopa evanghelică a duminicii a IV-a după Sf. Paști (a slăbănogului) a dezvoltat tema suferințelor și a nenorocirilor pe care le pricinuiește păcatul în viața umană. De la păcat decurg toate relele și dezordinea în lume. Omul prin păcat devine sclavul acestuia. Numai lupta permanentă împotriva păcatului duce la zidirea noastră spiritual morală și la însănătoșirea trupului nostru.

Prea Sfinția Sa Iustinian, adresează mulțumiri elogioase de felul cum a fost primit, înțelegînd prin aceasta dragostea credincioșilor pentru biserica lor față de unitatea de credință a neamului românesc. Aducem cuvinte de laudă și de prețuire vrednicului preot paroh Vasile Borca, care prin tactul și exemplul personal a știut cum să inițieze și să, conducă la bun sfîrșit frumoasele realizări pe tărîm bisericesc ale parohiei Valea Borcutului.

Mulțumind Prea Sfințitului Iustinian pentru distincția acordată, preotul paroh Vasile Borca face o scurtă dare de seamă asupra a tot ceea ce s-a realizat acolo cu concursul bunilor creștini în scurt timp. Mulțumește tuturor acelora care într-un fel sau altul au contribuit la încoronarea acestor realizări.

După Sf. Liturghie, a urmat agapa creștinească pregătită de parohieni în cinstea Înalților oaspeți. La masă s-au ținut toasturi.

În ajunul sfințirii bisericii din Valea Borcutului, sîmbătă seara, 24 mai a. c., Prea Sfințitul Iustinian a oficiat slujba vecerniei în biserica din satul Ocoliș, prot. Baia Mare. Aici la Ocoliș, Prea Sfinția Sa a fost întîmpinat de P. C. prot. Gavril Mociran și de către preotul pensionar Vasile Varga, care deservește momentan această biserică filială, precum și de către alți preoți din jur.

După vecernie, P. S. Sa a rostit un ales cuvînt de învățătură privind menținerea și întărirea unității de credință.

*

Desfășurarea celei de a II-a conferințe preoțești, din luna mai a. c., în Arhiepiscopia Clujului.

Cea de-a II-a conferință de orientare a preoților din Arhiepiscopia Clujului s-a desfășurat între 13—29 mai 1986.

Potrivit ordinului Sf. Patriarhii nr. 1464/1986, tema conferinței a fost următoarea: *„Pastorație cu prilejul săvîrșirii Sf. Taine și ierurgiilor"*.

Această temă a suscitat un viu interes în rîndul preoților, fiind o temă teologică, doctrinară și de pastorație de importanță vitală pentru sfințirea sufletelor credincioșilor. Pentru importanța ei, tema a fost lucrată de către toți preoții eparhiei în rezumat, iar „în extenso" de către referenții principali și coreferenți.

Conferința cu tema enunțată mai sus s-a desfășurat după următorul program in cele 9 protopopiate ale eparhiei:

— *La protopopiatul Dej, marți, 13 mai a. c.*, fiind prezidată de P. S. Sa Episcop-vicar Iustinian;

— *La protopopiatul Turda, marți, 20 mai 1986*, fiind prezidată de P. C. Iustinian;

— *La protopopiatul Huedin, joi, 22 mai 1986*, fiind prezidată de Î. P. S. Sa Arhiepiscop Teofil;

— *La protopopiatul Bistrița, marți, 27 mai 1986*, fiind prezidată de P. C. Sa consilier economic Ștefan Cosmuța;

— *La protopopiatul Năsăud, miercuri, 28 mai 1986*, fiind prezidată de P. C. Sa consilier economic Ștefan Cosmuța;

— *La protopopiatul Lăpuș, marți, 27 mai 1986*, fiind prezidată de P. C. consilier administrativ Octavian Picu;

— *La protopopiatul Baia Mare, miercuri, 28 mai 1986*, fiind prezidată de Î. P. S. Sa Arhiepiscop Teofil;

— *La protopopiatul Sighetu Marmației, joi, 29 mai 1986*, fiind prezidată de Î. P. S. Sa Arhiepiscop Teofil;

— *La protopopiatul Cluj, joi, 29 mai 1986*, fiind prezidată de P. C. Sa inspector eparhial Petru Varga.

Potrivit rînduielii îndătinate în eparhie, toate conferințele au fost precedate de slujba Te-Deum-ului, iar acolo unde au prezidat ierarhii această conferință, respectiv Î. P. S. Sa Arhiepiscop Teofil și P. S. Sa Episcop-vicar Iustinian au rostit meditații cu îndrumări privind viața morală a preoților și efectele sfințitoare ale Sf. Taine și ierurgiilor pentru viața spirituală a credincioșilor noștri.

Pe lîngă referenții principali s-au înscris la cuvînt peste 25 de preoți, aducînd completările cuvenite și necesare.

Înalții ierarhi, unde au condus lucrările conferinței, precum și delegații chiriarhali, în lucrările de cuvînt au adus prețioase completări, izvorîte dintr-o bogată experiență pastorală și de slujire sacramentală.

Astfel, Î. P. S. Sa Arhiepiscop Teofil în încheierea lucrărilor conferinței de la Baia Mare, printre altele spune preoților: „ținuta preoților trebuie să fie canonică și impecabilă la toate serviciile religioase. Predica trebuie să fie bine pregătită, documentată scripturistic, ilustrată cu exemple din viața Sfinților Părinți, ș. a. pentru a nu plictisi credincioșii. Să se insiste mai mult asupra pastorației individuale, pentru a-i întări în credință. În predici să se abordeze de către preoți teme morale, combătîndu-se faptele antisociale. Să se insiste cu precădere în explicarea Sf. Liturghii, care este jertfă prin excelență și centrul cultului divin". Iar P. S. Sa Episcop-vicar Iustinian, în completările aduse la conferința ținută la prot. Turda îndeamnă pe preoți astfel: „Să privim pe toată lumea cu respect, pe fiecare om ca pe egalul tău. Să existe seriozitate și sobrietate în slujirea Sf. Slujbe. Mamele tinere să fie îndrumate să învețe rugăciunile mai importante ca astfel să-i poată învăța pe copiii lor.

Să se desființeze cu desăvîrșire practicile păgubitoare de la diverse servicii religioase (mai ales la înmormîntări). Să ne ferim de sacrilegiu. Să se respecte

tipicul bisericesc. Să pregătească preoții cîntăreți bisericești, întrucît cîntările de la strană au un mare rol pentru unitatea credinței. Preoții să insiste în a-i învăța pe credincioșii încredințați măcar elementele esențiale ale credinței și doctrinei Bisericii Ortodoxe", ș. a.

În referatul său, P. C. Părinte Vasile Bancoș, de la parohia Oarța de Sus, prot. Baia Mare ca și ceilalți referenți principali, arată documentat și într-o exprimare elevată importanța fundamentală a Sfintelor Taine, în special și a ierurgiilor, în general, în iconomia divină pentru mîntuirea omului credincios.

P. C. Sa precizează: „Pe lîngă acest scop și rol sfințitor sau harismatic, Sfintele Taine și ierurgii au și un scop didactic, fiind mijloace sau căi de instruire a credincioșilor în adevărurile de credință și în același timp prilejuri de îndrumare a vieții religios-morale a credincioșilor. Cultul divin prin slujbele care-l alcătuiesc, a constituit, în trecut și constituie și astăzi o adevărată școală pentru credincioșii noștri. Cuvîntul evangheliei și al apostolului se face auzit în cadrul atîtor Taine și ierurgii, începînd cu Evanghelia de la Botez ,continuînd cu cea de la Nuntă, urmînd cu cele 7 Evanghelii de la Maslu și pînă la ultima Evanghelie ce se citește în poarta cimitirului, toate acestea oferind atîtea prilejuri de a învăța și călăuzi turma păstorită înspre Staulul Celui ce viața și-a pus-o pentru oi".

De asemenea, completări valoroase la temă au adus și PP. CC. protopopi care au insistat cu precădere asupra săvîrșitorului, iconomului Sf. Taine și ierurgiilor, la ținuta lui morală, la săvîrșirea cu corectitudine a slujbelor religioase, evitînd sau ferindu-se de a aduce inovații în cult sau de a încuraja superstițiile, care dăunează mult unității de cult și de credință.

*

Resfințirea bisericii cu hramul „Nașterea Maicii Domnului", parohia Vălenii Lăpușului, prot. Lăpuș, jud. Maramureș.

Pe șoseaua asfaltată ce leagă orașul Tg. Lăpuș de șoseaua națională Baia Mare — Dej, se află localitatea Vălenii Lăpușului.

Pentru credincioșii din această localitate ziua de 1 iunie 1986 va rămîne memorabilă. Parohienii în frunte cu preotul lor au primit deosebit de călduros în mijlocul lor pe P. S. Episcop-vicar Iustinian Maramureșanul pentru a le resfinți biserica lor, cu hramul „Nașterea Maicii Domnului".

Potrivit datelor istorice cuprinse în hrisov, această sfîntă biserică s-a construit între anii 1813—1818, în stilul propriu bisericilor maramureșene din lemn, din contribuția benevolă a credincioșilor din parohie și împrejurimi, sub îndrumarea preotului Teodor Nechita.

Reparații curente de întreținere s-au mai efectuat și în anul 1967, preot paroh fiind Adrian Cărăuș, iar începînd din anul 1980 și pînă la data resfințirii s-au făcut reparații capitale, atît interior cît și exterior, din jertfelnicia credincioșilor și prin hărnicia și îndrumarea preotului paroh Sabin Bud.

Slujba resfințirii a început la ora 9,00, Prea Sfințitul Iustinian fiind însoțit de la Centrul eparhial de P. C. Sa Ștefan Cosmuța, consilier economic și de către arhidiaconii Vasile Raus și Radu Onac.

Prea Sfinția Sa, înconjurat fiind de un sobor de preoți, a continuat apoi Sf. Liturghie arhierească în fața bisericii pe un podium special amenajat în acest scop. Răspunsurile la Sf. Liturghie au fost date de către corul bisericii din Tg. Lăpuș.

La sfîrșitul Sf. Liturghii a vorbit P. C. Prot. al Lăpușului, Ioan Ciceu, despre vrednicia preotului și a credincioșilor de acolo, care au dăruit cu inima deschisă pentru înzestrarea, împodobirea și renovarea bisericii.

P. C. Consilier economic Ștefan Cosmuța a dat citire actului emis de Sf. Arhiepiscopie a Clujului prin care vrednicul preot-paroh a fost distins cu distincția bisericească de „iconom" cu dreptul de a purta brîu roșu.

Așa cum s-a spus, această distincție nu este numai a preotului, ci ea se răsfrînge cu precădere și asupra credincioșilor acestei parohii și asupra tuturor

acelcra care au contribuit la terminarea lucrărilor.

În fața mulțimii de credincioși adunați la marea sărbătoare creștinească, Prea Sfințitul Iustinian Maramureșanul, rostește rugăciunea de hirotesire a preotului Sabin Bud, acordîndu-i-se distincția bisericească, după care P. S. Sa tîlcuiește pericopa evanghelică a Duminicii Samarinencii.

Totodată P. S. Sa mulțumește preotului și binecredincioșilor creștini din Vălenii Lăpușului pentru lucrările de renovare și împodobire a bisericii lor.

În încheiere, preotul-paroh Sabin Bud prezintă o scurtă dare de seamă asupra lucrărilor efectuate, mulțumind în primul rînd lui Dumnezeu, apoi Prea Sfințitului Iustinian, care a binevoit să le resfințească biserica și, drept recunoștință, ca un înalt semn de apreciere pentru tot ceea ce s-a lucrat acolo, să acorde distincția despre care s-a amintit.

Cuvîntul preotului de mulțumire, apoi, se adresează bunilor săi credincioși, fără de care ziua de 1 iunie 1986 ar fi rămas o zi obișnuită din calendar.

În cadrul agapei creștinești oferită în cinstea Înalților oaspeți s-au ținut toasturi.

•

Sfințirea bisericii cu hramul „Sfinții Arhangheli" din filia Durușa, parohia Valea Chiuarului, prot. Lăpuș, jud. Maramureș.

Pe șoseaua națională Dej — Baia Mare, între localitățile Mesteacăn și Buciumi se află una din cele mai frumoase așezări din „Țara Chiuarului".

Această localitate pe nume Valea Chiuarului, cu oameni foarte gospodari, deține un loc fruntaș pe județul Maramureș în ce privește estetica locuințelor personale și anexele lor.

La invitația preotului-paroh Alexandru Buteanu și a credincioșilor din parohia Valea Chiuarului, filia Durușa, Prea Sfințitul Episcop-vicar Iustinian Maramureșanul a sosit în parohie, încă din ajunul sfințirii bisericii din filia Durușa. De la Centrul eparhial, P. S. Sa Iustinian a fost însoțit de P. C. Păr. vicar administrativ Liviu Ștefan și diaconii Valentin Bochiș și Ioan Suciu. S-a făcut un scurt popas la Casa parohială din Valea Chiuarului de unde s-a pornit spre parohia Vălenii Șomcuței unde a fost programată slujba vecerniei. În drum spre parohia amintită, Prea Sfințitul Iustinian a făcut o scurtă vizită în parohia Buciumi, prot. Lăpuș, cu care prilej s-a întreținut cu preotul locului și cu o echipă de meșteri constructori, care lucrau de zor la temelia noii case parohiale. În final, așa cum aprecia P. S. Sa, această casă tip vilă supraetajată va fi o mîndrie a localității Buciumi.

În jurul orei 20,00 în dangătul duios al clopotelor bisericii din Vălenii Șomcuței, P. S. Sa Iustinian intră în sfîntul locaș, în prezența unui sobor de preoți și a unui mare număr de credincioși. Corul bisericii a intonat măiestrit Polihroniul, dînd în continuare răspunsurile la slujba vecerniei. La sfîrșitul vecerniei, P. S. Sa Iustinian a rostit un ales cuvînt de învățătură, arătînd marele rol al Bisericii străbune, în menținerea unității de credință creștină. A dat apoi sfaturi arhierești atît tinerilor cît și vîrstnicilor, îndemnîndu-i la o viață morală creștină bine plăcută lui Dumnezeu și oamenilor. P. S. Sa mulțumește vrednicului preot-paroh Vasile Silaghi, care l-a primit atît de călduros cît și credincioșilor care au venit în număr atît de frumos să-l întîmpine și să-l asculte. N-a lipsit din partea P. S. Sale nici cuvîntul de aleasă recunoștință și apreciere față de valorosul cor al bisericii.

În încheiere, părintele Vasile Silaghi, adresează în cuvinte emoționante, în numele său și al credincioșilor încredințați spre păstorire, mulțumirile cuvenite Prea Sfințitului Iustinian.

După slujba vecerniei, preotul-paroh a poftit pe Prea Sfințitul Iustinian împreună cu însoțitorii și soborul de preoți la o agapă creștinească.

A doua zi, Duminică, 8 iunie 1986, pe o vreme defavorabilă, cu mașini speciale am urcat pe o distanță de 3 km, după care s-a ajuns pe vatra celor 40 de familii de credincioși români, din care este formată filia Durușa.

Biserica renovată acum, interior și exterior prin dărnicia și osîrdia credincioșilor și a preotului paroh Alexandru Buteanu, a fost zidită între anii 1870—1875, sub îndrumarea preotului Indreanu.

În anul 1960 s-au făcut unele reparații în exterior, iar în anul 1980 s-a pictat biserica în interior sub îndrumarea preotului paroh de atunci Liviu Lazăr. Începînd cu anul 1981 și pînă în prezent s-au efectuat reparații capitale în interior și exterior, numai cu ajutorul bunilor creștini din filie.

Slujba sfințirii bisericii a început la ora 9,00, de către Prea Sfințitul Iustinian Maramureșanul, înconjurat de un ales sobor de preoți și diaconi.

Sfînta Liturghie arhierească s-a săvîrșit lîngă biserică, pe un podium special amenajat, în prezența unui număr apreciabil de credincioși, care au avut răbdarea și bunăvoința să asiste pînă la sfîrșit, chiar dacă ploaia torențială n-a încetat. La sfîrșitul Sf. Liturghii, P. C. Păr. Ioan Ciceu, protoiereul Lăpușului a rostit un călduros cuvînt de „bun venit" Prea Sfințitului Iustinian, care a binevoit să ostenească, binecuvîntînd și sfințind sfîntul locaș de rugăciune al durușenilor.

Pentru hărnicia și activitatea pastorală și gospodărească intensă, Prea Sfințitul Iustinian a hirotesit pe vrednicul preot-paroh Alexandru Butean, acordîndu-i distincția onorifică bisericească de „iconom" cu dreptul de a purta brîu roșu. Înainte de oficierea serviciului hirotesirii, P. C. Sa vicar administrativ Liviu Ștefan a dat citire actului oficial emis de Centrul eparhial în vederea distingerii aducînd elogii și aprecieri la adresa preotului distins și a credincioșilor osîrduitori pentru biserica lor.

P. C. Păr. Alexandru Buteanu, în cuvinte emoționante aduce mulțumirile sale Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Teofil și Prea Sfințitului Iustinian, pentru acordarea distincției, făcînd o scurtă dare de seamă asupra lucrărilor executate la sfînta biserică, angajîndu-se ca și în continuare să vegheze cu aceiași perseverență la bunul mers al parohiei.

Apoi, Prea Sfințitul Iustinian în cuvîntul său aduce mulțumire și laudă lui Dumnezeu pentru bucuria de care l-a învrednicit în acea zi de-a săvîrși sfințirea bisericii din Durușa.

Fiind Duminica Orbului din naștere, P. S. Sa tîlcuiește pericopa evanghelică a zilei, cu aplicații în viața cea de toate zilele a fiecărui credincios. În cuvinte alese, în încheiere, P. S. Sa elogiază vrednicia preotului nou distins, specificînd de fapt, că distincția acordată P. C. Sale se răsfrînge cu precădere și asupra bunilor dar puținilor credincioși din filia Durușa, care au contribuit cu multă dragoste din obolul lor la terminarea lucrărilor de renovare a bisericii lor.

De la biserică, Înalții oaspeți au fost invitați la casa unui distins credincios, unde s-a dat masa oficială. La masă s-au ținut toasturi. După servirea mesei Prea Sfințitul Iustinian, împreună cu însoțitorii s-au întors la reședința eparhială de la Cluj.

*

Resfințirea bisericii cu hramul „Adormirea Maicii Domnului" din filia Suplai, parohia Poienile Zăgrii, prot. Năsăud, jud. Bistrița-Năsăud.

Duminică, 8 iunie 1986, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Teofil, însoțit de la Centrul eparhial Cluj de P. C. Sa Varga Petru, inspector eparhial și de către arhid. Vasile Raus și Radu Onac, a răspuns cu plăcere invitației preotului Hiruța Florea și a credincioșilor din filia Suplai, pentru a le resfinți biserica.

Localitatea Suplai este așezată la poalele Țibleșului, într-un cadru natural de o deosebită frumusețe. Numele și-l trage de la cărarea care ducea sus la munte pe plai, din care s-a format Suplaiul.

În anul 1440 este atestat pentru prima dată documentar alături de alte sate de pe Valea Someșului. Potrivit tradiției cunoscute de localnici este unul din cele mai vechi sate din zonă, spunîndu-i-se Rodna Veche și Plaiul cel Bătrîn.

Biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului" s-a zidit între anii 1973—1975, preot fiind Pavel Climescu, din jertfelnicia credincioșilor și prin contribuția de excepție a consilierului parohial Fett Traian a lui Toader.

Între anii 1984—1986 s-au efectuat reparații la exteriorul bisericii și s-a pictat în interior în tehnica „tempera grasă" de către pictorul Titus Ioan Petruse, din Baia Mare.

S-a împrejmuit cimitirul cu gard corespunzător. A fost înzestrată biserica cu veșminte, prapori, cărți de cult, ș. a.

Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Teofil, în dimineaţa zilei de duminică, în drum spre Suplai a făcut un popas în parohia Poienile Zăgrii, cu care prilej a săvîrşit slujba de sfinţire a unui clopot nou.

La ora 9,30, Î. P. S. Sa a sosit la biserica filiei Suplai, unde în prezenţa unui însemnat sobor de preoţi şi a unui mare număr de credincioşi a început slujba resfinţirii bisericii pe un podium special amenajat în acest scop.

Cu toate că timpul a fost defavorabil, mulţimea de credincioşi au asistat cu multă atenţie la sfînta Liturghie, ascultînd cu mult folos cuvîntările rostite.

După cuvîntul P. C. Păr. Spiridon Suliciu, protopopul Năsăudului, care a mulţumit Înaltului ierarh pentru faptul de a fi acceptat să resfinţească biserica din filia Suplai, preotul paroh Hîruţa Flore a făcut îndătinata dare de seamă asupra lucrărilor executate la biserică, mulţumindu-i la rîndul său, Înalt Prea Sfinţitului Arhiepiscop Teofil pentru dragostea cu care a venit în filia din Suplai. Alese mulţumiri a adresat preotul tuturor celor prezenţi la resfinţirea bisericii.

În cuvîntul Î. P. S. Sale Arhiepiscopul Teofil a tîlcuit pericopa evanghelică legată de vindecarea orbului din naştere.

A elogiat apoi dărnicia şi dragostea localnicilor pentru frumoasele realizări la biserica lor.

Î. P. S. Sa pentru o rodnică activitate în ogorul Bisericii a acordat curatorilor şi doamnei preotese Hîruţa Maria, acte de recunoştinţă, fapt ce a produs multă satisfacţie şi bucurie.

Agapa creştinească s-a săvîrşit la casa unui bun credincios din filie.

*

Resfinţirea bisericii cu hramul „Sfîntul Gheorghe", parohia Agriş, prot. Turda, jud. Cluj.

Aşezarea montană, situată la cota de peste 800 m altitudine, Agrişul, în ziua de duminică 15 iunie 1986, a trăit un eveniment de o deosebită intensitate şi dimensiune spirituală.

Toţi credincioşii, bisericii frumos împodobită, în ţinută de aleasă sărbătoare, l-au întîmpinat cu bucurie în suflet pe Înalt Prea Sfinţitul nostru Arhiepiscop Teofil pentru a le resfinţi locaşul de cult.

În prezenţa a mii de credincioşi din localitate şi din împrejurimi, Înaltul nostru ierarh, însoţit de la Centrul eparhial de P. C. Sa Liviu Ştefan — vicar administrativ şi arhidiaconii Iustin Tira, secretar eparhial şi Valentin Bochiş, a început resfinţirea bisericii la orele 9,00, cu participarea unui distins sobor de preoţi.

Sf. Liturghie arhierească s-a oficiat pe un podium special amenajat în bătaia soarelui, pe o căldură zăpuşitoare.

La sfîrşitul Sf. Liturghii, P. S. Păr. Alexandru Spinciu, protopopul protopopiatului Turda, în cuvinte alese, a scos în evidenţă semnificaţia evenimentului de o deosebită înălţare duhovnicească prin prezenţa Înaltului nostru ierarh, Arhiepiscopul Teofil.

În îndătinata dare de seamă pe care a prezentat-o vrednicul paroh Maftei Bradea, s-a înţeles că:

— actuala biserică din cărămidă s-a construit pe temelia unei vechi biserici din lemn între anii 1926—1929, în timpul păstoririi preotului Gheorghe Purdea. Este construită în formă de cruce, spaţioasă, luminoasă cu o turlă masivă care adăposteşte clopotele.

— Simţindu-se nevoia de a se efectua unele reparaţii interioare şi exterioare la corpul bisericii, prin grija şi îndrumarea preoţilor Nicolae Paşca, Vasile Onişa şi Maftei Bradea şi cu concursul deosebit al primului epitrop Constantin Berar, din contribuţia bunilor creştini s-a înlocuit acoperişul, s-au executat tencuieli interioare şi exterioare şi s-a construit gardul din faţa bisericii.

Preotul paroh Maftei Bradea, a mulţumit călduros Înalt Prea Sfinţitului Arhiepiscop pentru bunăvoinţa de-a accepta să vină să resfinţească biserica, precum şi tuturor credincioşilor care au ajutat la ducerea la bun sfîrşit a lucrărilor.

În încheiere, Înaltu nostru Ierarh a rostit un amplu cuvînt de învăţătură

doctrinară și morală creștină. Î. P. S. Sa îi felicită pe preoții amintiți, care au coordonat lucrările bisericii și pe membrii Consiliului parohial pentru contribuția și efortul lor la realizarea frumoaselor realizări la sfîntul locaș de închinare.

Agapa creștinească s-a oferit Înalților oaspeți la casa parohială.

*

Resfințirea bisericii cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril", parohia Mireșu Mare, prot. Baia Mare, jud. Maramureș.

La km 11, pe varianta Șomcuța Mare — Tulghieș se află frumoasa așezare cu harnici locuitori, Mireșu Mare. Este una din comunele fruntașe de pe lunca Someșului.

Credincioșii acestei parohii au dat dovadă în frunte cu parohul lor, Păr. Virgil Pop, de multă osîrdie, realizînd lucruri deosebite și în cadrul parohiei, pe tărîm administrativ gospodăresc.

Biserica parohială a fost construită în anul 1888. Prin dimensiunile arhitectonice este un locaș de cult impozant. Fiind necesare reparații capitale în interiorul și exteriorul edificiului, în perioada anilor 1978—1986 s-au efectuat aceste însemnate și valoroase lucrări.

S-au executat tencuieli exterioare în terasit alb, iar în interior s-a retencuit, aplicîndu-se o zugrăveală și pictură adecvată. Tot în această perioadă s-au confecționat bănci noi în biserică. Pe lîngă lucrările de restaurare a bisericii, într-un timp relativ scurt (2 ani) s-a edificat o casă parohială.

Pentru toate aceste lucrări valoroase, preotul paroh și Consiliul parohial și-au exprimat dorința ca ele să fie binecuvîntate de către unul dintre Înalții noștri Ierarhi.

Această dorință justificată, a devenit realitate Duminică, 29 iunie 1986, prin prezența binevoitoare a Prea Sfințitului Episcop-vicar Iustinian Maramureșanul, însoțit de la Centrul eparhial de către P. C. Pr. vicar administrativ Liviu Ștefan și diaconii Radu Onac și Ioan Suciu de la biserica „Schimbarea la Față" din Cluj-Napoca.

Slujba resfințirii a început la ora 9,00, Prea Sfințitul Iustinian fiind înconjurat de un ales sobor de preoți și diaconi.

Liturghia arhierească s-a oficiat în prezența unui mare număr de credincioși pe un podium amenajat la intrarea sudică a bisericii.

La sfîrșitul Sf. Liturghii, P. C. Păr. Gavril Mociran, protopopul protopopiatului Baia Mare a rostit un vibrant cuvînt de bun venit Prea Sfințitului Iustinian, pornind de la cuvintele psalmistului: „Binecuvîntat este cel de vine întru numele Domnului". (Ps. 117, 26). Adresează apoi cuvinte de laudă bunilor creștini din parohia Mireșu Mare, în frunte cu harnicul lor păstor de suflete, părintele Virgil Pop, pentru realizările atît de frumoase pe plan bisericesc.

Părintele paroh Virgil Pop, într-o scurtă dare de seamă asupra lucrărilor executate la biserică și la casa parohială, aduce mulțumirile sale cordiale și filiale Prea Sfințitului Iustinian pentru dragostea cu care a venit să le binecuvînteze și sfințească impresionantele lor realizări. Mulțumește apoi cu precădere vrednicilor săi credincioși, care de la începutul lucrărilor și pînă la sfîrșitul lor, au răspuns financiar și prin muncă benevolă cu multă înțelegere și dragoste. Mulțumește organelor locale și județene pentru sprijinul acordat, dîndu-și avizul la executarea acestor lucrări.

În încheiere, Prea Sfințitul Iustinian, în cuvinte alese, pornite de la inimă, a vorbit mulțimii de credincioși despre înalta semnificație spirituală creștinească, de care s-au învrednicit enoriașii din Mireșu Mare și ceilalți din alte localități, care au venit la această binecuvîntată sărbătoare. A vorbit apoi despre rolul sfinților în viața Bisericii — ca modele ale desăvîrșirii creștine, ca exemple morale și de sfințenie demne de urmat de toți credincioșii. Din cuvîntul Prea Sfinției Sale n-au lipsit nici aprecierile elogioase pentru tot ceea ce s-a realizat pe plan bisericesc în parohia Mireșu Mare.

În timp ce mulțimea de credincioși se afla în genunchi, Prea Sfințitul Iustinian a rostit rugăciunea de dezlegare a păcatelor pentru toți cei prezenți.

Înalții oaspeți au fost invitați apoi la îndătinata agapă oferită cu acest prilej. La masă s-au rostit toasturi.

În preziua resfințirii bisericii de la Mireșu Mare, sîmbătă seara, la ora 20,00, Prea Sfințitul Iustinian înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, a săvîrșit slujba vecerniei în parohia Lucăcești, filia Dănești, prot. Baia Mare.

Bunii credincioși au umplut pînă la refuz biserica, ascultînd cu luare aminte sfînta slujbă și cuvîntul de învățătură a ierarhului, care a vorbit despre semnificația sfintei cruci în viața credincioșilor.

Părintele paroh Ciceu Vasile, în cuvîntul său, și-a exprimat bucuria deosebită de care s-au împărtășit bunii săi credincioși, de la cei mai tineri pînă la cei mai vîrstnici, prin binecuvîntatul prilej de care s-au învrednicit de-a avea în mijlocul lor pe Prea Sfințitul Iustinian Maramureșanul.

Aduce mulțumirile sale filiale în numele său și al bunilor credincioși că P. S. Sa a binevoit să poposească în parohia lor. „Prezența Prea Sfinției Voastre în mijlocul credincioșilor din filia Dănești — a spus în continuare părintele Ciceu Vasile — este un dar de la Dumnezeu, precum și un imbold pentru menținerea și întărirea unității de credință. Vă invităm să ne faceți cît mai dese vizite pastorale și misionare, socotindu-le de un mare și rodnic folos".

Prot. *Liviu Ștefan*

DIN ACTIVITATEA EPARHIEI DE ALBA IULIA

Între 12—28 mai a. c., la sediile celor opt protopopiate ale Episcopiei de Alba Iulia s-a tratat, în cadrul conferinței preoțești de orientare, următoarea temă: „Pastorație cu prilejul săvîrșirii Sfintelor Taine și Ierurgiilor".

Programul desfășurării conferințelor a fost următorul:

— la protopopiatul Alba Iulia, în 22 mai. Referent C. Pr. Simion Turcu de la parohia Șeușa;

— la protopopiatul Aiud, în 19 mai. Referent C. Pr. Benchea Ioan de la parohia Teiuș I;

— la protopopiatul Cîmpeni, în 23 mai. Referent C. Pr. Ionel Todea de la parohia Sălciua de Sus;

— la protopopiatul Tg. Mureș, în 12 mai. Referent C. Pr. Ioan Sita de la parohia Cerghid;

— la protopopiatul Luduș, în 15 mai. Referent C. Pr. Bucur Cașu Ilie de la parohia Balda;

— la protopopiatul Reghin, în 14 mai. Referent C. Pr. Pașcan Dorinel de la parohia Fărăgău;

— la protopopiatul Sighișoara, 13 mai. Referent C. Pr. Petraș Ioan de la parohia Cornești;

— la protopopiatul Miercurea Ciuc, în 28 mai. Referent C. Pr. Nicolae Călugăru de la parohia Odorhei.

Înaintea lucrărilor conferinței s-a oficiat slujba Te-Deum-ului după care s-a rostit o scurtă meditație adecvată temei de următorii preoți: P. C. Pr. Ioan Andreicuț (Alba Iulia — Maieri I); C. Pr. Baciu Nicolae (Teiuș II), C. Pr. Crișan Gheorghe (Roșia Montană), C. Pr. Berbecar Valentin (Voiniceni); C. Pr. Beldean Teodor (Chiheru de Jos); C. Pr. Laurențiu Pompei (Dîmbu) și C. Pr. Dobre Adrian (Sighișoara I).

P. S. Episcop Emilian de Alba Iulia a prezidat conferința la protopopiatele Alba Iulia, Aiud, Tg. Mureș și Sighișoara. Din încredințarea P. S. Sale, la restul protopopiatelor au participat următorii delegați chiriarhali de la prot. Miercurea Ciuc și P. C. inspector eparhial Alex. Coman la protopopiatele Cîmpeni, Luduș și Reghin.

Cei 58 de preoți care au luat cuvîntul pe marginea temei conferinței au menționat cele trei laturi ale activității pastorale instituite de însuși Iisus Hristos: învățătorească, sfințitoare și conducătoare reliefînd însemnătatea deosebită a laturii sfințitoare în raport cu latura învățătorească și conducătoare în Biserica Ortodoxă, prin săvîrșirea Sfintelor Taine și Ierurgiilor, întrucît prin acestea intrăm în legătură cu Harul lui Dumnezeu prin lucrarea Sf. Duh.

Puterea sfințitoare a fost dată în chip deosebit apostolilor și urmașilor acestora episcopi, preoți și diaconi, prin cuvintele Mîntuitorului de la Cina cea de Taină:

„Aceasta să o faceţi întru pomenirea Mea" (Lc. 22, 19, I. Cor. 11, 25), iar Sf. Ap. Pavel cere ca preoţii să ne purtăm astfel încît, „să ne socotească pe noi oamenii, ca pe nişte slugi ale lui Hristos şi iconomi ai Tainelor lui Dumnezeu" (I Cor. 4, 1), „lucrători împreună cu Hristos" (II Cor. 6, 1) şi purtători ai Duhului Sfînt (F. Ap. 20, 28).

S-a subliniat rolul Sf. Taine şi Ierurgiilor în viaţa credincioşilor, realizîndu-se prin ele sfinţenia vieţii credincioşilor, fiind mijloace de împărtăşire a Harului Sfinţitor, căi de instruire a credincioşilor în adevărurile de credinţă, prilejuri de îndrumare a vieţii moral-religioare a credincioşilor, de a-i lega de Sfînta Biserică strămoşească, de a le descoperi sensul slujirii adevărate lui Dumnezeu şi semenilor, dînd credincioşilor har şi putere, încredere în sine, un sens superior vieţii pentru că omul credincios se vede legat şi angajat prin Sf. Taine şi Ierurgii la o viaţă demnă, curată, care ne duce la nemurire, la răsplata divină.

S-a menţionat că Sf. Taine şi Ierurgiile sînt valori inegalabile prin ele însele, transmit adevăruri de credinţă şi precepte morale, iar săvîrşirea lor pe lîngă harul divin ce-l revarsă asupra noastră, sfinţindu-ne viaţa şi dobîndind mîntuire, constituie pentru preoţi prilejuri de pastoraţie colectivă şi individuală.

„Izvorul Sf. Taine este Dumnezeu — a spus C. Pr. Călugăru Nicolae — iar iconomii sîntem noi preoţii, prin puterea dată nouă la hirotonie. Conştienţi de acest lucru, trebuie să fim prin excelenţă morali, chibzuiţi în toate, cu dragoste pentru Dumnezeu şi pentru oameni, iar săvîrşirea celor sfinte să fie prilej de bucurie, de fericire şi de trăire în comuniune cu Dumnezeu".

„Ţinuta morală a preotului — a spus P. C. Pr. Grosu Cornel — este rezultatul unei permanente discipline a firii, a întregii fiinţe, rodul rugăciunii, a postului şi trăirea adevărată întru Hristos, avînd conştiinţa că sîntem puşi să lucrăm pentru mîntuirea noastră şi a semenilor noştri".

S-a arătat pregătirea ce trebuieşte făcută de preoţi în vederea oficierii Sf. Taine şi a Ierurgiilor, grija pentru aspectul extern al cultului, ţinuta vestimentară corespunzătoare a preotului, viaţa morală a preotului în familie şi societate, importanţa exemplului personal pentru îndrumarea vieţii morale a credincioşilor. De asemeni, s-a specificat că preoţii au datoria să slujească cu evlaive şi trăire religioasă; să respecte tipicul şi rînduiala tradiţională de slujbă pentru păstrarea uniformităţii liturgice în săvîrşirea Sf. Taine şi Ierurgiilor şi să combată inovaţiile în cult.

P. S. Episcop Emilian a îndrumat preoţimea să oficieze slujbele religioase cu trăirea şi evlavia cuvenită, din toată inima şi cu tot sufletul, insuflînd credincioşilor dragostea de a participa activ la săvîrşirea Sf. Taine şi Ierurgiilor.

Conştienţi că slujim Dumnezeului celui Veşnic, transpunerea noastră în cadrul sf. slujbe trebuie să fie totală şi reală.

Diac. *Horea Bordean*

DIN VIAŢA BISERICEASCĂ ÎN EPARHIA ORADIEI

I. Sfinţiri şi binecuvîntări de biserici

AŞTILEU. — De Duminica Tomii (11 mai 1986), P. S. Episcop Vasile, cu un sobor de preoţi şi diaconi, a săvîrşit Sf. Liturghie şi slujba de binecuvîntare a bisericii din parohia Aştileu, prot. Oradea, jud. Bihor, în urma lucrărilor de înnoire exterioară în ultimii ani, răspunsurile fiind date la unison de credincioşi.

Predica zilei a fost ţinută de păr. cons. eparhial Ioan Negroiu.

La sfîrşitul Sf. Liturghii, păr. prot. Aurel Puşcaş a urat bun venit P. S. Sale, iar parohul locului, preotul Dumitru Popovici, a făcut un documentat istoric al localităţii, parohiei şi bisericii, precum şi o scurtă dare de seamă asupra lucrărilor efectuate. Totodată, a arătat că în ultimii ani s-au reîntors la dreapta credinţă 14 credincioşi.

În cuvîntul de învăţătură, ierarhul şi-a exprimat bucuria de dragostea pe care o au credincioşii faţă de sfîntul locaş, înnoindu-l mereu, pentru care le-a adus cuvinte de laudă, inclusiv harnicului lor păstor sufletesc, prin a cărui rîvnă pastorală viaţa religioasă în parohie face mereu paşi înainte.

Cu acest prilej, ierarhul a vizitat și biserica din filia *Peștere*, care se află în curs de pictare și alte lucrări de înnoire.

APATEU (Satu Mare). — Puținii, dar bunii credincioși din parohia Apateu, prot. Satu Mare, au avut bucuria sufletească de a se ruga împreună cu P. S. Episcop Vasile, cu prilejul binecuvîntării bisericii lor, duminică, 18 mai 1986, în urma innoirii în anii 1985—1986.

Biserica, cu hramul „Sf. Apostoli Petru și Pevel" ,a fost înălțată din jertfelnicia credincioșilor în anul 1926, în timpul păstoririi preotului Ioan Pușcașiu, însemnată personalitate în viața social-culturală a românilor sătmăreni dintre cele două războaie mondiale, prin a cărui purtare de grijă s-a construit și actuala casă parohială.

Biserica a fost sfințită de arhiereu în anul 1926.

Pînă în anul 1911, a ființat aici o biserică de lemn, în locul căreia a fost înălțată cea actuală. De-a lungul anilor, i s-au făcut reparații curente de înrteținere. Din anul 1985, de cînd păstorește vrednicul preot Ioan Iederan, i s-au efectuat însemnate lucrări de reparații generale, din jerfelnicia bunilor credincioși, foarte puțini la număr, doar 53 familii, din cele 197 cîte erau cu 50 de ani în urmă. În exterior, s-a recondiționat acoperișul, iar în interior s-a împodobit cu zugrăveală nouă, s-a restaurat pictura murală (tablouri disparate), s-a recondiționat iconostasul și s-a revopsit mobilierul. La fel, s-a vopsit gardul din jurul bisericii și s-a construit gard în jurul cimitirului. Tot acum, s-a reparat și casa parohială și i s-au construit dependințele necesare.

După slujba de binecuvîntare a acestor lucrări, s-a săvîrșit Sf. Liturghie, în curtea bisericii, în fața unui foarte mare număr de credincioși din localitate și din împrejurimi. Răspunsurile au fost date de corul Bisericii „Adormirea Maicii Domnului" din Satu Mare, felicitat de arhipăstor. Au fost de față, cu credincioși ai lor, în spirit ecumenist, preotul reformat din localitate, Petkes Gheorghe, și preotul reformat Sipos Andrei din Corod.

Predica zilei a fost ținută de păr. vicar eparhial Augustin Lucian.

Preotul-paroh Ioan Iederan — pentru zelul pastoral și pentru deosebitul spirit gospodăresc (în doi ani de zile înnoind ambele biserici, din matră și din filie) — a fost distins cu rangul de *iconom*, întru care a primit și hirotesia.

La sfîrșitul Sf. Liturghii, păr. prot. Ioan Țolescu a dat citire hrisovului și a urat bun venit P. S. Sale, iar preotul-paroh a făcut un scurt istoric al parohiei și al bisericii, precum și raport despre starea religioasă a credincioșilor și despre lucrările executate la biserica din matră. De aceea, diaconul Teodor Savu a dat citire scrisorii de apreciere, adresată credincioșilor, consiliului parohial și parohului.

Ierarhul a ținut un bogat și instructiv cuvînt de învățătură, în care a lăudat vrednicia preotului, devotamentul membrilor Consiliului parohial și îndeosebi profundul spirit de sacrificiu al credincioșilor, puțini la număr, dar tari în credință, îndemnîndu-i pe toți să fie în continuare buni fii ai Biserici strămoșești, buni cetățeni ai Patriei și să trăiască în armonie cu credincioșii de altă credință și naționalitate din localitate. În acest sens, vorbitorul și-a exprimat satisfacția de prezența preoților reformați, cu un însemnat număr de credincioși, arătînd că aceasta contribuie la întărirea unității sufletești a întregului popor din Patria noastră.

În după-amiaza aceleiași duminici, ierarhul a săvîrșit vecernia în biserica din parohia *Culciu Mare*, prot. Satu Mare (păstorită de harnicul preot Cornel Pop), unde de asemenea a ținut cuvînt de învățătură, bucurîndu-se de hotărîrea credincioșilor de a-și picta biserica, așa cum au promis și credincioșii din filia *Culciu Mic*, a căror biserică a fost vizitată în același drum, biserică căreia i s-au făcut acum subzidire, s-a tencuit în exterior și i s-a recondiționat acoperișul. Tot în acest drum, a fost vizitată biserica din *Păulești* (filie a parohiei Amați, păstorită de preotul Vasile Chiorean), recent împodobită cu pictură, urmînd să fie sfințită în curînd. La Culciu Mare, a fost de față și preotul reformat din localitate, Sipos Adalbert.

În după-amiaza zilei de 19 mai 1986, chiriarhul a făcut vizite de lucru la bisericile din: *Odoreu* (preot Gheorghe Dragomir), *Potău* și filia *Lunca Potăului* (biserica din filie fiind frumos pictată, prin grija preotului paroh Ioan Roman, așteptînd să fie sfințită în cursul acestui an) și *Medieșul Aurit* (preot Gheorghe Alex. Chiș). Biserica din ultima parohie este în curs de înnoire și de pictare. Aici, în

ultimii ani, s-a zidit o frumoasă casă parohială. Peste tot, ierarhul a fost satisfăcut de felul cum se lucrează, dînd îndemnuri pastorale şi obşteşti-cetăţeneşti.

CHERIU. — Duminică, 25 mai 1986, P. S. Episcop Vasile, cu un sobor de preoţi şi diaconi şi în mijlocul unui mare număr de credincioşi, a săvîrşit Sf. Liturghie şi slujba de binecuvîntare a bisericii din parohia Cheriu, prot. Bihor, în urma împodobirii ei, în ultimii ani, cu o reuşită pictură. Răspunsurile au fost date de mulţimea credincioşilor, sub conducerea cîntăreţilor Teodor Ardelean şi Florian Matei.

Biserica, avînd hramul „Sf. Arh. Mihail şi Gavril", a fost construită între anii 1876—1879, fiind sfinţită de arhiereu în anul 1880.

De-a lungul timpului, i s-au făcut numai reparaţii curente de întreţinere. Abia la 100 de ani de la zidire, între 1978—1981, în timpul păstoririi vrednicului preot Nichita Popa (fost protopop al protopopiatului Salonta), i s-au efectuat lucrări de reparaţii capitale în exterior, lucrări binecuvîntate de P. S. Episcop Vasile în anul 1981, iar mai nou, între anii 1983—1985, sub păstorirea tînărului şi harnicului preot Traian Nica, în colaborare cu membrii consiliului parohial şi cu comitetul de femei şi mai ales prin jertfelnicia credincioşilor, i s-au făcut şi lucrările de reparaţii în interior, fiind împodobită cu o frumoasă pictură murală în tempera grasă, executată de pictorul Nicolae Radu din Bucureşti. Tot acum, pardoseala veche, din plăci de cărămidă, a fost înlocuită cu una din scîndură de brad şi s-a recondiţionat mobilierul, fiind vopsit în imitaţie de stejar. Tot în aceşti ani, a fost renovată şi casa parohială.

Pericopa evanghelică a zilei a fost tălmăcită de păr. cons. eparhial Nicolae Mara.

Preotului paroh Traian Nica, pentru bunele rezultate în activitatea pastorală, i s-a acordat rangul de *iconom*, întru care a şi fost hirotesit, iar membrilor consiliului parohial, pentru strînsa colaborare cu preotul, şi cîntăreţilor bisericeşti Teodor Ardelean şi Florian Matei, pentru cultivarea cîntării în comun, li s-a înmînat scrisori arhiereşti de apreciere şi felicitare.

După otpustul Sf. Liturghii, păr. prot. Aurel Puşcaş a bineventat pe chiriarh, iar preotul-paroh a făcut îndătinatul raport de activitate.

În cuvîntul de învăţătură, ierarhul a vorbit despre rolul şi rostul împodobirii bisericilor cu sfinte icoane, felicitînd pe preot pentru strădanie şi zel pastoral, iar pe credincioşi pentru jertfelnicie şi pentru statornicia în credinţa strămoşească, din care a răsărit şi purtarea de grijă pentru înfrumuseţarea bisericii, îndemnîndu-i ca de acum să o înfrumuseţeze prin număr cît mai mare la sfintele slujbe şi totodată să fie şi buni cetăţeni ai patriei, muncind cu rîvnă pe ogoare şi la alte locuri de muncă.

SANISLĂU. — În Duminica a VI-a după Paşti, la data de 8 iunie 1986, bunii credincioşi din fruntaşa parohie Sanislău, prot. Carei, jud. Satu-Mare, şi vrednicul lor păstor sufletesc, preotul-iconom Cornel Lenghel au trăit clipe de mare bucurie şi înălţare sufletească, avîndu-l în mijlocul lor pe întîistătătorul Eparhiei Oradiei, P. S. Episcop Vasile, care — cu acest fericit prilej — a săvîrşit slujba de sfinţire a monumentalei biserici de aici, care în ultimii ani a fost împodobită cu o foarte reuşită pictură, primind înfăţişarea unei adevărate catedrale.

Biserica, purtînd hramul „Sf. Arh. Mihail şi Gavril", a primit actuala înfăţişare arhitecturală monumentală în anul 1910, în timpul păstoririi preotului-protopop Alexa Pop, cînd s-au mărit dimensiunile vechii biserici de zid din anul 1775, căreia i s-a adăugat al doilea turn în faţă şi alte patru turnuri mai mici, cîte două pe cele două laturi ale naosului. Lucrările s-au executat sub îndrumarea arhitectului Giovanni Quai din Beiuş — Bihor, italian de origine. A fost dată cultului la 1 noiembrie 1910. Iconostasul, zugrăveala şi puţina pictură au fost făcute în anul 1913, totalul lucrărilor costînd aproape 74.000 coroane, afară de munca voluntară a credincioşilor.

În anul 1936, a fost reparată în exterior, sub păstorirea preotului Patachi. În 1958, sub preotul Pavel Prodea, acoperişul de ţiglă a fost înlocuit cu eternit, iar în 1963 acesta a fost înlocuit cu tablă zincată, cînd s-a făcut şi introducerea iluminatului electric, sub preotul Ioan Vasilescu. În timpul păstoririi preotului iconom-stavrofor Andrei Mântăluţă (1968—1981), acoperişul s-a vopsit cu soluţie de bronz,

făcîndu-se şi alte reparaţii de întreţinere şi turnarea de trotuare din beton în jurul bisericii.

Din anul 1981, de cînd păstoreşte cu vrednicie harnicul preot Cornel Lenghel (care a dat şi aici dovadă de multă rîvnă pastorală şi gospodărească, ca şi în fosta parohie Tarcea), ajutat îndeaproape de membrii consiliului şi comitetului parohial, în frunte cu epitropii Vasile Tatocit şi Gavrilă Şaitoş, şi mai ales prin jerfelnicia bunilor credincioşi, i s-au făcut mari lucrări de înnoire interioară, prin împodobirea pereţilor cu o frumoasă pictură în ulei. În 1982, s-a pictat Sf. Altar de către pictorul Gheorghe Busuioc din Bucureşti, iar restul a fost dus la bun sfîrşit de către pictorul prof. Grigore Neagu, ajutat de fraţii Ioan şi Mihai Barna, din 1984 pînă în noiembrie 1985.

În primăvara anului 1986, s-au mai efectuat următoarele lucrări: s-au luminat (curăţat) icoanele de pe tîmplă, care a fost date cu şlacmetal; s-a înzestrat cu odăjdii şi prapuri noi, cu candelabre de sticlă (două mari şi două mici), s-au revopsit băncile şi îmbrăcat în stofă. De asemenea, s-au mai făcut şi alte lucrări de îmbunătăţiri gospodăreşti, atît la biserică, cît şi la casa parohială şi la cea cantorală.

După oficierea slujbei de sfinţire şi a citirii hrisovului, s-a continuat cu săvîrşirea Sf. Liturghii, în faţa unui foarte mare număr de credincioşi, biserica — cu tot imensul ei spaţiu interior — dovedindu-se neîncăpătoare.

A fost de faţă şi preotul reformat din localitate, Dudaş Francisc, cu un număr de credincioşi.

Predica zilei a fost ţinută de păr. cons. eparhial Ioan Negroiu.

— Preotul-paroh Cornel Lenghel — pentru merituoasa activitate pastorală, duhovnicească şi gospodărească — a fost distins cu rangul de *iconom-stavrofor*, întru care a primit şi hirotesia, iar membrilor consiliului parohial li s-a înmînat cîte o scrisoare arhierească de apreciere şi felicitare. La fel şi credinciosului Grigore Şimonca, fost preşedinte C. A. P., pentru importantul sprijin material şi moral.

După încheierea Sf. Liturghii, păr. prot. Costache Mirea a adresat P. S. Sale un respectuos cuvînt de bun sosit, iar păr. paroh a făcut obişnuita dare de seamă asupra stării religioase a credincioşilor şi asupra lucrărilor efectuate, exprimînd cuvenitele mulţumiri celor îndreptăţiţi, în special ierarhului pentru sprijinul moral şi pentru ajutorul material, ca şi pentru înalta distincţie ce i-a acordat-o, spunînd că aceasta îi va fi un imbold în plus pentru o activitate pastorală şi mai intensă.

În amplul şi ziditorul cuvînt de învăţătură, ierarhul a explicat însemnătatea momentelor actului de sfinţire a unei biserici. Felicitîndu-i pe credincioşi şi pe preot pentru măreaţa lucrare, vorbitorul a arătat importanţa pictării bisericilor noastre din această parte de ţară după rînduiala canonică consacrată de sute de ani în Moldova şi Muntenia, ceea ce contribuie în mod simţitor la întărirea unificării noastre bisericeşti. De asemenea, a subliniat ca pe un fapt de tot remarcabil, şi bisericesc şi patriotic, prezenţa — în spirit ecumenist — a preotului reformat Dudaş Francisc din localitate, care a adus salutul credincioşilor săi, mulţi fiind de faţă, ca unii ce trăiesc în raporturi de armonie şi înfrăţire în muncă cu credincioşii Bisericii Ortodoxe Române.

CURTUIŞENI. — Duminică, 15 iunie 1986, într-o frumoasă zi de vară, s-a oficiat de către P. S. Episcop Vasile, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, slujba de sfinţire a bisericii din parohia Curtuişeni, protopopiatul Marghita, înnoită în ultimii ani.

Avînd hramul „Adormirii Maicii Domnului", biserica a fost zidită în anul 1832, în locul vechii biserici de lemn care căzuse pradă incendiului în anul 1830. Turnul i s-a înălţat abia în anul 1844. În anul 1900, acoperişul de şindrilă a fost înlocuit cu tablă zincată. În 1934, s-au făcut însemnate lucrări de înnoire interioară.

În timpul păstoririi preotului Vasile Părăian (1950—1980), s-a confecţionat în 1950—1951 un iconostas nou, iar în 1976—1977 a fost retencuită în exterior.

Din anul 1981, de cînd păstoreşte tînărul şi harnicul preot Petru Sabo, ajutat îndeaproape de membrii consiliului şi comitetului parohial, dar mai ales prin jertfelnicia pilduitoare a bunilor credincioşi, puţini la număr, dar tari în credinţa în Dumnezeu, a fost retencuită în interior (1984) şi apoi pictată în tempera grasă

(1985) de pictorul Nicolae Radu din Bucureşti. Tot în această perioadă, s-au împrejmuit cu gard nou, lung de aproximativ 1000 de metri: biserica, cimitirul şi casa parohială.

După terminarea slujbei de sfinţire a bisericii, s-a săvîrşit Sf. Liturghie, răspunsurile fiind date de credincioşi.

Predica zilei a fost ţinută de păr. cons. eparhial Nicolae Mara.

Pentru rodnica activitate pastorală, duhovnicească şi gospodărească, preotul-paroh Petru Sabo a fost distins cu rangul de *sachelar*, întru care a şi fost hirotesit.

După apolisul Sf. Liturghii, păr. prot. Aurel Pop a bineventat pe chiriarh, iar preotul-paroh a făcut, pe scurt, istoricul parohiei şi al bisericii, precum şi darea de seamă asupra lucrărilor efectuate, aducînd mulţumiri celor îndreptăţiţi. Un respectuos cuvînt de mulţumire şi de recunoştinţă a exprimat Prea Sfinţiei Sale pentru bunăvoinţa de a fi venit să le sfinţească biserica şi să le binecuvînteze ostenelile şi jertfa, precum şi pentru distincţia ce i-a acordat-o, promiţînd că aceasta va fi un real stimulent pentru munca de viitor.

„Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm şi să ne veselim intr-însa", au fost cuvintele de început ale cuvîntului de învăţătură al ierarhului, arătînd că în această zi toate sînt pline de lumină, şi cerul şi pămîntul, dar mai ales sufletele bunilor credincioşi din această parohie, care-şi văd încununată jertfa şi osteneala pentru împodobirea sfîntului lor locaş cu o haină atît de frumoasă, cu o pictură după tradiţia noastră românească, subliniind că de acum oricine va intra în această biserică îşi va da seama că este o biserică ortodoxă şi românească.

Felicitîndu-i pe credincioşi pentru jertfelnicia şi dragostea lor faţă de sfîntul locaş şi faţă de credinţa strămoşească, iar pe preot pentru zelul pastoral, ierarhul îi îndeamnă pe toţi să muncească cu rîvnă pe ogoare şi la celelalte locuri de muncă, pentru binele întregului popor şi pentru înflorirea Patriei noastre dragi. De asemenea, i-a îndemnat să trăiască în raporturi de bună înţelegere cu ceilalţi locuitori, aparţinători cultului reformat, al căror preot este de faţă cu credincioşi de ai săi.

II. Vizitaţii canonice

A. — De Sfintele Paşti la Beiuş, Meziad şi Mănăstirea Izbuc

Potrivit tradiţiei, în fiecare an, a doua zi de Paşti, P. S. Episcop Vasile se află în mijlocul credincioşilor din *oraşul Beiuş*. Şi în acest an, a doua zi de praznicul Învierii Domnului (5 mai 1986), ierarhul s-a rugat cu bunii credincioşi din oraşul de pe Crişul Negru, săvîrşind Sf. Liturghie în biserica din centru, plină de credincioşi, împreună cu cei trei vrednici slujitori ai celor două biserici din localitate şi cu diaconii Dr. Teodor Savu şi Ioan Socolan de la Centrul eparhial.

Răspunsurile au fost date de corul parohial, dirijat cu tragere de inimă de cîntăreţul bisericesc Teodor Mara.

La sfîrşitul Sf. Liturghii, păr. prot. Teodor Cios a adresat un cald cuvînt de bun venit P. S. Sale, iar preotul-paroh Ioan Piţuţ a arătat starea religioasă a credincioşilor, precum şi raport despre activitatea pentru buna îngrijire a sfintelor locaşuri.

În cuvîntul de învăţătură, ierarhul a arătat că cel mai însemnat obiectiv pe care trebuie să-l realizeze omenirea de azi este sălăşluirea şi întărirea păcii în lume, aceasta fiind condiţia oricărui progres, acţiune la care Biserica creştină, prin însăşi natura ei, este direct implicată. De asemenea şi-a manifestat satisfacţia de progresul vieţii religioase a credincioşilor de aici, prin strădania celor trei păstori sufleteşti: protopopul Teodor Cios şi preoţii Ioan Piţuţ şi Ioan Hinsu. Cuvinte de apreciere a adus şi corului parohial.

A treia zi de Paşti (6 mai 1986), Sf. Liturghie arhierească a fost săvîrşită în biserica parohială din *Meziad*, prot. Beiuş. Şi aici, arhipăstorul a ţinut un ziditor cuvînt de învăţătură în faţa credincioşilor ce au umplut biserica. A apreciat zelul pastoral al preotului-paroh Ioan Todor (transferat aici abia de un an, făcîndu-se iubit de credincioşi şi reuşind să înzestreze parohia cu casă parohială) şi a felicitat

pe credincioși pentru dorința de a-și împodobi biserica cu pictură, îndemnîndu-i totodată să muncească cu tragere de inimă pe ogoare și la celelalte locuri de muncă.

De Izvorul Tămăduirii (vineri 9 mai 1986), chiriarhul a săvîrșit Sf. Liturghie în biserica *Mănăstirii Izbuc*, prot. Beiuș, împărtășind cuvînt de învățătură credincioșilor din împrejurimi, ce au venit cu acest prilej la acest așezămînt de întărire a vieții religioase, condus cu multă pricepere și hărnicie de Prea Cuviosul stareț Iorest Grebenea.

B. — De Rusalii la Zalău și Brebi

Duminică, 22 iunie 1986, de praznicul Pogorîrii Sf. Duh, P. S. Episcop Vasile — ca și în alți ani — a făcut un popas duhovnicesc în mijlocul bunilor credincioși din *municipiul Zalău* (orașul de reședință al jud. Sălaj), săvîrșind Sf. Liturghie în măreața catedrală de aici, în mijlocul soborului format din preoții locali (prot. stavr. Marcel Andreescu, iconom-stavrofor Ioan Gâlgău, iconom-stavrofor Traian Opriș și preotul-iconom Ioan Ghiurco), slujitori la cele două biserici din Zalău, la care s-au adăugat păr. secretar eparhial Liviu Ungur și diaconii Dr. Teodor Savu și Liviu Ințe.

La intrarea în biserică, ierarhul a fost întîmpinat cu un înflăcărat cuvînt de bun venit de către preotul-paroh Ioan Gâlgău, iar la sfîrșitul sf. slujbe a fost salutat călduros de păr. prot. Marcel Andreescu. Predica zilei a fost ținută de păr. secretar eparhial Liviu Ungur. Răspunsurile liturgice au fost date de corul parohial, felicitat de chiriarh.

Prea Sfinția Sa a ținut un bogat cuvînt de învățătură, vorbind despre întemeierea Bisericii creștine ca instituție social-juridică pentru mîntuirea sufletească a credincioșilor. În continuare, și-a exprimat satisfacția de progresul vizibil al vieții religioase a credincioșilor, prin asidua muncă pastorală și social-patriotică a celor patru slujitori din acest oraș, oraș mereu înfloritor pe toate planurile. La fel și-a exprimat satisfacția de faptul că protopopiatul Zalău a fost înzestrat cu un sediu nou, corespunzător menirii sale, felicitînd pe înfăptuitori.

Cu acest prilej, potrivit tradiției și rînduielilor sfintelor slujbe, au fost binecuvîntate spicele de grîu aduse din fertilele lanuri, pentru ca rodul să fie cît mai bogat și ferit de orice primejdii.

În după-amiaza aceluiași mare praznic, chiriarhul a oficiat, cu un sobor de clerici, vecernia specială a Rusaliilor în mijlocul credincioșilor din parohia *Brebi*, prot. Zalău. Frumoasa biserică de lemn, monument istoric, ce datează din anul 1759, fiind neîncăpătoare pentru mulțimea credincioșilor prezenți, slujba s-a săvîrșit afară. Și aici, predica a fost rostită de păr. secretar eparhial.

Impresionat de marele număr al credincioșilor, ierarhul a ținut un amplu și instructiv cuvînt de învățătură, arătînd cu mult temei însemnătatea acestui mare praznic pentru viața religioasă a credincioșilor. I-a îndemnat pe cei de față să rămînă statornici în credința strămoșească ortodoxă română, iar celor care din diferite motive s-au rupt de la trupul Maicii Biserici le-a făcut o părintească chemare să se întoarcă „acasă". De asemenea, i-a îndemnat pe toți să fie devotați cetățeni ai Patriei, să muncească cu hărnicie pentru bunăstarea materială și spirituală a poporului.

Pentru deosebitul său zel pastoral, preotul-paroh Vasile Rus a fost distins cu rangul de *iconom*.

Diacon Dr. *Teodor Savu*

Conferințe preoțești

Între 13—20 mai 1986 s-au desfășurat conferințele pastoral-misionare ale clerului din Eparhia Oradiei, avînd ca temă: „Pastorația cu prilejul săvîrșirii Sfintelor Taine și a ierurgiilor".

Prea Sfințitul Episcop Vasile a participat la conferințele de la protopopiatele Oradea, Beiuș, Satu Mare și Carei.

Ca delegați de la Centrul eparhial, P. C. Prot. Augustin Lucian, vicar administrativ, a condus lucrările conferințelor de la protopopiatele Satu Mare și

Carei, P. C. Prot. Nicolae Mara, consilier adm.-bis. la protopopiatul Beiuş, P. C. Prot. Ioan Negroiu, consilier economic, la protopopiatele Zalău şi Şimleu, P. C. Prot. Liviu Ungur, secretar eparhial, la protopopiatul Marghita şi P. C. Prot. Dorel Rusu, inspector eparhial, la protopopiatul Oradea.

În cuvîntul de deschidere, Arhipăstorul şi-a exprimat bucuria reîntîlnirii cu preoţimea şi a prefigurat ideile principale ale temei aflate în dezbatere, spunînd între altele: „Ne aflăm încă sub razele harice ale luminatului Praznic al Învierii Domnului şi legînd acest eveniment de tema noastră, putem spune că Învierea Domnului este un izvor al pastoraţiei, căci lucrarea pastorală stă în legătură directă cu propovăduirea acestei minuni a Mîntuitorului. După Înviere, Domnul a dat apostolilor şi urmaşilor lor puterea sfinţitoare şi i-a trimis să binevestească Evanghelia Sa. Pastoraţia este o propovăduire şi o împărtăşire a darurilor Sfîntului Duh, iar rolul principal al preotului este de a face lucrător acest dar în viaţa credincioşilor".

„Pastoraţia se desfăşoară în trei trepte principale: de la om la om, prin ierurgii şi prin Sfintele Taine. Ea este o plugărie continuă, o lucrare directă şi dinamică, ce presupune legătura strînsă cu credincioşii, căci preotul nu se poate izola şi limita doar la slujbele pe care le săvîrşeşte".

Prea Sfinţia Sa a insistat apoi asupra valorificării slujbelor Sf. Taine şi ierurgiilor, ca o continuă comuniune cu credincioşii. Lucrarea preotului este ca şi sîngele ce circulă prin organism, care dacă se opreşte, duce implicit la moarte.

În cuvîntul lor, delegaţii eparhiali au reliefat că preotul este un slujitor şi următor al lui Hristos, continuînd lucrarea Sa răscumpărătoare şi mijlocind prin Sfintele Taine însuşirea efectelor mîntuitoare ale Jertfei Domnului. El are această sublimă cinste de a fi colaborator al lui Dumnezeu în mîntuirea lumii. Dar Sfintele Taine, împreună cu ierurgiile, sînt nu numai mijloace de sfinţire harică a credincioşilor, ci şi importante căi de întărire în credinţă, străluminînd inimile şi cugetele celor care le primesc sau iau parte la săvîrşirea lor.

În acelaşi timp, aceste sfinte slujbe oferă preotului cele mai binevenite prilejuri de a îndruma viaţa religios-morală a credincioşilor prin viul şi vibrantul grai al predicii şi al catehezei. La toate sfintele slujbe, şi în chip deosebit la Sfînta Liturghie, Jertfa cea veşnică a Mîntuitorului, preotul nu face o lucrare oarecare, ci oficiază în chip sacru şi sacralizator.

A urmat apoi prezentarea referatelor, susţinute de către următorii preoţi: Ioan Mitraşcă, de la parohia Ianoşda, la protopopiatul Oradea, Gheorghe Tal (Dr. Petru Groza) la prot. Beiuş, Petru Sabău (Curtuiuşeni) la prot. Marghita, Ioan Roman (Potău) la prot. Satu Mare, Ilie Andreicuţ (Eriu-Sîncrai) la prot. Carei, Ioan Sabău (Fildu de Mijloc) la prot. Zalău şi Gligor Mudure (Mal) la prot. Şimleu.

Pe marginea temei şi a referatelor au luat cuvîntul un număr de 54 de preoţi: 11 la Oradea, 9 la Beiuş, 9 la Marghita, 6 la Satu Mare, 6 la Carei, 6 la Zalău şi 7 la Şimleu.

Vorbitorii au subliniat importanţa şi perena actualitate a temei, au desprins în ansamblu largul ei conţinut, au prezentat experienţe pastorale proprii, metode concrete pentru buna reuşită a misiunii preoţeşti, diferite strategii pentru contracararea prozelitismului neoprotestant şi sectar şi au cerut lămuriri asupra unor practici din viaţa religioasă a enoriaşilor. S-a arătat că în legătură cu slujirea lui Hristos şi cu vestirea Evangheliei stă chemarea preotului de a fi iconom al tainelor dumnezeieşti. Nu este nici o slujbă a Sfintelor Taine sau a ierurgiilor care să nu vestească, potrivit specificului şi rostului fiecăruia, cuvîntul cu adevărat dumnezeiesc şi veşnic al Mîntuitorului Iisus Hristos, temeinicind adevăraţi piloni de susţinere al edificiului vieţii omeneşti, în toate momentele ei cele mai însemnate, de la naşterea din apă şi din Duh, pînă la mormînt şi chiar dincolo de acesta.

S-a pus apăs asupra perseverenţei şi răbdării cu care trebuie să se desfăşoare pastoraţia, întrucît de multe ori roadele nu vin imediat, se lasă aşteptate. Cu cît strădania preotului este mai mare, cu cît pregătirea lui pentru a oferi hrană duhovnicească potrivită cu nevoile sufleteşti ale păstoriţilor este mai temeinică, cu atît va zidi, va înnoi şi va transforma viaţa credincioşilor săi.

Rezumînd toate cele prezentate, delegaţii eparhiali au arătat că pastoraţia implică o mare responsabilitate. Preotul este chemat să fie un vas ales al lui Dumnezeu, dar depinde de felul în care îşi înţelege şi îşi îndeplineşte misiunea dacă rămîne vas ales sau se transformă în vas de necinste. Nu-i de ajuns să slujeşti frumos şi să veşteşti prin predici bine pregătite cuvîntul lui Dumnezeu, ci trebuie să veghezi ca el să aducă roade. Preotul trebuie să fie integrat în viaţa parohiei, să-i simtă pulsul şi să acţioneze întotdeauna cu consecvenţă, eficacitate şi promptitudine.

În încheiere Chiriarhul a apreciat buna desfăşurare a lucrărilor conferinţelor, care au înmănunchiat o multitudine de aspecte ale înnoirii şi fructificării lucrării pastorale a preotului. El este îndrumătorul, luminătorul şi sfinţitorul sufletelor credincioşilor, potrivit trimiterii şi puterii încredinţate de însuşi Mîntuitorul Iisus Hristos. Este un mijlocitor haric, dar şi un părinte, cu toate îndatoririle ce-i revin în această îndoită calitate.

Pastoraţia prin Sfintele Taine este de o mare însemnătate, căci ele sînt mijloace de comuniune, de înălţare sufletească. Tainele aduc desăvîrşirea mîntuirii, sînt punctul culminant al întîlnirii noastre cu Hristos. Preotul trebuie să trăiască şi să trateze cele sfinte cu sfinţenie, precum Moise şi-a desfăcut încălţămintea lui înaintea rugului dumnezeiesc. Să ne purtăm cu vrednicia cuvenită la desăvîrşirea acestor sfinte slujbe.

Preotul este dator — a spus în concluzie Prea Sfinţia Sa — să răspundă cu maximă solicitudine la toate chemările şi cerinţele credincioşilor săi. Noi nu conducem parohia de pe poziţii autoritative, de forţă, ci de pe poziţia dragostie creştine şi a slujirii depline, după pilda pe care ne-a dat-o însuşi Mîntuitorul Iisus Hristos.

În numele tuturor preoţilor, P. C. protopopi au exprimat fieşti simţăminte de recunoştinţă pentru deosebita grijă a Chiriarhului întru bunul mers al activităţii pastoral-misionare în cuprinsul Eparhiei, pentru bogatele îndrumări date şi cu prilejul acestor conferinţe, asigurînd că toţi preoţii îşi vor împlini cu conştiinciozitate şi dăruire toate îndatoririle ce le revin.

Pr. *Dorel Octavian Rusu*

Din viața patriei

DEZVOLTAREA ECONOMIEI ROMÂNEȘTI ÎN CINCINALUL 1986—1990

Modernizarea structurilor de producție

— Fondurile de investiții alocate industriei vor fi dirijate cu prioritate pentru dezvoltarea energeticii și industriei extractive. În ce privește industria prelucrătoare, investițiile vor fi axate, cu, precădere, pe două coordonate majore: finalizarea obiectivelor începute în cincinalul trecut, executarea lucrărilor de modernizare și extindere a capacităților care susțin programul de dezvoltare intensivă a întregii economii.

— Prin intrarea în funcțiune a noilor capacități și extinderea, pe scară largă, a metodelor moderne de preparare și de extracție, în 1990, se va realiza o producție de 117,3 milioane tone cărbune net. Asigurarea condițiilor necesare dublării producției de huilă destinată fabricării cocsului va conduce la economisirea unor importante resurse valutare.

— În 1990, se va dubla ponderea energiei electrice obținută pe bază de cărbune, în contextul unei producții totale de 101,7 miliarde kWh.

— În actualul cincinal, puterea instalată în funcțiune în centralele nuclearoelectrice va fi de 5200 MW.

— În consens cu cerințele economiei, producția de oțel va crește, în 1990, la 20—20,5 milioane tone; se va asigura creșterea ponderii oțelurilor carbon de calitate, cu tratamente termice superioare și consumuri reduse de elemente de aliere.

— Statuate de Directivele celui de al XII-lea Congres al partidului, direcțiile principale ale activității din industria prelucrătoare au în vedere creșterea prioritară a construcțiilor de mașini și a prelucrării metalelor, a chimiei ș. prelucrării țițeiului (ritmuri medii anuale — 10,3 la sută și respectiv — 10,2 la sută), modernizarea structurilor de producție, prin sporirea în ritmuri accelerate a ramurilor și subramurilor de înaltă tehnicitate care valorifică cu maximă eficiență materiile prime, resursele energetice și munca socială.

— Ca ramură de bază a industriei, sectorul construcțiilor de mașini își va intensifica acțiunile de modernizare, reproiectare și asimilare de noi produse și echipamente de înaltă tehnicitate și randament, urmînd să asigure circa 75 la sută din utilajele și instalațiile necesare programului de investiții și să-și dubleze exporturile.

— Ritmuri superioare de creștere vor înregistra, de asemenea, electronica și microelectronica, industria mijloacelor de automatizare și de conducere a proceselor de fabricație, producția de mecanică fină și optica, producția de echipamente hidraulice și hidropneumatice.

— Urmînd să se dubleze în cincinalul actual, producția chimiei de sinteză fină și de mic tonaj — medicamente, cosmetice, antidăunători, reactivi, catalizatori chimici și altele — se va întemeia, în măsură sporită, pe prelucrarea materiilor prime indigene.

Ridicarea nivelului tehnic și calitativ al produselor

— Ponderea produselor la nivelul mondial se va cifra la 84,6 la sută — în 1987 și la circa 95 la sută — în 1990, 2—5 la sută din produse să se situeze peste acest nivel.

— Produsele noi şi modernizate vor deţine, în 1990, o pondere de 46 la sută în producţia marfă realizată de ramurile prelucrătoare ale industriei republicane.

— În 1990, ponderea oţelurilor de calitate pentru domeniile de vîrf ale tehnicii va fi de peste 70 la sută.

— Se vor produce oţeluri înalt aliate, metale neferoase şi aliaje speciale cu nichel, titan, zirconiu, Wolfram şi altele, necesare, îndeosebi, industriei aerospaţiale, energeticii nucleare, electrotehnicii şi electronicii.

— Vor fi realizate utilaje de performanţă cu integrarea progresivă a mecanicii fine şi electronicii în structura maşinilor, sisteme automate convenţionale pentru liniile de formare-turnare, celule de foraje, prelucrări, tratamente de suprafaţă şi montaj etc.

— Dezvoltarea puternică pe care o va cunoaşte producţia de sinteză fină şi de mic tonaj se va materializa în extinderea fabricaţiei de materiale şi substanţe chimice pure şi ultrapure necesare industriei electronice şi electrotehnice, de catalizatori cu activitate ridicată, de alţi auxiliari pentru industriile textilă, pielărie, prelucrarea cauciucului şi a maselor plastice.

— O importanţă deosebită pentru realizarea obiectivelor stabilite de cel de al XIII-lea Congres al partidului o are aplicarea fermă a măsurilor prevăzute pentru tipizarea materialelor, a produselor, maşinilor, instalaţiilor şi tehnologiilor precum şi acţiunile de standardizare şi normare tehnică pentru calitatea produselor.

— Introducerea rapidă în producţie a rezultatelor cercetării ştiinţifice va trebui să se concretizeze, în actualul cincinal, în abordarea a 8296 obiective principale de cercetare ştiinţifică şi dezvoltare tehnologică din care 6411 se vor aplica în practică pînă la sfîrşitul anului 1990.

— Tot în această etapă se vor introduce în producţie 2932 tehnologii noi şi perfecţionate.

Accelerarea procesului de dezvoltare şi modernizare a agriculturii

— În 1990, prin accentuarea laturilor intensive ale dezvoltării, se preconizează ca producţia globală agricolă să înregistreze, faţă de anul 1985, o creştere de 34,8—38,3 la sută.

— Creşterea producţiei nete agricole va fi faţă de acelaşi an, de 50,5—53,8 la sută.

— Efectivele de animale vor fi constituite, în 1990, din 11 milioane bovine, 15,6 milioane porcine, 29,8 milioane ovine şi caprine, 80 milioane păsări ouătoare.

— La sfîrşitul anului 1990, suprafaţa agricolă va însuma cel puţin 15,7 milioane hectare.

— Fondurile de investiţii, de 189 miliarde lei vor fi folosite, cu precădere, pentru realizarea lucrărilor de îmbunătăţiri funciare, modernizări în producţia vegetală şi animală, crearea de capacităţi noi şi modernizate în industria alimentară, de spaţii pentru depozitarea producţiilor agricole.

— Se vor amenaja pentru irigaţii alte 2644 mii hectare astfel că, la sfîrşitul anului suprafaţa totală amenajată în acest scop va ajunge la 5,6 milioane hectare.

— Lucrările de desecări vor fi executate pe o suprafaţă de 2011 mii hectare, iar cele de combatere a eroziunii solului pe 955 mii hectare.

— Agricultura va folosi în această perioadă 14,5 milioane tone îngrăşăminte chimice cu azot şi potasiu, în suprafaţă activă, şi 320 milioane tone îngrăşăminte organice.

— În 1990, nivelul costurilor de producţie la o mie de lei producţie se va reduce cu 229,3 lei în întreprinderile agricole de stat, cu 89 lei în staţiunile pentru mecanizarea agriculturii şi cu 90 lei în unităţile industriale ale Ministerului Industriei Alimentare şi al Achiziţionării Produselor Agricole.

— Crearea de noi soiuri şi hibrizi, de seminţe şi material săditor cu caracteristici superioare, de mare potenţial productiv şi de mare rezistenţă la condiţii nefavorabile de mediu — temperaturi scăzute, secetă, boli şi dăunători.

— Ameliorarea şi crearea a noi rase de animale cu potenţial productiv mai ridicat, elaborarea de metode eficace în profilaxia, diagnosticul şi tratamentul bolilor.

Creşterea eficienţei economice

— Productivitatea muncii pe o persoană se va situa la nivelul realizat în ţările dezvoltate din Europa: 680.000 lei în industrie; peste 700.000 lei în industria prelucrătoare.

— Productivitatea muncii în industria republicană va fi, în 1990, de peste două ori mai mare faţă de anul 1985.

— Consumurile de materii prime, materiale, combustibili şi energie vor trebui să înregistreze creşteri mai reduse în comparaţie cu creşterea producţiei industriale, ca rezultat al îmbunătăţirii structurilor de producţie, al promovării în ritm susţinut a sortimentelor cu un înalt grad de tehnicitate şi cu o pondere mare de manoperă şi muncă de concepţie, ca rezultat al reproiectării produselor şi tehnologiilor actuale, al promovării unor noi tehnologii.

— Creşterea cu 30—32 la sută (în 1990, comparativ cu 1985), a gradului de valorificare a materiilor prime, materialelor, combustibililor şi energiei pe ansamblul industriei, calculat pe baza valorii producţiei marfă, reprezintă un rezultat la care se va ajunge prin prelucrarea superioară a materiilor prime, prin obţinerea de produse cu valoare economică ridicată, încorporînd concepţie modernă, manoperă de calitate superioară.

— Nivelul cheltuielilor la mia de lei producţie marfă sau venituri brute se va reduce în 1990, faţă de 1985, cu 146,2 lei în industria republicană, cu 30,4 lei în construcţii montaj şi cu 42,2 lei în transporturi.

— La nivelul economiei româneşti din anul 1990, reducerea cu un procent a ponderii cheltuielilor materiale în produsul social va echivala cu un venit naţional suplimentar de circa 26 miliarde lei.

În industria republicană, producţia marfă la 1000 lei fonduri fixe, din activitatea de bază, la valoarea rămasă, va creşte cu 36 la sută.

— Eficienţa sporită a comerţului exterior românesc se va întemeia pe realizarea şi exportarea exclusivă a unor produse de calitate la nivel mondial. Ridicarea calităţii şi îmbunătăţirii structurii sortimentale, în special a produselor cu pondere ridicată la export, va determina creşterea substanţială a gradului de valorificare exprimat în valută.

Sporirea productivităţii muncii

— Sporul producţiei industriale preconizat pentru acest cincinal se va obţine integral prin creşterea productivităţii muncii.

— Productivitatea muncii sociale va contribui cu o pondere de peste 90 la sută la creşterea venitului naţional.

— 52,55 la sută, pe seama introducerii şi generalizării procesului tehnic şi 47,45 la sută pe seama perfecţionării organizării producţiei şi muncii, a ridicării calificării şi pregătirii profesionale — iată cotele de participare a acestor factori importanţi la nivelul de productivitate a muncii preconizată pentru anul 1990.

— În industria republicană, productivitatea muncii va spori cu 70,4 la sută pe întregul cincinal, creşterea fiind mai accentuată — peste 75 la sută — în industria prelucrătoare, unde se prevede adîncirea procesului de mecanizare a operaţiunilor grele, cu volum mare de muncă, introducerea de tehnologii moderne de fabricaţie în unităţile de profil, modernizarea maşinilor, utilajelor, instalaţiilor.

Ponderea producţiei realizate în sistem mecanizat şi automatizat va fi de 70 la sută în 1987 şi de peste 90 la sută în 1990. Vor fi realizate, în condiţii de eficienţă economică, maşini şi linii automatizate, inclusiv roboţi industriali şi microprocesoare, se vor fabrica echipamente de acţionare electrică automatizate de mare productivitate, sisteme de reglaj automat pentru centralele nuclearoelectrice şi sisteme de alimentare automată a maşinilor-unelte şi de manipulare pe conveioare.

— Mecanizarea principalelor lucrări de construcţii; peste 96 la sută la lucrările de pămînt, 95 la sută la lucrările de beton, 80 la sută la zugrăveli, 75 la sută la vopsitorii.

— Va fi asigurată, încă din faza de proiectare, creşterea gradului de prefabricate a elementelor de construcţii.

Un nou obiectiv în rețeaua de sănătate

— La Mediaș, a fost dat în folosință un nou obiectiv în cadrul Spitalului municipal. Noul spital din Mediaș, cu o capacitate de 430 paturi, va funcționa cu secții de chirurgie (100 paturi) și ortopedie (20 paturi); obstetrică-ginecologie (150 paturi); pediatrie (140 paturi, din care 15—17 pentru mamele internate cu copiii) și terapie intensivă (25 paturi). În secția obstetrică-ginecologie, pentru nou-născuți sînt 80 paturi, iar 10 pentru nou-născuți prematur.

Ca orice unitate modern concepută, dincolo de aspectul său exterior, ea asigură circuite deosebit de funcționale, construcția fiind structurată, în ansamblu, pe două corpuri cu comunicare între ele — primul, cu patru nivele, cuprinde saloanele spitalului, cel de-al doilea cuprinde blocurile operatorii, serviciul de reanimare-terapie intensivă. Blocurile operatorii permit circuite separate pentru septice și aseptice. Blocul de chirurgie obstetricală beneficiază de săli de travaliu și de camere de reanimare funcționale. Saloanele, cu 3—6 paturi, dispun de mobilier nou, modern, funcțional. Primirea bolnavilor se realizează pe circuite separate pentru secțiile de pediatrie și obstetrică, pe de-o parte, și urgențele chirurgicale și medicale, pe de altă parte.

Pe lîngă anexele necesare — bucătărie, spălătorii, uscătorii, în cadrul noului spital va funcționa și un club.

Întreaga lucrare aparține ca proiectare Centrului de proiectări județean, iar ca execuție, de o bună calitate, aceasta aparține Antreprizei de construcții industriale Sibiu și cooperativei „Prestarea" Mediaș.

ASPECTE DIN ACTIVITATEA ASTREI
(la 125 de ani de la înfiinţare)

Lupta purtată de reprezentanţii „iluminismului românesc" din secolul al XVIII-lea pentru obţinerea de drepturi naţionale-politice, — inclusiv recunoaşterea românilor ca a patra naţiune, egală în drepturi cu celelalte trei, — luptă care a culminat cu celebrul Supplex Libellus Valachorum din 1791 — a mers paralel cu lupta pentru ridicarea poporului român prin cultură. Prin lucrările lor cu caracter istoric şi lingvistic, aceşti reprezentanţi ai iluminismului de la noi au căutat să dovedească originea latină a poporului şi a limbii române, precum şi continuitatea acestui popor pe teritoriul fostei Dacii.

Dar formarea unei culturi naţionale proprii se putea face — în context general european — şi prin crearea de societăţi literare şi culturale româneşti, aşa cum aveau alte popoare din jurul nostru. Lipsa unei astfel de societăţi a fost sesizată încă de la sfîrşitul veacului al XVIII-lea de către medicul oculist Ioan Piuariu Molnar, care propunea, în 1789, să se creeze „Societatea literaţilor din Sibiu" în vederea tipăririi unui ziar românesc. Peste cîţiva ani, în 1795, tot el a încercat să înfiinţeze aşa numita „Societate filozoficească a neamului românesc din mare principatul Ardealului", care să cuprindă „preoţi, învăţători, toţi supuşi Bisericii Răsăritului, doctori, filozofi, istorici şi alţi mai mulţi învăţaţi la număr". Proiecta, de asemenea, să se tipărească o bibliotecă cu „vestiri filozoficeşti şi moraliceşti, manufacturi neguţătoreşti, ştiinţi şi regule dieteticeşti", cu biografiile voievozilor munteni şi moldoveni, cu „istoria românilor pe larg, culeasă din cele mai vechi adevărate istorii, precum şi „alte deprinderi ale lumii, vrednice a le şti".[1]

În 1821 se proiecta — la Braşov — înfiinţarea unei „Societăţi literare", în scopul sprijinirii învăţămîntului românesc, înfiinţarea unei gazete şi promovarea literaturii în limba română. Iniţiatorii ei au fost cărturarii munteni Nicolae şi Iancu Văcărescu, Iordache şi Dinicu Golescu, C. Cîmpineanu, Scarlat Rosetti, Ion Heliade Rădulescu, precum şi braşovenii Vasile Popp şi Ioan Barac. În anul 1836 s-a reluat ideea înfiinţării unei astfel de societăţi, de către muntenii Ion Heliade Rădulescu, Cezar Bolliac, bănăţeanul Eftimie Murgu şi ardelenii George Bariţiu şi Timotei Cipariu. Dar gîndurile lor se transpun în faptă — parţial — abia în anul 1839, cînd s-a înfiinţat la Paris — sub conducerea lui Ion Cîmpineanu — *Societatea pentru învăţătura poporului român,* ai cărui membri militau pentru atragerea a cît mai mulţi tineri români pentru studii în capitala Franţei.[2]

În februarie 1845 s-a înfiinţat la Bucureşti *Societatea literară a României,* care urmărea, după cum îi arăta şi numele, să cuprindă cărturari din toate „ţările româneşti" existente atunci. Între fondatorii ei se numărau munteni ca Nicolae Bălcescu, C. A. Rosetti, Ştefan Golescu, Ion Ghica, Dumitru Brătianu, C. G. Filipescu, I. Voinescu, Cezar Bolliac, A. G. Golescu, transilvăneanul August

---

1 D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières,* Sibiu, 1945, p. 280; Mircea Popa, *Ioan Molnar Piuariu,* Cluj-Napoca, 1976, p. 61—62.

2 V. Curticăpeanu, *Mişcarea culturală românească pentru unirea din 1918,* Bucureşti, 1968, p. 11.

Treboniu Laurian, moldoveni ca Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi și Mihail Kogălniceanu.

Cu toate idealurile mărețe pe care și le-au propus, Societatea și-a încheiat activitatea în anul 1847. Tot în anul 1845 a luat ființă la Paris *Societatea studenților români*, în frunte cu muntenii Ion Ghica, C. A. Rosetti și moldoveanul Scarlat Vîrnav.[3]

După înăbușirea revoluției din anul 1848, generația pașoptistă a contribuit la crearea de noi așezăminte culturale. În numeroase orașe din Transilvania se înființează o seamă de societăți literare ale elevilor români care studiau în diferite școli maghiare sau germane. De pildă: *Societatea literară a junimii române studioase la Academia de drepturi și arhigimnaziul din Oradea Mare* (1851), cu o activitate apreciabilă, *Societatea de lectură a studenților români din Satu Mare* (1859), *Societatea română de lectură din Cluj* (1860), *Societatea de bibliotecă a elevilor români de la gimnaziul din Baia Mare* (1869), *Societățile de lectură ale teologilor români din Blaj* (1862), din Sibiu (1865), Arad (1867), Gherla (1869) Caransebeș (1868), *Societatea literară a junimii studioase de la Gimnaziul fundațional din Năsăud (Virtus Romana Rediviva)* în 1870, o serie de alte societăți românești de lectură (unele sub denumirea de „casine") la Timișoara, Oravița, Caransebeș, *„reuniuni de cîntări și muzică"* (Lugoj ș. a.), *„reuniuni învățătorești"*, *„reuniuni de femei"*, *„reuniuni de meseriași"* în diferite părți ale Transilvaniei etc. În aceeași perioadă s-au înființat cunoscutele societăți literare ale studenților români: *„Petru Maior"* la Budapesta (1862), *„România Jună"* la Viena (1871) și *„Iulia"* la Cluj (1872).[4]

Începînd cu deceniul al șaptelea al secolului trecut, alături de aceste societăți literare, mai ales ale tineretului studios, apar cîteva „asociații culturale ținutale": *Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș* (1861), *Asociațiunea națională arădeană pentru cultura și conversarea poporului român* (1862 și în sfîrșit: *Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român*, cunoscută sub numele prescurtat *Astra* (1862), în jurul căreia se va concentra întreaga viață culturală-națională românească din fosta monarhie habsburgică.[5]

Începuturile Astrei sînt cunoscute. Încă din anul 1862 Simion Bărnuțiu și Ioan Maiorescu preconizau înființarea unei „Academii", după tipul universităților apusene, pe cînd marii revoluționari din 1848, Avram Iancu, Ioan Axente Sever și protopopul Simion Balint, cereau „fundarea unei societăți literare române care va avea de scop cultura și dezvoltarea limbii române și publicarea de cărți folositoare", după cum informa *Gazeta Transilvaniei*.[6]

Urmează o perioadă de aproape un deceniu de frămîntări, discuții și corespondențe pentru realizarea proiectatei asociații. Lucrurile încep să se contureze după anul 1859, cînd a apărut la Arad un fel de almanah literar, intitulat *„Muguri"*, scos de teologii și elevii români ai liceului de acolo, cu 59 de poezii, fie originale, fie reproduse după alții. Acest almanah a fost aspru criticat în paginile foii *Telegraful Român* de către cunoscutul cărturar sibian Zaharia Boiu (1834—1903), fapt care l-a determinat pe profesorul Atanasie Șandor din Arad să ia apărarea elevilor săi în paginile aceluiași ziar sibian. La scurt timp, Ioan cavaler de Pușcariu (1824—1911), un alt distins cărturar transilvănean, mai tîrziu membru al Academiei Române, se angajează și el în discuție, tot în paginile Telegrafului printr-un articol intitulat *„Din Țara Oltului"*, arătînd că nu elevii și studenții

---

3 I. Lupaș, *Andrei Șaguna și conducătorii „Asociațiunii transilvane" (1861—1922)*, București 1922, p. 8; — C. Bodea *Actions prerévolutionaires roumaines*, în *Nouvelles études d'histoire*, volumul III, 1965 și V. Maciu, *Un centre révolutionaire: La Societé des étudiants roumains de Paris (1845—1848)*, în *Ibidem*, 1965; V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 12.

4 V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 24—43. Pentru activitatea studenților sibieni să se vadă: Mircea Păcurariu, *Cîteva aspecte din strădaniile studenților teologi de la Sibiu pentru promovarea limbii române*, în rev. *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, an. VII, nr. 9—12, 1962, p. 642—665.

5 V. Curticăpeanu,*op. cit.*, p. 43—58.

6 *Ibidem*, p. 59—62 și I. Lupaș, *op. cit.*, p. 9—10.

arădeni sînt vinovaţi de versurile slabe din Almanah, ci mai mult „societatea românească", lipsită de biblioteci, muzee şi alte aşezăminte culturale. Din această pricină, Puşcariu adresa acum un adevărat *apel* către cele trei milioane de români din imperiul habsburgic, în vederea înfiinţării unei reuniuni pentru cunoaşterea literaturii şi a culturii poporului român. „Dacă ne-am aduna — scria el — sub forma asta legală în tot anul, odată la Braşov, apoi la Săcele, la Zărneşti, la Făgăraş, la Sibiu, la Răşinari, la Sălişte, la Blaj, la Haţeg şi aşa mai încolo, unde s-ar găsi niscai cvartire modeste pentru confluenţii reuniunii, apoi am trece la Lugoj şi prin Lipova cea arsă şi la Arad şi mai pe urmă la Cernăuţi şi Suceava, — dacă din contribuire ce-o ar hotărî statutele s-ar forma un fond pentru o bibliotecă română, muzeu român ş.a., dacă literaţii noştri şi mai ales cei începători, mai nainte de a-şi da lucrările lor pe mîna fiilor lui Guttenberg, le-ar aşterne acestei reuniuni spre o revizuire literară, — cred că atunci ne-am putea cunoaşte mai întîi slăbiciunile noastre, apoi am putea îndrepta şi pe ale tinerilor mai cu datornică cruţare, fără să aibă scîrbe, fără de a-i descuraja şi a-i desmînta poate pentru totdeauna de la literatură"...[7]

La apelul lui Ioan Puşcariu din 20 martie 1860, au răspuns o serie de alţi cărturari români. Încurajat de succes, el publică un nou articol în paginile *Telegrafului Român*, cu acelaşi titlu: *„Din Ţara Oltului"*, făcînd de data aceasta, propuneri concrete în vederea înfiinţării asociaţiei", care va lua fiinţă pe baze de *statute*, va avea *un loc stabil*, un *fond* realizat *din contribuţia membrilor, o administraţie proprie, se va întruni anual* la un loc hotărît de adunarea precedentă".[8]

Tot atunci, tînărul jurist Ioan Raţiu (1828—1902), viitorul preşedinte al Partidului Naţional Român din Transilvania, a alcătuit un memoriu în vederea obţinerii aprobării pentru funcţionarea legală a proiectatei asociaţii. A fost înaintat guvernatorului Transilvaniei, Lichtenstein, la 10 mai 1860, de către Andrei Şaguna (1808—1873), episcopul ortodox al Ardealului. În acest memoriu se spunea că noua societate va avea denumirea de *„Asociaţia transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român"*, avînd drept scop „lăţirea culturii poporale şi înaintarea literaturii cu puteri unite". Printre cei 171 de semnatari se întîlneau nume binecunoscute în istoria culturii româneşti, ca mitropolitul Alexandru Sterca Şuluţiu din Blaj, episcopul Andrei Şaguna, Ioan Puşcariu, Timotei Cipariu, George Bariţiu, Pavel Vasici, Axente Sever, Iacob Bologa, Gavriil Munteanu, profesori, jurişti, preoţi, meseriaşi, negustori, ţărani.[9]

Guvernatorul a dat un răspuns lui Şaguna abia la 12 iulie 1860, arătînd că înainte de a permite adunarea solicitată, era nevoie ca autorităţile să cunoască, măcar în linii mari, un proiect de statute al viitoarei asociaţii.

După primirea acestui răspuns, Andrei Şaguna s-a adresat lui Ioan Puşcariu, George Bariţiu şi Timotei Cipariu, rugîndu-i să elaboreze fiecare cîte un proiect de statute. Din aceste trei proiecte, Şaguna a întocmit unul singur, pe care l-a înaintat guvernatorului Lichtenstein.

Primindu-se apoi încuviinţarea pentru întrunirea unei Adunări constituante, tot Şaguna a convocat la Sibiu, pentru ziua de 9/21 martie 1861, pe cei 171 de semnatari ai petiţiei din 10 mai 1860. Adunarea s-a deschis în clădirea Institutului teologic-pedagogic de atunci, sub conducerea episcopului Andrei Şaguna. El a deschis adunarea printr-o însufleţită cuvîntare, în care spunea între altele: „din parte-mi mă oblig că voi sprijini scopul Asociaţiunii noastre, încît va sta în puterile mele, căci aş fi norocos a auzi sunetele dulci ale limbii mele materne, care de străini nu s-au învrednicit de atenţiune, însă acelea cu atît mai scumpe sînt inimii mele".[10]

În continuare — în zilele de 10—12 martie 1861 — adunarea a discutat şi aprobat proiectul de statut întocmit de Şaguna pe baza celor prezentate de

7 *Telegraful Român*, nr. 12 din 20 martie 1860.

8 *Telegraful Român*, nr. 19 din 1/13 mai 1860. Asupra acestor chestiuni vezi şi cele publicate de Ioan Puşcariu în broşura: *Reminiscenţe din anul 1860*, de Un contemporan, Sibiu, 1897, passim.

9 *Actele privitoare la urzirea şi înfiinţarea Asociaţiunei transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român*, Sibiu, Tipografia diecezană, 1862, p. 3—10.

10 *Ibidem*, p. 47—48 (întreaga cuvîntare la p. 37—48).

I. Pușcariu, T. Cipariu și G. Barițiu. Se preciza că scopul noii Asociațiuni era „... înaintarea literaturii române și a culturii poporului român în deosebitele ramuri, prin studiul, elaborarea și edarea de opuri, prin premii și stipendii pentru diferite specialități de știință și artă și alte asemenea". Adunarea s-a încheiat printr-o cuvîntare a lui George Barițiu, în care mulțumea lui Șaguna „pentru ostenelile și sacrificiile ce ați binevoit, precum în nenumărate (alte) cazuri, așa și cu ocaziunea aceasta a le aduce în cauza națiunii", rugîndu-l să se ocupe — în continuare — de problema Asociației pînă la deplina ei constituire.[11]

Statutele aprobate de adunarea constituantă au fost înaintate tot de Șaguna Curții imperiale din Viena.[12] Primind aprobarea, a convocat prima adunare generală a Asociațiunii, la Sibiu, pentru ziua de 23 octombrie (4 noiembrie) 1861, la care erau invitați „toți inteligenții" (intelectualii, n. n.) națiunii noastre, care voiesc a fi membri „ Asociațiunei".

Prima adunare generală a „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român" — sub formă prescurtată Astra — marchează începutul rodnicei activități a acestui nou așezămînt de cultură românească cu sediul în Sibiu. În cuvîntarea de deschidere, Șaguna preciza că ‚Asociațiunea are o problemă pe cît de nobilă, frumoasă și unică în felul său astăzi, în întreaga noastră națiune din toate părțile... pe atît și de serioasă și grea, pentru că cere o perseverență de fier și un sacrificiu din inimă. Deși Asociațiunea noastră — spunea el în continuare — este cea dintîi în felul său la noi, totuși vocea trecutului va spune că pe lîngă aceea că pînă acum n-am avut nici o Asociațiune formată și din partea statului recunoscută și aprobată..., totuși au fost bărbați români singuratici care, prin scrierile lor și edarea acelora la lumină, s-au meritat prea mult pe terenul literaturii române și cultivarea poporului. Astfel de bărbați naționali binemeritați pentru cultura literaturii române și cultivarea poporului am avut noi și pînă acum și îi avem și astăzi, pretutindeni pe unde se află națiunea noastră. *Așa dară aducerea aminte de acești bărbați români binemeritați recomand eu Asociațiunii*".

La cuvîntarea lui Șaguna a răspuns distinsul cărturar Timotei Cipariu (1805—1887), subliniind însemnătatea limbii în viața poporului român, „tezaur mai scump decît viața, tezaur care, de l-am fi pierdut, de l-am pierde, de vom suferi (îngădui, n. n.) vreodată ca cineva, cu puterea cu înșelăciunea sau cu momele să ni-l răpească din mîinile noastre, atunci mai bine să ne înghită pămîntul de vii; să ne adunăm la părinții noștri cu acea mîngîiere că nu am trădat cea mai scumpă ereditate (moștenire, n. n.), fără de care nu am fi demni a ne numi fiiii lor: limba românească".[13]

Chiar în ședința de constituire s-a strîns un fond de 5600 florini, de la 212 membri, cele mai însemnate sume oferindu-le cei doi arhierei: mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu de la Blaj (2000 fl.) și episcopul Andrei Șaguna de la Sibiu (1050 fl.).

În ședința a doua și a treia a fost ales comitetul de conducere al Asociațiunii. Președinte a fost ales Andrei Șaguna, vicepreședinte Timotei Cipariu, iar secretar George Barițiu. Tot atunci au fost aleși: secretarul II (protopopul Antonie Veștemean din Sibiu) controlorul (Ioan Pinciu din Rășinari), arhivarul-bibliotecar (Visarion Roman) și alți 17 membri în comitet (între care, Ilie Măcelariu, dr. Pavel Vasici, Axente Sever, preotul Sava Popovici din Rășinari, profesorii Nicolae Popea din Sibiu, Gavriil Munteanu din Brașov ș. a.).

S-au ales atunci și o serie de „membri onorari", recrutați dintre cărturarii români din diferite ‚țări", între care: Aron Florian, Simion Bărnuțiu, Damaschin Bojîncă, August Treboniu Laurian, Ioan Maiorescu, Alexandru Papiu Ilarian, Aron Pumnul, Petru Suciu, deci profesori transilvăneni care activau dincolo de Carpați, apoi profesorul George Fontanin din Craiova, principele Bibescu-Brîncoveanu, Nicolae Jiga din Oradea, Constantin Hurmuzachi din Iași, Zenovie Constantin Pop, fiul cunoscutului mecenat sibian Hagi Constantin Pop, Scarlat Rosetti din București, frații arhierei Neofit și Filaret Scriban din Iași etc. Au fost aleși

11 Statutele aprobate, în *Ibidem*, p. 93—101.
12 *Ibidem*, p. 36.
13 *Ibidem*, p. 80—90.

şi cîţiva cărturari maghiari, ca Gheorghe Csáki, „pentru meritele cîştigate prin ajutoarele făcute şcolilor şi literaturii române", Aurelian Kecskemeti „redactor în Pesta, pentru favorirea limbii române", E. J. Tkaloz, redactorul ziarului „Ost und West" din Viena.

Ultima şedinţă a avut loc în ziua de 26 octombrie/7 noiembrie 1861, cînd s-a hotărît ca Asociaţia să ofere 10 burse unor studenţi merituoşi pentru anul şcolar 1861/62, să se întocmească un sigiliu ş. a. Episcopul Andrei a oferit o cameră în incinta Institutului teologic-pedagogic sibian pentru cancelaria, arhiva şi biblioteca tinerei Asociaţii. Tot el a rostit cuvîntul de închidere, cu îndemnul: „Să ne mai întîlnim la masa mamei noastre comune; să ne îndulcim de limba, naţionalitatea şi de toate cîte sînt ale românului".[14]

A doua adunare generală prezidată de Andrei Şaguna a fost cea de la Braşov, ţinută spre sfîrşitul lunii iulie 1862, la care au participat peste 800 de persoane. În cuvîntul său de deschidere, vorbea despre însemnătatea limbii şi a culturii naţionale, declarînd că poporul român „nimic mai mult şi mai puţin nu doreşte, decît aceea ca să rămînă în viaţa sa naţională, adică în viaţa limbii sale şi prin aceea ca prin mijlocul cel mai sigur să întemeieze şi să lăţească cultura şi prosperitatea naţională şi patriotică, precum o vede aceasta la celelalte *naţiuni surori compatriote*..." Îşi exprima în cuvinte entuziaste mulţumirea pentru faptul că a contribuit la fondarea Asociaţiunii prezicîndu-i un viitor strălucit, încît „literatura, şcoalele şi instituţiile literare ca unicele mijloace de cultură naţională le vom vedea şi la noi în stare înfloritoare; satele şi oraşele române înaintate, şi nu vor trece multe zeci de ani şi vom vedea acolo grădini şi holde frumos cultivate, bogate de pomi fructiferi, unde pînă ieri-alaltăieri, erau numai pălămide şi alte ierburi sălbatice; nu vor trece multe zeci de ani şi ne vom bucura văzînd economia naţională la plugarii noştri, înflorirea artelor şi a tot felul de măiestrii la românii noştri, pe scurt, nu vor trece multe zeci de ani şi naţiunea română va fi regenerată şi întinerită în puterile sale intelectuale, industriale şi materiale, pentru că naţiunea este setoasă după cultură şi luminare, iar membrii acestei Asociaţiuni nu vor cruţa nici un sacrificiu ce ar condiţiona un viitor mai fericit şi propăşire naţională".[15]

Un fapt de mare însemnătate legat de această Adunare generală a fost deschiderea unei expoziţii cu produse ale „industriei casnice" româneşti". A fost prima expoziţie de acest gen la românii din Transilvania, poate chiar la românii de pretutindeni.

În şedinţele acestei Adunări generale s-au citit dizertaţii în problema ortografiei de către George Bariţiu, Gavriil Munteanu, Timotei Cipariu şi Ioan Puşcariu. Tot acum au fost premiate — cu 50 florini — poeziile lui Andrei Mureşanu (1816—1863), autorul cunoscutului marş ‚Deşteaptă-te române", strînse în acelaşi volum şi publicate la Braşov. Cu acest prilej, preşedintele, justificînd faptul că premiul oferit era destul de modest, dată fiind starea materială a Asociaţiunii, preciza că „la acest neînsemnat premiu se adaugă altul, foarte mare, premiul moral şi cred că explic simţămintele şi convingerile Adunării, poftind d-lui Andrei Mureşanu a avea ţăria trupească ca vîrful Surului şi Măgura Codlei".[16]

Tot acum au fost împărţite burse pentru studenţi, în valoare de 1200 florini, la care se adăugau 200 de florini pentru „doi tineri români calificaţi în vreo meserie şi cari voiesc a se face măieştri", 100 florini ca premiu „pentru cea mai bună carte despre înaintarea economiei de cîmp şi a pomăritului între români; alţi 100 florini pentru un român „care va învăţa arta stenografică şi va da chiar în viitoarea adunare generală probe despre a sa capacitate şi isteţime".

În cadrul acestei adunări generale, se începe diversificarea preocupărilor membrilor Astrei prin înfiinţarea celor trei secţii: filologică, istorică şi de ştiinţe fizico-naturale. Secţia de filologie era condusă de Timotei Cipariu, ca preşedinte, preoţii profesori Ioan Micu Moldovan şi Grigorie Silaşi (pe atunci la Viena) membri; secţia istorică avea ca preşedinte pe George Bariţiu, iar Iosif Hodoş şi Ioan Antonelli membri; secţia de ştiinţe fizico-naturale era condusă de dr. Pavel Vasici, cu următorii membri: Alexandru Bohăţel, Ananie Trîmbiţaş, Ştefan Pop,

14 Procesele verbale, lista membrilor, cuvîntările, în *Ibidem*, p. 49—90.

15 Din broşura *A doua Adunare generală a „Asociaţiunii transilvane"*, Sibiu, 1662, p. 36—38.

16 *Ibidem*, p. 20.

dr. N. Stoide, dr. Artemiu Alexi și I. Mărculețiu.[17] Tot așa vor fi împărțite peste cîțiva ani și secțiile viitoarei Societăți Academice Române din București, devenită Academia Română. În 1900 s-au adăugat alte două secții: școlară și economică.

Adunarea a ales și cîțiva noi membri onorari, ca Alexandru Odobescu, C. A. Rosetti, George Sion, Nicolae Ionescu, Grigorie Nanu, participanți la lucrări, precum și Mihail Kogălniceanu, geograful E. Bieltz, directorul gimnaziului săsesc din Brașov Kratky ș. a.[18] Adunarea s-a încheiat, și de data aceasta, prin însuflețitele cuvinte ale președintelui Șaguna.[19]

Următoarele adunări generale au avut loc la Blaj (1863) Hațeg (1864) și Abrud (1865). Din motive independente de voia sa, Șaguna n-a putut lua parte la acestea, lucrările fiind prezidate de vicepreședintele Timotei Cipariu. De fiecare dată, Cipariu și-a exprimat dorința de a-l vedea din nou pe Șaguna conducînd lucrările Adunărilor generale, „cu toată energia îndătinată și cu toată însuflețirea ce știa insufla în inimile tuturor". La adunarea de la Hațeg, s-a reînnoit mandatul lui A. Șaguna, ca președinte, T. Cipariu vicepreședinte și G. Barițiu secretar.

Cea de a șasea adunare generală a Asociațiunii s-a ținut la Alba Iulia, în zilele de 28 și 29 august 1866, sub conducerea lui Șaguna, devenit între timp arhiepiscop al Sibiului și mitropolit al Ardealului. După mulțumirile de rigoare adresate lui Cipariu, pentru „deosebita dexteritate" cu care a condus lucrările ultimelor trei Adunări, Șaguna a dezvoltat în fața participanților o temă deosebit de interesantă, despre valoarea morală și socială a muncii, arătînd că „fără muncă pricepută și stăruitoare nu poate înainta cultura unui popor nici onoarea și aprecierea lui în societatea civilă".[20]

Aceasta a fost ultima adunare generală condusă de Andrei Șaguna. La viitoarea adunare, ținută la Cluj în august 1867, a fost ales ca președinte Vasile Pop, iar ca vicepreședinte, în locul lui T. Cipariu, directorul Institutului teologic-pedagogic din Sibiu, Ioan Hannia; secretar a rămas tot G. Barițiu. Drumul trasat de primul președinte a fost continuat de urmașii săi, pînă în 1948.

Rolul lui Andrei Șaguna în fondarea și conducerea Astrei a fost unanim apreciat de contemporani și de urmași. De pildă, Timotei Cipariu rostea cuvinte de apreciere cu ocazia primei adunări generale de la Sibiu, din 1861, de care am amintit mai sus. Iar mai tîrziu, distinsul cărturar și academician Andrei Bîrseanu (1858—1922), vicepreședinte (1905), apoi președinte al Astrei (1911—1922), spunea: „un bărbat providențial a fost Șaguna pentru Asociația noastră, căruia avem a-i mulțămi o parte însemnată din înfăptuirea ei, îndrumările cele mai prețioase pentru viitorul ei... Cuvine-se deci, să-i fim în veci recunoscători, cuvine-se ca figura lui bărbătească să o avem pururea înaintea ochilor noștri sufletești iar învățăturile lui înțelepte să le avem totdeauna de îndreptar în lucrările Asociației noastre. Dar lucrările săvîrșite de Șaguna în interesul însoțirei noastre culturale sînt numai un episod din activitatea uriașă și binecuvîntată dezvoltată de acest bărbat epocal spre binele și înaintarea neamului nostru românesc — un episod însă, care stă în strînsă legătură cu întreaga ființă sufletească și cu întreagă vrerea atît de puternică a acestui om în adevăr extraordinar".[21]

Arătam mai sus că în adunarea de la Cluj (1867), în locul lui Șaguna a fost ales ca președinte juristul Vasile Pop (1867—1875). Locul lui Cipariu a fost luat de Ioan Hannia, directorul Institutului teologic-pedagogic din Sibiu, înlocuit apoi cu Iacob Bologa în 1870, care, între 1875—1877, a urmat ca președinte, apoi din nou

17 V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 77.

18 *Ibidem*, p. 68. Cf. și relatările lui Al. Odobescu, în vol. *Opere complete*, Ediție critică publicată sub îngrijirea prof. univ. Al. Dima, vol. II, București, p. 237—255.

19 *A doua adunare*..., p. 31.

20 Cf. broșura *Protocolul despre a VI-a adunare generală a Asociațiunii transilvane*, Sibiu, 1866, p. 18—24; Amănunte asupra începuturilor Asociațiunii vezi și în rev. *Transilvania*, an. XLII, nr. 4, 1911 (număr jubiliar, cu studii semnate de Andrei Bîrseanu, Ioan Lupaș ș. a.).

21 Andrei Bîrseanu, *Vorbire de deschidere la Adunarea generală a Asociației, în Sibiu, la 12 octombrie 1909*, în rev. *Transilvania*, an. XL, nr. 5, 1909, p. 376—377.

ca vicepreşedinte. Din 1877 pînă în 1887, Asociaţia a avut în frunte pe marele cărturar canonicul Timotei Cipariu, — membru al Academiei Române — deşi majoritatea adunărilor generale au fost conduse de vicepreşedintele Iacob Bologa. Din 1888 pînă la moartea sa din 1893, Asociaţia a avut ca preşedinte pe George Bariţiu, care, timp de 28 de ani, a fost secretarul ei. Din 1866 fusese membru al Societăţii Academice Române, apoi preşedinte al secţiei istorice, iar în ultimul an al vieţii preşedintele Academiei Române. În aceeaşi perioadă a activat ca vicepreşedinte arhim. Ilarion Puşcariu, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului (1888—1901; în 1888 a fost ales ca vicepreşedinte Nicolae Popea, viitorul episcop de Caransebeş, dar n-a fost recunoscut de Guvernul din Budapesta). Din 1894 pînă în 1901 a activat ca preşedinte canonicul Ioan Micu Moldovan de la Blaj, membru al Academiei Române. I-a urmat bănăţeanul Alexandru Mocioni (1901—1904) vicepreşedinte fiind Iosif Sterca Şuluţiu (1901—1904), care a fost ales apoi preşedinte, între 1904—1911. În 1904 a fost ales ca vicepreşedinte Andrei Bîrseanu, profesor la Gimnaziul „Andrei Şaguna" din Braşov, urmînd şi el ca preşedinte din 1911 pînă la moarte (1922); ca vicepreşedinte a funcţionat acum Vasile Suciu (1911—1919), viitorul mitropolit al Blajului. Ca secretari şi redactori ai revistei *„Transilvania"* au funcţionat un timp preoţii şi profesorii de teologie din Sibiu Ioan Popescu (1889—1891) şi Zaharia Boiu (1892—1895), apoi Cornel Diaconovici (1895—1906), Octavian Goga (1906—1914). Ca secretari II au funcţionat, între alţii, Dr. Daniil Popovici-Barcianu (1881—1887), Dr. Ioan Crişan (1877—1893) şi Vasile Bologa (1894—1897); ca bibliotecari Nicolae Cristea (1865—1870), Ioan Crişan (1883—1888) şi Petru Şpan (1892—1893), toţi profesori la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu (V. Bologa pentru scurt timp) şi alţii.[22]

Cîteva date din prodigioasa activitate a Astrei vor contura şi mai bine rolul pe care l-a îndeplinit ea în viaţa poporului român din Transilvania, mai ales pînă în 1918. În ce priveşte organizarea, Asociaţia avea ca organ executiv Comitetul central („stătătoriu"), format din 12 membri, care ţinea şedinţe lunare. El stabilea şi organiza buna desfăşurare a programului ştiinţific şi de culturalizare a maselor, pe baza Statutelor şi a hotărîrilor luate de adunările generale. Conducerea propriu-zisă era încredinţată la şapte „oficianţi": un preşedinte, un vicepreşedinte, un secretar prim, un secretar II, un bibliotecar-arhivar, un casier şi un controlor, aleşi pe o perioadă de trei ani, cu dreptul de a fi realeşi.

Adunările generale se ţineau în fiecare an în diferite oraşe ale Transilvaniei: Cluj (1867), Şomcuta Mare (1869), Năsăud (1870), Sebeş (1872), Deva (1874), Blaj (1877), Sighişoara (1879), Turda (1880), Sibiu (1881), Dej (1882), Braşov (1883), Orăştie (1884), Gherla (1885), Alba Iulia (1886), Sibiu (1887), Abrud (1888), Făgăraş (1889), Năsăud (1893), Sebeş (1894), Lugoj (1896), — prima în Banat — Beiuş (1898), Băile Herculane (1900), Sibiu (1901), Oraviţa (1902), Baia Mare (1903), Timişoara (1904), Şimleul Silvaniei (1908), Blaj (1911), Bistriţa, Dej, Oradea (1920), Sighet (1921) ş. a. La ele puteau participa membrii fondatori (cei care depuneau cel puţin 200 fl.), membri onorari (cei care plăteau 5 fl. pe an), cu drept de vot deliberativ, apoi membri corespondenţi (numiţi de adunarea generală, la propunerea preşedintelui, dintre cei care contribuiau cu scrisul lor la programul Astrei) şi membri onorari (cei care aduceau contribuţii deosebite la propăşirea Astrei), cu drept de vot consultativ. Între cei din urmă s-au numărat o serie de personalităţi din vechea Românie şi chiar din alte ţări ale Europei. Scopurile înalte urmărite de Asociaţie au atras de la bun început numeroşi membri. În primul an erau 17 membri fondatori, 19 pe viaţă şi 709 ordinari, în 1909 cifra lor totală era de 1980, iar în 1914 de 10.300! Toate fondurile Astrei s-au constituit numai din cotizaţiile membrilor sau din donaţii, căci ea nu se bucura de nici un sprijin din partea statului austro-ungar.

Dintre adunările generale — adevărate sărbători româneşti — reţinem pe cea de la Blaj, din 1911, cu prilejul sărbătoririi semicentenarului Astrei, cu 30.000 de participanţi. Au fost de faţă atunci cei doi mitropoliţi, Ioan Meţianu de la Sibiu şi Victor Mihali de la Blaj, precum şi o seamă de personalităţi de peste Carpaţi (G. Coşbuc, Şt. O. Iosif, V. Eftimiu, I. L. Caragiale, N. Iorga, S. Mehedinţi, I. Bianu, Sextil Puşcariu), filologul ceh I. Urban Jarnik, gazetari şi corespondenţi de presă din România, Austria şi chiar din Londra. Alături de cuvintele însufleţite

22 Cf. Ioan Lupaş, *op. cit.*, p. 27—60.

ale mitropoliților și Andrei Bîrseanu, au rostit conferințe Octavian Goga și profesorul bănățean Iosif Popovici, un apreciat lingvist. La programul muzical-artistic, condus de compozitorul și dirijorul Iacob Mureșianu, și-au adus aportul artiști de talent ca Zaharia și Olimpia Bîrsan, Aristizza Romanescu, Petre Liciu, veniți din București și alții. Cea mai puternică impresie a produs-o însă zborul lui Aurel Vlaicu, care simboliza triumful geniului românesc și credința nestrămutată în biruința cauzei naționale.

Din 1868 se înființează „despărțămintele" (filialele) Astrei, în frunte cu cîte un subcomitet (în fruntea membrilor dintr-o comună se afla o „agentură"). An de an se creează noi „despărțăminte", mai cu seamă în localitățile-sedii de protopopiate. Ele au avut un rol însemnat în răspîndirea ideilor înaintate în lumea satelor transilvane prin biblioteci, case culturale, șezători culturale, prelegeri populare, cursuri de alfabetizare, reuniuni agricole, premii pentru încurajarea agriculturii, răspîndirea publicațiilor Astrei ș.a. Din inițiativa și cu sprijinul Astrei se ridică busturi (Sibiu ș.a.) și monumente comemorative (Baia de Criș, Țebea, Alba Iulia, Mirăslău ș.a.). Se crează fonduri și fundațiuni, din cotizațiile membrilor, din tipărirea unor cărți și broșuri, din donații. Se împart anual burse la elevi și studenți, între ei numărîndu-se Victor Babeș, G. Bogdan-Duică, Ioan Lupaș, Octavian Goga, I. U. Soricu, Aron Cotruș, Valeriu Bologa, Iuliu Hațeganu și alții.

Sub egida Astrei au fost publicate numeroase lucrări istorice, literare și științifice (de plidă, cunoscuta colecție de documente a lui Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele naționale-politice ale românilor de sub coroana ungară* (8 volume, Sibiu, 1902—1915). Din 1868 pînă în 1945 a apărut la Sibiu revista *Transilvania* (la început bilunar, apoi de 6 ori pe an, mai tîrziu lunar), în care au apărut sute de studii și articole de istorie, documente istorice, literatură, pedagogie, știință, note și recenzii, traduceri din literatura universală etc. Pînă în 1893 a fost redactată de G. Barițiu, apoi de Ioan Popescu, Zaharia Boiu, Cornel Diaconovici, Octavian Tăslăuanu, Andrei Bîrseanu ș.a. Paralel cu Transilvania, Asociația a mai editat și *Țara noastră* (1907—1910), prima revistă cultural-literară pentru popor, la început sub conducerea lui Octavian Goga, iar din 1908 sub conducerea unui comitet, format din Octavian Goga, Ilarie Chendi și Victor Eftimiu.

Dar cea mai durabilă operă realizată de Astra a fost *Enciclopedia română*, în trei volume, apărută la Sibiu între anii 1898—1904, sub redacția lui Cornel Diaconovici. Au fost antrenați în această lucrare 172 de colaboratori: profesori, publiciști, juriști, preoți, medici, ingineri, agronomi, arhitecți, învățători ș.a. din Transilvania și de peste Carpați, care au scris aproape 40.000 de articole.[23] Ideea publicării unui Dicționar al limbii române a fost preluată și realizată de Academia Română.

Tot sub egida Astrei au văzut lumina tiparului și cîteva colecții: „Biblioteca populară" (1891), una din cele mai răspîndite colecții din Transilvania, cu peste o sută de broșuri cu caracter literar, istoric și mai ales economic pentru țărani (tirajul fiecăreia era de 15.000 exemplare); „Biblioteca tineretului" cu o serie de broșuri destinate elevilor și tineretului (s-au publicat părți din operele lui C. Negruzzi, V. Alecsandri, I. Creangă, P. Ispirescu, M. Sadoveanu, O. Goga, I. Al. Brătescu-Voinești, I. Agîrbiceanu ș.a.); „Biblioteca profesiunilor industriale", care urmărea publicarea unor broșuri și cărți tehnice.

Încă din 1861 s-a înjghebat o modestă bibliotecă într-o cameră la Institutul teologic-pedagogic (primul bibliotecar fiind Visarion Roman). Prin donații de la diferite persoane și instituții, biblioteca a sporit mereu, încît în 1918 avea 18.024 opere în 22.158 volume. Între donatori s-au numărat: Timotei Cipariu, George Barițiu, Iosif Hodoș, Simion Mangiuca și alți cărturari, dar mai ales Academia Română, care își trimitea la Sibiu toate publicațiile. Notăm aci că au funcționat ca bibliotecari și cîțiva dintre profesorii Institutului teologic-pedagogic din Sibiu: Nicolae Cristea (1865—1870), Ioan Crișan (1883—1888), Petru Șpan (1892—1893). După 1868 se înființează și biblioteci ale despărțămintelor; în 1911 erau 440, în 1914 numărul lor a ajuns la 600. Și toate acestea s-au făcut din colecte și strădanii comune, fără vreun sprijin din partea statului ori a cercurilor conducătoare.

---

23 Mircea Stoia, *Semnificația națională a primei enciclopedii române editate de Astra*, în vol. *Repere sibiene*, III, Sibiu, 1982, p. 267—295.

Între realizările de seamă ale Astrei se numără şi expoziţiile: în 1862 la Braşov, în 1881 la Sibiu, în clădirile Mitropoliei (atunci au participat cu exponate şi Şcoala de fete a Azilului „Elena Doamnă" din Bucureşti) şi în 1905, tot la Sibiu. Încă din 1861, Bariţiu propusese să se înfiinţeze un muzeu, propunere care a fost mereu în atenţia preşedinţilor şi a adunărilor generale. Abia în anii 1903—1905 Asociaţia izbuteşte să-şi ridice o clădire proprie, în centrul Sibiului (Biblioteca Astra de azi), cu săli pentru bibliotecă, muzeu şi conferinţe. Muzeul avea patru secţii: etnografică, istorică-cultură, literatură şi artistică. Inaugurarea s-a făcut în 1905, odată cu expoziţia, cu prilejul celei de a 44-a adunări generale. A fost o adunare impresionantă, cu mii de participanţi.

Menţionăm şi faptul că Astra a sprijinit în tot decursul existenţei sale, şcolile româneşti din Transilvania. Se acordau ajutoare anuale şcolilor din Sibiu, Blaj, Gherla, Cluj, Cîmpeni, Şimleu ş.a., burse pentru mulţi elevi de la gimnazii, şcoli reale şi comerciale, pentru studenţi în Medicină, Drept ş.a. În 1886 a înfiinţat prima „şcoală civilă de fete" din Sibiu — cu internat, — avînd ca directori pe profesorul Dr. Daniil Popovici-Barcianu (1876—1887), urmat de Ioan Popescu (1889—1891), Dr. Ioan Crişan (1891—1893), toţi profesori la Institutul teologic-pedagogic, urmaţi de Dr. Vasile Bologa (1893—1919), tot teolog şi preot.[24] Numeroase cursuri de alfabetizare se desfăşurau tot sub îndrumarea „despărţămintelor" Astrei, mai precis sub a preoţilor şi învăţătorilor confesionali. În timpul primului război mondial, a trimis pe front şi spitale mii de abecedare şi broşuri pentru soldaţii români care au fost înrolaţi în armata austro-ungară. Nu trebuie trecute cu vederea numeroasele propuneri ale Astrei de înfiinţare a unei Universităţi româneşti, lucru ce se va realiza în 1919.

Din toate acestea, rezultă că „Asociaţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român" din Transilvania a avut un rol însemnat în promovarea limbii şi culturii româneşti, în condiţiile opresiunii ungare, după crearea statului dualist austro-ungar în 1867.[25]

Ea şi-a continuat rodnica activitate şi după crearea statului naţional român unitar, pînă în 1948, îndrumînd mişcarea culturală românească, deşi împrejurările erau acum cu totul schimbate. Un timp a fost condusă de marele patriot Vasile Goldiş, apoi de Dr. Iuliu Moldovan.

Prin toate acestea, ca şi prin multiplele legături pe care le-a întreţinut cu cărturarii de dincolo de Carpaţi, ea şi-a adus un aport preţios la pregătirea marelui act al unităţii naţionale româneşti de la 1 decembrie 1918.

Pr. Prof. *Mircea Păcurariu*

LA ANIVERSAREA UNEI PRESTIGIOASE INSTITUŢII — ASTRA, 125 de ani de la înfiinţare —

Între marile aniversări ale anului 1986 se numără şi împlinirea a 125 de ani de fa înfiinţarea „Asociaţiunii Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român — Astra", asociaţie care, după cum se ştie, a contribuit negrăit de mult la ridicarea pe multiple planuri a românilor transilvăneni, în condiţiile de asuprire socială, naţională şi religioasă de altă dată, pregătind totodată calea spre marele act al Unirii din 1918.

Cu acest prilej, alături de alte şi bogate manifestări, organizate în municipiul şi judeţul Sibiu, în 29 şi 30 august 1986 la Sibiu s-au desfă-

24 A se vedea Dr. Vasile Bologa, *Şcoala civilă de fete cu internat a Asociaţiunii. Istoricul înfiinţării şi dezvoltării în cei dintîi 25 de ani*, în rev. *Transilvania*, nr. 4, 1911, p. 411—456.

25 Asupra rolului ei, vezi Dr. Antonie Plămădeală, *Asociaţiunea „un reazem al naţionalităţii române"*, în vol. *Dascăli de cuget şi simţire românească*, Bucureşti, 1981, p. 338—348.

șurat *„Zilele academice istorice"* consacrate acestui eveniment și organizate de Academia Republicii Socialiste România — Secția de științe istorice și Societatea de științe filologice din R. S. România — Filiala Sibiu. Festivitatea s-a deschis vineri, 29 august 1986, ora 10, în sala mare a Casei de cultură a sindicatelor din Sibiu cu o sesiune de comunicări științifice, cuvîntul inaugural fiind rostit de dl. acad. *Ștefan Pascu*, care, între altele, a evocat contextul în care a fost creată și anii de început ai Astrei, subliniind rolul Sibiului în această activitate, spre Sibiu fiind „ațintiți toți ochii, toate conștiințele" cum a precizat Domnia Sa.

Prima comunicare a fost susținută de dl. acad. *Radu Voinea*, președintele Academiei R. S. R., fiind intitulată: „De la Societatea Filosoficească a Neamului Românesc la Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român", în partea finală vorbitorul făcînd urarea ca manifestările închinate jubileului Astrei „să fie un zbor spre înălțimi" spirituale.

A luat apoi cuvîntul dl. acad. *Cristofor Simionescu*, vicepreședintele Academiei, care a conferențiat despre: „Astra și România", subliniind între altele ideea că sărbătorirea Astrei nu este un eveniment cu caracter local, aceasta pentru că lucrarea sa a avut ecouri în toate provinciile românești, inclusiv la înființarea Academiei, Astra însăși avînd „atributele unei academii".

În continuare a vorbit dl. acad. *Caius Iacob* despre: „Matematica românească de la Gheorghe Lazăr la Traian Lalescu".

Întîmpinat cu aplauze, a conferențiat apoi Î. P. S. Dr. *Antonie Plămădeală*, Mitropolitul Ardealului, despre: „Ctitori și ctitorii ale Astrei".* Reliefînd faptul că, de obicei, „cărțile se scriu din cărți" și că e cu totul altceva cînd ele se scriu „din și după documente", Î. P. S. Sa a arătat că „inițiativa implicînd înseși statutele „Asociațiunii..." — Astra este intim legată de numele lui Ioan Cavaler de Pușcariu", jurist și autor de lucrări istorice, prieten apropiat al lui Șaguna, ceea ce rezultă atît dintr-o lucrare a acestuia: „Reminiscențe din anul 1860", cît și dintr-o scrisoare autografă a lui Ioan Cavaler de Pușcariu către Elie Miron Cristea, descoperită recent și „în care se explică cum s-au petrecut lucrurile..."

„Cred a se cuveni să aduc în memoria noastră și amintirea altor inițiative anterioare Astrei, dacă nu identice, măcar similare, care au putut genera sau stimula chiar impulsul Cavalerului (de Pușcariu). Lăsînd la o parte, dar nu dînd uitării, Școala ardeleană, trebuie să notăm că, anticipînd scopurile Astrei, revoluționarii de la 1848 s-au gîndit la înființarea unei Academii, iar Avram Iancu a și concretizat-o într-o Academie de drepturi, căreia i-a testat și un fond anume. Ideea Academiei a fost schimbată apoi de Aaron Florian și de Ioan Maiorescu în necesitatea de a înființa o Asociațiune culturală..."

---

* Cuvîntarea integrală a apărut în rev. România literară nr. 37, din 11 septembrie 1986.

„Cercetătorii eliberați de cenzuri confesionale — a subliniat Î. P. S. Sa în comunicarea făcută — sau de altă natură, din vremuri apuse, știu și confirmă astăzi indubitabil printre ctitorii mari ai Astrei pe mitropolitul Andrei Șaguna, cel pe care Ioan Slavici îl numea „începător a toate". Nu știu dacă cineva i-ar fi putut găsi o caracterizare mai potrivită în atît de puține cuvinte. În ele îl regăsim pe Șaguna prezidînd Adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848, pe Șaguna reîntemeietorul Mitropoliei Transilvaniei (1864) și autorul Statutului Organic, pe Șaguna organizatorul primului Congres bisericesc în care prevalează laicii, printre care și Avram Iancu, pe Șaguna întemeietorul Institutului pedagogic-teologic, al tipografiei (1850), pe Șaguna traducătorul Bibliei care îi poartă numele, întemeietorul „Telegrafului Român" (1853) și al „Calendarului" (1852), ambele cu apariție neîntreruptă pînă astăzi, apoi pe Șaguna întemeietorul a peste 400 de școli confesionale și a două gimnazii și, în sfîrșit, pe Șaguna, marele ctitor al Astrei care a instrumentat totul..."

„Alături de Șaguna — a continuat Î. P. S. Sa — cele dintîi nume care trebuie amintite printre ctitorii cei mari sînt cele ale lui Timotei Cipariu și Gheorghe Barițiu, altfel și primii conducători ai Astrei, aleși în 23 octombrie 1861", menționînd apoi pe Ioan Rațiu, Vasile Pop, Iacob Bologa, Ioan Micu Moldovan, Alexandru Mocsonyi, Gavriil Munteanu, Pavel Vasici, precum și alți ctitori și continuatori, pînă la Octavian Goga care „a dat un nou curs gîndirii și științei despre limbă, istorie și literatură în Transilvania prin celebrul său discurs rostit la Adunarea jubiliară de 50 de ani de existență a „Asociațiunii", ținută la Blaj în 1911, în care făcea „apel de ieșire a Asociațiunii din granițele sufocante ale imperiului dualist și de întoarcere de la ceea ce fusese glorificare exclusivă a trecutului îndepărtat daco-roman, spre glorificarea și a luptei românilor din Principate..."

În privința „ctitoriilor Astrei", Î. P. S. Mitropolit Antonie a arătat că ele „au fost adevărate cetăți de rezistență împotriva deznaționalizării, adevărate școli... ale împărtășirii tuturor din tezaurul de limbă și obiceiuri, de tradiție și de conștiință românească. Deșteptată „din somnul cel de moarte", cum se cîntase încă de la 1848, Astra a preluat de fapt și a exercitat mai bine de o jumătate de secol, împreună cu Statutul Organic și cu Congresul lui Șaguna prerogativele unui guvern, ale unui parlament românesc, avînd administrația la Sibiu și Centrul pretutindeni..."

Dintre multele ctitorii ale Astrei, Î. P. S. Sa a adus în atenție biblioteca, prestigioasă și astăzi la Sibiu, și sutele de biblioteci ale Despărțămintelor, o bibliotecă pentru studenții din Cluj, fundațiuni prin care Astra a oferit, pînă în 1910 de pildă, aproape 700 de burse pentru studenți, elevi și ucenici de meserii, cursuri pentru analfabeți, școala civilă de fete din Sibiu, muzeul și expozițiile organizate etc.

Î. P. S. Sa a zăbovit de asemenea asupra publicațiilor Astrei în cadrul fiecărei secții, Biblioteca poporală, Biblioteca Astrei medicale, Biblioteca secției geografice-etnografice, a secției istorice, a secției științelor-naturale și a secției social-economice, asupra „Analelor" Astrei,

rev. Transilvania, Gînd românesc (la Cluj), Ţara noastră (la Sibiu) şi desigur asupra primei „Enciclopedii române“ în trei volume, scrisă de 172 de autori, între ei şi Elie Miron Cristea, devenit primul nostru patriarh.

Tot ca ctitorii ale Astrei se numără casele naţionale, cursuri de împletit, un teatru ambulant, înfiinţarea Societăţii „Şoimii Carpaţilor“ şi încă altele.

Î. P. S. Sa a zăbovit totodată asupra multelor neajunsuri pe care ctitoriile Astrei le-a întîmpinat din partea stăpînirii dualiste (1867—1918), menţionînd o seamă de chipuri de oameni vrednici care au luptat cu mari jertfe, expunîndu-se şi multor primejdii, împotriva tendinţelor agresive ale stăpînirii, tendinţe care s-au transformat în adevărate persecuţii cu deosebire în timpul primului război mondial.

În partea finală a conferinţei, Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului a adus în atenţia ascultătorilor două aprecieri asupra Astrei exprimate la Adunarea jubiliară din 1911, una de către Andrei Bîrseanu care a spus că „două au fost motivele de căpetenie care au condus pe părinţii noştri la înfiinţarea Asociaţiunii: dorul lor de lumină, de înaintare, şi simţul lor de solidaritate naţională, cu un cuvînt: mîntuirea lor dar nu numai de iobăgia corporală, ci mai vîrtos de cea spirituală“, iar alta de către I. M. Moldovan, care menţiona între marile realizări ale Astrei: paza tezaurului lingvistic, dezvoltarea literaturii şi ignorarea diferenţelor de clasă şi de confesiune.

Încheind, Î. P. S. Sa a spus: „E cazul a remarca un lucru cu totul şi cu totul deosebit. Românii, aflaţi în 1861 de un secol şi jumătate în stare de neîncetată hărţuială şi dramatice confruntări confesionale, au găsit în ei forţa şi hotărîrea de a se reuni într-un tot, pe temeiul şi în numele acelui numitor comun care era unitatea de limbă şi de neam, întemeind împreună Asociaţiunea şi rămînînd una între pereţii ei spirituali, de-a lungul unei uimitor de lungi perioade. Din acest punct de vedere, Asociaţiunea a fost un răspuns românesc demn şi efectiv la toate încercările de dezbinare, puse la cale de cei care ne voiau despărţiţi tocmai spre a ne stăpîni mai uşor şi a ne deznaţionaliza. Cine ştie pînă unde ar fi ajuns dacă n-ar fi fost Astra şi Marea Unire hotărîtă de întregul popor.

Din această perspectivă ne apare clar acum: Ctitorul cel mare şi adevărat al Asociaţiunii, în 1861, a fost poporul român din Transilvania, care a înfăptuit-o, iar cea mai mare dintre ctitoriile ei, ctitoria urmărită cu înţelepciune, răbdare, pasiune, perseverenţă şi jertfe a fost Marea Unire de la 1 Decembrie 1918“.

Dl. acad. Ştefan Pascu, care a prezidat această sesiune de comunicări ştiinţifice, luînd cuvîntul în continuare a arătat între altele că Î. P. S. Mitropolit Antonie „s-a dovedit şi istoric, înţelegătorul sensului adevărat al Astrei, tribunul care ştie să se adreseze atît minţii cît şi inimii“.

Lucrările sesiunii de comunicări ştiinţifice s-au desfăşurat şi pe secţii. La secţia istorică a vorbit şi P. C. arhid. C. Voicu, rectorul Insti-

tutului Teologic Universitar din Sibiu, care a susţinut comunicarea: „Contribuţia Astrei la unitatea spirituală a tuturor românilor".

În anul 1862 marele mitropolit Andrei Şaguna anticipa în felul următor roadele Astrei: „Nu vor trece multe zeci de ani şi naţiunea română va fi regenerată şi întinerită în puterile sale intelectuale, industriale şi materiale, pentru că naţiunea este setoasă după cultură şi luminare, iar membrii acestei Asociaţiuni nu vor cruţa nici un sacrificiu ce ar condiţiona un viitor mai fericit şi propăşirea naţională".

Din bilanţurile care s-au făcut la acest jubileu al Astrei a reieşit limpede că Asociaţiunea... — Astra s-a achitat cît se poate de onorabil de nobilele sarcini pe care şi le propunea acum 125 de ani.

Arhid. *Gh. Papuc*

UN TEOLOG GREC DECEDAT PREMATUR: PANAIOTIS NELLAS (1936—1986)

La 6 aprilie 1986 s-a stins din viață la vîrsta de abia 49 de ani unul din cei mai cunoscuți reprezentanți ai așa numitei „școli neo-patristice grecești", Panaiotis Nellas. Deși petrecuse un timp printre călugării din Sfîntul Munte Athos, cu care a păstrat mereu strînse legături, totuși P. Nellas a preferat să activeze ca laic în calitate de profesor secundar în Atena îndeosebi în mijlocul tineretului, pe care a căutat să-l cîștige sufletește prin popularizarea celor mai atractive pagini din literatura patristică, străduindu-se în același timp să trezească în el sentimente de vie și aleasă comuniune liturgică. Cu o rîvnă de apostol rar întîlnită în vremile mai noi, cu o bunătate mereu proaspătă și nedezmințită, el a făcut din locuința sa un adevărat cenaclu literar și teologic pentru oricine dorea să cunoască scrisul sfinților Părinți. În același timp el era și redactor de cărți și de reviste, pe care tot el le expedia și le distribuia.

Alături de alți colegi tineri (cum sînt profesorii Hristu Yannaras, Ioan ZizIulas și alții), P. Nellas cerea o profundă reformă a teologiei grecești prea dominată de raționalism și pe care el voia s-o apropie cît mai mult de cerințele sufletului contemporan. „Ortodoxia nu-i doar un trecut, spunea el acum cîțiva ani. Ea nu-i nici o realitate obiectivă dar statică și nici măcar un sistem de adevăruri și de idei dintr-o anumită epocă, ci ea trebuie înțeleasă ca un adevărat proces de transformare a lumii prin Biserică". La această înnoire a teologiei P. Nellas a stat în strînsă legătură cu literatura filocalică. Iar pentru noi, românii, e o bucurie sporită faptul că, în admirația lui față de munca de punere în valoare a acestei literaturi filocalice, așa cum a înțeles-o păr. prof. Dumitru Stăniloae, pe care-l numește „îndrumător duhovnicesc și dascăl", răposatul P. Nellas tipărea la Atena, în seria colecției sale patristice *„Epi tas pigas"* (=La izvoare!) două din operele sfîntului Maxim Mărturisitorul traduse și comentate de teologul român. „Mistagogia" și prima parte din „Ambigua".

Oricum, după studiile din Grecia și apoi din Franța (la Institutele teologice ortodox și rom. catolic, precum și la Sorbona), P. Nellas s-a făcut cunoscut atît în patrie, cît și în lumea ortodoxă în general printr-un suflu larg și deschis, în care punea problemele. Teza lui de doctorat intitulată *„Învățătura despre îndreptare a lui Nicolae Cabasila. Contribuții la soteriologia ortodoxă"* (Pireu, 1975, 182 pagini) e o merituoasă sinteză a mai multor studii și articole, pe care el le-a dedicat acestui mare teolog bizantin din sec. XIV, ale cărui lucrări *„Despre viața în Hristos"* și *„Tîlcuirea dumnezeieștii Liturghii"* au rămas neîntrecute atunci cînd ne-au prezentat învățătura Bisericii Ortodoxe ca o lucrare hristocentrică săvîrțită în viața omului prin mijlocirea Sf. Taine și prin colaborarea lui cu harul divin.

Din 1968, de cînd publica *„Prolegomene la studiul operei lui N. Cabasila"* și pînă în preajma morții sale, P. Nellas a revenit adeseori asupra acestui teolog bizantin, reușind, de pildă în 1975, în revista „Klironomia" de la Salonic, să identifice între „izvoarele teologice" ale operei lui N. Cabasila o serie întreagă de opere ale sfinților Părinți, în primul rînd pe Sf. Maxim Mărturisitorul. În 1979, în volumul *„Ființă îndumnezeită. Perspective pentru o înțelegere ortodoxă a omului"* (Atena, 315 pagini) el urmărește acest fir roșu, al îndumnezeirii omului, începînd de la sfîntul Irineu al Lyonului (sec. II) și pînă în sec. XVIII, la Sfîntul Nicodim Aghioritul. În tot acest excurs teologic locul ocupat de Nicolae Cabasila apare atît de important, după P. Nellas, încît nu-i mirare că în 3 iunie 1982 Sfîntul Sinod al Bisericii Greciei în frunte cu arhiepiscopul Serafim a trecut pe

N. Cabasila în rîndul sfinţilor (tomos nr. 911/976). Contribuţia răp. P. Nellas la popularizarea acestei idei credem că a fost importantă, aşa cum reiese şi din revista *Sinaxi*=Întîlnirea întemeiată şi condusă de el. Subliniem totodată că în această revistă se prevedea de la început, din 1982, „să se descrie şi să se analizeze, în domeniile cele mai diverse ale vieţii, situaţia şi dorinţele epocii noastre, spre a surprinde orice semn al prezenţei lui Dumnezeu în lume". Revista trăda un personalism teologic deosebit. Omul trebuie văzut şi apreciat ca chip al lui Dumnezeu, ca persoană ireductibilă, care numai în Biserică îşi află temeiul şi puterea unei existenţe trinitare şi care prin comuniunea cu Dumnezeu tinde mereu spre asemănarea cu El, cum observa şi profesorul O. Clement. Revista era deschisă oricărui curent teologic, inclusiv „teologiei eliberării", cu condiţia să nu trădeze spirit polemic, pătimaş. Aşa erau expuse, sub formă de dialog, cele mai variate păreri. De pildă numărul 6 al revistei, apărut în primăvara lui 1983, dedicat aproape în întregime lui N. Cabasila, redă textual dialoguri avute cu profesorul de politologie Costa Zuraris pe tema „creştinism şi autoritate" ori „Hristologie şi existenţă", susţinută de prof. I. Ziziulas. Cît despre P. Nellas, el publică un studiu interesant intitulat *„Răscumpărare sau îndumnezeire?"*, în care dovedeşte că adevăratul temei al clasicei întrebări puse de filozoful şi teologul scolastic Anselm „De ce S-a făcut Dumnezeu om?" rezidă nu atît în dorul omului de a se vedea eliberat de urmările păcatului printr-o restabilire juridică a unei jertfiri substitutive a Mîntuitorului, cît mai curînd în cerinţa firească a sufletului, aşa cum a prevăzut Pronia divină şi care poate duce pe om la îndumnezeire, la desăvîrşire.

În orice caz, dacă valoarea unei opere realizate de cineva nu se măsoară după numărul anilor, cei 49 de ani trăiţi de acest imitator al fericitului întru sfinţenie Nicolae Cabasila (care deşi laic, totuşi ne-a lăsat o robustă şi originală restructurare a spiritualităţii ortodoxe) au constituit destule ocazii, prin formularea în chip creator a principalelor probleme legate de antropologia creştină. Desigur, despre *„Biserica într-o lume aflată mereu în schimbare"* — cum îşi intitula în 1978 un articol publicat în revista „Contacts" — Panaiotis Nellas n-a putut rotunji deplin toată problematica creştină. Dar el avea dreptate să spună — aşa cum se exprima într-un alt studiu publicat în 1981 — *„Biserica, un loc pentru renaştere"*, că numai în măsura în care harurile Bisericii devin lucrătoare, numai aşa se va putea înviora omenirea. Şi în această privinţă regretatul teolog grec s-a dovedit a fi un entuziast evanghelizator. „Duhul arzînd", cu care a lucrat e o dovadă că şi viaţa creştină se doreşte după cît mai multă căldură şi evlavie.

T. B.

STUDIUL VECHIULUI TESTAMENT pentru Institutele Teologice, tipărit cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Ediţia a doua, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1985, 452 p.

A apărut recent, în a doua ediţie, Studiul Vechiului Testament pentru Institutele Teologice universitare. Colectivului redacţional anterior i s-a adăugat pr. prof. Mircea Chialda.

Din prefaţă reţinem următoarele: „Faţă de prima ediţie a manualului, noua ediţie vine cu unele completări şi îmbunătăţiri... Pentru a da posibilitatea de informare în studiul Sfintei Scripturi a Vechiului Testament şi a lărgirii orizontului de cunoştinţe, la fiecare capitol, la fiecare carte biblică sau grupe de cărţi s-a introdus bibliografia corespunzătoare, după cum şi partea despre literatura generală a fost completată cu recentele manuale şi lucrări publicate. O atenţie deosebită a fost acordată şi expunerii despre manuscrisele de la Marea Moartă, împreună cu valoarea lor pentru Studiul Sf. Scripturi. De asemenea, s-au făcut completări în ce priveşte traducerile şi ediţiile mai noi ale Sf. Scripturi, fiind menţionate în mod deosebit ediţiile ecumenice. Tot aici au fost adăugate şi ultimele ediţii ale Sf. Scripturi publicate în româneşte.

Ţinînd seamă că ideea mesianică este o idee centrală a Vechiului Testament, s-a dat o mare importanţă textelor mesianice din Pentateuh şi cărţile istorice".

Toate completările şi îmbunătăţirile menţionate sporesc real valoarea noii ediţii a manualului de Studiul Vechiului Testament. De altfel, reeditarea impunea cu necesitate o aducere la zi a materiei expuse şi a bibliografiei, dat fiind faptul că între prima şi proaspăta ediţie s-a înscris o perioadă de timp de trei decenii, în care atît pe plan ortodox, cît şi pe plan general creştin, studiile biblice vechitestamentare au înregistrat o continuă dezvoltare.

La capitolul „izvoarele şi Literatura Introducerii în Vechiul Testament" sînt menţionate într-adevăr, pe lîngă vechile introduceri redate în ediţia anterioară (apărute toate pînă la limita primelor patru decenii ale secolului nostru), alte manuale de introducere apărute ulterior, cel mai nou dintre acestea fiind cel editat sub direcţia profesorului H. Cazèlles, la Paris, în 1973. Din păcate însă lista bibliografică din care se încearcă completarea vechiului manual este totuşi strînsă. Au apărut, în Apus, numeroase alte manuale de introducere, dintre care multe sînt amintite chiar în cadrul bibliografiei generale pe care o prezintă introducerea menţionată a lui H. Cazèlles.

Şi mai săracă este lista bibliografică la ortodocşi. Exceptînd bibliografia vechitestamentară românească, nu se aminteşte nimic nou la celelalte popoare ortodoxe. Cea mai nouă Introducere în cărţile Vechiului Testament la greci, de pildă, este amintită cea a lui P. Braţiotis din 1937, ori între timp literatura specifică domeniului s-a îmbogăţit. Spre a veni cu un exemplu, putem arăta că în 1982 a apărut la greci o nouă ediţie a unei Introduceri în Vechiul Testament semnată de prof. Anastasiu P. Hastupi.

Găsim de asemenea insuficient conturat capitolul despre traducerile româneşti ale Sf. Scripturi. S-ar fi cuvenit acordat un spaţiu mai larg primelor traduceri parţiale, în româneşte, din Sf. Scriptură (Psaltirile). Problema este doar

enunţată în cîteva cuvinte fără să se redea măcar un catalog complet al primelor traduceri şi detalii în legătură cu ele.

Prea sumar este prezentată în Biblia din 1688, prima traducere integrală a Sf. Scripturi şi însemnat document de limbă literară românească.

Trecînd la partea a doua a manualului şi anume la introducerea specială în Vechiul Testament, am dori să ne oprim asupra problemei autorului cărţii lui Isaia. Ca şi ediţia anterioară, tot astfel şi actuala ediţie rămîne pe poziţia unităţii cărţii şi unicităţii autorului. Chiar dacă nu se face abstracţie de faptul că la cap. 45 din Isaia este amintit nominal regele persan Cirus, care a trăit aşa cum se ştie la mare distanţă în timp de profetul Isaia (Isaia a trăit în sec. VIII î. d. Hr., iar Cirus în sec. VI î. d. Hr.) i se dă acestui fapt o explicaţie care poate fi luată mai mult sau mai puţin în considerare. În general, datele Revelaţiei nu merg pînă la amănunte cum ar fi acelea ale amintirii numelui unor personalităţi ale istoriei, cu veacuri înainte ca acestea să se fi născut. Să se fi făcut o excepţie tocmai cu Cirus?

Admiterea unui al doilea autor al cărţii lui Isaia, care este posibil să fi fost un ucenic mai îndepărtat al marelui profet şi care va fi trăit în mijlocul exilaţilor din Babilon, n-ar fi un lucru care ar diminua autoritatea şi valoarea cărţii în sine. Doar se ştie că nici Psaltirea şi nici cartea Proverbelor n-au fost scrise în exclusivitate de cei cărora li s-au atribuit iniţial, respectiv de David şi Solomon, ci pe lîngă aceştia au mai contribuit la alcătuirea lor, şi nu în mică măsură, şi alţii, socotiţi pe bună dreptate coautori.

La ora actuală, nu numai protestanţii dar şi catolicii au recunoscut oficial pluralitatea autorilor cărţii Isaia. Mai mult, chiar în scrierile unor teologi ortodocşi se fac trimiteri la Deutero Isaia.

În sfîrşit, cîteva observaţii de ordin formal:

Grafia unor termeni ebraici este redată greşit (ex. la pag. 9, 67, :8, 73, 78, 81, 108, 113, 114, 135, 154, 171, 208, 219, 223).

Titlurile prelegerilor sînt redate cu caractere prea mici, ori procesul de învăţare face apel şi la memoria vizuală.

Toate aceste neajunsuri, mai ales de ordin formal, nu anulează valoarea noii ediţii a Studiului Vechiului Testament. S-a înlăturat odată cu apariţia sa o lipsă resimţită din ce în ce mai mult. Studenţii teologi au din nou la îndemînă un curs temeinic alcătuit, care le va uşura munca în cunoaşterea şi înţelegerea corectă a Scripturilor dumnezeieşti.

Pr. prof. *Dumitru Abrudan*

Dr. Vasile Coman, Episcopul Oradiei: CUVINTE PENTRU SUFLET, Oradea, 1985, 380 p.

Cartea P. S. Episcop Vasile cuprinde, cum însuşi spune în prefaţă, o sumă de studii cu caracter teologic-pastoral, meditaţii, cuvinte de îndemn în care preoţimea mai ales şi credincioşii să găsească o posibilitate, un temei de înnoire a vieţii, de actualizare şi îmbogăţire a activităţii misionare în Biserică.

Ţinînd cont de ritmul rapid de dezvoltare a societăţii noastre contemporane şi de necesitatea înnoirii metodelor pastorale în acest context, autorul dăruieşte cititorilor aceste cuvinte de zidire sufletească, „seminţe duhovniceşti" în scopul trăirii cît mai autentice a credinţei noastre străbune într-o lume aflată în permanentă schimbare.

Lucrarea are trei părţi, prima cuprinzînd articole şi studii teologico-pastorale („Mîntuirea prin Hristos în Biserică", „Învăţătura ortodoxă despre Biserică", „Învăţătura Bisericii Ortodoxe despre Sf. Taine", „Îmbunătăţirea activităţii pastoral-misionare a preotului", „Familia creştină", „Patria şi patriotismul în lumina învăţăturii creştine"), a doua parte cuprinzînd „adevăruri religioase pe care le-a înfăţişat prin cuvînt şi prin icoană arătînd adevărul religios care sfinţeşte pe om prin aceste două modalităţi de expresie" (pag. 5), iar partea a treia fiind constituită din meditaţii, „cuvinte", articole pe diverse teme publicate de curînd în „Telegraful Român".

Prima parte a cărții reprezintă o expunere a dreptei învățături a Bisericii noastre cu privire la temele menționate mai sus pe care P. S. Sa le tratează în detaliu, bine documentat și întemeiat pe Sf. Scriptură și Sf. Tradiție. Autorul își actualizează de fiecare dată subiectele luate în dezbatere, integrîndu-le și referindu-le la problemele lumii contemporane.

Vorbind despre mîntuire P. S. Sa amintește diferite „definiții" ale acesteia dar nu pune accentul atît pe „ce" este mîntuirea, cît pe „cum" se realizează ea; se remarcă importanța acestei deosebiri (fără a neglija vreun aspect al problemei) și se menționează că toată învățătura Bisericii referitoare la mîntuire se centrează pe încercarea de a da un răspuns cît mai întemeiat la întrebările puse Mîntuitorului Hristos de un tînăr și de un cărturar: „Ce să fac ca să moștenesc viața de veci?" sau „Ce să fac ca să mă mîntuiesc?" (Matei 19, 16; Marcu 10, 17; Luca 10, 25).

Sînt foarte bine sesizate și precizate diferențele de nuanță a noțiunilor „îndreptare", „mîntuire", „împăcare" și acceptarea lor preferențială în cele trei mari confesiuni creștine. Din faptul că mîntuirea se realizează prin Iisus Hristos, în Biserică, rezultă că împăcarea omului cu Dumnezeu are o dimensiune obiectivă și una subiectivă, că amîndouă presupun niște lucrări care se întrepătrund în mod tainic dar evident (autorul insistă asupra rolului harului, al credinței și al faptelor bune în însușirea mîntuirii, dar nu în mod separat ci acționînd toate în interdependență și completare reciprocă) și în susținerea acestor poziții sînt citate o serie de texte din V. Testament și Noul Testament, din Sf. Părinți, din imnografia liturgică ortodoxă, din teologi contemporani, (ex.: „Mîntuirea este o irupție a lui Dumnezeu însuși în viața omului" — pr. prof. I. Bria, „Omul este capabil de a fi partener de dialog cu Dumnezeu" — J. Moltmann, „Credința fără fapte este o superstiție" — K. Barth).

Cu aceeași temeinicie este prezentă învățătura ortodoxă despre Biserică (și însușirile acesteia), despre Sf. Taine (definiție, temeiuri biblice, lucrare, rolul lor în viața credincioșilor). După Mîntuire, Biserică, Taine, se trece ca într-o înlănțuire logică la problema activității pastorale a preotului. Referindu-se la lucruri concrete, P. S. Episcop Vasile vorbește despre pastorația în parohie, azi, despre mijloacele folosite de Biserică în diverse timpuri și circumstanțe, despre mobilitatea și flexibilitatea pastorației ortodoxe, despre discernerea lucrurilor în aplicarea mijloacelor pastorale (ceea ce se poate relua din experiența Bisericii și ceea ce nu se poate relua).

Importantă ni se pare legătura ce se face între pastorație și aspectul catehetic și sacramental al Sf. Liturghii ca și cum pastorația ar fi o a treia parte a Sf. Liturghii, după Liturghia cuvîntului și Liturghia sacramentală, activitatea pastorală constituind „Liturghia de după Liturghie", de care vorbesc Sf. Părinți ai Bisericii noastre.

Pastorația este legată de misiune. Autorul explică diferența dintre acestea dar accentuează importanța desfășurării lor împreună. Misiunea trebuie să se desfășoare după modelul Sf. Liturghii unde se împărtășește lumii Cuvîntul ce descoperă Adevărul care la rîndul lui face pe om liber și unde se mijlocește împărtășirea cu trupul și sîngele Domnului Hristos spre iertarea păcatelor și spre viața de veci. Deci în lucrarea pastoral-misionară accentul cade pe participarea activă la Sf. Liturghie, înțeleasă ca factor de înnoire și înviorare a vieții parohiei.

Un domeniu important al pastorației îl constituie familia. Cititorul „Cuvintelor pentru suflet", are ocazia să ia cunoștință cu un adevărat tratat despre familie, un studiu complex și amănunțit. Se dau definiții, se arată originea divină a familiei, specificîndu-se paralela dintre modelul relațiilor intratrimitare întru iubire desăvîrșită și relațiile intrafamiliale întemeiate pe același sentiment. Și în Sf. Treime și în familie se remarcă o unitate de iubire și o pluralitate în persoane. Este tratată căsătoria ca taină, legătura ei cu Sf. Euharistie și cu celelalte taine care au rolul de a mijloci mîntuirea (deci și căsătoria are acest rol). În baza comuniunii de iubire, în cadrul familiei, bărbatul chiar cînd este mai puțin credincios se sfințește prin femeia credincioasă, și invers, deoarece prin comuniune fiecare trăiește în celălalt, așa cum în taina euharistică, „nu mai trăiesc eu ci Hristos trăiește în mine", cum declară Sf. Apostol Pavel. Se amintește în amănunt problema indisolubilității căsătoriei, a pregătirii tinerilor în vederea primirii acestei taine, precum și despre buna și reaua înțelegere a ei. Vorbind despre legă-

tura dintre părinți și copii, autorul face o frumoasă remarcă privitoare la faptul că familia pregătește oameni pentru viață; și cum viața de aici este o pregătire pentru dobîndirea eternității, înseamnă că familia este o „rampă" de lansare pentru însușirea cetățeniei cerești și în felul acesta se pune în evidență dimensiunea transcendentă a tainei din acest punct de vedere. Familia este „Biserica cea mică" sau „Biserica cea vie" chiar dacă ea are și dușmani (sînt amintiți dușmanii vieții de familie: divorțul, adulterul, avortul etc.).

Foarte bine venite sînt citatele din Sf. Ioan Gură de Aur și Clement Alexandrinul de la sfîrșitul studiului cu privire la diferite aspecte ale vieții de familie, ca un temei și o confirmare a tuturor afirmațiilor făcute în lucrare.

Prima parte a cărții se încheie cu studiul intitulat „Patria și patriotismul în lumina învățăturii creștine". Aici P. S. Episcop Vasile precizează înțelesul noțiunilor: „țară" și „patrie", legătura dintre ele, complementaritatea lor, compatibilitatea dintre creștinism și patriotism. Creștinismul nu desființează identitatea etnică, lingvistică, culturală, socială a unui popor ci o confirmă, fapt dovedit biblic prin trimiterea Apostolilor la misiune către toate popoarele în limba cărora aveau să predice, precum și prin minunea de la ziua Cincizecimii, cînd toți cei ce erau prezenți la Ierusalim din diverse părți, ascultau pe Apostoli și-i înțelegeau fiecare pe limba sa. Autorul combate șovinismul și cosmopolitismul arătînd contribuția Bisericii noastre la menținerea unității de neam la poporul român, integrarea ei în viața poporului, participarea la lupta acestuia pentru libertate și dreptate socială.

În partea a doua a cărții, P. S. Episcop Vasile, prezintă o „propovăduire prin cuvînt și icoană" referitoare la praznicele împărătești (Nașterea și Învierea Domnului, fiecare eveniment avînd mai multe cuvinte de învățătură, la Întîmpinarea Domnului, Schimbarea la Față, Înălțarea, Cincizecime), la Sf. Ioan Botezătorul, la Buna Vestire. În aceste cuvinte de învățătură autorul accentuează anumite idei directoare din învățătura Bisericii ortodoxe: Hristos Mîntuitorul — Dumnezeu adevărat și om adevărat, mîntuirea, lucrare divino-umană, necesitatea absolută a colaborării omului cu Dumnezeu, universalitatea mîntuirii adusă de Hristos (pornind de la rugăciunea dreptului Simeon „Acum slobozești") ș. a.

Partea a treia cuprinde meditații pe diferite teme ce țin de viața și spiritualitatea creștinului ortodox: rugăciunea, statornicia în dreapta credință, slujirea lui Dumnezeu și slujirea aproapelui (interpătrunderea acestor două aspecte ale slujirii în viața creștinului), valoarea spirituală a postului.

Foarte frumoasă ideea P. S. Sale de a nu vedea lumea ca o pradă ci ca un dar al lui Dumnezeu. Lumea este locul ce ni s-a dat spre îngrijire și păstrare, nu spre jefuire și distrugere, loc de care răspundem și de care ține progresul nostru material și spiritual.

De asemenea sînt demne de remarcat cîteva citate din Sf. Părinți ai Ortodoxiei: „Fericiți cei ce postesc ca să hrănească pe săraci" (Origen, „Omilii asupra Leviticului", 10, 2) sau „Rugăciunea celui ce postește este ca vulturul în plin zbor; aceea a omului beat, sătul, devine grea și se ține la pămînt". (Evagrie Ponticul, „Cele opt duhuri ale răului").

De asemenea se accentuează și alte învățături referitoare la urmarea lui Hristos, la așteptarea venirii Domnului întru veghere și activitate (nu în lenevie, blazare, marginalizare, fugă de semeni, de muncă), la păcatul autosuficienței (nimeni nu-și este sieși suficient ci trebuie să trăiască pentru alții întru întărirea comuniunii); Mîntuirea este o întoarcere „acasă", scara mîntuirii sugerează dubla apartenență a creștinului la patria pămîntească și la patria cerească. În procesul de dobîndire a mîntuirii există o chemare și o trimitere care necesită un răspuns și o ascultare și care se actualizează atît în preoția sacramentală cît și în cea universală după modelul aflat în învățătura și în persoana Mîntuitorului Hristos. Mîntuirea sau desăvîrșirea are trei mari trepte: purificarea, iluminarea și comuniunea cu Dumnezeu (pentru fiecare treaptă Sf. Scriptură oferă îndemnuri și modele). Biserica este un „laborator" al mîntuirii zice P. S. Sa, aici se lucrează curățirea de patimi, sfințenia, înălțarea, iluminarea, aici îl descoperim pe Dumnezeu căruia ne rugăm, descoperire ce duce la cunoștința de Dumnezeu, deci la viața veșnică, dar îl descoperim și pe semenul *cu care* ne rugăm și cu care intrăm, de asemenea, în comuniune de iubire.

De aici, necesitatea și importanța participării credincioșilor la Sf. Liturghie, implicarea lor în viața Bisericii. Biserica este locul unde se dobîndește împăcarea cu Dumnezeu și cu semenii, temei al lucrării păcii în lume, în viața de zi cu zi, fapt din care rezultă responsabilitatea creștinului față de problemele majore ale lumii și timpului său.

*

Meditațiile P. S. Episcop Vasile al Oradiei sînt bine și bogat întemeiate pe citate biblice din V. Testament și N. Testament, fapt prin care se face legătura între întreaga iconomie a lui Dumnezeu privind mîntuirea, și pe învățătura Sf. Părinți ai Bisericii noastre.

Scrisă într-un limbaj accesibil, într-un stil plăcut și curat, cartea este într-adevăr ziditoare de suflet pentru orice credincios care o citește dar și un îndemn, o lecție de conștiinciozitate și responsabilitate pentru preotul ce se folosește de ea, în felul acesta ea atingîndu-și pe deplin scopul.

Articolele, studiile, meditațiile reflectă o gîndire profund ancorată atît în tradiția Bisericii cît și în actualitate, ele dovedesc că autorul este un om al timpului, cunoscător al problemelor Bisericii și ale lumii de azi, sensibil la orice frumusețe și valoare ce poate îmbogăți tezaurul învățăturii și experienței creștine, capabil de a actualiza aceste valori, de a le întemeia și converti în frumuseți și daruri duhovnicești ziditoare de suflet.

În predica sa, P. S. Părinte Episcop dovedește o apropiere deosebită de ascultători, fiind cunoscător al vieții lor și rîvnitor în dăruirea aportului său pentru îmbunătățirea vieții acestora.

Cartea intitulată „Cuvinte pentru suflet" dovedește că autorul ei este un cunoscător și doctor de suflete.

Pr. *Teodor Damian*

Cornelia Papacostea-Danielopolu, Lidia Demeny, CARTE ȘI TIPAR ÎN SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ ȘI EST EUROPEANĂ (secolele XII—XIX), București 1985, 246 p.

În secolele XVII și XIX se realizează cărți, care constituie adevărate monumente ale culturii și limbii românești.

Printre ele se numără: Cartea românească de învățătură la duminicile preste an, cunoscută sub numele Cazania lui Varlaam din 1643; Cartea românească de învățătură de la pravilele împărătești, numită și Pravila mare din 1646; Îndreptarea legii din 1652, Noul Testament de la Bălgrad din 1648, Biblia de la București din 1688, Evanghelia cu învățătură tipărită la Alba Iulia în 1641, Bucoavna tipărită la Bălgrad (Alba Iulia) în anul 1699, Dumnezeiasca Liturghie a lui Dosoftei care s-a tipărit „la Sfînta Mitropolie din Iași" imprimarea terminîndu-se în 1679; Viața sfinților, publicată între anii 1682 și 1686 „în tiparnița sfintei Mitropolii în Iași"; Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumina sau giudețul sufletului cu trupul de Dimitrie Cantemir, tipărită la Iași în 1698, Cartea lui Ioan Zoba din Vinț, intitulată Cărare pre scurt pre fapte bune îndreptătoare, apărută la Alba Iulia în 1685 și tot de Ioan Zoba se tipărește în 1683 la Sebeș, o carte de rugăciuni, Răspunsul împotriva catehismului calvinesc, apărută la Iași în 1645, Chiriacodromionul românesc tipărit în anul 1699 la Alba Iulia.

Veacurile XVII—XVIII constituie „perioada de înflorire a umanismului românesc în care cărturari, de prestigiu ai vremii imprimă un puternic impuls tiparului și aduc la lumină cărți fundamentale ale neamului, ducînd pînă departe faima culturii românești".

În capitole deosebite autorii tratează cu prestigiu funcția socială a cărților tipărite, unitatea limbii, a originii și unitatea de neam a românilor și apoi tiparul în limba greacă în țările române și în principalele centre ale diasporei: la Veneția și Viena, precum circulația cărții în Țările Române și în sud-estul Europei.

Subliniem aprecierea că Îndreptarea Legii, Testamentul Nou de la Bălgrad 1648 și Biblia de la București, din 1688, au fost un adevărat monument de limbă românească, ele au fost cele mai răspîndite și cele mai mult folosite cărți.

Citind cartea de care ne ocupăm, scrisă de autori prestigioși, cunoaștem rolul pe care l-a avut cartea religioasă pentru unitatea limbii și a neamului și pentru cultura românească în general.

Pr. prof. onor. *N. Neaga*

Treceri la cele veşnice

† Protopopul Stavrofor AUGUSTIN STANCIU

Duminică, 15 iunie 1986, la orele 11, cînd în toate bisericile noastre ortodoxe, preotul săvîrşeşte jertfa euharistică în care Mîntuitorul Hristos se oferă spre mîntuirea noastră, sub chipul pîinii şi al vinului, în ziua cînd Hristos a biruit moartea prin învierea Sa din morţi, şi cînd Biserica noastră face pomenirea Fericitului Augustin, preotul Augustin Stanciu, în vîrstă de numai 57 de ani, a fost chemat de Arhiereul Hristos să continue în împărăţia „unde nu este durere, nici întristare, nici suspin", slujba preoţiei la care a fost chemat, în urmă cu 29 de ani.

Augustin Stanciu a văzut lumina zilei la 10 august 1929, în satul Dîrja, jud. Cluj, ca unicul copil al dreptcredincioşilor creştini Nastasia şi Simion Stanciu. Bucuria de a se învrednici de dragostea şi grija mamei care i-a dat viaţă, a fost de scurtă durată, pentru că, abia după 9 luni de la naştere, rămîne orfan, grija creşterii şi educaţiei rămînînd în seama bunicii şi a tatălui. Şcoala generală o urmează în satul natal, după care se înscrie la şcoala pedagogică din Gherla, pe care o absolvă în anul 1949, ca şef de promoţie, fapt pentru care imediat după absolvire este numit inspector şcolar la inspectoratul Dej, după care trece la catedră, mai întîi la şcoala din Bobîlna, jud. Cluj, iar apoi în satul natal, dedicîndu-se, cu toată căldura sufletului său, instruirii şi luminării fiilor şi fiicelor consătenilor săi, pe care i-a iubit sincer şi constant pînă în ultima clipă a vieţii sale pămînteşti. În 24 august 1950, se căsătoreşte cu tînăra învăţătoare Ana Fărcaşiu, din Mintiu Gherlei, Dumnezeu binecuvîntîndu-le familia cu fiica Smaranda-Rodica.

Dar, pentru că „Dumnezeu toate le lucrează spre binele celor ce iubesc pe Dumnezeu, celor care sînt chemaţi după voia Lui" (Romani 8, 28), Augustin Stanciu dă glas chemării lăuntrice a lui Hristos, pe care o simţea puternic ancorată în sufletul său, lasă toate şi se înscrie la Seminarul Teologic din Cluj, la absolvirea căruia este hirotonit întru diacon şi preot la 15 şi 19 august 1957, pe seama credincioşilor din parohia Simioneşti, protopopiatul Bistriţa, unde păstoreşte pînă în anul 1959, cînd este transferat în parohia Şieu, acelaşi protopopiat, perioadă în care a urmat cursurile Institutului Teologic din Bucureşti al cărui licenţiat a devenit.

Datorită calităţilor cu care a fost înzestrat de Dumnezeu, calităţi pe care şi le-a înmulţit, precum slujitorul înţelept talanţii încredinţaţi de stăpîn, datorită stimei şi respectului de care se bucura în rîndul preoţilor şi credincioşilor, apreciindu-i-se după cuviinţă ostenelile şi realizările obţinute pe tărîm pastoral şi administrativ, în cei 12 ani de preoţie, la 1 noiembrie 1969, este chemat şi numit în funcţia de inspector eparhial al Episcopiei Vadului, Feleacului şi Clujului, iar la 1 aprilie 1971, promovat în postul de consilier economic, funcţie pe care o îndeplineşte pînă la 1 ianuarie 1985, cînd, din cauza unei boli, se retrage la pensie.

Cei aproape 16 ani, cît, sub îndrumarea şi încredinţarea Înalt Prea Sfinţitului Arhiepiscop Teofil, a condus unul din cele mai grele sectoare din administraţia bisericească eparhială, se pot caracteriza ca o perioadă de înflorire şi prosperare continuă a întregii eparhii şi pe tărîm economic. Aproape că nu există parohie din Arhiepiscopia Clujului care să nu fi executat lucrări de construcţii, reparaţii sau picturi. Toţi preoţii acestor parohii au trecut şi prin biroul părintelui Augustin Stanciu şi nici unul nu a plecat fără să primească o îndrumare, o povaţă înţeleaptă, o încurajare. La centrul eparhial, în această perioadă, s-a construit un cămin preoţesc nou, atelier pentru lumînări, s-a eliberat spaţiul din reşedinţa

arhiepiscopală şi s-a construit aripa nouă a Seminarului Teologic, cu paraclis pentru elevii seminarişti.

Chipul întotdeauna senin al părintelui Augustin Stanciu, vorba ardelenească domoală şi plină de duh, mereu gata de a sări în ajutorul oricui îl solicita, hotărît şi sever cînd împrejurările o cereau, i-au atras prietenia, preţuirea şi respectul preoţilor şi credincioşilor eparhiei noastre, care au avut ocazia să-l cunoască. Aceste merite şi calităţi i-au fost recunoscute şi apreciate de conducerea Centrului eparhial, care i-a acordat distincţia de „iconom", cu dreptul de a purta brîu roşu şi apoi cea de „iconom stavrofor" cu dreptul de a purta cruce.

*

Sicriul cu rămăşiţele pămînteşti a fost depus în sala festivă a Seminarului Teologic, unde, în seara zilei de 16 iunie a.c., i s-a adus un pios omagiu din partea Centrului eparhial, a preoţilor şi credincioşilor, a prietenilor şi cunoscuţilor şi a elevilor seminarişti.

Slujba înmormîntării s-a săvîrşit în ziua de 17 iunie (ziua în care fiica Smaranda împlinea 35 de ani), de către un impunător sobor de preoţi, format din toţi membrii Permanenţei Consiliului Eparhial, protopopi şi preoţi din eparhie, în frunte cu P.C. Sa Păr. Liviu Ştefan — vicar administrativ al Arhiepiscopiei Clujului, în biserica parohiei „Adormirea Maicii Domnului" din Cluj-Napoca, lîngă care părintele Augustin Stanciu, ca orice creştin înţelept, îşi pregătise din vreme locul de veşnică odihnă. Răspunsurile au fost date de un grup de elevi seminarişti, sub conducerea P. C. pr. prof. Vasile Stanciu.

La sfîrşitul slujbei au omagiat viaţa şi activitatea adormitului întru Domnul, umătorii:

P.C. Sa Păr. Liviu Ştefan — vicar administrativ, care în numele Î.P.S. Arhiepiscop Teofil, a P.S. Episcop-vicar Iustinian Maramureşanul (care fiind chemaţi de înalte îndatoriri bisericeşti, lipseau din localitate), a personalului Centrului arhiepiscopesc, a Seminarului Teologic, a protopopilor şi a preoţilor din eparhie, a adus cuvînt de apreciere pentru cel care a fost împreună slujitor şi ostenitor cu noi, în cele către Dumnezeu şi către semeni şi de mîngîiere pentru familia greu încercată de pierderea suferită.

— *P.C. Sa Păr. Onisie Moraru — vicar pensionar,* care, în calitate de prieten din tinereţe şi de fost colaborator în Centrul eparhial, a adus un pios omagiu celui care a fost prietenul statornic şi colegul bun, Stanciu Augustin, iar familiei îndoliate cuvînt de îmbărbătare şi mîngîiere.

Şirul cuvîntărilor a fost încheiat de *P.C. Sa Păr. Gheorghe Simu — preotul paroh,* care, în calitatea sa a adus cuvînt de creştinească mîngîiere pentru familia Stanciu, care astăzi pierd pe cel care a fost reazimul casei, rugînd pe Dumnezeu să-l ierte de toate cîte, ca un om, purtînd trup şi vieţuind în lume, a greşit.

În dangătul duios al clopotelor, în cîntecul armonios al imnelor bisericeşti, plîns de familie şi regretat de prieteni şi cunoscuţi, de consătenii şi de credincioşii din Simioneşti şi Şieu, sicriul cu rămăşiţele pămînteşti ale celui care a fost protopopul stavrofor Augustin Stanciu, a fost aşezat la locul de veşnică odihnă, unde aşteaptă învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să fie.

Dumnezeu să-i facă parte de aleşii Săi, în împărăţia Sa.

Arhid. *Iustin Tira*

† Preotul pensionar EMIL PORA

Marţi, 20 mai 1986, a încetat din viaţă părintele Emil Pora, la vîrsta de 81 de ani. S-a născut în familia bunilor creştini Crăciun şi Veronica, în localitatea Nadeş, jud. Mureş, familie cu şapte copii, la data de 8 decembrie 1905. Crescut în dragoste faţă de Dumnezeu şi de Biserica Sa, de mic copil avea atracţie faţă de cele sfinte.

A urmat şcoala generală în Nadeş, comuna natală, iar liceul la Sighişoara, după care s-a înscris la Academia Teologică Andreiană, pe care o termină în anul 1930. În acelaşi an se căsătoreşte cu tînăra Steluţa Popa — învăţătoare, cu care au închegat un bun cămin familial. Căsătoria le-a fost binecuvîntată cu cei doi copii Puşa şi Dorin. A fost hirotonit diacon, apoi preot, pe seama parohiei

Agnita. Acolo, părintele Pora inițiază și desăvîrșește construirea Catedralei. Păstorește în Agnita între anii 1930—1960, între 1960—1971 la Blaj și din 1971 pînă în 1977 la Vlădeni, jud. Brașov. De la Vlădeni se pensionează.

O boală grea l-a țintuit la pat în ultimii ani, timp în care octogenarul părinte Pora s-a îngrijit de rugăciune, citind Psaltirea, Molitvelnicul și alte cărți de zidire sufletească.

Joi, 22 mai a.c., a fost prohodit de un sobor de preoți în frunte cu P. C. Părinte Vasile Prodea, protopopul Brașovului, în biserica Sf. Apostoli Petru și Pavel din Brașov. După terminarea prohodirii, a fost ridicat pe umeri de preoți și condus spre locul de veșnică odihnă.

Dumnezeu să-l odihnească cu drepții Săi.

Prot. *Vasile Prodea*

† Preotul Iconom GHEORGHE LUCA

În ziua de 2 iunie 1986, a încetat din viață preotul pensionar Gheorghe Luca.

Părintele Gheorghe Luca s-a născut la 12 februarie 1912, în familia credincioșilor Ioan și Maria Luca, din sotul Purcăreni, jud. Brașov. După terminarea școlii generale în satul natal, a urmat liceul „Andrei Șaguna" din Brașov între anii 1930—1932, iar între anii 1932—1936 a urmat Academia Teologică din Arad. După terminarea Academiei Teologice, patru ani a fost învățător în satele Cărpiniș și Satulung — Brașov.

În anul 1940 s-a căsătorit cu Otilia Cîrnu, căsătorie binecuvîntată de Dumnezeu cu trei copii: Gheorghe medic, Dana profesoară, Mihai decedat la vîrsta de trei ani. În același an, 1940, era hirotonit preot, pe seama parohiei Gurasada din jud. Hunedoara. Acolo a păstorit pînă în 1946, cînd se întorcea în satul natal, de astă dată ca preot, unde păstorește pînă la pensionare, în anul 1982. Biserica ortodoxă din Purcăreni, prin grija părintelui Gheorghe Luca, va fi îmbrăcată în haina picturii între anii 1973—1977, fapt pentru care părintele a fost distins cu rangul de iconom.

Și după pensionarea sa din anul 1982, părintele Luca va sluji la Altarul Domnului cu aceeași dragoste. Astfel, P. C. Sa a suplinit din anul 1982 pînă în iunie 1986 parohia Zizin, unde a fost îndrăgit de credincioșii respectivi.

Prohodirea a avut loc miercuri, 4 iunie a. c., în biserica parohială din Purcăreni, de un impunător sobor de preoți, în frunte cu P. C. Părinte Vasile Prodea, protopopul Brașovului. Prin cuvîntările ținute, s-a scos în evidență ținuta preoțească și bogata activitate gospodărească a părintelui Gheorghe Luca. Totodată s-a transmis familiei îndoilate condoleanțe din partea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului.

După încheierea prohodirii, sicriul cu trupul neînsuflețit al părintelui Gheorghe Luca a fost ridicat pe umeri de preoți și dus spre locul de odihnă veșnică.

Dumnezeu să-l odihnească cu aleșii Săi.

Prot. *Vasile Prodea*

† Pr. ALEXANDRU COMAN

În noaptea de 11/12 iulie 1985, a trecut la cele veșnice, la venerabila vîrstă de 80 de ani, preotul pensionar Alexandru Coman, vrednic slujitor al altarului străbun, timp de 45 de ani.

Părintele Alexandru Coman s-a născut în satul Sebeșel, județul Alba, din părinții Nicolae și Marina Coman, familie de agricultori, cu sufletele mlădiate de credința cea adevărată și cu puternice simțăminte românești — reușind ca prin eforturile lor un alt fiu — Traian Coman să urmeze studii universitare, ajungînd profesor de istorie.

După terminarea școlii în satul natal și a Gimnaziului din Sebeș, a urmat Școala Normală din Sibiu — școală care prin absolvenții ei a iradiat multă lumină în locuitorii satelor și orașelor Transilvaniei.

Funcționează un an ca învățător în satul Inuri — Vințu de Jos, după care,

mînat de un impuls interior, se înscrie la Academia Teologică din Sibiu adîncindu-se în studiul disciplinelor teologice.

După absolvirea Academiei Teologice se reîntoarce în satul natal ca preot, unde funcţionează cu frumoase rezultate pînă în anul 1979, cînd se pensionează.

În timpul activităţii sale preoţeşti P. C. Pr. Alexandru Coman s-a dovedit a fi bun păstor şi duhovnic al credincioşilor, împlinind cuvintele: „nevoiţi-vă ca să faceţi adeverită chemarea şi alegerea voastră că acestea făcînd nu veţi greşi niciodată" (II Petru 1, 10). S-a nevoit prin virtute să adeverească şi alegerea şi chemarea, luptînd fără odihnă pentru universalizarea sfinţeniei şi îndumnezeirea fiinţei umane. A fost un bun predicator, iar slujbele le oficia cu evlavie încărcîndu-le de frumuseţe cu vocea sa frumoasă.

Pe plan gospodăresc, a reuşit să împodobească biserica parohială în haina picturii, să împrejmuiască cimitirul, să ridice un monument eroilor din sat căzuţi pe cîmpurile de luptă în cele două războaie mondiale. A întreprins lucrări de întreţinere şi înfrumuseţare la Schitul Tetu din Munţii Sebeşului — aparţinător parohiei Sebeşel.

Nu a avut familie dar s-a mîngîiat că un nepot al P. C. Sale — îndrumat pe calea teologiei — slujeşte de asemeni la Sf. Altar şi ocupă funcţia de inspector eparhial în cadrul Eparhiei Alba Iulia.

Însuşirile sufleteşti, calităţile de preot, devotamentul faţă de Altarul străbun au fost enumerate de P. C. Pr. Urda Ştefan — delegatul P. S. Episcop Emilian, P. C. pr. pensionar Comşa, fost paroh în Poiana Sibiului, şi C. Pr. Gheorghe Opriţa — parohul locului.

Slujba înmormîntării s-a oficiat în ziua de Duminică, 13 iulie 1985, de un sobor de preoţi.

Sicriul cu rămăşiţele pămînteşti a fost aşezat în sunetul clopotelor al căror dangăt îl va asculta de aici înainte din cripta familială construită sub streaşina bisericii, de unde a iradiat peste 40 de ani lumina evanghelică.

Dumnezeu să-l ierte şi veşnică să-i fie amintirea. Pr. *Gheorghe Opriţa*

† Preot IOAN FULEA

După o scurtă suferinţă, preotul pens. Ioan Fulea a trecut la cele veşnice, în ziua de 1 iulie 1986, în locuinţa sa din Sibiu.

Născut în 2 ianuarie 1910, în localitatea Pecineaga — Mangalia, din părinţi ardeleni (Răhău — Alba), oieri stabiliţi în Dobrogea, a rămos orfan de ambii părinţi în primul război mondial. După ce a urmat şcoala elementară în satul natal, ajutat de sora mai mare, a terminat seminarul teologic la Ismail, apoi a devenit licenţiat al Facultăţii de Teologie din Cernăuţi, urmînd în paralel şi cursurile Facultăţii de Litere şi Filozofie din Cernăuţi, în anul 1936.

Nouă ani mai tîrziu, se căsătoreşte cu tînăra Elena Olariu din Poiana Sibiului, în Constanţa, unde a fost hirotonit preot şi unde a păstorit pînă în anul 1956, cînd s-a transferat în Transilvania, în parohia Petrilaca din prot. Luduş.

În toamna anului 1964 a fost numit în parohia Marpod — Agnita, iar la sfîrşitul anului 1966 s-a mutat în parohia Vecerd — Agnita, cu filia Metiş, unde a construit din temelii biserica satului, cu ajutorul credincioşilor.

Om de o rară sensibilitate sufletească, a fost un slujitor devotat al Sf. Biserici şi bun cetăţean, care a conlucrat activ în toate parohiile prin care a păstorit, chiar şi după pensionarea sa din anul 1973.

Căsnicia i-a fost binecuvîntată cu o fiică, profesoară de limbi moderne şi un fiu, licenţiat în Teologie.

Regretat de toţi cei care l-au cunoscut şi apreciat, este prohodit în ziua de 3 iulie 1986, în biserica ort. rom. „Buna-Vestire" din Sibiu-Iosefin (Groapă), de un frumos sobor de preoţi, în asistenţa îndoliată a familiei, prietenilor şi cunoscuţilor. Panegiricul a fost rostit de P. C. Prot. Prof. univ. în pens. Dr. Nicolae Neaga, în cuvinte de aleasă simţire. De asemenea a vorbit şi P. C. Prot. on. Nichifor Todor, remarcînd activitatea şi zelul pastoral al defunctului.

În dangătul clopotelor, cortegiul s-a îndreptat spre cimitirul central din Sibiu, întru nădejdea învierii şi a slujirii la altarul cel veşnic, de care să-i facă parte Părintele ceresc.

Pr. *Nichifor Todor*

TIPARUL
TIPOGRAFIEI EPARHIALE
SIBIU

Pag.

VIAŢA BISERICEASCĂ

DIN VIAŢA PATRIEI

COMEMORĂRI

ÎNSEMNĂRI, NOTE, COMENTARII

RECENZII

TRECERI LA CELE VEŞNICE